ZBORNIK

ZA

NARODNI ŽIVOT I OBIČAJE

JUŽNIH SLAVENA.

NA SVIJET IZDAJE

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

KŃIGA IX., SVEZAK 1.

UREDNIK

Dr. D. BORANIĆ.

U ZAGREBU 1904.

KŃIŽARA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE (DIONIČKE TISKARE)
(ĐURO TRPINAC).

TISAK DIONIČKE TISKARE.

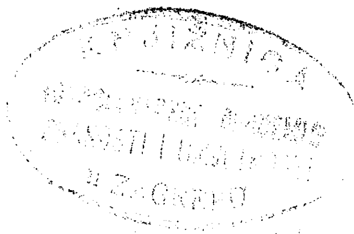
Cijena 2.50 krune.

Sadržaj.

Prvi dio.

Drugi dio.

Treći dio.

PRVI DIO.

Sitniji prilozi.

NAPISAO AKADEMIK IVAN MILČETIĆ.

Rajska ptica.

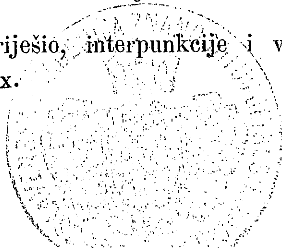
U velikom glagoļskom rukopisnom djelu: *„Почетие книгъ дисипула, ке есу сложене од с(ве)тихъ отацъ и потврене и с'тумачене из' дѣч'кога ѣзика на хрват'ски“*. koje sam ukratko opisao u Jagićevu „Archivu für slav. Philologie“, VIII, 247—256, ima na listu 52^b^—55^b^ govor za drugu nedjeļu „по петикостехъ“, gdje se tumače Lukine riječi, kako neki čovjek: „с'т'вори вечеру велию и зва многих'“. Préma kraju nalazi se ova zanimļiva gatka (Mährchen):[1]

Опце[2] од' веселѣ н(е)б(е)скога.

Ники девот' ч(лове)к просил' е од б(ог)а, да би му ѣвил нику сл(а)ткост' н(е)б(е)скога веселиѣ. И ники д(а)н будущи на мол(и)тви с'лишал' нику п'тицу липо поющи при себи, и отиющи ю ети, ка е летела у г'возд, ки бише б'лизу клоштра, и села е на д'риво и почела е липо пети, а он' е стал под д'ривом и пос'лушал' е петиѣ нее. По том' е од'летила, а он' се е в'ратил' в' к'лош'т(а)р, м'нијущи да е ед'ну али д'ви ури с'тал' под' тим' д'ривом'. И пришал' х' клош'тру, нашал' е врата зазидана да су на другу страну клош'тра, и почел' е т'лищи на врата, а вратар' е питал': од куда си и ча би отел? Одгов(о)р(и)л е: ѣ сам' фрат(а)р тога к'лош'тра и сада сам' ново

[1] Prof. Šurmin je našao („Vienac“ 1900, br. 2) istu gatku u nekom drugom glagoļskom rukopisu (propovijedi), koji potječe, kako on misli, iz druge polovine XVI. ili iz prve polovine XVII. vijeka. Kako je jezik, koliko se može razabrati iz priopćenog ondje odlomčića, čisto narodan, ne će biti rukopis stariji od XVII. vijeka. Možda je glagoļaš crpao iz Divkovića?

[2] Kratice sam sâm razriješio, interpunkcije i velika slova pometao.

ван' шал и вратил' сам' се трее (тр е?) клошт(а)р пременен' : а вратар е то поведал опату. И питал' е опат име опата, ки е он'да бил', када е ван' шал. И ис'кали су в короники и наш'ли су, да е бил вани с' клош'тра ш.ӏ. (340) л(е)т. То е велика ств(а)р била да толико вриме од' слаткос'ти петиђ те птице али анј(е)ла ни зиме ни топ'лине ни ощутил', ни лачан' ни жеђн' ни бил'. Ча тада буде, када в н(е)бо придемо и девет' кори анј(е)л поюпци слишати (будемо?)?

Još ću ovdje primijetiti, da ima na kraju rukopisa ova bilješka: *И писах' е (книге) ђ поп Миховил плован б(е)лгр(а)дски* Ꙑ.Ф.Ћ.Ꙉ. (1558). Odavle ne doznajemo, da li je pop Mihovil, belgradski župnik (u hrv. Primorju), prepisao ili složio „Kńige disipula“. Godina postańa našega rukopisa nije sumńiva, kakogod što je jasno, da nam „Kńige disipula“ prikazuju prijevod ili preradbu nekoga latinskog djela, jer se u naslovu kaže, da su: „stumačene iz d'jačkoga jazika“. Tako eto znamo, da je gorńa gatka prešla iz sredovječne crkvene latinske kńiževnosti u hrvatsku. Zanimlivo je, da su je unijela u svoja djela još dva hrvatska pisca XVII. i XVIII. vijeka kao zgodnu pouku.

U kńizi bosanskoga fratra Matije Divkovića (1563—1631), tiskanoj ćirilicom g. 1616. u Mlecima (momu istisku nedostaje naslovni list): „Besjede svrhu evanđela nedjelnijeh“, nalazimo istu gatku na str. 579—580. te je ovdje priopćujemo latinicom promijenivši pravopis:

„Koliko su slatke pjesni nebeske. Bješe jedan redovnik dobra i sveta života i molaše gospodina Boga, da bi mu očitovao koju godi *slatkost nebeske slave.* Ovi redovnik *budući na molitvi*, i zapjeva kod ńega jedna ptičica, i usta, da ju uhiti; i ptičica prid njim pobježe u gaj, koji gaj bješe blizu manastijera, i padči na jedno drvo pjevaše na onomu drvu. I ovi redovnik bješe pod onijem drvom i slišaše onu ptičicu gdi pjevaše. Potom toga ova ptičica odletje, i ovi se redovnik povrati opet u manastijer. I scijeńaše, da ne bijaše za jednu kruhopeču slišao one ptičice. I dođe na vrata, na koja bješe izašao; i bjehu ona vrata zazidana; i zid bješe ostario. I nađe druga vrata sagrađena na drugomu mjestu; dođe i poče kucati, i dođe vratar, i otvori mu, i poče ga pitati: od kuda si i tko si, i što išteš? Odgovorivši reče ovi redovnik: ja sam, koji sam izašao iz manastijera, i ovo sam se sad opet povratio i nahodim, da je manastijer na drugi način učińen. Vratar ovo čuvši otiđe k starješini, i skaza mu svekoliko; došatči starješina na vrata, pitaše ga, govoreći mu: Tko si i od kuda si? Odgovorivši ovi redovnik reče mu: ja sam fratar od

ovoga manastijera, i malo sam prije iz manastijera izašao u gaj, i ovo sam se vratio sada, i nikoga ne poznajem od manastijera. Tada starješina so ostalijemi fratri od manastijera počeše ga pitati, govoreći mu: Tko e bio starješina u ovomu manastijeru onda, kada si izišao na dvor? I počeše iskati, koliko je da je izašao iz manastijera? I nađoše, da bješe slišao i ćutio one ptičice *trista i četrdeset godišta.* I ovo ne bješe ptičica, nego li anđeo u kipu jedne ptičice, koji toliko čudno slatkijem glasom pjevaše. O krstjanine, o krstjanko! nut procijeni i viđi: je li ovo vele čudna i *velika stvar,* da ovi redovnik za trista i četrdest godišta *ni oćuti* glada ni žeđe, *ni zime ni vrućine,* ni goloće ni bosoće *od tolike slatkosti pjevanja ove ptičice* tako, da se ni od česa ne spominaše, ni od vremena, koje prohođaše ni od stvari, koje se čiňahu na svijetu. Ako je dakle tolika i taka slatkost i razgovor u pjevaňu jednoga anđela; kolika će dakle radost, koliko vese|e i koliko uživaňe tada biti u kra|evstvu nebeskomu, *kada uspoje devet kora anđeoskijeh,* blažena gospa i svekoliko mnoštvo svetijeh Božijeh hvaleći i slaveći gospodina Boga bez pristanka dan i noć, govoreći: Svet, svet, svet Gospodin Bog šabaot.“

Divković prikazuje nam eto samo amplifikaciju gatke, koju već nađosmo u djelu starijeg primorskog glago|aša. Ovaj pripovijeda jednostavno, suhoparno; dok Divković priča slatko, kićeno. Ta Divković je jedan od najbo|ih hrvatskih prozaista u kňiževnoj našoj prošlosti! Na nekim se mjestima doslovno slažu oba teksta; dotična mjesta u Divkovićevoj versiji štampasmo istaknutim slovima. Ne ćemo tvrditi, da je Divković imao pred sobom djelo popa Mihovila. Nemoguće nije ipak ni to, kada znamo, da je Divković preradio i Držićevo rukopisno „Posvetilište Abramovo“ (vidi o tome u T. Maretića. „Archiv f. slav. Philologie“ VII. 415—418).

Gatku o rajskoj ptici obradio je pjesnički učeni i daroviti Antun Kanižlić (1700—1777) u „Sv. Rožaliji“, tiskanoj prvi put g. 1780. u Beču. Mi citujemo ovdje izdaňe Miroslava Kra|evića (Požega 1863). Dvanaesto pjevaňe nosi naslov: „Rožalija, čuvši slavića, prilikuje sebe duhovniku, koji tri stotine godina za pticom jest hodao i razmiš|a radost nebesku“.

Rožalija se divi pjevaňu slavića pak joj pada na um, što će slušati istom duša čovječja u raju. Sada nastav|a pjesnik, kako neki duhovnik slušajući nepoznatu pticu: zanesen se smuti, zaboravi za se, slijedi je i slušajući osijedi. On se ne sjeća, kuda ga je ona vodila — do *tri sta godišta.* Nije on znao ni za studen zime ni za snijeg . . . . Niti boluje niti gladuje niti žeđa.

*

Kada pivat prista,
Zaneseńe prođe,
Tristolitni s mista
Starac natrag pođe.
Stigne k gradu, gdi je,
Gleda ter se čudi;
Da to malo prije
Ne bi, pravo sudi.
Drugi su zidovi,
Kuće i zvonici,
Novi su dvorovi,
Crkve, duhovnici.
Pomrše sva dica,
Unuci za ńima,
Dok pivaše ptica,
Nit im glasa ima.
Družba prije znana
Braća poštovana
Počivaju u miru.
Čudo se je znalo,
Kad se doma vrati,
Da s' u vrime malo
Tri sto lita skrati.
Duhovnikom kaže:
Kako, kamo zađe.
Ime u kńigah traže,
I čudo se nađe.

A to je eto čudo učinio „glas malog ptića". Sada slijedi moralna aplikacija:

Ah! što je raj kušat?
Kad duša iz puti
Umrle iziđe?
Što će bit, kad ćutit
Pisme vične priđe?

Sada zažeļe tristagodišńi starac smrt: „umre i odleti k svrhi žeļa svojih".

Ova gatka — dašto, ńena jezgra — bit će starija od kršćanstva; a ne će biti nepoznata zacijelo ni drugim kńiževnostima.

U primorju je čusmo pred dvadesetak godina od nekoga seļaka, koji ju je ipak mogao čuti u crkvi ili izvan ńe od kakova obrazovanog čovjeka. „Rajsku pticu" obradio je pjesnički u svojoj mladosti pjesnički naš veteran Ivan Trnski, te je hrvatska djeca odavna uče na pamet. I sada se nalazi u Maretićevoj „Hrv. čitanci" za II. razred sredńih učilišta. Starina Trnski reče mi, da je čuo gatku o rajskoj ptici *pripovijedati* te je tako načinio svoju pjesmu. U ńega je kaluđer slušao rajsku pticu samo 200 godina. Kako u pjesmi ńegovoj dolaze riječi *kaluđer* i *iguman*, bit će, da mu ju je kazivao neki pravoslavni.

O narodnoj napitnici: „Mi hvalimo, mi častimo".

U „Viencu" od g. 1900. (br. 7. i 8.) priopćih članak o koledi na otoku Krku i Lošińu, kamo uvrstih i dvije lijepe napitnice, za koje onda vjerovah, da će biti prave krčke. Jedna od ńih glasi:

Mi hvalimo, mi častimo
kućne domaćine,
koji nan ga zadavaju
da je dobro vino.
Niš ne mare, niš ne krate,
da se napijemo,
leho (= nego) da mi si (= svi) zajedno
veseli budemo.
Čašu punu kako *dunu*
od reda napiju:
ala muze, ala muze,
kod (= kako) ga muze, kod ga muze,
su (= svu) čašu pomuze.
Ki je njemu bližńi bratac,
otari mu suze.[1]

---

[1] U „Zborniku" I, 166, tiskana je također ova zdravica iz istog kraja, samo što šest stihova čini osobitu napitnicu („Redon redon redica" do:

Kako sam već za djetiństva svoga čuo ovu napitnicu na svakom „piru“ i „mladoj maši“, meni se čińaše, da ona mora biti domaćeg podrijetla kao i „Vrbniče nad morem“. A ipak ne će biti tako. Čaplović u svome djelu: „Slavonien und zum Theil Croatien“, I. Theil, Pesth 1819., str. 189., spomińući narodne napitnice u Slavoniji navodi ovu *kao jednu od najobičnijih:*

Da fálimo i slavimo našeg domaćina,
koji nama zabadava daje dobra vina;
on ne mari niti žali, da se napijemo,
samo želi da veseli kod ńega budemo.
Indi na to, dragi brate! moj mili komšija,
Čašu punu kako tuńu, *odredenu* pije.
Ala muze! ala muze! dok čašu pomuze;
a ti, brate, požali ga, otari mu suze.

Čaplović je dodao i ńemački prijevod, koji nije najtočniji. Ono *odredenu* bit će štamparska pogrješka mjesto *određenu,* jer u Čaplovićevu prijevodu čitamo: *bestimmt.*

Luka Ilić u djelu: „Narodni slavonski običaji“ (Zagreb 1846), str. 88. govori i o slavonskim napitnicima pa iznosi pred svoje čitateļe na prvom mjestu ovu:

Da hvalimo i slavimo kuće domaćina,
Koji nama zabadava daje dobra vina.
On ne mari niti brani, da se napijemo,
Već on želi, da veseli kod ńega budemo.
Indi evo, dragi brate, moj mili komšija,
Čašu punu kako tuńu od reda ju napij.
Ala muze, ala muze . . . i čašu izmuze.
Ti, komšija, požali ga, otari mu suze.

Ilića bijaše poznato djelo Čaplovićevo te ga i cituje u svojoj kńizi. Ovu napitnicu nije u ńega uzeo, jer se ponešto razlikuje od Čaplovićeve inačice, kojoj su svakako stihovi: „Indi na to, dragi brate . . . čašu punu kako tuńu određenu *pije*“ (mj. *napij* ili *ispij*) rđavo zabiļeženi.

Neznatno različit tekst (s napjevom) ove napitnice — uzet iz Deželićeve pjesmarice — nalazimo i u Kuhačevu djelu: „Južnoslovjenske narodne popievke“, IV. kńiga, str. 137. Kuhač primjećuje, da je iz Slavonije. On će imati pravo, premda nije nemoguće, da se ona pjeva možda i po Bosni. Raširenost je ńezina i ovako dosta velika.

„ma Jivi pijanici“), od koje imadu u Kuhača IV, str. 137. i 138. dvije varijante iz Dubrovnika i iz Slavonije, što pokazuje, da su mnoge ove ruke pjesme poznate većini naroda. Ja sam u „Viencu“ štampao napose obje zdravice, jer u istinu i jesu dvije.

Tekst krčke varijante je najgori. Čakavac je od stiha: „koji nama *zabadava* daje dobra vina“ načinio besmislen stih: „koji nam ga *zadavaju* (!) da je dobro vino“. Riječ *tuńa* (duńa, die Quitte, grčki κυδώνιον) bijaše čakavcu nerazumļiva (u Dubašnici govore: *kuńa*, u Dobrińu: *kodoń* prema talij. *cotogna)*, pa je načinio *duna*, što opet nije razumio. Na kvarnerskim otocima bilo bi već slabo i čuti narodnih pjesama, da ne pridolaze nove pjesme iz „gorinčije“, t. j. iz hrv. primorja. Krčani ih čuju na sajmovima, a na Krk ih još donose iz Hrvatske i iz Dalmacije: slijepci i prosjaci, đaci, mornari i vojnici. Tekst štokavskih pjesama pomalo se iskvari, jer nepoznate štokavske ili turske riječi Krčanin nagrdi. Tako se desilo i sa napitnicom: „mi hvalimo“. Takovih čakavskih pjesama štokavskog postańa imade mnogo i tiskanih. Ovdje još moramo istaknuti, da su i Čaplović i Ilić (Ilića je možda zaveo Čaplović) krivo razdijelili napitnicu u stihove, koji u ńih izlaze kao četrnaesterci, dok napitnica zapravo sastoji od osmeraca i šesteraca.

Tu diobu zahtijeva i napjev.

Ženidba Dušanova.

U Vukovoj zbirci *Srpskih narodnih pjesama* (kńiga II., u Beču 1845.) dolazi pod brojem 29. krasna epska pjesma o *ženidbi Dušanovoj,* u kojoj ima vrlo malo povjesne istine. Ona je uzorit primjer narodne sredovječne romantične poezije sa primjesom nekršćanskih elemenata.

Pjesma je onako velika narasla putem kontaminacije.

Sadržaj je te pjesme ukratko ovaj:

Srpski car Stjepan[1] zaprosi djevojku Roksandu u latinskoga kraļa Mihajla u gradu Leđanu i pošaļe onamo svoga vezira Todora, da ugovori svadbu. Kraļ Mihajlo poruči caru, neka dođe po djevojku kada ńemu drago, samo neka ne vodi svoja dva sestrića Voinovića, Petrašina i Vukašina, jer su pijanice i kavgaģije. Pošto je Todor prstenovao Roksandu, povrati se kući. Car Stjepan sakupi svatove, ali ne pozva dva Voinovića, koji se začudiše, što ih ujak ne zove u svatove te tako ne će imati sa sobom nikoga od roda svoga, koji bi mu priskočio u nevoļi — a Latini su stare varalice. Majka ih svjetova, neka pozovu kući najmlađega brata, Miloša čobanina, koji je u planini kod ovaca, a za koga car Stjepan i ne znade. Neka

[1] Vuk u napomeni kaže: „Koga? Ja ne znam. Narod tako pjeva, ne dodajući mu drugoga prezimena“. Vidi beogradsko II. drž. izdańe, str. 125.

on pođe nazorice nezvan za carevim svatovima. Tako je i bilo. Miloš se načini Bugarinom, da ga nitko ne poznade. Svatovi se čude i podruguju mladim Bugarinom i ne sluteći, tko je. Caru Stjepanu međutim ne daju djevojke, dok ne izađe na mejdan s kraļevim zatočnikom. Nitko ne htjede da s ńime dijeli mejdana do crnog Bugarina, koji donese caru zatočnikovu glavu. Sada opet povika Latinče sa grada Leđana: na livadi su tri końa i na ńima tri plamena viteza; preskoči ih, care, ili ne ćeš izvesti djevojke! Potom trebaše da car strijeļa kroz prsten jabuku, koja bijaše na kopļu na visokoj kuli; napokon trebaše da prepozna svoju Roksandu među tri jednolike djevojke. Miloš preskoči tri końa, prostrijeli kroz prsten jabuku i prepozna Roksandu te je predade caru. Sada se spremiše svatovi te povedoše Roksandu. Kada su bili malo iza grada, reče caru Miloš Voinović, za koga još ne znadijaše, ni tko je ni otkuda je: u Leđanu hrani kraļ sedam godina vojvodu Balačka, koga će poslati za svatovima, da otme Roksandu. Na Balačku su tri glave: iz jedne modar plamen bije, a iz druge hladan vjetar duha. Idite vi i vodite djevojku, a ja ću Balačka dočekati. Kraļ doista pozva Balačka, da otme Roksandu, ali mu Balačko izjavi, da je među svatovima Miloš Voinović, koga on odavna pozna. Miloš je ono te je počinio tolika junaštva, a ne crni Bugarin! Leđanska kraļica obeća Balačku Roksandu, ako je otme Srbima. Miloš svlada i ńega te mu odsiječe sve tri glave. Sada krene car k bijelu Prizrenu, a Miloš ga pozdravi kao svoga ujaka. Pjesma se svršava zgodnom poukom: teško svuda svome bez svojega!

U „Razgovoru ugodnom“ ima pjesama, za koje veli Kačić da ih narod pjeva. Tako ispred 43. pjesme[1] dolazi ova bilješka: „Slide pisme vojvode Janka, koje općenito pivaju Dalmatini, Bošńaci, Ličani i ostali od slovinskoga jezika narodi. Lipe su slušati, ako i nije moguće da su posve istinite“.

Evo sadržaja 43. pjesme: Kada se ženio Sibińanin Janko, obašao je sve zemļe i gradove, ali ne nađe za sebe djevojke već lijepu Jańu Temišvarku, koju je isprosio i prstenovao. Iza nekog vremena piše šura Janku: kupi svatove, ali ne vodi nećaka Sekulu: „u vinu ga kavgagijom kažu“. Janko posluša šuru. Majka nagovori ipak sina Sekulu, neka pođe „po nazoru“ odjenuvši bugarske haļine za svatovima: „ako Janku do potribe bude — nek mu moreš u po-

---

[1] Imam pred sobom zagrebačko izdańe od g. 1889., koje je priredio odbor za Kačićev spomenik prema pjesnikovu izdańu od g. 1759.

moći biti". Kada se svatovi ponapiše vina, šure zetu igre zametnuše. Iznesoše na kopļu jabuku te pozvaše Janka, neka je strijeļa, ako hoće da odnese živu glavu i da odvede djevojku. Izvedoše devet końa, neka ih Janko preskoči; izvedoše devet djevojaka, među kojima trebaše da Janko prepozna svoju. Crni Bugarin prostrijeli jabuku, preskoči devet końa i upozna djevojku pa je odvede vojevodi Janku: „Eto, ujče, lipota divojka — ļuba tvoja, draga ujna moja".

Od mila je Janko zaplakao,
Sekulu je tiho govorio:
Teško ujcu brez svoga netjaka,
A netjaku brez svoga brajena!

Ovdje imamo dvije inačice iste pjesme. Mjesto cara Stjepana javļa se u Kačića Sibińanin Janko, a mjesto Miloša Sekula. Mlađa imena zamijeniše starija. Vukova pjesma je mnogo veća i ļepša. Ona je pravi biser narodne poezije, dok nam se čini Kačićeva prema ńoj kao proza u stihovima. Nama je to posve razumļivo. Kačić kaže doduše, da ovu pjesmu pjevaju: „Dalmatini, Bošńaci, Ličani i ostali od slovinskoga jezika narodi", no on je nije priopćio onako, kako ju je čuo pjevati. On je, mislimo, izostavio iz ove pjesme, sve što mu se čińaše pretjerano i neistinito. On je uopće lišio svoje pjesme mnogih pjesničkih nakita, običajnih u narodnoj pjesmi. Tako je Kačić možda ispustio iz pjesme o Sibińanin Janku i epizodu o Balačku, jer je bio uvjeren, da se kosi s istinom i s kršćanskim vjerovańem. Ta za pjesmu 117. (slidi pisma od grada Zadvarja) sâm kaže u izdańu od g. 1759., da ju je u ranijem izdańu (od g. 1753. ili u 1. nepoznatom izdańu) štampao: „kako sam je čuo pivati" (Razgovor, str. 394), ali da ju je sada ispravio[1] prema pisanim vrelima! Druga je pjesma Kačićeva o Sibińanin Janku narodnija, premda je i ńu Kačić razdijelio u svoje običajne kitice od četiri stiha.

Ima i drugih inačica spomenute Vukove pjesme[2]; no nas osobito zanima ona, što dolazi u Štrekeļevu znamenitom zborniku: *Slovenske Narodne Pesmi* (II. snopič, str. 299, V Ljubljani 1896.) pod naslovom: „Modri Sekol junak". Kad se ženio vojevoda Janko u latinskoj zemļi, pisao mu mudri Latińanin:

[1] D. A. Živaļević napisao je doslije najopsežniju studiju o Kačiću u *Letopisu Matice Srpske* (kńiga 171—174). Na str. 132. (knj. 174) kaže Živaļević: „Kačić izrekom kaže samo za dve pesme da su narodne; ali u koliko mogasmo shvatiti duh Kačićeve i narodne pesme, *nama se čini da ih ima više. Kao čisto narodne pesme,* osem one dve o vojvodi Janku, mi držimo još i ove" (nabraja ih 9). Mi mislimo, da Živaļević tvrdi previše, jer mi eto nikako ne vjerujemo ni za prvu pjesmu o Sibińanin Janku, da nam ju je Kačić priopćio nepromijeńenu.

[2] Letopis Matice Srpske, kń. 172, str. 9.

Vabi, Janko, svate svakojake,
Samo nemoj Sekola junaka,
Od modrosti pije niti jede,
Svakojake šege sobrijaše.

I doista Janko nije pozvao junaka Sekulu, koga je majka ipak sklonila, neka pođe u ujakove svatove, ali neka sedla końa i neka paše sablu, kojih ujac ne zna. Tako se on zaputio u latinsku zemlu, gdje je mudri Latińanin svatovima *prvu šegu podavao:* neka preskoče „tri kopje jednake"; *drugu šegu:* neka prebiju na „kopju jabuko"; napokon:

podal jim je devet divojaka
jednakoga oka i pogleda,

našto je skočio Sekula junak:

I pogrni svoj svilni kapenak,
Na jega del tri žute cekine:
Ovo ste mi Latinke divojke!
Ko ne zdigneš, ka si moja prava,
Svim vam hoću odsekati glave!

Sekula je preskočio tri kopla, prebio na koplu jabuku i pronašao pravu djevojku.

Ovo je inačica Kačićeve pjesme, od koje je mnogo kraća i nejasnija. Vukova „Ženidba Dušanova" broji 690, Kačićeva 112 a Koritkova (iz Koritkove je zbirke dospjela u Štrekelevu) 61 stih. Pjesničkom lepotom zaostaje Kačićeva[1] za Vukovom a Koritkova za Kačićevom. Tu pojavu objasnismo govoreći o napitnici: „Mi hvahvalimo, mi častimo". Štokavska se pjesma dolazeći među čakavce ili kajkavce krńi, preobrazuje i gubi od svoje lepote. Kajkavci i čakavci ne imaju onako razvita pjesničkog jezika kako štokavci! Štokavcima pripada prvenstvo u narodnoj poeziji među svim južnoslavenskim narječjima.

Glavna je razlika između Kačićeve i Koritkove pjesme, što u Koritkovoj pjesmi ne dolazi Sekula odjeven na bugarsku i što se u ńoj spomińu latinska zemla, mudri Latińanin i Latinke djevojke kao i u Vukovoj. Ni u Koritka nema spomena o Balačku. Tko zna, nije li ime Latin dolazilo i u Kačićevoj pjesmi, ali ga je on izbacio?

Prof. Štrekel ima kod pjesme *Modri Sekol junak* bilešku: „od hrvaške meje na Kranjskem", onda: „Kjer (u zbirci Koritkovoj) je marsikaj napak tiskano: *šegosobriaše*" itd. Pjesmu su ovu donijeli u Krańsku zacijelo hrvatski uskoci u XVI. ili u XVII. vijeku. Jezik je te pjesme ostao u jezgri štokavski, samo je natruńen kajkavizmima.

[1] Pjesmu o ženidbi Sibińanin Janka s Jańom Temišvarkom spomińe i Krmpotić u „Josu Malenici". Jagićev „Archiv für slav. Phil.", XXIV. sv., str. 419.

Prof. Štrekeļ ne tumači, što znači ono *šegosobriaše:*

Vabi, Janko, svate svakojake,
Samo nemoj Sekola junaka:
Od modrosti pije niti jede,
Svakojake šege sobriaše.

Ńemački pjesnik Grün prevodeći slovenske narodne pjesme obratio se na pjesnika Prešerna, da mu pomogne prevesti stihove:

Od modrosti pije niti jede,
Svakojake šegosobriaše ....

onda:

Skočil se je modri Latińane,
Prvu jim je šegu podavao.

Grün je preveo na ńemački ovako ona prva četiri stiha:

Lade, Janko, schmucke Hochzeitgäste,
Nur den Helden Sekol mir nicht lade,
Der nicht isst, nicht trinkt vor Überklugheit,
Der ein Schalk voll List und Schelmereien.

Odavle se vidi, da ni Prešern nije znao, što znači: *„šegosobriaše"*. Oko tumačeńa ovoga mjesta namučio se L. Pintar (Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, IV. svezak, Ļubļana 1902., str. 183 do 185) te misli ovako: „Kakor je videti, so „svakojake šege" vsakovrstni ženitovanski običaji, razne svatovščinske navade. A kaj je „sobriaše"? Če se smemo podati na polje konjektur, rekli bi, da imamo morda v tej obliki glagol „sobriasati" = trezovati, dasiravno v slovnikih ni nikjer zaslediti oblike „sobriazzare", ki bi bila seveda izvedena iz pridevnika „sobrio" = trezev, t. j. zmeren ..... Če ta konjektura obvelja, tedaj bi pomenilo „svakojake šege sobriaše" toliko kakor: vsakovrstne svatovske običaje obhaja s treznostjo in umerjeno suhoparnostjo, pri vsem ženitovanskem razveseljevanju vedno trezuje". Pintar ispoređuje i Vukovu „Ženidbu Dušanovu"; nego da se je sjetio i na Kačićevu 43. pjesmu, možda ne bi tumačio onako prisiļeno riječi: „svakojake šege sobriaše".

U Vukovoj pjesmi poručuje kraļ Mihajlo caru Stjepanu:

Nek ne vodi svoja dva sestrića,
Dva sestrića, dva Voinovića —
U piću su teške pijanice,
A u kavgi ļute kavgağije;
Opiće se, zametnuće kavgu,
Pak je teško ğevap dati kavzi
U našemu bijelu Leđanu (stih 41—48.).

U Kačića odgovaraju ovome mjestu stihovi 13. i 14.:

Al ne vodi Sekula netjaka,
U vinu ga kavgağijom kažu.

Koritkova pjesma, kako se vidi, govori o Sekoli, da od mudrosti niti jede niti pije, a onda dolaze nerazumļive riječi: „svakojake šege sobriaše".

Što znači *šega* u slovenskom jeziku? Pleteršnikov rječnik poznaje ova značeńa: der Brauch, die Sitte; *die Schlauheit*. U Kačića nalazimo stihove:

Kada li se vinca ponapiše,
Šure zetu igre zametnuše — (45—46)
Drugu oni igru zametnuše — (65)
Treću oni igru zametnuše — (77).

Govor je dakle o igri, a ta se riječ može na ovom mjestu posve lako zamijeniti riječju *šega* u značenju „lukavstvo" = Schlauheit. Prema tome je Anast. Grün pogodio smisao: „ein Schalk voll List" („und Schelmereien" je zališno!). Kada nam je riječ „šega" razumļiva, što će biti ono „sobriaše"? Grün nije preveo toga glagola; očevidno je, da mu ga nije znao ni Prešern razjasniti. Mogao bi to biti kaki krański lokalizam, nepoznat i slovenskim filolozima; ali mi toga ne vjerujemo.

U Koritkovoj pjesmi čitamo stihove: „Pervu jim je *šegu podavao*, drugu jim *šegu podavao*". Nije li u Koritka skrivila griješka tiska „svakojake šego*sobriaše*" mjesto: „svakojake šege *podavaše?*"

U Kačićevoj pjesmi nalazimo fraze: *igre zametnuše*, *igru zaigraše*, a u hrv. jeziku govori se još i: *igru izvoditi*. Prema tome mogaše onaj pogrješni stih „svakojake šege sobriaše" glasiti: „svakojake šege *podavaše, zametaše, izvođaše* ili (poradi neosjećańa štokavštine) *zaigraše*".[1]

Kako bijaše Koritko Poļak i nepouzdan sabirač narodnih pjesama, mogla je nastati monstruozna riječ „sobrijaše" ńegovom krivńom, ali je mogaše i narod sâm načiniti u kraju, gdje je štokavština tuđa biļka. A tako jest među t. z. bijelim Krańcima.[2] Ne bi bilo teško potkrijepiti ovu tvrdńu mnogobrojnim primjerima iz hrv. pjesama, koje su uļegle u Štrekeļev zbornik.

---

[1] Na slovensku frazu: *briti norce* = Possen reissen, scherzen, Flausen treiben (Pleteršnik) ne možemo misliti. Ako bi to bilo ipak pravo, onda bi ono *s* bio glasovni dodatak: *s-obrijaše*. Tako se *s* predmeće katkada u hrv. jeziku na početku riječi: *s-obedvaju* u Krmpotića (Archiv XXIV. 417), *s-opet* (po Primorju).

[2] Kod popisa pučanstva g. 1900. našlo se u Krańskoj 700 Hrvata, a među ńima bijaše 201 unijat i 319 pravoslavnih. Prof. F. Orožen u svome djelu: *Vojvodina Kranjska* (Ļubļana 1901), odakle ovo vadimo, kaže na str. 177.: „V prvih dveh okrajih (Kočevskom i Črnomaļskom) prebivajo tudi Beli Kranjci, ki se po svoji beli obleki tako nazivljejo. *Beli Kranjci vežejo Slovence in Hrvate ter govore slovensko-hrvaško narečje.* Ob obronku Gorjancev stanujejo kajkavski Hrvatje, vzhodno od Metlike, v Vinici in Bojancih Črnomaljskega okraja pa *Štokavci*".

Vlaški i stari romanski jezik na Krku.

Vlahe je, kako je poznato, naselio na otoku Krku krčki knez Ivan te im je odredio osobita pasišta. Spomińu se oko Omišļa (1465, 1468), u Dubašnici i u Poļicima (1488). Još se g. 1504. razlikuju ondje Hrvati i Vlasi (Corvatus et Murlacus). Od ovih je Vlaha dobilo zacijelo ime i selo Vlašići na sjeveru općine dubašļanske, kojega je već davno nestalo. U selu Bogovićima župe dubašļanske nose i sada dvije obiteļi prezime Vlah. U Dubašnici ne pamte ipak najstariji ļudi, da je tko među ńima govorio rumuński. God. 1875. umr'o je u selu Bajčićima župe poļičke zadńi čovjek, starac od više nego 80 godina, koji govoraše sa svojom ženom vlaški. Meni pokazaše oko 1880. godine u Poļicima kuću, u kojoj se — prema predaji — nastanio prvi Vlah. U Malinski općine dubašļanske živļaše još g. 1883. neka žena, koja govoraše nešto vlaški. Tako sam ja g. 1884. napisao u „Viestniku hrv. arkeol. društva“ (str. 52.), ali možda ona žena, rodom vaļda iz Krka, govoraše staroromanski jezik ili, kako ga zove dr. M. Bartoli, „dalmatski“. To je izumrli romanski jezik, različit od novoromanskoga (mletačkoga) jezika, koji se govori danas po dalmatinskim gradovima. U gradiću Krku (Veglia) umr'o je g. 1898. u 77. godini posļedńi čovjek, koji još govoraše onaj starinski jezik, a zvaše se Anton Udina („Anzeiger“ filoz. hist. razreda bečke akademije, 1899. br. XXV, str. 71).

Miklošić je priopćio u „Denkschriften“ bečke akademije (XXX, str. 8. i 9.) rumuński „očenaš“ i „zdravu Mariju“, kako je krčki „povjesničar“ Cubich tiskao te molitve (Notizie naturali e storiche sull' Isola di Veglia. Trieste 1874., str. 118) i kako ih je čuo pokojni kanonik Parčić od Mata Bajčića iz Bajčićâ. To bi bili jedini dokumenti rumuńskog jezika na Krku.

Odakle je vrbnički dekan Volarić dobio one molitve, doslije se nije znalo; ali je Cubich, komu ih je dao, mislio, da potječu iz Poļica. Prof. Jagić dokopao se drugog teksta istih molitava, koji je prije g. 1825. poslao Jakovu Zupanu u Ļubļanu Krčanin N. Algarotti pod naslovom: „Pater noster et Ave Maria *in Lingua Poglizana*“. Ovaj tekst je gotovo jednak tekstu Cubichevu, dakle potječe i on iz Poļica. Zupan je vaļda nešto čuo na Krku o Rumuńima[1] pa mu je

[1] Jakov Zupan (1785—1852), dr. svetoga pisma, profesor u Ļubļani, stihotvorac slovenski, pisao je i historičkih stvari, među ostalim o nekim hrvatskim glagoļskim samostanima. Putovao je mnogo po hrv. zemļama želeći, da se Slovenci približe Hrvatima, što mu se u Krańskoj zamjeralo; a on je nato odgovorio pjesmom: „Kranjc dolžen hrovatenja“. (Glaser, Zgodovina slovenskega slovstva, II sv., str. 135—139).

netko zabiležio — misli Jagić — a Algarotti poslao rumuńsko-hrvatski „očenaš“ i „zdravu Mariju“ (Jagić, Archiv für slav. Phil., XXII. str. 621—622).

Mnogo je znatniji prilog o krčkim Rumuńima, što ćemo ga ovdje iznijeti, a napisan je g. 1819. na Krku. Evo, kako sam ga se dobavio. U gradiću Krku izlazi već četvrtu godinu u tiskari, koju je o svome trošku podigao biskup Mahnić, vrlo dobar gospodarski list: *Pučki Prijatelj*. U ńemu se tiskaju već dvije godine odlomci iz djela nepoznatoga pisca popa Ivana pod naslovom „Dogojenja“. U 11. broju istoga lista od godine 1903. štampan bi članak: *Latinski, talijanski, ćuski i vlaški jezik na Krku godine 1819.*, koji je podjario još više moju radoznalost, da doznam štogod o popu Ivanu. To je Ivan Feretić,[1] koji se rodio u Vrbniku 1769., a umr'o 1839. Kako bješe zarečen za svećenika, posla ga krčki biskup Šintić na više nauke u Mletke, gdje je ostao 2 ili 3 godine. Iznajprije je služio u biskupiji seńskoj, i to kao kapelan u Gospiću. Povrativši se kući proživje svoj vijek u Vrbniku kao član seoskoga vrbničkog kaptola. O ńegovoj učenosti pričaju Vrbničani svakojake anegdote. Po hrv. primorju često ispovijedaše i propovijedaše, a na Trsatu držaše dispute sa župnicima seńske biskupije. Od velikoga duševnog napora postade hipohondričan, ištući lijeka i u Zagrebu u nekoga liječnika, koji živlaše prije u Krku. Mnogo je čitao i pisao, a najvolio je bilarstvo te je izašao na velik glas kao — liječnik. Pronašao je osobit lijek protiv zmijina ujeda, o čemu je napisao kńižicu na hrv. i talij. jeziku. Evo skraćenih natpisa ńegovih djela: 1. Pohvala od Svetoga Ivana Kerstitela 1812. (50 folio-stranica); 2. Poemata Sacra. Omnia haec Metro illirico digesta 1815.; 3. Pohvala Pričiste Divice Marije (11 strana); 4. Apostrophe Controversistica, Metro Illirico dimensa — Pramkrenutje Prigovaratelno u Redki iliričke razmireno. 1823. (70 strana; većinom u stihovima); 5. Pisme i Popivańa Ivana Feretića . . . složene za veću slavu Božju itd. 1825. (292 strane); 6. Letopisańa stvarih, dogojenih i zamiritih, ili kratko sabrańe i ispisańe stvarih zabilivih, ovde i onde po svitu pripećenih od 1792. do 1814. U Verbniku 1824. (146 strana. Odavle je najviše uzimao „P. Prijatel“ za svoja „dogojeńa“); 7. Fragmen Historiae

---

[1] Za ove podatke imam da izrečem najveću hvalu koralnom vikaru g. M. Poloniju, uredniku „P. Prijatela“, i preč. g. dru F. Volariću, krčkom generalnom vikaru; a za vijesti o Algarotti-u g. Miroslavu Celebrini-u, krčkom veleposjedniku, za apsolutizma drž. odvjetniku u Hrvatskoj.

Civitatis et insulae Veglae. Komad skazańa i povidańa od Grada i Otoka Kerškoga iliti Veļskoga. Dilo . . . materinskim jazikom . . . složeno i ispisano. 1819. (nepotpuno); 8. Mnogo opširnije djelo pod istim naslovom i od iste godine, u kojem pisac prikazuje povijest otoka Krka; život i običaje Krčana, sudbinu glagoļice itd. Iz ovoga je djela uzet onaj članak o krčkim Rumuńima.

Naš Feretić nije ļubio ni Francuza ni Engleza, dok je simpatizovao s Austrijom i s Mlečanima. Nekih je ńegovih djela nestalo, među ńima na žalost jedno o biļarstvu. Nijedna ńegova kńiževna radńa nije tiskana, a želio je, da bi mu gdjekoju tiskao ńegov nećak, potońi biskup krčki Feretić. Vrijedno će biti pozabaviti se drugdje oko djèlâ ovoga vrijednog vrbničkog popa i doslije nepoznatog hrvatskog kńiževnika; a sada da priopćim. što je on zabiļežio[1] g. 1819. o krčkim Rumuńima:

„U našemu Gradu, kad bijaše ovi otok pod vladańem Rimskim, kako i još poslije, bijaše u cini jazik Latinski, kako se iz svih ploča kamenih i iz starih kńigohranilišća iliti Arkivi, bistro i očjto vidi. Ovi jazik derži sada misto samo pri ļudih pismenih i u istomu naučenih. U istomu Gradu, bivši Otok pal pod Vladańe Vnetaško, ugńizdi se jazik Italijanski, i ovi jest sada u Gradu Kerškomu jazik poglaviti; jer nije u ńemu, ja virujem, Duše jedne, koja sada ne razumi i slovinski(?). Premda jazik Italijanski biva u Gradu poglaviti, nije ni po Otoku najzadńi; jer ne samo ļudi odhrańeni, dapače i ista skoro dica ńega razumiju(?) i kušaju, koliko je moguće, da s ńime govore. U istomu Gradu poviše Slovinskoga, Latinskoga i Italijanskoga, *ima i jazik vlašći* (vlaschi), *kojega općeno zovu jazik Ćuski* (Chiuschi). I jest jedno pokvareńe i smišańe jazika Italijanskoga, tako da dobar Italijan ne sve, dali štogodare od ńega razumi i koje poznanstvo prima. Kruh zovu *pun,* vino *vagn,* vodu *acqua,* meso *la quarne,* kuću *cusa,* dali sladko izušćena, Crikvu *Basalca,* i tako govoreći od drugih imena. Hotijući reć: idimo domaka, reče: *zajme a Cusa;* idimo u Crikvu: *zajme in Basalca; zajme a Vicla:* idimo u Veļu; *zajme a Vanç:* idimo u Verbnik. *Mançute* hoće reći: jijte (gijte), *sapajte* znajte, *scoltute* slišajte. *O che sapojta set voj!* o che dottorona siete voi! — *O ka dohturica jeste vi!* Riči i beside mnogo pokvarene, dali malo simo malo tamo, od Italijanskog jazika, akoprem u sebi prioberńene, dali

---

[1] Feretićev pravopis je zadržan u rumuńskim molitvama i riječima prema točnom prijepisu g. Polonija.

ne mnogo odalečene. U ovome jaziku vazda slovo *S* izušćivaju sladko u svih besidah, kako i Nimci, a *c* oštro, kako i Slovinci ovo ńihovo *ç* repasto, na priliku *çerv*. U Plovaniji pako Poļiškoj po više Slovinskoga ima i svoj jazik vlastiti, kojega oni općeno zovu jazik *Vlaški* (Vlaschi), i od ovoga triba je da ništo rečemo.

Gospodin Toma Blacovell i Gospodin Ivan Mills, koji dadoše na svitlo kńigu imenovanu: *Memorie della Corte d' Augusto*, t. j. *Uspomene od Dvora Augustova*, povidaju u istoj kńigi (Tom. 3., pag. 107.), da kada bijaše Otavijan Augusto s vojskom došal u Ilirij, da bijaše našal u ńemu jedan narod po imenu Japodi iliti Japidi, koji bijahu jedan narod na pol Celti a na pol Iliri, t. j. imijahu svoj jazik vlastiti, koji bijaše složen ništo od Celtiskoga a ništo od Iličkoga jazika. Ovih i Strabon zove: Gens Celtis, Illirisque commixta; illi Japides, permixta illyricis et Gallis gens. Strabo lib. 4., i Steffan govori: Jappides, natio celtica prope Illyrium, t. j. Narod od Celti i Iliri skupa pomišan. Koja je ova Japodija iliti Japidija, vij u Pogl. IV. na listu 15. i 17.

Od ovih dakle Japodi iliti Japidi derži se za stalno, da istekoše naši Poļičani, koji se drugim imenom zovu i danaska *Vlasi*. Sve ovo vidimo ne samo razložito, nego i posvema istinito. Imamo ime od Vlašije. Ki ide na Poļica, govori da ide na Vlaško. Ļudi zovu se Vlasi. Nošahu prija i Popi i Svitovni Berki, kako i Vlasi. Povidaju nikoji još nikoga najpervoga, deržim, ako se ne hinim, po imenu Matija, koji, vele oni, da jest došal iz *Vlašije* seliti se na Poļica. Jazik imaju pokvaren s Celtiskim, Iliričkim jazikom, kojega oni zovu, da jest jazik Vlaški. Ima se dakle za stalno deržati, da ono je jazik nikada japodijski, a da Poļičane jesu pokoleńe pravo od starih nikada Japodi, t. j. Celto-Iliri, kako se iz ovoga dokazańa sunca bistrije vidi. Evo za izglied i priliku od svega ovoga ovde podlažemo *Otče naš* i *Zdravu Mariju slovinsku* i *Otče naš* i *Zdravu Mariju Poļišku*.

Otče naš Slovinski.	*Otče naš Poļiški.*
1. Otče naš, koji jesi na Nebesih,	1. Caçe nostru kirle jesti in çer
2. Sveti se ime tvoje,	2. Neka se sveta nomelu tev
3. Pridi Kraļestvo tvoje	3. Neka venirė kragliestvo to
4. Budi voļa tvoja, kako na Nebu, tako i na zemļi.	4. Neka fiè voglia ta, kassi jaste in çer, assasi prepemint
5. Kruh naš svagdańi daj nam danas.	5. Pire nostre dessa kazi da ne astecz
6. I odpusti nam dugi naše, kako i mi odpušćamo dužnikom našim,	6. Si lasne delgule nostre, kassisi noj lessam al delsniç a nostri
7. I ne uvedi nas u napast,	7. Si nun lessaj in ne nappasta
8. Da izbavi nas od zla. Amen.	8. Nego ne osloboda de rev. Assasifi.

Zdrava Marija Slovinski.

1. Zdrava Marija milosti puna, Gospodin s tobom.
2. Blagoslovļena ti meju ženami i blagoslovļen plod utrobe tvoje Isus.
3. Sveta Marije, Majko Božja, moli za nas Grišnici sada i na čas smerti naše. Amen.

Zdrava Marija Poļiški.

1. Sora Maria pliena de millosti Domnu kutire.
2. Blagoslovitest tu intre mulierle, si blagoslovituj ploda della Utrobba ta Isus.
3. Sore Maria Majula Domnu roghè Domnu za noj akmoçe si in vrajme de morte a nostru. Assasifi.

Bivši simo došli nikoji Cigane iz Bulgarije, ili, kako drugi rekoše, iz Banata, na prošńu moju moliše ove iste molitve, t. j. *otče naš* i *zdravu Mariju*, ńihovim Vlaškim jazikom, i moleći ikoju besidu promińivahu, n. p. Parvi stih od otčenaša oni govorahu ovako: *Tate nostru cumeste in çeri*, i koje druge, dali ne mnoge beside promińivahu, *dvi tri od kojih jesam i ja ovde popravil*, i na ńihovu sam je okrenul. Govorihu oni, da ovo jest jazik Karavlaški, s' kojim oni nakon slovinskoga običajno govorahu ovdi i doma u svojoj otačbini. Ili dakle simo ili tamo, on jest jazik Vlaški, Karavlaški i Bulgarski, premda ga oni zovihu samim imenom od Vlaškoga jazika, t. j. *otče naš* Vlaški i *zdrava Marija* Vlaška, istom' kako i naši Poļičane, koji, kako se iz svega ovoga očito vidi, jesu pravi Vlasi i Karavlasi, Japodi Stari i Celto-Iliri, krozi Vlašiju ili iz Vlašije simo dovedeni. Ovi jazik, od kudagodare bijaše na ovi otok prispil, sad dospiva i potira se posvema. Doklam se Poļičane ženihu za Poļičanke, živil jest i terpil jest ov jazik, jer su ga dica od mater i dojak ujedno s' mlikom cicali, a poklam počehu oni drugamo, a osobito u Dubašnicu, ženiti se, propade jazik, jer ne bijaše, koji bi dičici naučil ga, i u istom uputil ńih. Za to pravo uložih ova, za da od ńega ostane kakova takova uspomena".

Čisto nam godi ovo, što kaže na kraju pop Feretić: napisao je ono malo o poļičkom vlaškom jeziku, da „od ńega ostane kakova takova uspomena". Malo nam o ńemu kazuje, štogod i krivo, pa opet su ńegovi podaci dragocjeni i najobilniji od svih dosadašńih biļežaka. Moramo ipak istaknuti, da je Feretić u tekstu „očenaša" i „zdrave Marije", kako sâm kaže, „dvi tri beside" popravio. Ispoređivańem teksta Zupanova s Feretićevim pronađosmo, da su posve istovetni: u „očenašu" dolazi u Zupana *çaçe, çel*, a u Feretića *caçe, çer*. Drukčije je sve jednako. Prema tome možda je Algarotti[1] dobio

[1] Zvao se Nikola Udina, po materi Algarotti, a rodio se u gradiću Krku. Učio je u svom rodnom mjestu, neko vrijeme i u Beču. U Krku bijaše katehet, docnije (od g. 1822.) profesor klasične filologije u

svoj tekst od Feretića: Algarottiev potječe iz g. 1824. a Feretićev iz g. 1819.! Između teksta Feretićeva i Cubicheva nema opet bitnih razlika. U Cubichevu „očenašu“ čitamo: *nomelu, nu;* dok u Feretića dolazi: *nomelu, nun.* Cubich je izostavio „nostre“ iza „delgule“. U Cubichevoj „zdravoj Mariji“ nalazimo *intra, sora, maju lo,* a u Feretića: *intre, sore, majula.* Ove je razlike mogla prouzročiti Cubicheva poznata nekritičnost. Cubichu je dao poļički „očenaš“ i „zdravu Mariju“ vrbnički dekan-župnik Petar Volarić, a on ih je opet prepisao — nema sumńe — iz Feretićeva djela. I tako, izuzevši Parčićevu zabiļežbu spomenutih molitava, izlazi Feretić kao prvi čovjek, koji je nešto pouzdano priložio o jeziku krčkih Rumuńa. Feretićeva zabiļežba „očenaša“ i „zdrave Marije“ pokazuje, da se poļički Vlasi uz početak XIX. vijeka moļahu bogu na pô hrvatski; dok u drugoj polovici istoga vijeka posļedńi poļički Vlah ne imadijaše više svijesti ni o gramatici ni o značeńu pojedinih riječi jezika svojih preda. To potvrđuje tekst Parčićev, što ga je naštampao Miklošić na spomenutome mjestu.

Čudnovato je, da Cubich (Talijan iz Goričkoga i neprijateļ našega naroda), koji je proveo kao liječnik veći dio svoga života na Krku, ne zna ništa o poļičkim Vlasima, tvrdeći, da su svi Poļičani Hrvati (Notizie I, 109. 118). Vlasi, isprva pastiri, nastavahu sporadično oko Omišļa, u Dubašnici i u Poļicima, Prvi su izginuli oni oko Omišļa; za ńima oni u Dubašnici, vaļda sa svojim selom *Vlašići,* kojega se ruševine vide i danas u *brgudu*[1], općinskom pašńaku, a zadńi oni u župi poļičkoj.

Feretić, kako vidjesmo, piše, da se u gradu Krku (Veglia) govori pored slovinskoga, talijanskoga i latinskoga još i *„jazik vlašći, kojega općeno zovu jazik ćuski“.*

Salcburgu, napokon postade župnik kod francuske crkve sv. Ane u Beču, gdje je i umr'o oko g. 1838. Bavio se poviješću, talijanskim pjesništvom, najviše glazbom. Kupļaše i građu za povijest otoka Krka; no, kuda je dospjela, ne zna se. O krčkom biskupu Šintiću složio je nekaki pamflet. Dopisivao je i s popom Ivanom Feretićem, te nam je ovako još razumļivije, kako je doznao za one poļičke molitve. Općio je i s glasovitim ńemačkim skladateļem Mozartom u Salcburgu. Svoju kńižnicu (do 10.000 svezaka), bogatu zbirku muzikalija i glazbenih instrumenata oporučno je ostavio katedralnoj crkvi u Krku.

[1] Ova je riječ vrlo stara; bit će podrijetla romanskoga, a javļa se u krčkim spomenicima već g. 1186: terra in loco, qui dicitur *Berguto;* usque *Burguldum* (Jireček u „Denkschriften“ fil. histor. razreda, Bd. XLVIII. 69).

Feretićeve riječi dakle znače: „Krčani imadu svoj osobiti jezik, koji zovu ćuskim". Ako je tako, onda se ova tvrdńa divno podudara s izjavom Mlečanina I. Giustiniana, koji je g. 1553. napisao u svome putopisu, da Krčani govore *un idioma proprio,* narječje tako različno od talijanskoga, te ga je on držao za *lingua schiava* (Ļubić Commisss. 2, 262., u Jirečka o. c. str. 80)! To je dakle stari romanski jezik, koji je prestao živjeti s Antunom Udinom g. 1898.

Bilješke našega Feretića donose eto malen prilog i za poznavańe staroga romanskog jezika grada Krka![1] Kako je došao Feretić do riječi *ćuski* ili *ćuški* (Chiuschi): je li tu riječ doista čuo — a čini se, da jest, kada tvrdi: jazik, *kojega općeno zovu jazik ćuski* —, ili ju je sâm načinio, ne možemo s uvjereńem ni tvrditi ni nijekati. Čini se, da je ono prvo istina, jer u II. poglavļu svoga djela: „Komad skazańa i povidańa od Grada i Otoka Kerskoga" piše: „Zovu ga i *Ottok Chiuski* poradi *Chiuka,* koji je peçatni oppchine istoga Ottoka"; a malo daļe: „Kerçane *gnihovim Chiuskim jazikom* zovu Vegliu *Vikla* i *Vekla,* može biti dakle da nerazuman Porfirogenito od ovoga gnihova jazika, tada oppchieno u Gradu tekuchiega, prominivsci *V* u *B* i *I* u *E* nazval ga je Bekla i Vekla, a ne Vikla".

Naziv *ćuski, ćuški* ili *ćučki* dolazi vaļda od *ćuk* (rod sôvâ). Grad Krk ima naime u svome grbu *ćuka,* poradi čega se Krčanima, građanima i drugim otočanima rugaju susjedni primorci, osobito Riječani: *cući* ili *ćuki.* Krčani uzvraćaju Cresanima zovući ih: *końićari, pulićari* (pulić = mlado magare), jer grad Cres ima u svom grbu końa. Od toga podrugivańa mogao je nastati i naziv: *otok ćuski, jazik ćuski,* kojega ja međutim nijesam nikada čuo, i ako sam rođen na Krku; a g. me Polonio uvjerava, da ni on ni ńegovi znanci, koje je za to pitao, nijesu ga također čuli. Moji bi Dubašļani zacijelo rekli: *ćučki.* Riječ *ćuk* je vaļda romanska, premda toga ne kazuje ni naš akademijski rječnik ni Miklošićev „Etymol. Wörterbuch". Po Vuku (Rječnik) dolazi od glasa *ću;* bila bi dakle onomatopoetskog postańa. Samo da ne smeta talij. riječ *ciuco!* Talijanima je *ciuco* porugļiva riječ, a znači: magare. U ńih se dakle upotrebļava u prenesenom značeńu, pretpostavljajući, da im znači i pticu. Čudnovato, da i Hrvati Krčani govore: „ala si pravi ćuk" = glupan!

---

[2] O tome jeziku sprema veću radńu spomenuti već dr. Bartoli, a znatno je unaprijedio poznavańe romanskog jezika u Dalmaciji prof. Jireček svojom krasnom raspravom: „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters" (Denkschriften der k. Akademie der Wissensch., philos. hist. Classe. XLVIII Bd.).

Kada smo već u povodu Feretićevih vijesti morali spomenuti izumrli stari romanski jezik u talijanskom gradiću Krku, dodat ćemo još neke bileške.

Cubich razlikuje također u Krku staro „latinsko-celtsko“ (!) narječje i mletačko (Notizie I. 107—121). U primjerima latinsko-celtskog govora, što ih on navodi, nahodimo mnogo riječi, koje upotrebļavaju krčki i drugi Hrvati po primorju: *mezul* žmuļ (čaša), *alšite* jelito (crijevo), *catrieda* katrida (stolac), *juarbul* jarbul (drvo, katarka), *carassaun* kračun (željezo, kojim se iznutra zatvoraju vrata), *moiciarno (moča* na Krku: kada pada odviše kiše), *sedarul* šudar (rubac), *dermun* drmun (δρυμών): ograđena šuma. Cubichu je *vicla* = grad, dok je to u istinu ime grada (Vicla = Veglia). Zanimļivo je, da je Cubich čuo i riječ *basalca* = crkva; a još je zanimļivije, kada priča, da se stanovništvo talijanskog gradića Krka u starini dijelilo na 6 razreda ili *četa*. Izmjenično pozajmļivańe! Starac Antonio Depicolzuane, koga je g. Polonio ispitivao, umoļen od mene, izjavio je, da se krčki jezik nije nikada drukčije zvao, nego *dialetto Vjesan* (Vježan), te mu je kazivao ovu molitvicu, kako je pamti iz djetiństva, ali je danas većinom ne razumije:

„Sant' Antun, del quar sun, sarte pian de spirito sun e guardúte mè de tun, de limp, dell' acqua currianta, de sputa taglianta, di féglie di rúde, di fúlse testemonie, di testemonie iostavza, de nunc remúlt, de nunc rája cávsa, chi pássa nel radiat nè di dut ne di nuàt ne nel punto della moárt. Amen Signor“.

Stariji su ļudi negda govorili u Krku tim jezikom, da ih mlađi ne razumiju; sada najstariji ļudi pamte samo kakovu molitvicu, riječ ili frazu. Ovako je izumr'o na Krku i rumuński jezik. Posļedńi poļički Rumuń nije također razumio svake riječi, što su dolazile u molitvama, koje je znao recitirati.

Po kazivańu Depicolzuanovu zvao se je otok Krk u onom izumrlom krčkom jeziku: *Riccasoia* — bio je vrlo plodan i bogat — a ime „Veglia“ je zadobio ovako: U davno doba dva mletačka gusara, po imenu Ćići i Malići, stajahu na lađici u zasjedi između Merga (na Cresu) i Krka, gdje bi oplijenili svaki brod, koji bi onuda plovio. Puške kremeńače ne mogahu im nauditi, no ipak ih je nadmudrio krčki krojač Mihalović. Ovaj je naime čovjek metnuo u pušku s kuglom i komadić voska, kojim bi gladio konac, da mu lakše prolazi kroz tkaninu prigodom šivańa. Tako je ranio jednoga gusara u ruku, pa su Krčani ulovili obojicu. Istom sada je Krk izgubio svoje staro ime „Riccasoia“, te ga počeše ļudi nazivati „Veglia“, jer

*

su Krčani *vigilanti* (bdeći) svladali gusare . . . Slično priča i Feretić g. 1818. ističući, da su se Krčani, bdeći radi gusara, proslavili i primili za svoj grb ćuka, a oko ńega napis: „Vigilis Veglae Communitas, to jest: Bditeļna kerska ili veļska općina“. „Stvar istoj općini — nastavļa Feretić — ne na špot, kako budalasto sudi se, nego na čast služeća, budući da ne samo oni, nego i svi ńihovi principi vnetaški *s ovim se *zlamenom ćuskim* dičiše . . . Jest ćuk ptica noćna Minervi iliti Paladi posvećena. Palade ili Minerva je božica od mudrosti. A mudrost ki će steći, vaļa da ne spava, jer i općeno reče se: Chi dorme, non piglia pesce; ki spava, ne lovi ribe. A to jest, da oni su mudri, nastojni, pomńivi, bditeļni, i, kako i ćuk, ne spavajući. Što sve vazda, kako i sada, u istomu narodu bistro vidi se i lahko opaziva se. Eto kratko skazańe od ćuka, s kojim toliko naši susedi naših otočan ruže i spotaju, a to sve, jer ne znaju, ni što jest ćuk ni za što ga deržaše stari Grci ni koje napokon ima u sebi otajstveno zlamenovańe“.

Kako je povijest otoka Krka vrlo stara — spomińu ga stari grčki i latinski pisci —, može biti i ovo pričańe o ćuku prethrvatsko. Nije dakako iskļučeno ni to, da je mogao biti krčki grb uzrokom postańu priča — o bdjeńu Krčana.[1]

O dječjim igrama.

1. Prof. Ilešić priopćio je u VII. kń. našega „Zbornika“ članak o dječjim igrama, u kojem čitamo na str. 222—225. i razne varijante teksta uz neku dječju igru. Prof. Ilešić sjeća se iz svoga djetiństva riječi: „eketi, peketi, cuketi me“. U mojoj kući bješe više godina kao dadiļa neka starica, Varaždinka, koja je naučila moju djecu onaj tekst ovako: „ekete, mekete, cukete pe; aberle baberle, domine; elc, pelc, parlapu“.

---

[1] Novija literatura o istarskim Rumuńima nalazi se spomenuta u velikoj i zanimļivoj recenziji dra. M. Bartoli-a: „*Pubblicazioni recenti di Filologia Rumena*, Torino 1901., tiskanoj u „Studj di filologia romanza“ vol. VIII, fasc. 23. — Dobrotom istoga pisca doznasmo, da se ńegova velika radńa: „Das Dalmatische“ već štampa, te na str. 96. čitamo (imamo pred sobom reviziju tiska): „la lingua *čuška* = das Vegliotische“, što je Bartoli čuo na Puntu od nekoga Frana Gaļanića. Dakle se riječ *ćuski* doista govorila na Krku! — G. Bartoli, mlad i vaļan romanista, misli, da će biti *ćuski* u rodu sa talij. riječi: *civetta, zueta*, franc. *chouette*. Tako nam on piše, ali to baš nije sigurno. Od mlet. *zueta* načiniše Dubašļani (možda se čuje po cijelom Krku) *čuveta*; ali od „čuv-eta“ teško bi mogao postati pridjev: *ćuski* ili *čuški*.

Igra se izvodi ovako: Djeca stoje u kolu ili u redu pa jedno počne govoriti: aberle, baberle . . ., tičući prstom svako drugo dijete, namijenivši svakomu jednu riječ. Dijete, kojemu pripadne zadńa riječ, izgovorena: *parla* — *pû* (rastežući posļedńi slog), osjeća se kao osramoćeno te ono sada započne iznova igru. Tekst se izgovara kao da sastoji od tri stiha, a svaka se riječ (u „cukete pe" su dvije) izgovara odjelito, što sam označio zarezima. Varaždinska inačica slaže se sa štajerskom, od koje je iznio prof. Ilešić samo početak.

2. Još sam kao dječak čuo, pa i sâm s drugom djecom pjevao, na Rijeci ovu pjesmicu:

Kolo, kolo i šulanca,
Babinega janca,
Priko mosta tanca.
Ako ne ćeš ti, ćemo mi,
Cencelele . . .

Jedno dijete stoji samo usred kola, a ostala se djeca, krećući se lijevo ili desno, drže rukama pa pjevaju unisono gorńe stihove. Izgovorivši jako vičući: cencelele, bace se na zemļu. „Cencelele" bit će onomatopoetska riječ, dok je „šulanca" možda talijanska: sollazzo = šala, „sulac"). Ako imamo u „šulanca" riječ „lanac" (pogrješni primorski akuzativ jednine glasi *lanca),* onda ne znamo, što je ono *i šu.* — Možda bismo mogli misliti na talij. riječ *sù* = gore, ajde, te bi prvi stih značio: „kolo, kolo i ajde ili gore (t. j. dignimo) lanca".

Kako se u ovoj pjesmici govori o „babinom jancu", lako da se nalazi razjašńeńe riječi šulanac u riječima, što ih ima Pleteršnikov „Slovensko-nemški slovar": *šul* = mit kleinen Ohren, šul oven, šula ovca; *šulavec* = šul oven.

Uzidavańe čeļadeta kod novih gradńa.

U pjesmi 26. Vukove zbirke „Srpskih nar. pjesama" (kń. II.) kazuje se, kako tri brata Mrļavčevića ne mogahu sazidati Skadra, dok ne uzidaše mladu Gojkovicu. Vuk primjećuje u napomeni k ovoj pjesmi (II, str. 117.): „U narodu se našemu i sad pripovijeda, da se nikakva velika građevina ne može načiniti, dok se u ńu kakvo čeļade ne uzida: zato se takovijeh mjesta klone svi, kojima je moguće, jer kažu, da se i sjen čeļadetu može uzidati, pa ono poslije umre".

Göthe je osobito cijenio naše narodne pjesme; opet mu se junačke pjesme, pa i ona o zidańu Skadra poradi uzidavańa mlade žene,

činahu barbarskima.[1] Prvih desetina XIX. vijeka bijaše narodoznanstvo gotovo nepoznata nauka, stoga i ne zamjeramo Göthe-u, što nije znao, da uzidavańe čeļadeta kod nove gradńe nije duševna svojina našega naroda, već da je to praznovjerje poznato i drugim, starim i novim narodima. Međutim za potkrepu Vukovih gorńih riječi navodim evo, što sam čuo potkraj 1902. godine na štajersko-hrvatskoj međi.

Tri čovjeka bijahu zabavļena pretakanjem vina; dvojica bijahu Slovenci, a treći Hrvat. Jedan pričaše drugima ovo: Neka žena iz Slavonije kazivaše nedavno među crkvarima u Mariji Bistrici, kako su negdje u Slavoniji gradili tunel, ali što bi dańu sagradili, noću bi se srušilo. Napokon se ļudi doviše, da treba ugraditi živo dijete. Kada nađoše majku, koja je za velike novce prodala svoje maleno čedo, uzidaše ga — i gradńa tunela bješe brzo gotova. A ono je dijete dugo, dugo cviļelo, no nitko ga ne mogaše izbaviti.

Drugi je nato dodao: I pod novim dravskim mostom kraj Varaždina uzidaše dijete, kupļeno u ciganke, jer se drukčije ne bi bio most nikada sagradio.

Ja se nato upletem u razgovor pa reknem svojim ļudima, da je to sve samo naklapańe; jer eto ja živim u Varaždinu pa nijesam ništa čuo o uzidavańu djeteta pod dravskim mostom. Najstariji a i najinteligentniji od one trojice — služio je u vojsci, a u mladosti je proveo u Varaždinu nekoliko godina kao bačvarski kalfa — ozlovoļen mojom primjedbom, odgovori mi ponoseći se svojim znańem: Toga mi, gospodine, ne ćete ipak nijekati, da su doista u temeļ varaždinskih škola (gimnazije i pučkih škola) uzidali, ne znam, kada je to bilo (1867.), svakojakih novaca i koješta drugo. Ja sam to vidio svojim očima!

Kušao sam, da im to sve objasnim. Nijesam mogao ipak, da im izbijem iz glave vjerovańa, kako se nijedna velika gradńa ne može dogotoviti, ako se ne ugradi u temeļ kakovo dijete.

---

[1] „Die ältesten (t. j. epske pjesme) zeichnen sich bei schon bedeutender Cultur durch abergläubisch barbarische Gesinnungen aus; es finden sich Menschenopfer und zwar von der widerwärtigsten Art. Eine junge Frau wird eingemauert, damit die Feste Scutari erbaut werden könne, welches um so roher erscheint, als wir im Orient nur geweihte Bilder gleich Talismanen an geheim gehaltenen Orten in den Grund der Burgen eingelegt finden, um die Unüberwindlichkeit solcher Schutz- und Trutzgebäude zu sichern. (Goethes Werke. XII Bd., Hildburgshausen 1869, s. 610).

DRUGI DIO.

Poļica.

Narodni život i običaji.

Složio Frano Ivanišević.

(Nastavak.)

Nakit i češļańe.

Nakit. Nakit i naprava zove se sve ono, šta se ušije, nadometne ili zadije na robu, da bude čovik u životu dičniji vidit. Starinski nakiti čeznu i u Poļicin, malo je više srebra i zlata, ponajviše danas brusa, čoje, štame, kurdele, sve mala vridnost. Vuče se još u gorńin krajevin po 'dikoji ritki običaj srmâ i pârâ (pulija, paricâ), kojin navezu obuću, okitu kape, jačerme i perčine. Ali u svemu 'oće se mire i načina; šta je prislano, nije ni maški drago. Ima čeļadi, pa natrpa na se svakog nakita i belaja, ustoboči se ka' turski paša, opruži ka' ždralina vrat u ariju (zrak), odbija oštro svaku stopu silovitom nogon, nakeri kapu na desno uvo, zasuče rukave, zametne se glavon ka' balinče, zapali lulu, uzo'li se: ko san, ja san! To su o'lčine, sileģije. Narod ne begena taki nakit, zamira i odvraća oči od taki' ļudi. I kada žensko mlado ugrije glavu, pa se načantra svakakvin čančaran, naroza se cvićen, vrpcan, prsteńen na rukan i kolajnon ispod vrata, uvije se u pasu, izboči prsi, zaliže kosu i nikud čudnovato koraca, ka' da ne staje na zemļu, ne bi reka', sad će nà poletit, — starija pametnija čeļad okreće se i ruga: nu ti one *ćo-karice,* šta se je naćokala.[1]

Nije zamire nikakove, da se mladost nakiti *cvićen.* Ovo je cviće za nakit: gariful (kadipa), kaloper ili goloper, vijola, ļubica, šarop, murtela (bosiļak, vesliđan), barbaroža, mažurata, đeranija, kanela,

[1] *Ćoka* je veliki svitionik u crikvi nakićen od komadići (klinčića) izdilanog na ćoške cakla od svaki' koluri (boja); služi za sviće, koji' bude 40—50 namišćeno.

crvena i bila ruža. Najviše je cvića po šinican i ponistran (prozorin) bosiļa (murtele). Momci nosu cviće za uvon, za kapon, na prsin a u kržetu ili kaparamu i u rukan; divojke za prsima u nidrin, a postarije žene u ruci, toliko da jin zamiriši zeru pod noson. Muškići u gorńin Poļicin kupuju i ńosu za kapon paunovo perje, a ženske i to divojke kupovni cvit za kapicon, kada iđu na dernek. Sada nike u Docu nosu za kapicon nikoliko mali' zakovrčasti' pera od divļega pátka, a ženske udane nosu za oblukon po koji kupovni cvit od postave ili karte od svakakovi' pomišani' kolura.

U sridńin i dońin Poļicin nosu niki muškići *rećinu* (naušnicu) u uvu. Evo kako to učinu: Ugriju dobro na ogńu iglu, sve dok pocrļeni, provrtu dońe leto uva, probije krv, učini se rana, u tu ranicu stavu svile, dok zareste, promiče rećina i maže tašćon (našće srca) pļuvakon. Mladi momci obisu niz prsi *reloj* (orologio) sa kadinon (lancen).[1] Niki muškići, zvani za porugu *muškardini* (gizdelini), nosu po rukan vere i prsteńe.

Cure i mlađe žene, a borme i mańa ženska dica, ma taka ti je ženska narav, 'oće svaka, jadi je odnili, da ima štokod uresa, nakita na sebi ili po rukan, na prsima, u ušima okolo vrata, poza pason. Vidi jedna od druge, pa ne ima mira, dokle ne kupi, uštedit će od grla, natrudit će se nadnican, gladovat će i žeđat će, a 'oće se nakitit, jer misli, da ne će ni pašče na ńu pogledat, ako ne ima baren jedan kus zlata ili srebra na životu. Cure i mlađe žene kitu se srebrenin botunin (pucin), obišno nosu ji' na kožetu, sukńi ili košuļi, nanižu vêre i prsteńe po rukan, po dvi tri struke koraļa oko

[1] Nazad malo godina *reloj* (niki izgovaraju *leroj*) viđeva' se samo u popa, učiteļa ili kojeg gospodičića *pijagata* (impiegato, činovnik) iz grada, a danas malo ko da je iša' u svit, na vojsku u kraļevu službu, na koji obrt, zanat ili trgovinu, a da nije kupija reloj. U kožetu učinu žepić, tu ga stavu i nosu, a niz prsi obisu ili prikrižu kadinelu (catena, lanac) od srebra ili pafuna sa križin, medaļan, pancirin, staron muniton (moneta, novac), ka na jednu priliku: cvancikon (pleton), taliron, cekinon, marijon terežon. Reloji su obišno od male cine, od srebra ili koje kovine posrebreńene. U dońin Poļicin, osobito Jesenican, počeli u zadńe vrime nosit i zlatne reloje, 'oće niki da se po tomu vidi, kako jin stoji kesa. To su ponajviše trgovci, koji 'odaju po svitu. Jedan mladi trgovčić sta' kazivat narodu prid crikvon svoj zlatni reloj, koji ga u Trештu gusta (costare, zapada, stoji) 200 kruna. Ja prispija, pa ću ti ńemu: „A je li, bolan, šteta uložit toliki novac u to zlato, jesi li moga' i prostijega od 30—40 kr.?" — „E, skužajte (scusare, oprostiti), gospodine, 'oće se nan u svitu", odgovori on, „jer u svitu niko ne gleda, šta imaš u kesi, nego na sebi. Lipa odića čini gospodičića."

vrata, kolajnu niz nidra. Prije su na dnu koraļa nosile madreperlu (ili kako niki izgovaraju modroperlu), a to je okrugla pupčasta pločica od srebra pa pozlaćena, a u sridi ńe cvancika (novac, pleta, 33 novč. = 66 para). To se pobacilo, sada je običaj obisiti križ zlatni iļi pozlaćeni. Na prsima ili na kapi nosu *puntapete* nike srebrene a nike od pafona ili nikela učińene na različite grane. U Podgrađu i Kostańu još se najboļe podrži ženski nakit, tu su kolajne, pánciri, sinģiri, ploče, križi i medaļe. U gorńen kraju Poļica nosile ženske do nazad maloga zemana velike ploče od srebra, učińene na okvir (pod škatulu), na ńiman slike kojeg sveca, niz oba ramena spustile bi nakićene vrpce sa kurdelan ili pancire, o kojin visile ploče, a to zvali *jankoše.*

U dońin Poļicin postarije žene nosu *pribodaču* ili špijodu na nidrin, š ńon zatvoru dvi strane od košuļe, a nike zadiju i na krožet, a u gorńin Poļicin na obluk. Svaka ženska neton počme na se robu oblačit, provrti uvo i nosi rećinu od zlata ili pozlaćenu, kako koja more i kako je u kojen kraju običaj: ima rećina starinski' na tri grane ka' tri viseća zrna, zovu se trozrńke, pa su plazuše, minđuše, botuńače, tulije, kako je opisano na drugon mistu.

Češļańe. (Muškińe.) Svaki muškić nosi *brke* bilo male ili velike, kako komu izrestu i kako ji' ko goji. Nađe se u dońin Poļicin 'dikoji — ali su ritki — da ne ima dlake pod noson. Rugaju mu se i učini li koju nepodobnu, izvalu mu prid oči onu besidu: aja, brate,. prođi se čovika golobrada i žene brkate! *Bradu* niko ne nosi. Neton vlasi (kosa) narestu, za tri četiri prsta striže se, a brada se brije svaku desetak dana, a niki i prije, obišno svake nediļe i sveca. Čoviku se godi sramota izaći prid ļude, od sveca doći u crikvu neostrižene kose i neobrijene brade. Rugaju se, ko zapusti kosu pa se nakostruši po čelu i zatiļku, a pusti bradu po obrazu: nu ti, šta mu je zakosatila glava, ka' u prča brava! Samo potļa teške nemoći (bolovańa) i mrca u kući pusti se za niki zeman neobrijena brada. Kada se korutuje za mrtvin, prođe po cili misec dana i više, da se ne briju. Poza vraton se podbriju, jedan palac do kose ostane.

Za striženńe 'oće se češaļ i nožice, a za brijańe britva brijaća, koja se zove *ustra.* Češaļ je od driveta domaći ili od kosti kupovni[1], a brijaća britva kupuje se u gradu u dućanu sa beleglijon, na kojon

[1] Ima češaļ ritki i gusti: ritki za razredit kosu, a gusti za očistit glavu od pr'uta (prhut), od gamadi (uši) ili koje druge nečisti. Zato se kaže o češļu: ovo je mali Rade, koji ćele (uši) krade.

se oštri, učini se kajiš, na kojen se gladi. Za brijańe 'oće se sapuna šćetoga (prostoga) ka' za robu (lušiju) ili mirisnoga. U svakon selu nađe se čeļade domaće, koje zna ostrić i obrit. Zovu ga od šale: brico, berbir, a obišno po kući i imenu, jer to mu nije pravi zanat. Niki se briju i sami uz ogledalo. Momčad, šta dolazi iz kraļeve službe, zna radit britvon i nožicin. Sada se uvela nika makina (sprava, stroj) na sitne zubiće, u jedan čas, na višu i mańu kosu ili skalinu ostriže kosu i poravna. Ko se ostriže baš pri glavi, govori se, da se je *ošiša'*. Poruguju se *šiški* glavi. Brijača malo ko plaća novcen, dade mu se napojnica, prispije li za ručak, niko mu ne će uskratit zalogaj kruva, pečicu kuvana mesa ili komad sira, je li u krčmi, plati se za ń vino, napuni mu se lula duvanon.

Mlađarija razdili kosu priko sridine glave ili s live na desno sprida, odignu strane oko ušiju a na zatiļku razdilu niza sridu. Postariji ne će niza sridu, nego uvik s liva na desno, ili s desna na livo, a niki samo svr' timena nizbrdo do čela i zatiļka; brez ikakva razdilivańa spušćaju jin se čuperci side kose ka' vune. Mala dica ne okreću nikako kose, jer su uvik ošišane.

U stara vrimena nosija se u Poļicin *perčin*. Od dugi' vlasi na zatiļku spleja bi se perčin od četri struke, dosiza' je sve do pâsa. Uplelo bi se u perčin gajtan, svila i srma do 12 kita, a po kitan na stotine trepetļika, to su sitne pulijice od biloga mida, sitne ka' oko od ribe, u sridi šupļe nanizane na svilu. To sve pusto sjalo i caklilo se na suncu, dika bila vidit na mladiću, kada se okreća' i potresa' glavon. Namećali se, ko će više kita u perčin. Najveći ures na mladiću bija perčin. Kad bi momak zaručija divojku, prvi dar bija perčin; divojka vaļa odma' da pripravļa kite. Teško bilo nosit perčin, jer je tribalo da ga drugi češļa i plete. Ožeńene češļala žena ili ćer, a ko će momke? Lako je onomu, ko ima svoju curu. Pođi u subotu večer — sutra je nediļa, misa, vaļa uredan doć prid crikvu — i reci curi: ajde iščešļaj me, to je bila ńezina dužnost. Momak bi seja pokraj ńezina skuta, a ona bi ga najprije iščešļala pa splela. Kada bi zapińa' češaļ u vlasin, stavila bi dvi kapi uļa ili na češaļ ili na dlane pa pomaži po kosi, neka se boļe rasplićе[1]. Ko ne ima isprošene cure, potrči u pleme divojkan, da mu spletu perčin. Svak odabira', 'di ga srce više stezalo. Sakupilo bi se više momaka

[1] I sada starija čeļad muška i ženska mažu kosu uļen. Nikin starcin sve kàpi uļe na ramena, zalašti se kosa na suncu, pa se mlađi rugaju: nu šta se je zaliza ka' miš iz uļa!

kod jedne divojke, 'dikod dva momka, koji imali misa' prosit istu curu, pa bi se došlo do riči i kavge cića tog češļańa, jer svaki 'otija da bude prvi iščešļan[1]. Nazad jednu 50 godina puno se je viđalo, malo ko da nije nosija perčina, sada skoro nije viditi nijednoga[2]. I mlada nevista kada bi došla u kuću, svakoj muškoj glavi imala je doniti perčin.

Kad su ostrigli perčine, nosili su dugu kosu, koju su zvali *kavijada;* spadali vlasi sve do ramena, po kularu (jàki). I danas stara čeļad nosi kavijadu, ali i to dolazi na mańe. Mlađarija striže kosu sve na kratko, čistoća je za robu, a oblakšica glavi za zdravļe. Niki starci danas nosu kosu do nad čelo, a sve naokolo podstrigu.

(Ženskińe.) Malu žensku dicu do 7—8 godine plete mater ili koja starija sestra a u dvi, a u nikin mistin i četiri pletenice, pa dite se kasnije i samo nauči. Divojke i mlađe žene nosu kosu najednako, po kosan ne možeš raspoznat curu od žene. Kad se češļaju, razdilu kose sprid i strag niza sridu, spletu livu i desnu pletenicu od tri struke, između ńi' svežak od modre, crne ili zelene kurdele. Sada je sve kurdela, a prije se činija *uplitńak* od četvero ili osmero žica crnoga konca. Sprida povr' čela i sa strane ostavu ništo kosa nespleteni', privrate ji' gori i pri'vate potkosačen pod bradu ili natrag; po tomu kosa stoji naježena, zaklańa kapicu i čini da stoji ravno, jer odasvud podupire kosu. Tako u Docu u gorńin Poļicin, 'di cure nosu kapu. Po drugin selin Poļica pribacu spletene kose od zatiļka na čelo i opet straga zavežu pa pokriju glavu ručenikon, šudaron ili maramon, a pletenice uvik se vidu nad čelon. Ušla nova moda začešļavat kosu povr' čela i iskovrļat na zavoje, nek je lipše vidit. To zovu *rudit*

Sl. 41. **Dońa Poļica.** Pletenica.

[1] Običaj je i sada, kada momak iđe za divojkon, pa se sastanu na paši, da mu divojka čisti glavu i pribire, da nađe koju gńidu pa ubije.' To se zove *pujati.*

[2] Mlađarija se rugala starijin, koji nosili perčin: eno ti repońe, nu ti kitońe. U moje panćeńe i po tuđin besidan još su sama tri perčina u Poļicin: nosi Iviša Mlikotić u gorńen Poļu (Docu), Mate Kružičević u Zvečańu i Mate Sinovčić u Dubravi.

ili *ricat* kosu[1]. Postarije žene ne ostavļaju sprida kose niti privraćaju pod potkosač, nego spletu sve u pletenice i umotaju ka' i divojke.

Bilo od rabotnog ili svečanog dana, sve ženske jednako pletu pletenice. Kada iđe na dernek mlađa ženskadija, uredi malo lipše kosu, zadije cviće za ńu, nakrivi malo kapicu na livu ili desnu stranu (zovu ji' posprdno *krivokapice)*. Ženske se češļaju obišno od sveca; od rabotnog dana, je li u poslu, ne ima dokad: ujutro se probudi, u primorju odma' maštelo (vidro) na glavu pa na vodu, samo pribaci pletenice priko glave i uredi, malo pobije rukon, neka je malo srednije, a o češļańu ni'e govora. Ako žensko ne ima vrimena iščešļat se, a vaļa jon izać prid svit, stopi vodon ono kosa sprida, zaliže, a pletenice se ne vidu, pa se za čas čini ka' da je i uredila glavu. O tomu se popiva:

Divojka je iščešļana sprida,
U zatiļku mal da nema gńida.

I ženske su prije mazale kosu uļen, da jin se lakše raspravi kosa, sada je malo toga. Postarije žene do nazad malo vrimena nosile su pletenice primotane priko timena, a kod uva ostavļale bi po bičić kose, koji bi začešļale prama jagodican. To su zvali *solupi* ili *olupi*. Još se nađe po koja baka starica sa solupin.

Tuđu kosu niko ne nosi. A šta bi to nosila, kada svaka ima svoju. Ako se nađu u koje ženske kratke i slabe pletenice, mala jon briga, pokrije šudaron, pa se i ne vidi.

U Poļicin živ čovik nije vidija vanka a ni u kući gologlavu žensku[2].

Običaj je bija prije, da su siromašne ženske prodavale kose. Te divojke, koje imale velike kose, išle bi po dernecin, tamo dolazili brijači iz grada kupovat kose za gospoje. Divojka bi pustila ostrići kosu sve do prid kožu, samo sprida ostavi malo povr' čela. 'Vatalo se za veće kose 20—30 kruna. Ponajviše iz gorńi' Poļica ubožne divojke čobanice prodavale kosu, pa kroz jednu dvi godine opet jon

[1] U gor. Poļicin, 'di je ženskadija u mańen poslu nego u sridńin i dońin Poļicin, puno gladi i kiti kosu priko reda. Iđe li na dernek ili od sveca k misi, svaka nosi u žepiću ogledalo i češaļ pa se puten svaki čas ogleda, je li joj u redu kosa. Iđe se u društvu, pa jedna drugu namišća; a da joj kosa nad čelon stoji zakovrčena, rastopi u ustima cukra, namaže prstin i zavije vlasi. Župnici koru tu obist u crikvi.

[2] Sramota je ženskoj izaći prid čovika golon glavon. Koru je: je li to dilo, 'di ti je pošteńe, ne pokrit glavu!

naresti ka' šuma. Vaļalo da ona dođe glavon na pazar, s kosan na glavi, nike bi slale od kuće ostrižene ili bi po drugon slale u grad, ali gospoje ne primale, bojale se, da je s koje mrtve glave. Ponestalo i tog običaja, sramota divojci ostrić kosu, rugo jon je: šuša buša, stara baka.

Sl. 42. **Gorńa Poļica.**
Žena u *obluku*. (Vidi „Zbornik" VIII, 2, str. 321.).

Ogrjev i posvjet.

Ogrjev. Na dva načina more se doći do ogńa: šuverinin (zolfanelli, žigice) i kremenon. Glavicon od šuverine počeši o stinu, o'mani niz lakat od kanparama ili potegni niz nogavicu od gaća, eto ti vatre. Ako 'š na kresańe, 'oće ti se ogńilo, kreme i trud. Pridrži palcen live ruke na prvon prstu kreme, povr' ńega trud raščešļan na pa'uļice, u desnoj ruci ogńilo, pa udari š ńin u kreme, eto vrcne iskra i zapali trud. Tada brže boļe stavi trud u slamu, zamotaj pa maši i púši, dok dade plamen, položi na zemļu i naloži brbeļica i trišćica (sitna istriskana drvļeća) i ispiri vatru. Kada nije pri ruci truda, more se i na ovi način: ostrgat od lopiže zagorine, one izvanka, šta se zove *mrčina*, istući ogńilon iz kremena iskru, koja pane u mrčinu, i učini se ogań. Ta se vatra stavi u komad krpe, maše se i razgori u plamen, a anda baci lozovine, suvaraka, eto ogńa, koliko ti duša 'oće. Kada iskrešu iz kremena iskru u trud, niki užaju (običavaju) stavit trud u krkalinu (izmet) końsku pa u šušań.

Sve dok nisu izašli na svit šuverini[1], uvik se je 'vata' ogań na kreme, a kako na kresańe malo je pomušno spirit vatru, uvečer

[1] Do natrag 50 godina nije se znalo u Poļicin za šuverine, sve se radilo na kreme.

bi stopańica dobro zaprećala vatru u komad suva driveta ili u repčic (pańčić), neka sutra ujutro bude žerave. Viđa se i sada po koje starije čeļade baš od oni', šta pušu lulu, da nosi kresivo sobon, kada iđe na put: sigurniji je na vitru i kiši u trudu i kremenu nego li u žigican. Trud, šta niki zovu i *leška* (talij. esca = mêka), vadi se od guberine, šta reste na bukovu, kļenovu, jablanovu pańu (najgora je od 'rastova pańa), kuva se dosta u vriloj vodi i lugu, pa se osuši i natuče, da bude meka.

Niti peći niti sobe za grijańe ne nalazi se u Poļicin, sami prosti komin, 'di se loži vatra i sprema piće, tu primaknu se gńati od nogu, pritaknu dlani od ruku i kućna se čeļad grije. Ponaokolo su komina banci, stôci i katrige na tri i četri noge, uslon jin je ka' na polumisec udilan. Stariji posidaju na stocin, a dičurlija podnu nogu na kamen, u ćošak zabije se i grije dlane. Sidališće oko komina zovu *sadno* ili *priklad*.

Baca se na vatru, da gori, triskotina (trišćica), šta otpane, kada se cipa drvo ili pań. *Biļa*, *sûk* ili *sùkuļa* jest komad odebļeg driveta neiscipana, a ono, šta je iscipano, zove se *cipalina* ili *cipotina*. Biļa i cipotina isiče se od pańa ili grana, a *reb* je od žila tavtine (debla, pańa). Kad se 'oće veća vatra (n. pr. u kuvańu rakije), loži se rebļe, biļe i cipotine, a za mańe kućne potribe baci se *praške*, to je tanka grabrovina, koja se isprisica na jedan metar duge komade. Po jedan naramak nabaci se na komin te praške a u ńu se nazadije svakakvog goriva paļevine: lepušine, lozovine, kapusa, bilušine, smiļa, trišćica, omeļaka od kukuruza. Da slađe gori, niki utiraju po koju špicu lučevine (od bora), a da boļe plane, poškrapaju su malo kapi petroļa. Lozovina se gori na ogńu, kada se osuši, najviše je ložu, kada šta vrigaju na tavi (pršuri) ili kada peku zeļanik (soparnik)[1].

Svaka kuća, pa bila i najpotišnija, ima *sviću*[2]. Obišno je od mida ili late ka' mala staklenica ili caklena bočica, u koju se metne čep od plutva, a kroza ń mideni pištun sa stińen (paveron) od konca.

---

[1] Poļica su tisna drvin, gorńi i sridńi štokod štokod, ima u Mosoru praške, dońi u primorju, ako ne povalu maslinu iz zemļe, ne imaju na čemu se ogrijat, drva se gledaju ka' likarija. Svit kupuje na bližńen otoku Braču karnicâ (biļa), rebova od česmine, planike i plaća dosta skupo.

[2] Svića je zlamen života i napritka. Reče se: teško kući, 'di svitla nî. Otac ženi na vrime jedinca sina zato, da mu se *ne utrne svića na topragu*, 'oće reći, da mu bude potomstva, napritka u kolinu.

Obisi se o zapetoj ili omotanoj žici. Sad su počele i u Poļicin *petroļače,* sviće s tubon (civ) staklenin na makińu, kupuju se u gradu i gori se u ńiman petrouļe. Korisnije su, mańe 'arča, ali komu je Bog da' maslina i uļa, voli sviću na uļe, koja je od debļega mida, ima poklopac, čin se pokrije uļe, da ne upane truńe, zavis, to je žica, o kojon se obisi, i nosac, kroz koji povlači se i gori stiń. Bogatije kuće imaju i lumete od žutoga mida. Na visoku je stalku ili dršku, sa zdilicon i tri ili četri plamena. Sviti se i sa svićon od voska, koju sami ļudi znadu zaprest, i zove se svića *kolonbarača* (na kolobare, zavitke). Koje kuće počele malo na grasku živit, kupuju lojenice (šterike) i goru na kandilire.

To sve u kući, a vanka kuće osin verala (veńera), koji gori na stiń i uļe, nosi se i *glavńa* (komad ražežene biļe) s komina, ńon se maše i daje svitla za koje malo vrime. Obnoć na Božić, kada svit iđe veseja k misi, nosi se po nikin selin *'rastova páļa,* koja se dobro natuče, osuši na lìsi i zapali. Daje svitlosti, da more deset ļudi uza ńu večerat. Čini se i páļa od bilušine, evo kako: prdeļci ili članci od trave bilušine zamotaju se oko jednog šćapa, privežu malin vežićin, pa kad se to zapali, more se 2—3 kil. puta ići po svitlu. Čobani najviše omotaju te paļe od bilušine.

Brez velike potribe malo se radi pri svići, osin ako je velika potriba pa se je bojati šćete, ostavi li se za u dan, ka' na jednu priliku, kada se turńa vino u konobi, kada se u jesen pači duvan. Krčmari, zanačije, krojači i opančari radu i oni kadikad uvečer pri svići, ali najviše ženskadija šije i prede za dugi' jesenski' i zimski' večeri pri svići. I tkaļe kada imaju puno posla, radu pri svići, divojke kada se opremaju za udaju, a naprišno je, nije daleko do vinčańa, zategnu i koju uru noći uza sviću.

Osin kremena, pripovidaju, da su palili mine nikin užigalin, šta se zvale sumporate, a koje se kupovale u gradu.

Pušeńe.

Niko ne bi zna' kazat, kad se je počelo pušit. Moreš na prste pribrojit muškiće, koji ne pušu, svaki čvrļi lulu u zubin. Pušila je i 'dikoja ženska, ali ne ima toga sada vidit[1]. Pušeńe uzelo je puno mava, otkada kraļ dopustija sadit duvan. Je li on gaće duge na se obuka', neton je mitija (prošao) dvanestu godinu, dočepa' li se du-

[1] Nika stara Pocrńića u gor. Docu pušila sve do side starosti na lulu i kamiš, borme sve ka' i muško. Pripovidala je, da su joj to naredili likari cića ńezina zdravļa. Umrla je nazad malo godina.

vana, križa i puši. Prije se duvan kupova' pa ne bilo ga ni na oči, a kamoli do ruku; danas se prostire i suši po kući, pa ga dica skidaju s konca i posakriju u slamu ili vanka u pećinu, kako će kriomice — stid ji' je još od stariji' — zadimit. Učinu lulicu od trstike ili bazgovine a kamiš od ora'ovine ili božjeg drivca, pa nabiju duvana i pušu a kada nije duvana, nabiju sušńevine.

Puši se najviše na lule, a sada okrenula momčad na graski način: kupuju kartine (papiriće) i motaju špańulete iz škatule. Niki malo sileniji kupuju na apaltu (prodaja duvana) carski' cigara, pa od sveca ili na derneku ili na piru zapalu, a slanku iz cigare zadiju za uvo. Prosti svit puši obišno križano lišće od duvana ili turice, u kojin lišće zamotano i uvijeno.

Lule su ponajviše zemļive brez zaklopa, proste, malane. Onaj dońi kraj, 'di se udije kamiš, zove se: rep, gorńi dija, 'di se meće ugļen, vr' ili zjatno; rub naokolo otvora: peliš, a 'di je lula u dnu pokučena: grlić; poklop, čin se zatvara: kapić. Zemļive proste lule radu se po selin, zanajviše u selu Zelovu pokraj Sińa, i zato se zove lula zelovka. Ima lula, šta se kupuju u gradu, one su od drveta pa okovane midon i s kapićen, a ima ji' i od majolike, šta dolazu s vabrike. Zove se lula imockińa, jer se kupuje u Imockon, i ona je od drveta okovana žutin midon iznutra i vanka, nakićena trepetļikon; stambulkińa, isto narešena kitan i pulijan, a kažu, da Turci donašaju iz Stambula. Pa je lula đuzelkińa, to je lula od zemļe, ali visoka i bila. Sve ove veće lule imaju i *kamiš* poveći, debļi i dugļi. Najdičniji je kamiš šarac od rašeļke, u koje našarana kora; pa ima kamiš trnovac (od crnog trna i bilopupa), trišńovac, višńovac (od trišńe ili višńe). Kažu, da je najzdraviji kamiš od javorovine. Anbar, šta stoji na vr' kamiša i šta se meće u usta, zove se vildiš. Od rabotnog dneva kratki su kamiši s pipon ili brez ńe. Pipa je od volujskog roga pogrčena, smotana i zadivena u čižmu, koja je navr' kamiša. Od sveca i uvečer, kada se sidi na kominu uz ogań, puši se na dugi kamiš, koji more u'vatit dugļine i do 1·50 met.

Ko puši, zove se pušanġija ili lulanġija. Na putu ili kada se ļudi sastaju, ako su znanci i prijateļi, neton se pozdravu, odma' jedan drugomu nuđa duvan. Rič je: čaša vina i lula duvana uzdržu prijateļa[1].

---

[1] Od šale mlađarija, kada ko zapita duvana, odgovara:

'Odija san u Bosnu,
Vidija san bulu;
Gospodaru, napuni mi lulu!

Niki izbacu i ovu: trni turu, pa napuni lulu.

Kratke lulice nosu se za pason ili u žepu od kanparana ili gaća, ili je zadiju za pripašńaču. Viđa se i stari' ļudi, u koji' su dugļi kamiši, da zadiju u kanparan za vrat, tako da kamiš okrene se za kosti a lula vitla prika ramena. Duvan se nosi u kesi (mijur od vola ili prašca) ili u kesi od kože tabačene, ali mlađarija sada ponajviše u škatulan. Kad se puno puši na istu lulu i kamiš, učini se u ńiman zìbak ili zivak (osočina od duvana), koji odveć žestok i smrdi. Kada se kamiš dobro toga napije, niki ga palu i pušu ka' cigal, ali zasmanta brzo glavu, žestoko ka' paklina. Ko dobro puši, more kroz cilu godinu popušit 10—12 kil. duvana, a sridńi oko 8 klgr.

Malo ko u Poļicin smrče ili pije tabak; koje starije čeļade šta ne puši, toliko da mu se od srca ki'ne, a govoru, da je zdravo za oči. Rugaju mu se, da je tabakin, šmrkavac ili buruntaš[1].

Lijekovi.

Kako se liječe bolesti bez lijeka. Zaleti li čovika koja mu drago bolest, osobito nenadńa, prva je likarija sveta molitva. Naskočila velika vibra (ogńica), udrila muka u život, blistavica u očima, ježuri u kosti, stüga u prsi, srce 'oće da iskoči iz nidara, brže boļe trči po popa, neka donese libar od molitve, neka prikriži, poškropi kršćenon vodon, pa će zlo, ako Bog da, odma' odstupit. Iša' težak u poļe, taman da će priskočit jednu obalu, zavije i šćugne nogon u kolinu, maklo mu se u cipcin, jedva more na ńu stat, u dva su ga ispod pazu'a doveli doma, vaļa odma' to napravit, uvit, ali najprije vaļa se javit popu, da prikriži. Čobanica išla u pašu, mašila se za struk trave na jednon oberu (veliki kuk), izmakla joj se stina ispod noge, pala na oštar kamen, šundrala desnu ruku u laktu, da Bog sačuva, stra'ota je vidit, otekla ruka ka' mij, pomodrila ka' sukno, svu dragu u Bogu noć oka ne zatvorila, uvik jaukala od ļute

[1] Čuje se popivat ova pismica o lulanģiji:

Đava' smrdi i usmrdi,
Duvan sije i usadi.
Kad nareste i uzori,
Duvanģijan on govori:
Držte kamiš, držte lule,
Nek van š ńiman smrdu surle.
Duvanģija svaki sluša,
Lula mu je ka' i duša,
Za vraton je sveđer nosi,
Kada nema, duvan prosi.
Kad se jutron on ustane
I blagovat kad pristane,
Još ni Bogu ne za'vali,
Ogań kreše, lulu pali,
Kamiš sisa, vazdan tako,
Svaka čini naopako.
Dok je mlađan, lulu kiti,
Ka' da ne će ni umriti;
Kad ostari i obrda,
Spaše bilu jačerminu,
Traži koren po čerinu,
Kratak kamiš nema kita.
Učini se derviš svita.
Gô je i bos, nema 'aļa,
A za duvan stratit vaļa.
Sve po ńemu lizu uši,
A po vas dan lulu puši.

(Stipe Bāšić s Dubrave.)

boli, ujutro uranila u crikvu, kada iđe pop za misu, neka joj natrese robu[1]. Malo nejako dite upalilo se ka' živi ogań, odbije sisu, odskače od posteļe, vaļa ga čin obavit i natrt, ali najprišnije odnit ujutro u crikvu, oblist Gospin otar, slušat svetu misu, odnit ga popu u sakreštiju (riznicu), neka mu izgovori svete molitve. I staroj baki ništo sinilo u očima, ne more da pogleda u svitlost, ona u likare ne viruje, nikad se u životu nije pokazala likaru iz grada, ona najvoli poći u crikvu, namočit oči kršćenon vodon pa oblisti sve otare i potrt bolesne oči s dońon trpezon s otara. U Poļicin svit ima veliko pouzdańe u moć svete molitve. Bilo je prije i puno popova po selin, pa u svakoj zgodi i najmańoj prigodi vavik se trkalo po popa. Nisu ni svi popi jedne sriće u molitvi za bolesnike, niki su bili izašli na čudnovat glas od sriće u molitvi za bolesnike, a nikin se unedalo, nije ni do ńi', nego kako komu Bog odredija; Bog sriću dili[2].

---

[1] Natrese se roba ovako: kada svećenik svrši misu i sađe s otara, počme skidat sa sebe misno odilo, ali prije nego ga položi na sto, komad po komad postavi ga i tresne povr' glave nemoćnika, koji ļubi robu i čini križ š ńon na sebi. Kad je mrtačka (crna) roba, anda se ne natresa.

[2] Spomińu se ovi popi sritni u molitvi: Don Jura Radica, Don Petar Mekinić, Don Marko Karaman, Don Ante Matovac, a povr' sviju Don Stipan Simunić. Svi su pomrli, raja se nauživali. Pokojni Don Stipan Simunić bija rodon iz Doca, ošibit u kipu, dugi' obraza, crnomańast u pùti, bija poznat i čuven nadaleko cića svoji' molitava. Prilazilo, dušo moja, svita sa svi' strana: od Brača, Splita, Kaštela, Sińa pa sve od Livne, Bosne, Ercegovine i Turćije, svak virova u ń ka' u sveca. Sastani ji' se 'dikod po deset u ńega, stavili bi na sto robe od bolesnika: čarape, kapu, šudar, košuļu, oplečinu, zanajviše kape i šudare. On bi za svaku upita', koja bolest, od koji' je strana ko doša', pa anda zaklińi, moli iz libra i škropi vodon po debelu uru. Svi bi naokolo seklekli, molili i uzdisali š ńimen, a on na svršetku svakomu postavi libar na glavu vičuć: izađi, đavle! Bija san u ńega, kada došla jedna Turkińa tamo od Bosne izdaleka, pet dana 'oda, puno onemoćala, ne dalo joj se u'vatit života, a on zaklińi: ako je po jiću, ako po piću, ako u robi, ako u srebru, ako u zlatu, šta bi moglo na'udit, izađi, đavle pakleni! — Dolazili k ńemu za svake bolesti, i mloge ozdravija po milosti božjon. Svit ima' veliku viru u ń. Zvali ga za blagosove poļa, uklet gusenice, skakavce, skorovaže, proklet zle oblake, da ne pada krupa, stra'ota bila čut ńegove molitve, zemļa se tresla ispod ńega. Za svoje trude nije uzima' nikakve plaće u novcu, nosila bi mu gorńa ruka na dar: masla, sira, jaja, marama navezeni'; oni od primorja cukra, kave, baškota, a on opet svima konak i najist se i napit. Upita' ga ja: „Vaša molitva, Don Stipane, Bogu 'vala, sritna i prijatna

Kada su težje nemoći, činu se zaviti za zdravļe svoga života. Poļičani iđu na zavit ponajviše Gospi u Sińi, Sv. Ivanu Nepomuku u Omiš, Sv. Kaju na Solin; iđu bosonogi, nosu lemozinu, voska, svića, uļa, vune i robe na dar. Životińu, mazge, końe vodu Sv. Klimentu u Sitno i nosu uļa u kandelu.

Sada su namišćeni i po selin graski likari doturi, poslani od općine, da liču narod. Dođu na nike dane i obađu okolicu. Još ima svita, koji voli, da mu koji domaći likar ili likarica prividi, osobito ako su rane. Svako selo ima po kojeg seļaka likara, koji zna travan ličit i ispirat rane.[1] Dođe li do teška, trči se opet po likara u grad ili se bolesnik odvede u ošpidal (bolnicu) u Split ili Šibenik, kada je red rizat ili činit aperacijun.

Nike bolesti liču se u selu brez likara i brez ikoje likarije. Evo na priliku: *Išćet*[2] noge ili ruke liči čovik višt tomu poslu. On

na nebu; ma šta će reć, molim vašu dobrotu, da druge zenice Isusove ne mogu tu milost imati kraj Boga?" — „Eh, moj sinko, jer današńi popi ne živu ka' mi stari. Mladi pop 'oće svaki dan mesa i manistre, a ja blagujem zeļa i sočiva; mladi pop nosi postole, a ja opanke; mladi pop nosi robu od pana (svite), a ja od sukna; mladi popi spavaju na mekin štrancin i nikin šuštan, a ja na tvrdoj slamnici; pokriju se kuverton od vune i bumbaka, a ja mutapin od oštre kostreti; vaļa živit u postu, pokori i molitvi, za bit prijatan prid Bogon" — ovako mi on govorija. Molija je Boga iz Terzića i Banovca, to su dva starinska ovicija. Kažu, da su biskupi zabranili te molitve. A nu ubiļa (uprav) da ti i ovu napomenen: Ponenavidili drugi popi Don Stipana, šta će ti, tuže ga biskupu u Split, da skida čare i daje zapise, a biskup obustavi ga od mise i molitve. Teško bilo to Don Stipi, borme ukleja on i biskupa, prolizla po ńegovu palacu pusta gamad ušiju, čirnovica, nikad ji' otribit. Ositija se biskup, prizva' Don Stipu, on prikrižija, nestalo svega, kuća ostala čista ka' zlato, a moj Don Stipe opet ka' i bija, dopustija biskup odma' misu i molitve. — Bog mu da' 'iļadu pokoja, puno san ja š ńin kruva iskrušija, bija je i u nas u Dubravi za kurata. Umra' je god. 1876., bilo mu je 75 godina. Svit ga uvik blagosivļe a na ńegov grob dolazu i sada molit. *(Jakov Jugina.)*

[1] Bavu se tin poslon danas u Poļicin i okolici ovi seoski likari: Najpoglavitiji je Tadija Bekavac iz Žeževice, puno svita iz Poļica iđe k ńemu za rane i krv; pa je Rajčić na Lećevici za svaku unutrńu i rane, Matij Tomaš u Jesenican za izmete, Ante Jović u Katunin za punte i kipavice, Stipe Orduļ u Srińinu za išćet ruke i noge, Ante Lasić iz Trnbuja i Ivan Rakulić iz Jesenica za ujid zmija, Marko Ugrin iz Sitnoga za ustume, otoke, oparine.

[2] *Išćetit* 'oće reć izaći iz svog mista, išla kost mimo kost, iščašila se; *slomit, šundrat,* kada pukne ili se skrši gńat ili cipac; *šćugnut* nogon, kada ulize među čičke ļusko meso, 'ramļe se.

*

najprije gleda zdravu ruku ili nogu, kako stoju kosti, pa napipa na onoj bolesnoj, 'di je išćet. Puste muke i nevoļe sada! Oteže se, prigibļe i stiska zglob sa svi' strana snažno i brzo, dokle kost dođe u misto, bol se nemila oćuti, bolesnik se vas sažimļe od muke, 'oće se da ga kogod pridrži za ruku. Ako je išćet u kolinu, vaļa stavit pod kolino klupko preje, prižet nogu, da se zgrči, kako će se zglob boļe razmaknut, pa opet pomļivo sastavi i napravi. Kada je išćet u tabanu pa do priglavka, liči se na drugi način: stavi se pod golu nogu oblo obdilano drvo, recimo puvaļka, vreteno ili luzańur, kotrļa se to drvo simo tamo pod nogon i noga se napravļa. (Vaļati tako drvo pod nogon zovu u nikin selin i *reļati).* Pozatin se dobro utegne i stavi se noga na počinak, dok stane kost na svoje misto. — *Makla se kost* ili *prisika priko razmeja* reče se, kada prisiče priko kostiju ili šćugne, da čovik izgubi gib svoga života. Liči se ovako: šćipļe se meso prstin i isteže se vanka, ili bolesnik se uzvali potrbuš na posteļu, a uđe dičak na kosti mu pa ga čepļe nogan. Niki užaju i ovako: uzmu se pleća i pleća na ukrk, uzdrži i diže jedan drugoga, stresa se tilo i dođe na misto. — *Zarukovatana ruka* izliči se, kada se dobro stegne po prigibli sa kakvon maramon, da se daļe ne razbiju cipci. — *Resica* pane li ditetu, vraća se prstin i odiže. — *Podbije* li se dite, anda žena, koja je višta, uvuče prst u šupilo, pa vraća guznu kost na misto. — *Muńa* ošine li koga, vaļaju ga, okreću i pušu u uši. — *Utopļenika* postavu položito, neka mu pada glava na niže, pa ga isto vaļaju, pušu mu na uši i tuckaju polagano štapon po tabanin. — *Prisidne* li ditetu u grlu jiće, tuku mu dlanon po plećin iza vrata, dok mu slegne kus. — *Stumbra* li koga u stumiću, zadije dva prsta u grlo, izriga vanka svu jidinu i gorčilo. — *Klinčići* komu padaju, povraćaju se čepin od krpe.[1] — *Kilavu* čoviku jedini lik nosit pripas, da mu pridor ne pada puno doli.

Sič u glavi, kada boli čelo, slipe oči, sva ćiverica ka' da će iskočit, da puče, zaveže se po zatiļku duga marama i obavije čelo.

Badļi se vadu ovako: Položi se glava na skut ili kolina onomu, koji zna vadit, zaokrene i očima zavitiļi uzbrdo. Ko vadi, vaļa da bude dobra oka znat pogodit', 'di su badļi. Oni se laštu ništo više

---

[1] Učitaju, ako je dite kilavo ili mu padaju klinčići, dosta je, da ga divojka prinese priko rike ili priko žive tekuće vode, — zdravo je; niki kažu i priko rala. Tako i žena zbabna prođe li priko rala i rodi li muško dite, imat će ono klinčiće.

od trepavica i bodu u oči. Pričepu se prston, rastavu se oštrilicon i vadu. Lako ji' je raspoznat, na dnu su zakovrčeni.

Trun iz oka liči se na više načina: 1. bolesnik rastvori dobro źenice od oka držeć za trepavice, a kogod drugi dobro mu pu'ne u oko; 2. ako je mali trunčić, u'vati se za trepavice pa se dobro puše u nos, neka dât vitra istira trun na oči; 3. izliže se trun jezikon; 4. oblazne se jezikon brusna kita od kape, razvrati se oko, mazne se ńon po trunu, a on se prilipi kite i vanka izađe; 5. isto se čini i vadi rogļen od marame; 6. ako se trun zasika' u oko, pa se ne da nikako izvadit, zovne se žena, koja ima dosta mlika, pa zamlazi dobro mlikon u uvo, ali, gataju, da mliko vaļa da bude od muškoga diteta[1].

Nazeba je česta bolest, u'vati se arija u ređi od poļa, otešča glavu, omrtvari život, stisne u grlu kašaļ, kukurikavac, dođe ka' nika kuńavica, pa se liči najobišńije posteļon i teplinon. Bolesnik se primakne ogńu, ukrije se kabanon, a što jide ili pije, sve je vruće, neka mu prokipi pot. Niki liču nazebu u posteļi, nabacu puno debele robe na se, pokriju glavu, a na noge stavu dva ugrijana matuna, da oteplu potplate. Popiju prije štokod vruća ma sasvim vruća, da je moguće vrila s vatre, stoju jednu pô ure ukriveni brez oduška glave; od te velike vrućine probije pot ka' rosa po tilu, brže boļe istare se tilo odvr' glave dodnu pete, priobuče se i priđe na drugu posteļu, iskašļe se, — nazeba sazrije i do koji dan prođe,

Biona se skida s oka, za'ukne se tri puta, ali vaļa da je čeļade puno višto za bavit se o bioni. Obišno se iđe u ošpidal (bolnicu) u grad na likare.

Zub kada zaboli, najboļa mu likarija klišća. Bolesnik razvrati vilice, otvori dobro usta, a likar stavi klišća na bolesni zub, prižme dobro, obrne dva tri puta, trgne i izvadi ga vanka. Ako se je kruna zuba (gorńi dio) zgrońala (očoptala, izmrvila), pritrgne se zub napolak, ostane mu koren u vilican, bolesnik zajaukne, pobigne od strava i boli, ne vraća se za koji zeman više likaru, a bol umine, jer se živci umrtvu. Oćuti li opet bol, vaļa poć likaru u grad, on mu izriže meso pa lanceton, klištin podigne i izguli nožice slomļena zuba. Ne vaļa ić na ariju za koji dan ni pušit.

---

[1] Rugaju se dici, kada počmu plakat i trt rukon po očima, da jin je uša' trun: potari ga latkon, potari ga latkon! Dica se mislu i ne mogu dokučit, da nije moguće prinit lakat od ruke na oko. Kaže se, da se oko liči latkon, to će reć, ne vaļa u ń krećat: šta se više tare, to je gore.

Želudac kada se struni, liči se na više načina. 1. Bolesnik legne na postelu nauznak, obišno obučen. Kada dođe likar, odgrne mu drob, stisne tri prsta — palac, kažiprst i sridńak u kôku — upre usrid pupka i oslije (sluša), kuca li želudac. Ako ne tuče baš u sridini nego sa strane, to će reć, da je želudac struńen, nije druge, vala ga načinit. Evo kako: uzme se žmul (čaša) malo oveći, zapali se u ńemu malo kartušine ili stupe, neka samo zadimi i progori, užaju niki i kalotine od kumpiri, u koje zabadaju glavice od šuverini (žigica). Kada je samo malo popogorilo, uzme tu čašu pa je dobro prilipi nasrid pupka. Nadme se drob, čaša počme skuplat i potezat pupak u se, sve dok se puna napuni. Likar pipa želudac, tare, okupla prstin, dlanon po drobu, dokle ga dotira na misto. Tada skida čašu, 'oće reć, da je želudac načińen. 2. Brez gledati drob more se znati, je li otruńen želudac. Stavi se palac i uspalac u mesnu rupu palca i uspalca bolesnika, upre se i stisne dobro: ako bolesnik ne more odolit stiskańu od boli u žuntan, to će reć, da je želudac struńen. Anda se opet gleda pupak, stiska su tri prsta i tare, dok se napravi. 3. Leže bolesnik blizu ogńa, uzvari se voda, stopi se čaša u vrilu vodu, a prije se 'ukne tri puta u čašu, stavi se na drob mali šudar baš na pupak, a povr' šudara vruća čaša. Naokolo se tare i skupla drob, a više puta čaša topi u vrilu vodu i meće na pupak. Kada ga namisti, anda stavi malo cerota domaćega laganoga — ne onoga, šta prožiga — ka' jedan mali buletin (papirić), stavi na pupak, neka ga pridrži, da se ne bi pomaka' sa svoga mista. 4. Leže se potrbuš, pa onaj, koji naprarla želudac, tare sve vratne žile, sve žunte po rukan, nogan, iza kostiju, upire jako, sve salomi i oslabi život. Bolesnik se opruži, okrene i leže nauznak, zgrči dobro noge, da se ne otežu žunte od želuca, a likar tare drob i kupi ga sve u šaku. Kada vidi, da ga je dobro dotra', donese stinu ili ploču od 2 kil., a niki i *sparu* (to je komad krpe, opšivene i nabivene od kostreti, u sridi šuple, šta ženske meću na glavu, pod konistru ili maštelo (vidro), da jin ne žula glavu), komad meke lagane robe stavu na pupak, povr' toga stisnu, pa se upre dobro u drob, šta se može više, uleže se drob do kostiju — a to se čini obišno u jutro natašće. Posli malo vrimena baci se stina, a uzme velika marama ili ručenik, uveže se drob, stavi se vreteno ili špralak pa se zavije ili zašpralči. Opet povr' toga stavla se stina, malo steć (stojeć) skine se, a marama zavezana stoji na pupku sve do jića. Kad je želudac načińen, naredi likar bolesniku, da jide i pije koliko 'oće, ponajviše jaja povrigani' na maslu. Ne smi se

skakat za koji dan, rastezat se, dizat ruke povr' glave, čuvati se ne udarat rton od opanka u stinu ili drivo, da se ne bi opet želudac povratija. Kažu, ako si bija gladan, kada otrga' želudac, ne mo'š ništa jist, doklen ga ne napraviš; ako li nisi bija gladan, dâ se jist, ali se isto ćuti bol uvik.

Šćucavica se liči, ako se nàbrekne nenadno i zabuši čovik vičuć na ń, da je ništo ukra' ili koje veliko zlo učinija. Dok se šćuca, pije se nikoliko gucaja vode, a drži se oštar nož prama ustima, jer se misli, da će se šćucavica pripast od noža i zaustavit.[1]

Prisidańe, to će reć, kada zalogaj zaustavi se čoviku u grlu, liči se ovako: tuče se bolesnik po kostima, plećima, srkne nikoliko gucaja vode, prigińe se k prsima i dobro prokašļe, dok mu prokrkļa u stumić.

Podrest se liči također trveńen ispod rebara. Namoču se prsti od desne ruke u pļuvaku, pa ujutro natašće tare se i upire puno puta po trbuvu, sve dokle se mogu zavući prsti pod rebra.

Padavica se ne more lako izličit, jer je to teška bolest od krvi. Rastvoru mu se odma' prsi, odrižu puca pod vraton, razveže pâs, polije glava 'ladnon vodon, pridrži mu se život, da ne bi pa' i zgronza' se. Nađe se po koja oškopica pa trisne po obrazu onoga, šta mu je padavica i čini se, da mu se rastupi bolest. Vaļa pazit na usta, da ne isplazi jezik, jer u onin mukan i grčin moga' bi ga prigrist. Padavica je nemila bolest, ka' da je pokarańe božje, za koji teški gri'. Govori se o ton čoviku: događa mu, zavrće, nije u svomu umu, van šesta je, Bože sačuvaj.

Cidenat ili *malakunija* dolazi čoviku od velike slaboće, kada mu se iscidi velika krv ili ga ne sladi život. Nosu mu pod nos kâda, mažu ga i taru kvasinon ružaton (pomišana lišćem od ruža), zaliju ga prošekon (slakin vinon) ili rožulinon i čuvaju rukan, da ne pane po tlevu i bubne glavon.

Led koga primete, pa se okočene, taru dobro robon, ukriju kaputin, biļcen. Najzdravije trti ga crnon neopranon vunon od ovna, onon okolo mošańa (muda). Ne smi se š ńin uz vatru, osta' bi kļast i ukočenut.

Patule (bogińe) liču se velikon teplinon. Izađu po koži po svemu tilu velike kraste, rastvoru se i ogńoju. Ne smi se ništa jist, a uvik vaļa stat u teplu. Velikin gladon i teplinon one se izliču, raspucaju,

[1] Kad se šćuca, pita se: ko te to spomińe, niko o tebi zlo govori, protresa te, a onaj odgovara: „Ako je o dobru, igralo; ako je o zlu, pristalo“.

ispurgaju i nije više strava. Ko od ńi' prikuži, more se slobodno ticat bolesnika patulava, ne će na ń više doći bolest. U nikin mistin, kada izađu na čovika patule, bodu ji' zaoštrenin jelovin praļkon, a kažu, da je luč još zdraviji.

Tres ili *groznica* liči se velikon vrućinon i poton.

Ustuma ili *micina:* obavije se, neka je uvik u teplu, pušća se da sazori i omeška, pozatin ko je vištiji, uzme brijaću britvu ili lancetu pa prosiče, izažme se gńoj i prođe bol.

Krv se pušća na dva načina: na venu i na vintuze. To čine obišno seoski likari. Kad se pušća na venu, sveže se dobro u mišnici ruka, usrid lakta dvi su žilice (vene), jedna iz prsiju a druga iz kostiju, kada se utegne ruka, odskoče obe na meso, pa koja se 'oće prireže se lanceton, šikne krv ka' na mlaz. Poslin se stavi trûda na ranicu i dobro zavije. Na vintuze vadi se ovako: zapali se malo stupe (kučina) na mistu, 'di boli, poklopi se odma' žmulon, (čašon), odigne se meso, a likar učini po ńenu dva tri riza, pa opet pali kučine i stavļa čašu, koja upije meso i mami krv vanka. Po tri četri puta čini se tako, a posli opere i zavije ranica, koja ubrzo zareste. Krv se pušća, kada su velike punte, navali krv u prsi i moždane. Kada ko, Bože oslobodi, poma'nita, pušćaju mu krv svr' glave, za vraton ili ispod jezika. — Krv se isteže najviše na pijavice; evo kako: Ono misto, 'di boli ili 'di će se stavit pijavice, opere se najprije mlakon vodon, pijavice stavu se u žmulić, pritisnu na meso, one prilipu s oba kraja i počmu istezat krv. Kada se nasisaju krvi, od velike sitine padaju; ako je krv zdrava, stavljaju se u lug, izažme se iz ńi' krv, malo properu, opet su žive i dobre; ako panu i krepaju, 'oće reći, da je na bolesniku nezdrava krv, 'Di je udarac, 'di boli, tu se meću i opet primišćaju na drugu stranu, a je li velika navala krvi u životu, najboļe staviti na pro'od, na sidališće. Ko je opuna života i debele krvi, stavi 30—40 pijavica. Lovu se u rici Neretvi, nosu u vrićican i prodaju po selin 3—4 pare (filira) po komadu. Čuvaju se u caklenin bocan, promińuje jin se češće voda, da se ne usmrdi, crkla bi do jedna. Zlo se je naučit pijavican i vađeńu krvi, ko se iz mlada nauči, teško se odučit, u svakoj bolesti vaļa, ako i malo, vadit.

Kad što zapne u grlu, pije se brže boļe voda ili se komad tvrde kore proguca, neka prokrkļa nizbrdo. Kašļe se dobro, puše i uzdiše kroz nozdrve, a niki i tuckaju po plećin.

Kad se tko obode na trn i drаču ili caklo, vadi se iglon; ako li

je drača ušla duboko, pod'vati se iglon koža, pa se izriže ustron (brijaćon britvon), dok se dođe do drače.

Kada žena rađa, nađe se uvik uza ńu drugi' žena, koje joj pripomažu. Stara je besida: pusti kuću da gori, a pazi ženu da rodi. Kada je trudno rađańe, rodiļa se grči i privije od boli, zavežu uže konopčić ili motuz ispod greda, ona se toga uža 'vata i pridrži. Ako je pod zimu, pa se ćuti led, tepli se žena vatron, donese se u cripińi ogńa, stavi se pod ńezino tilo. Nike bidne ne mogu se za više dana oprostit s diteton. Vaļa ji' dobro 'raniti meson, jakin kripnin pićen. Babe je pridržu, namišćaju i protresaju. Ona se napire, puše u šake, neka bi s onin da'on izašlo dite i posteļica vanka.

Za svaku bolest i veću i mańu seoski likari naređuju, da se vaļa čuvat od arije i stati u teplu. Ako nije posve teška bolest, zamota se bolesnik u kaban pa sidi uz vatru ili se grije na suncu u dvoru ili na ulici. Kada naskoči velika vibra (ogńica), smantana glava, krv duši u plućan, anda se meću peče (krpe) od bile robe, stopļene u 'ladnu vodu, izažimļu i stavļaju na čelo, slipe oči, po trbuvu. Još se meću vlakna na pulce bolesnika, bilance od jaja i svila, da istegne vrućinu. Kada povali čovika veliki ogań i udari mantaluk u glavu, vaļa da miruje, leži nauznak, stoji daļe od vike, čavrļańa. U malin bolećican, kada se čovik uzlini, pri'vati ga posteļa, omrtvari, ne da mu se vanka ići, dobro ga je malo prodrmat, strest i izvuć iz posteļe na dvor, da mu se glava rastranba (razbistri). Najglavnija je stvar po bolesnika dat *regulu* (pravilo, red) svomu životu, suzbit jićen i pićen, gladon morit tilo. Kaže se: lako ti je poradi nejića, nijedan bolesnik ne umire od glada, a besida je: ne će ranica, šta bi 'tila jamica (stražńica). Kada su teške bolesti od krvi, rane ili čiri, otekline, ustume, rižipije, patule, izmeti, tiv i druge otrovne bolesti, ne smi se nikakva 'rana u usta, rane bi se raspajidale i pozledile. Za živu glavu ne smi jist ništa slana, ni zeļa, ni ribe, nikakve masti, niti pića, vina, rakije. Ni iste vode naravne ne smi se pit, nego vaļa je bruštulat, to će reć stavit u ńu popržena kruva. More se pit mlika i to ne cila; kad se malo prikuži, angriža (pirinča) na goloj vodi, pa anda pomalo juve procieđene od pulastra (pilića) ili mladoga jańca, po koje jaje, ribe samo škarpuna kuvana (lešo, na bijanku) i kronut (kap uliti) malo vina, da bude sasvin žuklo (tanko). Kaže se: ne vaļa se otrovat jićen, ne vaļa pristupit regulu.

U prvo vrime svit je puno virova' u bajańa i čarańa, za mloge bolesti reklo bi se: ah to nije s božje strane, to je niko nabacija·

Je li se omakla noga, i palo čeļade nenadno sa cabla ili s kamena, je li naskočila krv, a ono čeļade bilo blizu grobišća ili u kojoj potočini, jametini; je li te stisklo u grlu ili probolo u prsima, a susrija si na putu obnoć onu staricu, koja ti se čini, da je zli' očiju, eto ti bajańa i čarańa, koliko 'oćeš, osobito u primorju (dońa Poļica). Zasiguro postarija čeļad cinila je bajańe ka' pravi lik ili baren ka' pripomoć liku, jer prije nego bi mećali likariju na tilo, vaļalo je svakako poći kojoj gatalici, ili kako zovu čaratanki, da skine urok, pa stopro anda će likarija pomoć. Današńe pokoleńe malo još u to viruje. Svećenici s otara, učiteļi kroz školu uču narod, šta je prava istina, a šta neistina. Ako zaleti koja nenadna teška bolest, govoru, da je *nastupija, nagazija, rđav ga udes dopa'*, mislu, da je sotona paklena ili koji drugi zli duv zaosinija ga, zovnu popa, da moli Boga i prikriži, pa se kažu likarin iz grada, koji danas iđu po svin poļiškin selin. Ne pomože li likarija, život sve to više vene, vraća se na se, a likari u gradu ne mogu točno pogodit u bolest, utiču se anda za nevoļu čarotankan.[1]

Što služi za lijek. Od *čeļadi* uzimļe se za lik mliko od žene i krpa muški', to će reć, šta je muško nosilo, nikako ženska. Od *životińa* živi' služi za likariju: mliko od ovaca, koza, krava i ugotice, jaja od kokoši i bila nečist, med, vosak. Od mrtvi', zaklani' životińa uzimļe se: cila kokoš ili pivac, spuž u cilu, prašča žuč, salo, slanina od prašca, zečja i braveća vriška bekina (koža), volujska ǵigerica, cili mravińak, krv od maške i škorńače, kost od ribe grba. Ponajviše za likarije služu *trave*. Ove su trave likarice: jeruzolim (koji ne vidi sunce), ivica i odolin (koji ne gledaju u more),[2] kaduļa, dupčac, ripań, rańenik, gavez, bukvica, ižop, božur, zlatarica, gospino cviće, devesila, šibica, sliz, pelin, bilušina, crikvin, tušć. Od *zeļa* služi: kupus, blitva, luk, kapula, krunpir. Od *voća:* jabuka, šļiva, limun, dińa. Od *cabla* lišće ili kora od rašeļke, smrikovine, bazovine, lozovine. Od *sidbe* ječmeno i kukuruzovo brašno. Od *pića:* mast, vino, kvasina, uļe, rakija i rožolin. Suviše pije se pomišan s rakijom ili kavon puščani pra', sanitar, sunpor, petroļ, smola jelova ili borova, činu se melemi, ceroti i prilipļuju na modroj karti. Sve te likarije seoske dolazu danas na mańe, jer likari pišu ricete (recept) i kupuju se likarije u gradu u špicijurijan (ļekarne).

Vodon se ļudi liču u puno prigoda bolesti: peruć se, močeć krpe

---

[1] Kako se liči bajańen i čarańen, to će se reći na drugon mistu.

[2] Kaže se: „Trava iva čini od mrtva živa" i: „Da ne bude trave odolina, ne bi majka podgojila sina".

i privijajuć, da se raz'ladi, pa pijuć osobito ujutro natašće srca. Oprati vodon sve tilo veliko je zdravļe, tilo je čistije i urednije. Umiju se niki u kovaškoj kamenici, 'di se kali gožđe, kažu, da je zdravo za oči. Kad se stuče prst, nabije ruka ili noga, prva je likarija živa voda, umočena krpa, koja se više puti promińuje. Svakakve rane peru se u vodi, u koju se kapne malo kvasine ili se potopi jasenova kora. Spopane li kakva nesvistica, umije se bolesnik odma' vodon po obrazu i po svoj glavi. Na *bańe* ili likovite vode teplice malo ko iđe, veliki je 'arač. Za rematižme iđu niki u ovo zadńe vrime na sumporne vode Katanove u Splitu, kupaju se u vriloj vodi, piju 'ladnu, čini dobro.

Kako se liječe bolesti. (Vańske bolesti.) *Udor.* 1. Kada ko pane, zgronza se, satare, ruvina, izubija, — zakoļe se bravče, sadre bekina (kožica) i polije se žestokon rakijon, pospe tamjanon stučenin i obavije se dobro udarena strana tila; još je boļa kožica od zeca; 2. ispeče se luka 2—3 glavice, stuče, stavi se na krpu, pomaže medon, pospe tamjanon i privije na udarac; 3. isto pomiša se luka i tamjana, pospe papron i polije špiriton, da se dobro užesti; 4. zamisi se vruća luga (pepela) s kvasinon (ocat) — to se zove prpor — pa se privije na udarac; 5. pušća se krv na vintuze ili na žmul; 6. učini se cerot od jelove masti, pridodaje se vižiganat pa se privije; 7. kuva se ma'ovina s drinovine i soli u kvasini ili vodi pa privije; 8. prosije se na vino (tanko) studena luga, zamete se s kvasinon, saspe u jednu kesu i drži na udarcu, sve dok se osuši; 9. ispeče se bile gńile, stuče, prosije, umisi s dobron vrućon kvasinon i privije (a to je osobito dobro za stari udarac); 10. stuče se i privije soli, pelina i bile ǵigerice: 11. metvice i bile soli; 12. pomiša se na vlakno (kučine) bilance od jaja sa papron, špiriton i obavije; 13. stuče se pluća, bile soli, tamjana, nakvasi špiriton i privije; 14. korena od ripļine stuče se i bile soli pa privije; 15. isto korena od ripļine, bile soli skuva se u kravļen mliku i obavije; 16. jelova se smola vari u špiritu ili u dobroj rakiji, dokle izavre vas špirit, pak namaže modre karte, probuža kartu iglon na nikoliko mista i prilipi na udor; 17. za udor (naboj, natuk) uzme se jasenova grma obilato, pak se sa soļu svari i privija.

Ulom ili *išćet* ruke ili noge načińa se od čovika višta tomu poslu. 1. Namišćaju se bolesne kosti jedna uz drugu; 2. tare se kvasinon ili rakijon pa obavije končelicon; 3. privije se trave koncula, koja ima veliku moć za srest (kažu, da je stavit dva prsta zajedno, pa ji' obavit travon konculon, da bi se za niki zeman sresli); 4. uradu

se od drveta vlâge (niki izgovaraju *dlâge* ili blâge) i dobro utegnu; 5. razmuti se 5—6 bilanaca od jaja, umoči se u to kančelica, pospe se stučenin olumon, dobro obavije, utegne i stavu se vlage; 6. bile soli razmuti se u kvasini pa se moči (to ako počme oticati slomļena ruka ili noga); 7. stuče se i obavije travon gavezon.

Posik ili *poriz:* 1. opere se odma' vodon, zasičeno meso ili koža odma' zavrati se na svoje misto i sļubi se s drugin; 2. od zdrava muškića vruće pišotine (mokrače) oprati i naspugati dobro ranu; 3. metne se trûda od lule, vine karte od pušeńa ili kraj od kite ulašnika na ranu, da zaustavi krv; 4. sumpora u grumenu raskrabi se pa zapali, onaj pepeja od izgorine stavi se u uļenu sviću, moči se bunbakon i stavļa na ranu; 5. macagrabun stavļa se u uļe i s otin maže; 6. ustrgaju kajiša i na ranu priviju; 7. raščupaju tele, poprže je na uļu i priviju; 8. stuku žigavice, lišća i koreńa i priviju; 9. da se zaustavi krv, kad iđe iz grla, razmute šaku soli u vodi, i kada malo otaloži, piju.

Ȍpar, *'ispar* ili *'ižega* liči se: 1. meće se domaća sol; 2. bilanca od jaja; 3. tista ječmena ili kukuruzova dobro razriđena; 3. zažge se rizica slanine i list bršļana na luču, neka se krabi, učini se mast i s onin se tare; 5. oskoruša popurži se na cripńi, sameļe se sve uprav i po onin ranan posipļe; 6. lìpa gora vari se u mliku i privije; 7. jaja šest stavļa se pod cripńu, neka se dobro osušu, sve se sameļe i kaļupina skuva se u novon lončiću, ulije se mirica uļa, dobro promiša i maže rana tičjin percen; 8. popurži se lišća od kupine pa se posipļe onin lugon; 9. maže se kiselin mlikon; 10. pere se rana teplon vodon i malo kvasine, stuče se bokvica, izažimļe se sok, utuče se bilance od jaja dobro s uļen i privije; 11. razmuti se soli i vina pa moči; 12. mažu medon; 13. nasickaju komadića luča, mišaju s voskon i slaninon, zamotaju to u kartu, zapalu i 'vataju onu mast, šta kapi, u kakav sudić i s otizin mažu.

Krv da se zaustavi iza posika, meće pa na ranu: 1. paučine; 2. trûda (leške); 3. one iste bolesnikove krvi popurži se na kominu i stavļa na ranu; 4. obavije se końskon krkalinon; 5. zavije se žigavice (koprive); 6. polije se rana uļen; 7. popurži ļubice i privije; 8. posipļe se sumporon; 9. moči se vrućon vodon iz tila (mokrača).

Ugriz bisna pasa liči se: 1. pušća se za tri petka krv ispod jezika; 2. osuši se i satare u pra' košuļica od mlada mačeta, dava se pit u vodi.

Ujid čele, ose ili strmeļa liči se, ako se odma' izvadi žalac iz mesa, ispije se ustima onaj ujid, prikriži oštrivon i dva tri puta privije se klaka.

Ujid zmije liči se na puno načina: 1. najprije utegne se dobro strukon od pâsa naokolo rane, da se otrov ne razađe po svemu tilu, i isisa se rana; 2. nasicka se rana iglicon, izažme dobro oni jid i krvušćina, natare kostričen, veslienon ili ļutikon; 3. natare se rana zipton iz kamiša; 4. zalije se pišotinon; 5. maže se uļen, u koje se stavi macagrabun između Gospojina; 6. bilica tikva naškropi se crnin vinon i meće na ranu; 7. kokoši crnoj odsiče se glava, rasplati se, stuče preža i privije; 8. stinon na stini stuče se bušina i privije; 9. zrńa aptovine umeči se na krpu, iscidi i s onin sokon maže; 10. daje se bolesniku piti rakije; 11. ne da mu se za više dana spavat; 12. ne da mu se nikad k ogńu; 13. kadi se s duvanon; 14. daje mu se popit čašu naravnoga uļa; 15. natare se rana koromačen; 16. zavije se na ranu tepal (ta čas izvađen) żeļudac; 17. probode se živo jańe na ģigerici i zabode prst, ako je za ń ujila zmija; 18. stuče se luka, zaskrabi se masla i daje se pit bolesniku; 19. pere se „vodon od zmije“, šta se kupuje u gradu; 20. niki priviju na ranu glavu od zmije.[1]

Naboj ili *natuk* liči se: 1. privije se ražena, ječmena ili šenična kvasa; 2. biloga kruva kuvana sa slizon u mliku: 3. stare slanine stučene i pomišane sa soli i sapunon; 4. crni spuž i sol stučena; 5. brašna od lana i sliza kuvana u mliku; 6. list od blitve zgrijan na ogńu i namazan uļen.

Otok: 1. bilušine trave skuva se u neduperanoj (nerabļena) pińati (lonac) i obavije se onako teplo; 2. privije se crikvine, koja se stuče i ugrije na ogńu; 3. skuva se bršćana, koji ne gleda u more, u kvasini i obavije; 4. angriza skuvana na vodi; 5. brašna ječmena skuva se na bistroj vodi, bilanca od jaja zamiša se u mlako tisto, polije se mlakin uļen i privije; 6. sirćeta; 7. aptovine; 8. crikvine; 9. višńevine; 10. jasenovine; 11. zagrabi se cili mravińak, polije se po ńemu vrile vode, umrtvi i privije (to se čini, kada se otok razađe po svemu tilu).

U oticańu noge: 1. topi se noga u vruću lušiju držeć nikoliko vrimena; 2. topu se krpe u crno vino i priviju više puta; 3. lista od bazovine zgrije se s maslon na tavi i privije; 4. stuče se trave slinovrata, umisi mali kolačić i privije (kad se 'oće da poprišći i izađe jid).

[1] Svaki ujid zmije do petka je težji, posli lagļi, jer u petak, kažu, svaka zmija riga iz sebe jid. Najgore, ako ujide za vrime Muke Gospodinove, anda izlazi iz mrtvila, uji li pasa, taj čas krepa. — Od pauka ujid isto je otrovan ka' i od zmije, ista mu je i likarija.

Čiri: provrti se kora od kruva, stavi se na vrvojak čira i u onu bužicu uspe malo puščanog prava i zapali (to se kaže: minati, lagumat čir odma' u početku, da ne iđe naprid). Da sazori, meće se 1. tušća (aloe) samlivena, posiple se na vršku od noža, pa po tomu postavi se muška krpa od košuļe odsprida (prsiju) a na ńu neprivarena masla; 2. ļuta kvasa (brzo progrize čir); 3. kokošińeg biloga gńusa, soli i luka stučena zajedno; 4. kapule pečene i uļen polivene; 5. trave šćavka, soli i sapuna; 5. češań luka, patine i soli; 6. kapule pečene na ugļenu, uļa, soli i sapuna nerabļena; 7. stare slanine i soli; 8. žuč od koje mu drago živine; 9. katrama i kapule pečene na žeravi; 10. cerespańe (pečatni vosak) nakapļene na kartu; 11. žumance od jaja i soli; 12. meda i šenišna cvita; 13. mišadora stavļena u smokvu. Da se provali, meće se: 1. lišća od blitve ili kupusa pogrijana na žeravi i pomazana uļen; 2. tanka rizica stare slanine.

Kraste jesu male rane osobito dici po glavi: 1. prosije se cvita od samlivena prosa, sipļe se u vodu i uvik miša, vrti, dok zapini; a kada zabili ka' mliko, onin se peru kraste; 2. raskrabi se stare slanine i pomaže kokošijin peron; 3. maže se i crnim ińoštron (inchiostro = tinta).

Perućac: maloga vriska skuva se i opere onon vodon.

Izmet, iza kolere (kuge) najtežja bolest. Tri su vrsti izmeta: pļuskavac (najlagļi), kosteļak (težji) i potkožńak (najpogibeļniji) iliti crni koński, volujski i ovčji. Raspoznaje se i liči ovako: 1. najprije izađe jedan božurak crni, pa modri, pa bili; anda se uzme srebrna pribodača, učini se križ i vas raspara; pozatin stavi kožica od lasice bile brez maće, uzme se sumporača i spali rana. Kad se je sve to učinilo, stuče se spuž vinogradac, bile soli, kokošińe bile nečisti, sapuna kandijoskoga neprovana, sve se utepli i privije i drži se, dokle čir ne baci svoje blato (gńoj). Vaļa stati na velikoj pažńi, skuvat kolača baškotana a samo piti juvu od kolača ili angriza skuvana na biloj vodi, sve doklen izađe čep vanka, a uvik stati u teplu 'i potu, pokrivat glavu, dok pripukne. Kada izađe čep od čira, anda mećati melem: stare slanine, voska, loja, noćńaka uļa, jaja tri samo žumance i trave bušina. 2. Uzmu se tri kapi krvi iz mačjega uva, tri muve, malo stučena luka, malo mišadora, kokošije nečisti, sve se dobro umisi i privije; 3. privije se bekina od bile lasice i pospe mišadoron; 4. stuče se dobro zmińca kozlaca iz zemļe, umiša se s pra'om od puške i žumancen od jaja i privije, doklen ispane čep; 5. satare se na sitno modroga kamena i puščanog prava,

umiša s uļen i privije; 6. stavi se na čir prav (barut) pa se zapali (laguma); 7. privije se jidno, koje se čini od puščanog prava, kokošije bile nečisti, trave spreža, žuči, loze, saje, cakla sve na jednake mire i zrno šenice, sve zajedno stuče i privije se na krpi; 8. ne jisti slano; 9. ne piti vina; 10. ne izlazit na vitar; 11. kada se očisti izmet, privije se melem učińen od uļa, voska, borove i jelove masti; 12. kuva se trave ravńa u uļu i privije, da oplovi boļe rana.[1]

Ustuma ili *micina:* 1. gaveza trave skuva se u mliku i biloga kruva, zgusne i stavi se na krpu pa privije; 2. tista od raži ukvasana; 3. crne vune neoprane; 4. crnu šļivu s mišadoron; 5. smokvu s mišadoron; 6. lanena simena kuvana s raženin ili drugin brašnon u mliku; 7. žumance od jaja umišaju s tamjanon i priviju; 8. da prvo sazori, stuku šćaveļa, soli i bila (neraskrabļena) masla i privijaju.

Rižipija: 1. namaže se medon i pospe bobovin brašnon; 2. obavije se kupus namazan mladin nerastopļenin maslon, bile gńile iz pećine ili osina, stuče se na sitno, umisi s kvasinon i privije tri četri puta.

Žuļi na nogan liču se: 1. privije se lišća od bršļana onon stranon, koja gleda u zemļu; 2. maže se lojen.

Lišaj je ponajviše na dici. Liči se: 1. zipkon od lule; 2. zbabna žena opšeta ga iglon; 3. maže se pomadon; 4. uspe se nikoliko zrna šenice na kakvo gožđe, pa drugin iston ravnin a dobro ražarenin pritisne se dobro, izađe malo uļa i s onin mlakin uļen maže se lišaj; 5. bobice od šibice trave se skuva, na krpici procidi i s onin maže; 6. mažu svojon pļuvakon našće srca.

Pogančina: 1. privije se ļuļa s kvasinon; 2. bilance od jaja umiša se s cviton od ozimičena brašna, s otin namaže se stupa (kančelica), privije se i drži, sve dok ne opane; 3. komad kože od mazge nabada se i natopi špiriton; 4. umiša se meda i živoga japna, razastre na telu, utańi ka' telut od noža i privije više puta.

Prst na zdravu kada zaboli, puno se trpi, a liči se ovako: 1. ubije se rebac, rasplati i odma' vruć privije; 2. razvali se od la-

---

[1] Izmet se 'vata od mrcine ili otrovne životińe. Pripovida se, da niki čovik nosija u marami ribe. Dođe maška, progrize maramu i pojide ribu. Naļuti se taj čovik, šćapa mašku rukon za vrat, a ona ńega zadrpa po ruci; 'di je ušlo pet čanpara, tu je izašlo pet izmeta. Starac Matij Tomaš u Jesenican na glasu je za ličeńe izmeta. Izličija je priko stotinu ļudi, sam po sebi pripravļa likarije, u kojin vaļa da bude 13 stvari.

stavice gńizdo, s uļen umiša i privije; 3. utisne se prst u crnu kokoš ostraga i drži puno (to ako je trûd na prstu; istegne li kokoš trûd, odma' crkne); 4. žuč od prašca, kostriča i sala stavi se o gredu da se suši pa privije; 5. rasplati se vodena žaba, pa odma' onako tepla privije; stuče se crni spuž i soli pa privije; 6. drži se prst u mlakoj vodi ili lušiji; 7. proriže se odma' u početku bolesni prst i istisne krv; 8. stavļaju se pijavice; 9. privije sliza, bunike i mlika skuvana u neduperanoj pińati; 10. ne smi se jisti slana, ni piti cila vina.

Srab: 1. skuva se zajedno sumpor i uļe, pa s otin dobro maže uvečer u mraku (ne po vidilu), obuče se roba, a ujutro opere se u moru; 2. skuva se spreža i pere onon vodon; 3. skuva se raketa u vodi i pere š ńon; 4. od članovice trave iskopa se koren, ubere list, skuva, a uspe se puna šaka soli i maže; 5. kuva se išop u kvasini; 6. pije se zečja krv; 7. kuva se šipant u uļu i maže se za vratin, da niko ne vidi; 8. skuva se čemerike i ńon maže; 9. zrńa od bļušća; 10. kolinke; 11. vrańemile; 12. sumpora i krmeće masti; 13. golubińe nečisti; 14. skuva se lišća od rakite i s onon vodon tare se tilo; 15. uļa, prava i bile nečisti kokošińe skuva se zajedno i s otin maže (tri puta za vratin u mraku, da niko ne vidi).

Bradavice: 1. podvežu se žuton svilon, doklen opanu; 2. za devet jutara nakapi se na svaku mlička od divļe smokve; 3. izažme se ispod kore duba nikoliko kapļica vode, pu'ne se govoreć svakog puta: u ime Isusovo! i opere bradavica; 4. stuče se na sitno nikoliko brabońaka od crne ovce, umiša s medon i maže po bradavican.

Grizica: 1 skupi se od žena ńi'ova mlika, usiri sirčić kolik talir, privije na ranu, 'di grizica toči, i ona se malo po malo izvuče ka' tanki vlasi; 2. zavije se mlada slaka sira namazana medon, skupu se crvići, a pozatin stavļa se melem učińen od uļa lotńaka, borove. smrikove i jelove masti i pegule, pa se umiša dobro u stučeni modri kamen i prav.

Prišći kada se napnu: 1. maže se kvasinon; 2. mašću od ždrala; 3. pļuje se na crn obojak, pa se tare bolesnik.

Patule ili ospice: 1. pije se mliko od ugotice i š ńin pere; 2. mliko od krave; 3. pije se rakije; 4. provaļuju se čirići praļkon od luča.

Marovele kada ispurgaju vanka: 1. kuva se graj ložńak, začini se dobrin uļen pa se jide za nikoliko dana; 2. zeļa povrća nikakova na usta ni žestoka jića.

Sisa kada zaboli ženu: 1. raskrabi se i razlišći olova pa se meće na bolesnu sisu; 2. privije se komad neoprana sukna; 3. kuva se

pitome ili divļe siline u mliku ili bilon vinu pa se privije; 4. čini se mêč od stučene bristove kore biloga kruva, mlika od krave ozimašne (to će reć, koja nije steona), sve se pomiša zajedno, stavi na krpu i privije; 5. stuče se špica od vuńe pa maže percen; 6. skuva se u vinu slatki' jabuka i privije. — Kada se sisa provali: 1. privije se lista od blitve; 2. zabode se u ranu koren od blitve da soči.

Žâva kada izađe na vratu ili na kojen kraju tila: 1. žlica drvena, osobito ako je jasenova, ugrijana na vriloj vodi meće se više puta na dan na žâvu; 2. spali se paklenin kamenon; 3. meće se tepla olova; 4. privije se kopito od magareta (ako je na vratu).

Rane i ozlide: 1. loja od škopca, prča jarca, uļa čistoga noćńaka, voska neprovana (negorena), maštike metne se u lončić novi, učini se žličica bazova i miša se, dok se sve rastopi; pozatin žena, koja ima žensko dite, umuze jednu žlicu mlika iz svoji' prsiju, procidi onu likariju na ono mliko, umisi melem i privije na ranu; 2. loja, uļa i stare slanine; 3. ugļen od slatkog drveta i kozlova loja stuče se zajedno i privije (to je za davnene rane); 4. smokva pogrije se na ogńu, potare uļen i privije; 5. trava bokvica; 6. trava rańenik i to ona strana od zemļe; 7. mlade žutenice skuva se u kvasini; 8. voska neprovana od kruga, pegule špańe, od gozda tava, postave korama, umeļa se u to tela i privije; 9. žminac trava stepli se na ogńu i privije; 10. čiste krpe od muške košuļe stopi se u uļe, zapali se, izgori, a taj lug zamoči u uļe, pa se ka' tisto privije na ranu; 11. čiste paučine umoči se u petroļ i privije; 12. bilance od jaja povriga se na uļu i privije; 13. stavļa se rana u mlaku vodu ili lušiju; 14. nažimļe se soka od bušinca; 15. zavije se salo od puva miša; 16. stavļa rizica stare slanine; 17. likovite trave: blitva, bokvica, crikvina, gavez, šćavak, ļubica, konsul, stuče se lišće na čistoj stini i privije; 18. posipļe se rana živin klakon, da ne pozlidi a brzo zareste; 19. pere se u vodi od bilušine; 20. posipļe se cvićen trave kunice i zavije; 21. sažeže se pasje kosti, stuče i posipļe nikoliko puti; 22. privije sala od zeca ili od puva miša; 23. stavi se u dobru kvasinu oriovi' zeleni' ļupina, i kad to nikoliko vrimena postoji, ovim veže se rana i na ńu privije; 24. posipļe se satrvenin puščanin barutom; 25. da se iz rane istegne drvo, ako se drveton obolo, stuče se lista od škrabutine, stavi se na krpu i privije.

Kankrena (rak-rana) zove se otrovna rana, koja se razađe po svemu tilu, otruje krv: 1. uzme se dobre kvasine, biloga vina, živoga japna, kuva se ujedno, dok uvre jedna tretina, stuče se salnitra i aluma, pomiša s onin vinon i kvasinon, ulije se brže boļe u ca-

kleni sud (ne gozdeni, jer bi progrizlo), dobro se začepi i s otin se maže; 2. privije se melem od uļa notńaka, borove, jelove i smrikove masti, žutoga neprovana voska i s otin stuče se modrog kamena i puščana prava; uzme se ǵigerica i criva od žabe zapu'ače, privije se na ranu, a svr'u toga stavi se ovčjega ili kozjega skorupa.

Divļe meso kada nareste iza rane, liči se: 1. popırži se na kominu ili gožđu aluma pa se posipļe;; 2. posipļe se modrin kamenon; 3. privije se kozlaca iz zemļe; 4. stuče se na sitno puščana prava i modrog kamena, pa se pomiša uļa, borove i jelove masti, stavi se na telu i privije.

(Nutarńe bolesti.) *Zaduva* se liči: 1. stare slanine s lukon jide se našće srca; 2. guca se pelin zamotan u balotice i namazan medon; 3. skuva se kaduļe i pelina, pa se pije večer i jutro za više vrimena; 4. za 40 dana ujutro rano izide se po jedna rizica suve slanine, a poza ńon čaša dobra crnog i cila vina.

Nazeba: 1. cvita od bazovine skuva se s medon, stavi se na ariju, da prinoći na vedroj noći i ujutro pije; 2. žmul vina svrući se i stavi papra u ń, popije i stoji se u posteļi, da se opoti; 3. razbiveno žumance od jaja s vrilon vodon i cukra pije se; 4. šļiva raskuvani' jide se s cukron ili medon.

Kašaļ kukurikavac: 1. pije se prošeka i crnoga cukra raskrabļena u mlakoj vodi; 2. skuva se kukuruza i srče ona tepla voda.

Kašaļ: 1. uzavre se vina i pije tepla; 2. crikvińe kuva se u vinu i pije uvečer; 3. stuče se bajama i kuva sa svin (grcon i ļupinon) u vinu pa se pije uvečer; 4. kuva se rogača, smokava, bajama i uvečer pije se; 5. kaduļe se skuva u mliku i pije za puno vrimena.

Kuńavica ili *pošļica* liči se: 1. pije se žestoke rakije; 2. crna pogrijana vina; 3. razmućana žumanca od jaja s cukron; 4. dobro se ukrije biļcen, da probije pot kroz tilo.

Pûnta: 1. skuva se bršćanova lišća u ļutoj kvasini, pospe se mekińan od šenice, stavļa na krpu i obavije tilo, 'di probada, neka istegne; 2. tare se uļen loćńakon; 3. nabode se modra karta i stavļa na ńu živoga japna i privije; 4. kuva se vina i uļa u pińatici na jednaku miru, kuva se sve dok nestane (izavre) vino a ostane samo uļe, koje se popije; 5. prašča žuč osuši se, iskriža na posve sitno, razmuti se u mlakoj vodi i popije; 6. skuva se čaša dobra vina s cukron i popije; 7. šaka soli razmuti se u kvarat (četvrt) litre vode i daje piti bolesniku; 8. prosije luga, uspe se u čašu, ucidi k tomu soka od limuna, to popije se i dobro se pokrije, da se upoti; 9. stuče se devet brabaka od miša, razmuti u rakiji i pije se; 10. ugrije se

bolesnik pokraj ogńa; 11. vade mu krv na venu ili na vintuze; 12. stavļaju pijavice na pro'od.

Protiska od krvi ili udarca: 1. stavļa se cerot ili vižigant, koji 'oda za bolešću i čini da se napnu mijuri; 2. stuče se trave slinovrata i privije na krpi; 3. popirži se na tavi kukuruzovne pure i privije; 4. ubije se vrana, stuče vriška i privije; 5. teplu se i meću matuni; 7. zakuvaje se lug s komina i privije; 7. galebina od crna govečeta spari se na kominu i privije; 8. kožica od zeca, natopu se rakijon dlake, pospe se papron i privije; 9. krkaline od crne mazge popeče se na vruću kominu, poprska ļuton kvasinon i privije se onako teplo; 10. tare se salon od zmije; 11. u neprovanu pińaticu stavi se žmul biloga vina i žmul uļa, dobro se prokuva, pa se učini pogača od gńile, nasrid ńe dušnica, koja se provrti vretenon, ti se kolačić stavi na pińatu, procidi se kroza ń i popije se šta se iskuvalo; 12. sameļe se simena od mrkve, uspe u čašu vode i kada malo opočine, popije se; 13. zgrije se prosa u cripńi, uspe se u kesicu i privije; 14. pari se vrilon vodon u tikvi; 15. ispeče se pod cripńon ovčijega gńoja napora (tvrdo ubijena) i privije za više puta.

Poganica: 1. usiče se smrdeļa, osušu grane i izgoru, pa s onin lugon umisi se kolač i prilipi; 2. raskriža se vriške goveđe ģigerice, polije se špiriton ili dobron dropuļon rakijon i privije se na bolesno misto; 3. zakuva se dobre crļenice zemļe i kvasine u kolačić, koji se pusti da se dobro osuši, pa se stuče, opet zakuva s kvasinon i privije; 4. meću se ceroti i vižiganti; 5. ako poganica siva u koje oko, stavļa se na zatiļak jidna (vescicante) i stuku spužića pa stavļaju na slipe oči i iza ušiju, ili na misto, 'di boli[1].

Ramatižan: 1. maže se i tare špiriton ili žestokon rakijon; 2. petrouļen; 3. natopi zečija kožica, 'di su dlake, petrouļen i privije: 4. cerot od jelove masti privije se; 5. za više puta stavļa se jidno; 6. tare se kanvoron i špiriton; 7. natopi se zečija kožica špiriton, pospe se tamjanon, privije i drži na mistu, sve dok ne opane; 8. 9. ustrže se 'rena, umiša se kvasine pak privije i drži tako 24 sata, a i više ili mańe.

Žunte (zglobi i žile) kada bolu: 1. maže se uļen i vanelon ili tvrdin bilin suknon; 2. cvita Sv. Ante (liļan) i glistina skuvaju se

---

[1] Poganica je teška bolest od kostiju, mušno je ičin izličit. Zato u šali, kad se 'oće ko narugat bolesniku, koji se grči od boli, reče mu: Znaš, šta ćeš? uzmi: od zvona zûka, crne krave rîka i zečijega trka, pa sve stuci zajedno, privij i ne boj se, sve ka' da si rukon odnija!

*

u neprovanoj pińati pa s onin maže; 3. skuva se cija jež s dračan u uļu, vaļa da se kuva više od po dneva, pa s onin se taru žunte.

Griža (srdoboļa, prolijavica): 1. ubije se i sažge tica božji pivčić, sameļu se koščice i pije se onoga prava u malo vode; 2. utroba od ribe obotnice izgori se, osuši i pije u vodi; 3. poprži se crļenog kukuruza pa našće srca pozobļe; 4. crnoga vina i angriza skuva se u tvrdo i pije; 5. poprži se klobučarica (čegaica od drače) ka' kava, sameļe i popije u vodi; 6. gorka kava brez cukra pije se ujutro; 7. poprži se pirniča (angriza), sameļe u mlinu i pije u crnon vinu; 8. jide se pršuta sirova i pije dobra crna vina; 9. jide se oskoruša i pije crna vina; 10. kuva se žila od drače i pije ona voda; 11. zamisi se brašno od crļena kukuruza, vriga na maslu i jide; 12. opere se kožica iz kokošijega żeļuca, osuši, stuče u prav i popije u prst vina; 13. poprži se kruva baškota, moči u cilo vino i jide; 14. na uļu vriga se u suvo pirnič i jide; 15. skuva se pelina i jide; 16. jide se bakalara nepritopna; 17. za tri jutra našće srca izide se masuz kukuruza; 18. ježeva koža i drača spali se na ogńu, satare u prav i pije u crnon vinu; 19. široke kaduļe lista, petrusimula, rusmarina, vriska i metvice modre, koja reste na križiće, sve se iskriža na sitno i tri se jaja izmišaju pa se stavu na ogań u sumprašku ili prpor (tanka žeravica) među dva ori'ova lista, i kad se ispeče, učini se pokvasnica (mala kaševina), koja se daje bolesniku jist; 20. piju šta obilatije žive vode; 21. svari se korena od šipka ļutuna, pak se ona voda pije; 22. svari se brašna od lana i ona kaša privije na drob, a uz to pije kremor.

Gujine, crvi: 1. pije se plisne surotke našće srca pô žmula svakog jutra za dva tri dana; 2. jide se ozimice prokuvane; 3. od božićńeg luga umisi se kolačić, pomaže uļen i stavi se na žličicu ili drob; 3. ustrže se oluma i jaja, povriga se na maslu i daje nejakoj dici jisti; 4. od trave tarme oma'ne se cvit i stavi u bočicu, ulije se ļute kvasine, stavi pod usta ili nos; 5. obisi se o vratu češań luka nanizan na konac; 6. mažu se lukon usta, neka pocrkaju gujine; 7. stavļa se na drob stučena luka; 8. pije se za 5—6 dana izjutra kvasine.

Plasa: 1. brašna od šenice i luga umisi se u kolač i privije; 2. kuva se kaduļe, brašna kukuruzova i obavije; 3. bilica tikva stuče se na drivu, posipļe se ječmenin brašnon, doklen se učini kolač, koji se rasplésti i obavije pod rebra; 4. od brava loja s droba odma' vruća privije se na tilo po svemu trbuvu do pod sisu; 5. polije se kolač lanbikon od uļa maslinova i privije na plasu.

Podrest: 1. namaže se bolesno misto medon; 2. obavije crikvinon; 3. raskriža se i peče tušć pa se privije; 4. učini se teplo ječmovo tisto i meće ispod rebara; 5. tare se natašće pļuvakon su dva prsta, dok se more durat; 6. meće se stučene rese od jasena; 7. skine se prva kožica od tušća, ispeče se pod cripńon, podmaže medon i privije; 8. od ovaca brabaka skuva se i privije; 9. stari' čavala, gožđa, ploča svari se u zemļenon sudu i tare se; 10. kuva se trave vrbice i privije s ječmenin brašnon; 11. mačinca iskopa se iz zemļe, istrže se na rakatežu, pomiša s ječmenin brašnon i privije; 12. skupi se cvita od zemļe mravińe kućice, skuva i obavije; 13. stepli se trave od podresti, zamiša se s kvasinon i privije; 14. luga i ječmena brašna smlači se, stavi na krpu i privije.

Zlatińa: 1. ostrže se žutenice, skuva i stavi vanka, da prinoći na vedrini, i pije za puno dana ujutro; 2. trave zlatińice, ižopa, pupļa dubova skuva se i pije; 3. okolo divizine 'odati, za ńu pustiti vodu i moliti Boga, da usa'ne; 4. cekina zlatni' ili drugog komada zlata stavļa se u čašu, nalije vodon, neka prinoći, i pije se ta voda; 5. uzimļe se reobarbara, grize i opije; 6. kuva se trava paprada i pije ona voda, kada se iz'ladi; 7. od crnoga trna skine se ona gorńa kora, skuva se u pô litre vode i pije ona voda; 8. jaje od crne kokoši razmuti se i popije našće srca.

Podušnice: 1. iskriža se kunpira na dvi pole, ispeče, stavi pod uši i obavije potplaton od čarape; 2. vriga se petrusimula i mali' zebrvica na maslu i privije oko vrata; 3. popirži se zebrva trava, koja reste na zidu u klaku, tri puta se privrne od sebe i privije pod uši; 4. zgrije se crne vune i obomota dobro oko vrata; 5. tare se teplin uļen iz sviće.

Bol glave: 1. meće se na čelo mokra krpa; 2. upeče se glava, osobito čelo i tìme k ogńu; 3. stuče se rodakve, polije se s kvasinon i privije na zatiļak; 4. topi se glava dobron rakijon; 5. ugrije se dobro ožeg u ogńu pa se pripeče čelu; 6. stopi se krpa u kvasinu i privije na čelo i tìme; 7. raskriža se limun, pospe se samlivenon kavon i privije na slipe oči; 8. piju se purganti za očistit tilo; 9. crikvina trava popirži se na tavi, poškropi kvasinon i privrne od sebe tri puta, svaki put poprska kvasinon i privije na zatiļak; 10. raskriža se ļuti šipak i metne polak na livo a polak na desno uvo i tako drži, dokle prođe.

Oko kada zaboli: 1. popirži se crikvine i stavi na zatiļak; 2. spuž mali zapredeni stuče se stinon na stini, potopi se krpa u uļe, ocidi i stavi na zatiļak; 3. stučeni spuž (s lupinon) stavi se na modru

kartu i privije na slipe oči; 4. maže se uļen; 5. salon od plepelice; 6. mažu se nuglaci od očiju limunon ili lukon; 7. meću se na zatiok umočene krpe; 8. stavļa se ugrijana voska, kada se raščińa; 9. zamuze se mlikon od muškog diteta (to kada su vlasinci), leži se nauznak i upaoči pran suncu, neka poplivaju vlasinci; 10. mažu se uvečer i jutro kvasinon; 11. razmuti se modroga kamena i mažu nuglaci od očiju (to kada nasedne krv); 12. rastańi se žutoga voska i stavļa na zatiok za uši; 13. peru se oči mokračon; 14. iscidi se soka od koromača; 15. zapalu se trine od sina, nadnesu se nad onaj dim i kâdu oči; 16. iđu, 'di se pali živi klak, naprašu oči onin pravon; 17. pļunu na dlan i u onaj upļuvak rastope modre galice, dok ne pomodri, i anda namažu kraje od očiju.

Biona se skida: 1. moči se bili kruv u studenu vodu i meće na bolesno oko; 2. kuva se cvita od baza i meda pa privije; 3. maže se medon.

Uvo: 1. ubije se gȁk, iščupa mu se sitna dlaka, šta je na voļi (ispod vrata), natopi u uļe od sviće i stavļa u uvo; 2. žilica od kunice topi se u uļe i privije; 3. dva mala miša golića držu se u uļu i priviju na uvo; 4. čvrčak između Gospojina izvadi se iz zemļe, isto se nasupa u uļu i položi na uvo; 5. žuč od anguļe ili guske ulije se tepla; 6. iscidi se sok iz velikog spuža, probije straga i nakapa; 7. stuče se trave vazdažive, izažme se sok i nakapa u uvo; 8. stare slanine dobro se opere u živici vodi, učini vitiļak i stavi u uvo; 9. muške krpe učini se vitiļ, nasupa se raskrabļena voska, zaprede se u špańulet i kroz drugu krpu utira u uvo pa s kraja zapali; 10. usiče se jasenov kolac, naloži se ogań, posrid ogńa stavi se ti zelenin kolac, na oba kraja prokapit će voda, skupi se ta voda i ulije u uvo; 11. ukapne se u uvo soka od koromača; 12. raskriža se šipak, pogrije se i tepal privije; 13. učini se melem od uļa, voska, borove i jelove masti, primiša se prava i modroga kamena i s ovin namaže se dno od kurdele ili dugaške komadić krpice pa se uvuče do dna uva (to se čini, kada se ogńoji u uvu); 14. zamoči se bumbak u uļe i meće unutra; 15. skuva se sliza i s onon osokon uštrcaje za dvi tri nediļe (to se čini, kada se ogluvi, kada tutńa u ušima); 16. ako šta uniđe ili upane u uvo, anda utisnu u ń malo sala od puva miša, i istegnut će.

Glu'oća: otkopa se u jesen oraj, pa se krajon jedne prisičene žile začepi botiļa te se tu zakopa i ostavi, dokle u proliće ozeleni, i anda se opet otkopa botiļa, pa se onoga soka, šta se u botiļi nađe, liva u uši.

Zub kada boli: 1. stuče se ora', stavi se nožica na ogań i kada se dobro ugrije, 'vata se štipalon i meće na zub, a pozatin olemuća se s tarmon i kvasinon; 2. pere se svojon mokračon; 3. vrańemile žile prvu kožicu skinut pa onaj koren meće se i drži; 4. uzme se mazije i zacrļeni u vatri, raskali u kvasini i s onon kvasinon ispere; 5. meće se pečeni češań luka i pra'a, u krpicu se zaveže i drži na zubu; 6. modroga kamena; 7. tamńana; 8. pržena cukra; 9. grizu bazovu koru; 10. oblije se petroļon pa se opere kvasinon; 11. lemuće se žestokon kvasinon; 12. meće se slanutak soli i rakije; 13. ugriju drivenu žlicu i pritiču na meso izvanka; 14. muća se žučju od zeca pomišanon s kvasinon; 15. ledenon vodon; 16. mrazon; 17. priviju se izvanka teple krpe; 18. u suvu smokvu stavi se modroga kamena i drži se na bolesnu zubu, dok umine; 19. puši se u luli bunike a kamiš zapre u zub, kako će dim dolazit na bolesno misto; 20. kuva se kore od jasenovine i lemuće onon vodon; 21. kore od crnoga maloga trna; 22. kuva se bunika i pere se s onon osokon; 23. kadi se na pari od bunike; 24. na pari od bršļana; 25. u lupinu od jaja stavi se bilance, ulije se dobre rakije, stavi se malo uļa i papra, pa s lupinon na žeravu, da uzavre, a kada savre na polovicu, anda se stavļa na bolesni zub; 26. kuva se sliz u mliku i s otin muća za više dana (kada se upali meso oko zubi); 27. rastopi se oluma, pa se u ovo umoči malo pamuka i utisne u šupļi zub; 28. umiša se cvita od smiļa, jedan višak baruta puščanoga, zelene kore od crnoga trnka, malo bile soli, pa se sve skupa kuva u žestokoj kvasini, dokle sađe na malo, pak se tizin mućaju zubi; 29. vari se u kvasini kaduļe i mlako se drži u ustima, osobito na bolesnon zubu.

Grlica: 1. satare se mladi tić od lastavice, koji nije propiva', stavi se u jedan bocun puvenika uļa (noćńaka), malo masla neprivarena, trave akorontive 9 lista, izriže se sve na sitno, uvali u bocun, izmiša i popije ili privije izvanka; 2. stuče se mladi golić rebac i privije naokolo; 3. grgoće se iliti ispire dobro rastopļenin sunporon u vodi, a ne more li ispirat, anda zapraši se sunporon u grlo; 4. kostiju i gńusa pasjega spali se na ogńu, učini se u pra'. kupi se špecije (žestoka papra), izmiša zajedno, stopi se prston u rakiju ili vodu pa se takne istin prston u oni pra' i stavi bolesniku na grlo; 5. grgoće se rakijon; 6. kvasinon; 7. petrouļen; 8. brašna ožimična zamuti se i popırži na tavi s maslon samo da otepli, stavi se na maramu i obavije oko grla; 9. jide se kruv blagosovļen na sv. Blaža; 10. zavuče se prt zamotan u čistu krpu od kambrika u grlo i pro-

kine se grlica; 11. privije se crne neoprane vune od ovna prazovita; 12. moči se ručenik u studenu vodu, izažme se i privije; 13. stavļaju se vrući pečeni kunpiri raspolovļeni u dvi kalotine; 14. sliza sparena na žeravi; 15. pije se vruće rakije; 16. dobro se ugrije bolesnik, poduši robon, da pôt kroza ń cipa; 17. privije se tista od raži umisena s kvasinon; 18. kroz malu civ upu'ne se u grlo cvit od sunpora; 19. probije se oni otok prston; 20. žličicon od kave; 21. ispeče se šipak, stuče i obavije okolo vrata; 22. ispire se vodon od rastopļena živa klaka, ako li ne može grgoćat, anda se peru spugon na drvetu umočenon u istu rastopinu.

Sučija ili *tišika:* 1. kuva se ivice, kaduļe, dupčca, jeruzolima, pelina, lišća od masline, tisovine i smričke u čistu neprovanu sudu, stavi se vanka, neka prinoći na vedrini, ujutro procidi i popije našće srca ona voda; 2. pije se od crne magarice (ugotice) mliko; 3. od riđe koze; 4. po jednu žlicu biloga mladoga oprana masla i meda izide se svako jutro za misec dana; 5. mlika i meda; 6. jide se slanine i sunpora; 7. ma'uńa od božura trave, rusmarina, ižopa i zlatińe skuva se u bilon vinu, jedna čaša popije se uvečer a druga ujutro; 8. dvi rize stare slanine od dvi godine i dva češńa luka jide se jedno s drugin ujutro i popije pô žmula vina crnoga cila; 9. skuva se u lopiži od 5—6 litara trave podbile, kostriča (koreńa iz zemļe), tutivike, zlatuļe, smričaka i ječma, ona se voda procidi i stavi u bocun, a bocun u studenu vodu, dok se raz'ladi, pa se to pije; 10. jide se za ručak stupańa od žita, ječmena kruva na sito prostrojena ka' cvit, mesa tusta goveđega ili ovńega.

Trbu' ili *drob* kada boli: 1. meću se po drobu vruće peče od ćiste krpe; 2. kapne se na grumen cukra nikoliko kapi petrouļa pa proguca; 3. razmuti se puščanog pra'a u vodi pa popije; 4. razmuti se mišadora i pije; 5. popprži kolača, umoči u crno gusto vino pa jide; 6. skuva se pelina i kaduļe pa pije; 7. ukriža se srčenika u rakiju i pije; 8. kuva se u kvasini lukovine iskrižane, bršćana, mekińa zamišani' u saket (vrićicu) i obavije po drobu; 9. skuva se rogača, sliza, meda i omendula, pa se pije ona voda; 10. progucaju nikoliko kašika tepla uļa ili masla. — Za *matrun* (a to je isto bol od trbuva) pije se uļe, rakija i kvasina, a tare se izvanka vrućin uļen i žestokin špiriton. — Proti *koleri* i proti *lijavici:* 1. stavi se u vinski špirit ili u dobru rakiju lupine od zeleni' orija, pa poklen je tako puno stalo, pije se: 2. popije se čaša uļa sa dvi glavice stučena luka; 3. guta se sunpor i ńim se posipļu i kade. — Proti *koliki:* 1. ugrije se matun (opeka), zamota u krpu i šta je moguće teplije drži se na

trbuvu, i to ponavlja više puti, dokle umine; 2. u vrilu vodu smoči se krpa, malo ocidi pa se tepla stavļa na mošńe, a strag se tepli suvin krpan i iznad kolina. — Proti *nadimańu* i orļavini criva, a i proti *prđavini* uzme se kašika luga od sažežene 'rastovine pa se kuva u pola litre vode i pije. — Za *dicu* privije se na trbušćić: 1. kupus, dońa strana lista, stavi se na ogań i pomaže se iz sviće uļa; 2. trava mišekińa tri puta privrne se na kominu od sebe i privije.

Pluća, kašaļ u plući: 1. pije se vruća mlika; 2. meda i masla; 3. napari se na vruću vodu; 4. kapula devet bili' ispeče se, obavije se u malo karte, u tri dneva po tri na dan izidu se našće srca a pospu žutin samlivenin cukron; 5. rosopada trave iskriža se na sitno, zamiša sa šenišnin brašnon, popırži na uļu i jide.

Ļutina: 1. jide se ļutike; 2. pije se kvasine žestice; 3. izide se dvaestak bajama (omendula); 4. raskrabi se u ustima nikoliko grumena cukra i poguca; 5. jide se sirove rodakve; 6. zgrize se i jide zrńa popržene kave; 7. popırži se devet zrna boba za devet jutara pa se natašće pozobļe; 8. za tri jutra proguta se tri zrna pasmice; 9. zobļe se natašće soli; 10. stavļa se pod nos svoga pota ispod pazuva.

Tropika (vodena bolest): 1. stuče se različita trava likarica, zgrije na vatri i privije; 2. kuva se gusta kaša od bobova brašna u crnu vinu pa obavije; 3. proriže se drob i vadi voda; 4. ispeku obilato kapule pod cripńon, privijaju na drob svaki dan, dokle sazrija i otvori.

Podadirańe (bļuvańe): 1. stuče se koreńa od trave mace pa se privije na stumić (žeļudac); 2. pije se mlake vode; 3. stuče se malo pelina, nakvasi vodon pa se izažme na ritku krpu i pije se izjutra.

Gujine se popišale (u dici): 1. izgrize se češań luka; 2. nanižu se dva tri češńa luka na konac i stavu ditetu pod vrat; 3. skuva se ozimice i one vode pije se našće srca.

Tres ili *trcana (groznica):* 1. trava tresača skuva se u crnon vinu i popije pun puncat žmul, dva tri puta, sve dok ne prisiče; 2. skuva se uvečer druga kora sa žile od maslinovine, pa sutradan daje se piti natašće bolesniku ona voda; 3. potopu se u dobru kvasinu tri jaja s lupinon, sutradan razmutu se i daju mu se popit: 4. raskriža se limun i naspe uvečer dobro soli, prinoći tako na vedrini, a ujutro rano iscidi i popije; 5. žestoke rakije i papra pomiša i popije; 6. kuva se vina i uļa pa pije; 7. popırži se lupina od jaja, stuče na sitno i pije u vinu: 8. natašće izidu se tri rizi

pršuta, a za svakon zalije po čašu cila crna vina; 9. spali se povor od bakalara, sameļe i daje se pit bolesniku u čaši vode; 10. skuva se lišća od kolinke i daje pit; 11. u post Sv. Lovre (10. augusta) ne jide se ništa pečena ni kruva; 12. svari se trave granciole, šta reste u livadan, dokle uvarina sađe napola, pak se uvečer stavi na vedrinu te se izjutra popije, i tako se čini, dokle prođe; 12. uzme se saje, soli, biloga pelina, žila od žigavice (koprive) i jedno crno pile, pak se sve zajedno stuče i privije na tabane; 14. stuče se petrusimula, izažme sok i stavi na vedrinu pokriv čašu isprobušenon karton, i tako se pije izjutra natašće, dokle se groznica prikine.

Ogań ili *vibra* (febre): 1. pêla (košuļica) iliti medeļuzga od jaja stavi se za prst, obavije, oćuti se studen ka' mramor; 2. pet listova bokvice, tri čaše vode od rike stavu se u novi sudić i pije; 3. utrobica od žabe krketuše (to će reć pitome) izvadi se, osuši u 'ladu, satare i popije u vodi; 4. stuče luka 3—4 glavice, uspe se jedna šaka soli i dobro se stuče pa se privije na dlane i tabane od nogu, upali život i istegne vibru; 5. pomiša se papra, pra'a, rakije i luka pa meće na dlane; 6. bilica tikva privije se na noge; 7. rasplaćena crna kokoš s perjen i crivin; 8. žabica divļakińa sitni' uv'ati se u vodi, stavu u terluke i priviju na gole tabane, žabice pocrkaju, ali istegnu ogań iz tila; 9. izmiša se sapuna neprovana i bilanca od jaja, pa se nasicka modra karta, stavi se na ńu pa privije na vrat i šake; 10. obamota se bolesnik jasenovinon; 11. krpan namočenin u kvasini; 12. mrazon; 13. učini se kolačić od krena,. kvasine i ječmena kvasa pa se privije na tabane ili sprida na listove od nogu; 14. pije se voda od bruštulana (popržena) kruva; 15. voda od ostupana ječma; 16. od kuvana troskota sa žilan i vańskin strukon; 17. obamotaje se dropina od bilice tikve; 18. crļenica umišana s kvasinon meće se na pleća, pulac (bȉlo) i tabane; 19. stuče se tušća, zavije i ne skida, dok se ne ukiseli; 20. crna kokoš ili crna mlada maška obavije se na tabane (to kada je žestoka vibra, tȉv, tifus); 21. umiša se bilance od jaja i oluma, pak na karti privije iza šake na bȉlo i na slipe oči, a i na pleća; 22. privije se na tabane ozimičena (ražena) kvasa s kvasinon; 23. stuče se spuž, privije za šaku, tabane i prigibli; 24. uzmu se dva bilanca od jaja crne kokoši i dobra duvana za jednu lulu, na sitno satrvena, i ostriže za pô lule sapuna, pak se dobro umiša, stavi se na nov postav od kambrika i metne na zatiok.

Stajańe vode: 1 kora od šipka sameļe se i popije u vinu ili rakiji; 2. stuku se zubi ili kosirice od zeca, sameļu u sitno i popiju u vinu;

3. ubere se mijurike trave, one crļene bobice, kada su zrile, smeču se zajedno s bilin grožđen, procidi se i pije; 4. obáru se (malo prokuvaju) vlasi od kukuruza i pije se ona voda; 5. kuva se bile kapule na vodi, namaže se uļen i privije na pripone; 6. riba grb ima u glavi dva sitna kamenčića, izvadu se, osušu, sameļu i popiju u vodi; 7. od síte trave, koja reste u blatu, skuva se koreńe i procidi i s otin zalije; 8. kuva se lukovina i s oton vodon tare po trbuvu na dońoj strani; 9. čivit (modra tanga u grumenu) razmuti se u vodi i tare; 10. opaše se tetivikon; 11. luga božićńega s badńaka stavi se u vodu i pije; 12. neton se ubije i sadere zec, koža i krv mu skupi se i poduši u jedan novi lonac, zapreće u žeravu, neka se peče za 24 ure, pa onoga izgorenoga luga, šta se nađe u ton loncu, pije u vodi; 13. kuva se list od trave paprade i pije se ona voda; 13. ustruže se žutoga praška s dońe strane lista od paprade i popije u vodi; 15. kuva se slani graj i pije ona voda; 16. kuva se bila kapula, pije ona voda, a kapula privije na pripone; 17. kuva se u 4 litra vode živoga klaka dva i pô klg. i kada otaloži, odlije se ona voda i opet kuva tako i treći put; potle toga usapuna se ona treća voda su malo sapuna pa se pije; 18. popije se u vodi 6 zrna od crļene bunike, a uz to pije i voda od varene kapule, a kapula varena privija se na mošńe, ili spari se crikvina, posnica i lišće od velikoga boba i privije na mošńe.

Osika (kada se ugriju bedre iznutra okolo mošańa): 1. posipļe se crvotočinon od jelovine; 2. natare se skopčevin neslanin lojen: 3. pospe se lugon ili brašnon; 4. meću se mokre studene krpe.

Pot kada izgrize noge: 1. stavļa se u obuću jasenova lišća: 2. maže se lojen; 3. uspe se u potplate ječmena ili šenišna brašna: 4. pra'a iz bišana (izgrizena) driveta (crvotočine).

Materesina: 1. trava materkula kuva se u vodi i pije ona voda, a travon se obavije; 2. kuva se ovi impaštar: slaki kolač u prošeku, kaneļe garikule, bosiļa i mravinca, učini se ka' kolačić, stavi se na glavu od pupka i privije pašicon; 3. kuva se božura i ivanova cvića u bilon vinu i pije.

Mliko ako suzbije ili prisuši: 1. privije se na pleća lišća od duvana; 2. na prsi orajova lišća; 3. topi se u kvasini ručenik i stavļa na pleća prama sisan; 4. razmuti i popije u mliku ili juvi desetak mišji' brabońaka; 5. svari desetak zrna simena od ricina u mliku ili kojoj drugoj 'rani pa pojide.

Misečne svoje stvari kada žena ne ima redovite: 1. kuva ivice, kaduļe, rute, dupčaca, pelina i lista od masline pa pije; 2. pari noge

u vrućoj vodi s lugon i šenapon; 5. u vrućoj vodi, u kojoj kuvana popunca, kaduļe i maloga vriska; 4. pije suvo stučena kalopera skuvana u čaši vode (a to ponajviše na ušćapu); 5. svari u dva litra biloga dobrog vina, 2—3 šipka ļutuna, dokle savre napola, pak izjutra natašće i uvečer popije po jednu čašu, nu prvo toga raspari se privijajuć ozdo do pupka pod cripnon pečene tikvine iz zemļe, izrizane na dugaške piļe. — Triba li *zaustavit krvotočje,* anda se vari tako isto slake šipke u dobru crnu vinu, pa pije ujutru i večer, ali se ničin ne pari.

Prisik u povoru: 1. meda i živoga japna izmiša se, stavi na modru kartu i privije; 2. ugrije se povor uz ogań; 3. namaže se medon i ugrije ogńen; 4. privije se tepla stučena vràna dobro posoļena; 5. žutoga voska; 6. vruća luga u maloj kesi; 7. tare se kanforon i špiriton.

Pridor: 1. od konsule trave stuku se jajca, skuvaju se s mlikon u pińati i priviju na pripas; 2. priviju pašice i podižu kilu ili balun; 3. maže se toplin uļen; 4. priviju mu bobova brašna, umišana s vodon, ili mu priviju varene ili pečene kapule, a natrag mu stavu pijavice.

Usne: 1. maže se modrin kamenon; 2. limunon; 3. potare se spužon bilaćen.

Krv da se rašćara (razbistri): 1. ispije se sirovo jaje od crne kokoši i pomiša se malo sunpora; 2. pije se voda od kuvana pelina; 3. od kuvana troskota; 4. od oprana ječma i sparožine; 5. proguca se malo sunpora i zalije vodon; 6. pije se salamar ili koji širop iz spicijalije (ļekarne).

Osutak ili *škarlatina:* 1. privije se tista od raži umišana s kvasinon; 2. sparu se likovite trave na ogńu i priviju: 3. meću se krpe namočene u studenu vodu.

Ženske bolesti: 1. skuva se troskota, procidi i pije; 2. ništa slana ne jide se niti cila vina pije.

Drivo, igla zadije li se u meso, jedna jedina najsvetija likarija: stavi se salo od puva miša.[1]

Žena kada rodi: 1. gucne lipa uļa noćńaka; 2. jide kuvani' jaja u sorbulu (u meko); 3. pije dobre juve i zdrava vina.

Kamenčić: 1. privije se trava likarica (crikvina, tušć, žutenica); maže se salon ili mašću praščon; 3. ne jide ništa prosena.

[1] Staviti salo od puva na buku (bocca = usta) od puške, metnut ga na vosak, a povr' toga dvi tri krpe, dobro pritisnit, neka ne ima oduve, kažu, da more istegnut balotu iz dna puške.

Zavrtica, padavica, mantaluk u glavi: 1. pušća se krv na venu; 2. meću se pijavice na zatiļak; 3. moču se krpe u studenu vodu i kvasinu pa priviju na slipe oči i čelo; 4. uzme se prolitńe (s mlade trave) końske krkaline, umiša s kvasinon, peče se pod cripńon i onako vruće stavi na krpu i obavije bolesnika ispod rebara priko svega tila uokolo; 5. piju se žestoki purganti; 6. pije se sok od gorčica trava, da se rašćara (razbistri) krv.

Sve ove likarije pripravļaju seoski domaći likari od domaći' trava. Likarije su različite: melem, jîdno, mêč, vlakno, cerot. Kad se kogod ćuti slabo, zovne seoskog likara, da mu vidi, ima li vibre. — Pita on bolesnika: kako mu život, 'di ga najviše tiče, je li mu teška glava, blišti li mu se prid očima, kosi li ga u trbuvu, probada li ga ispod rebara, je li mu stužina u stumiću, podvije li mu se za bļuvat, 'vataju li ga ježuri u tilu. Pozatin pipa mu pulac (bìlo), je li žestok, gleda u jezik, je li pobilija, stavļa ruku na srce, da vidi, kako tuče, dlan na čelo, gori li puno, zavraća obrve, jesu li obumrle, stiska za kraje ruku i nogu, jesu li oledenile, pa kad je upozna' bolest, naređuje likarije. Eto muke po bolesnika, ako je gavežļiva (tanka) tila i sl'aba stumića. Ne da mu se gorka likarija u usta, neton u grlo, stane rigat, trzat se, ka' da će izbacit dušu iz sebe. Drži mu se glava uzbrdo i tucka po koştima, dok sađe likarija u stumić. Daje mu se cukra, naranče, oskoruša, malo prošeka, meda, da mu zasladi usta. Teško je trpit i nike trave, kada se vruće priviju s brašnon na tilo. Pomijuri koža, upali se krv, žeže i boli, ka' da si živu vatru prižga na tilo. Bolesnik se okreće sad livo sad desno, lomi se, razbaca robu, pokrivače sa sebe, užimļe se tilon, skupļa noge pod trbu', ugibļe prsima, podvije glavon, 'ûče ustima, zavraća očima, škripļe zubima, a nije druge, red je trpit. Kažu, da je trpež najboļa likarija. Najtežje je bolesniku, kada mu se probije micina, riže ili vadi štakod iz mesa, kada se vadi zub, napravļa noga ištećena ili slomļena, 'oće se tada dvi snažne ruke, da ga pridržu i ne dadu giba životu. U teškin bolestin pane na nemoćnika velika muka, velika vrućina i bol bacu ga u nesvist, ne zna više za se, velika muka, bandaluk priuzmu ga, kažu, da je skratija, brže po redovnika, misnika, neka ga naredi s Bogon. Pripukne li bolest, kaže se, da je pribolija, prikužija, prikuca', oteja se. Vaļa imati velike pomļe, ne pristupat u jiću i piću, čuvat se zli' arija, udesna otrovna vitra, jer rič je: gori su odvaļci nego povaļci. Ko se bolesti kurtarisija (oslobodio) i počeja odizat se iz posteļe, reče mu se: nadiga' se, odlika' se, odļiļa' se, 'vala Bogu, doša' mu je opet život na misto!

Tamańeńe životińa i gamadi.

Baš po istini govoreć i nije u Poljicin ti' veliki' grabežljivi' zviri. Ima godina i godina, da se nije čulo ni vidilo vuka. Ne ću lagat, je se otrag dvajestak godina bilo proćukalo u gorńin Poljicin, da se je pojavija vuk, pa se skočilo, brajo moj, malo i veliko, da ga smakne iz pušaka. Lisica najveću šćetu čini stopańici, dolibi se, pasja pàra, u mrak noći do dvorišta, pokolje kôke na ligu in. Kano vuku, pa svakoj grabežljivoj tici, tako i lisici ne ima ti bolje likarije i sigurnije obrane do puške. Kada se zna, 'di se je lisica nemečila, poleguti se (položito leže) lovac s puškon uz priklad drivlja ili na sinicu, pa čeka, osobito ako je misečina, obnoć liju na cilju i puca ždramalucin (sitno oštro olovo)! Lovi se ona i u gožđa. Kada se lisica uzpasjadi (dozlogrdi), ogradi se mali kočić, učinu se na ńemu vratašca, ispod koji' namišćena su gožđa, zatrpana zemljon ili šušńen. U taj kočić veže se kokoš, to je mêka. Uđe ti moja lisica na vratašca, da zgrabi, nagazi na gožđe, pras! ščepaju gožđa ka' klišća noge, stan' tu, zlo ti jutro osvanilo! Veliki lisci, kada ji' svrne glad, znadu nasrnit na ovce, na mlade jańce, a i kunica ne prašća kokošan. Za kunice napińu se velike ploke na drivca, meće se košćurina, slanine, slanog mesa, a 'di nije zgoda za ploke, stavljaju se gožđica, zatrpaju u zemlju, osobito jametine na ždrilu, otvoru.[1]

Gavrani na lito činu šćetu na mladin sadin, od velike žege slićaju na mlade tikve, dińe, mlune i prokljuvaju ji'. Poljari (koji čuvaju polje) pucaju iz pušaka na ńe velikin balinin.

Zloćudni pasi otruju se na ovi način: stuče se cakla i spuge, koja se zamota u pupicu kruva, pa se osuši. Okusu li se toga, iskosu jin se criva i pocrkaju. Niki umisu tista i sičana pa namažu maslon, to napregne pašče i crkne.

Pošćetne kokoši truju se kukuruzon, koji se skuva sa travon prežon. Kažu, da je sprež puno otrovan za leteće živine. More se i na ovi način: popr̀ži se ozimice, pospe se, kokoš pokusa i krepa. Je li kokoš na ligu, na cablu prid kućon, potkadi se malo sunpora, smete se dojedna i stonbula (skotrlja) se doli s grane na tle.

---

[1] Kunica se malana drži i po kućan, gleda se pripitomit, ali sve za malo vrime, krsti vuka a vuk u goru, šta je divlje, divlje, neton malo podjača, pobigne. Lisica i kunica lovi se i poradi interesa (koristi). Od velike kunice more se u'vatit za kožu do 20 kruna, a od lisice 2—3 kr. To služi gospodi u gradu za ures robe i teplinu okolo vrata, za šakan na kaputin. Gospoje uvlaču ruke u one navlake zimi, da jin ne zebu prsti.

Pasje ili końske muve odbiju se od živine mazańen murge ili petroļa; za otrovat te muve kuva se spreža i mlika.

Mušice pokućne mamu se na mliko ili na cukar, pa se utapļaju u kvasinu, 'di pocrknu.

Miši se truju po kućan za vrime žestoke suše, kada ne mogu pit vodu. Evo kako: 1. izmiša se đeša (krede) zajedno s brašnon pa jin se stavi blizu vode, kuda to izidu, stisne se u niman i crknu; 2. otrunu se glavice od šuverina (žigica), stuče se i zamiša sa kukuruzovin brašnon, ulije se malo vode i učini ka' pogačica.

Buve se tamanu posipańen cvita od buvača, ili niki užaju ulit na pijat uļa, a usrid ńega zapali se obnoć voščena svića, buve se skupu okolo ńe i zaglavu. Kažu niki i salon od lisice namazat kiticu grma, zadit je nasrid kuće, da će se skupit do cigla buva.

Čimavica i ušenka opari se vrilon vodon po posteļan, 'di se spava, posipļe se buvač. Kada se u glavi čeļadetu, osobito maloj dici, zakoti gamad ušenke, šta se zove gńida, majke položu glavu ditetu na svoje prsi ili na skut, pribiru vlas po vlas na bičeve po glavi i kada nađu gńidu ili uš, stisnu između dva nokta od palca prsta, tucnu i ubiju. To se zove *pujati* (čistiti glavu). Da se utamani gamad u glavi, ošiša se kosa, teplon vodon namoči i poduši krpon. Tarmica u robi truje se duvanon, smiļen i buvačen.

Riba se tamani balukon, koji pomeļa, umrtvi ribu, dopluta i mota se ka' smetena. Baluk je trava, koja reste na dubovin, stuče se, miša s tiston i baca u vodu, da otruje ribu. Pripovidaju, ako se baluk baci isprid sebe prama vanka, biži riba vanka; ako k sebi, riba iđe kraju za rukon. I mlič se iskosi pa stavļa ukraj rike, zakoļe, otruje jeguļe i drugu ribu od kraja. Zabrańeno je od zakona pod veliku muntu (globu) i balučiti i mličiti.

Rad.

Sprave i oruđe.

Lovske sprave.

[J. Simunić i F. Ivanišević.] Za lov tica i zviradi prva je puška. Ima ti pušaka jednociva i dvociva, a sada u zadńe vrime viđa se 'dika (gdjekoja) ostraguša. Puške za lov obišno su na kapelin, a vuče se još koja starinska jednociva na kreme. Puška se od lova puni pra'om sitnin, šta se zove *švicer*. Za mańe tice 'oće se balini *tičari*, za veće tice a mańe zviri *zečari*, za sridńe *jarebičari*, za krupniju zvirad i velike tičurine, na jednu priliku orline, 'oće se druga sorta

(vrst) balina, 'to su *vučari, prisičci, ždramaluci* ili *dramaluci;* a za poveće živine meće se u pušku balota *samica* ili *singirlija* (to su dvi balote svezane singiron).

Miš je napast i nepozvani gost svake kuće. Belaj ga odnija, svud se zavre i ogrize, 'digod dopre sitnin zubon. Lovi se u gožđica, u trapulu i stupice. *Gožđica* su okrugla, na dvi čeļusti, koje se otvaraju i zatvaraju, pa je tetik, zub i oponac. Kad se 'oće napeti gožđa, upre se u tetik, razvratu se čeļusti, primetne se oponac priko jedne čeļusti i čipo (na cecu, tek malo o kraj) zapne za zub. Na zubac se stavi zeru slanine, a najslađe mišu špica (zrno) od tikve, zaleti se miš za tin, makne zubac, odleti oponac, čeļusti se zatvoru, a moj ti miško cijukne, prigńavilo ga o vratu. Na istu vošu (način, oblik) napińu se gožđa za lovit kune, lisice i jazavce, samo šta su ova gožđa duguļasta, četvrtana u dva tetika. Na jednu i drugu čeļust prišiveni su zubovi, a kad se zapińu, metne se među ńe daska micalica. To su velika gožđa, na koja je prikovan singir, da ji' zvir ne odnese na daleko, kada upane u ńe.

Trapule za miše kupu se u gradu ili ji' galantijeri prodaju po selin. Na malašnoj obdilanoj daski oplete se dugačak u četvrt košić od žice. Na užji je kraj daska, koja se zapne za žicu, na koju se metne štakod mrsna. Miš se provuče, potegne mêku, a daska odapne i zatvori ulaz.

Stupica je od driveta, iskopana ka' četvrtasto na duguļ korito, u koji se udiju dva driveta debela ka' prst. Na ta dva driveta natakne se cupac ili bat, koji more zatvorit korito. Treće tanko drivce površi ona dva driveta, priko ńega metne se konac, šta je zavezan za cupac jednin krajen, a na drugon je upiranac. Iz korita viri držak lopatice, na kojen su zarizani zubići. Cupac se potegne gori, a upiranac zapne u cupac i za zub od drška.

Tice se lovu još i pod *ploke.* Nađe se uravnana ploča, stavu četri drivca, između koji' pospe se prosa ili žita, pane drivce a ploka pane i poduši ticu. Niki izdubu u zemļi jamicu, da ne prigńeči jadnu ticu, koja se šćućuri u tu jamicu i više puta ulovi se živa. Kada zamete snig, lovi se na siniju u dvoru. Odgrne se snig u jednon pokrajku, pospe malo žita ili plive, tica gladna, odnikud 'rane, doleti na žito, a lovac iz dvora trgne drivce, koje vezano na siniji tankin špagon (konopac), i poduši ticu. Niki su počeli loviti na *mêlu,* evo kako: namaže se melon kakva grana ili stina, pospe se žita, nakupu se tice zobat, noge se i krila pri'vatu mele, ne mogu odletit, panu u ruke lovcu. Ovakav lov zove se na *micanicu.* Ploke se peńu i na

kotoratan. To su male ponistrice (prozori) na zidu zatvorene a ne povisoke od tleva. Iznutra na torini napne se ploka taman na otvoru kotorate. Kuna ili lisica 'oće da proleti u dvor kroz taj otvor, takne u drivca, poklepuši je ploka, a lovcu lovina gotova.

Riba se lovi na puno načina: mrižu, parangal, pod osti, na sviću, na snopiće, u vršan, na odmet, na matavicu, a ponajviše na trstiku i udicu. Uzme se struńe od końskoga repa, savije na dvoje, zaprede, i to se zove *lińeta*. Pri dnu stavi se jedan pedaļ krena ili *vildišpańa*, malo olova, a baš na kraj udica. Učińena je udica od žice ka' mala kļučica, na kraju zaoštrena s jednin zasičenin zubon. Ta se struńa veže na trstiku i spušća u vodu za lovit. Za udicu zapne se kakva vabina ili mêka, za lov u rikan glistina ili skakavaca, a za u more crvića iz žala, spužića, kozica ili izrizani' komadića ligńe. Riba se pojagmi za mêkon, gucne udicu i zadije joj se za vranže. U Cetini rici užaju čobani liti prigradit stinan uz kraj malu lokvu, šta zovu kotač ili kotorata. Mrvu kruva i namamu ribu, a pozatin baci se komad grma i zatvori ulaz, isicka se britvicon mliča, voda se zabili, a ribe potruje. Niki se mrskaju jisti te ribe od mliča, boju se otrova. (O mrižam gledaj kod l o v a).

Ratarske sprave i orude.

Ralo. Učińeno je od vrgńa, koji je krivast na oba kraja; 'di se drži rukon, mańe je, a na što se natakne lemiš, bit će 1 stopu i pô. Vrgań je prokopan, i tu se stavi ojica ili rozga, koja je punò krivasta, ako je ralo na kuk. Ako je na kozlac ili na macu, anda je ojica malo namotana, prokopana je, a tako i stopa od vrgńa, a kroz oboje stavi se driveni ili gozdeni kozlac. Služi kozlac, neka bude tvrđe ralo, a kada triba dubļe ili pliće orat, kozlac i klin, šta je kraj ojice u vrgńu, služu za otvorit ili složit ralo. Na kuk ralo otvara se i slaga klinon, šta je kraj ojice. *Lemiš* se natakne ušima na ralo, šta iđe u zemļu, zove se rt, a sa strane su pera. *Jaram* je od drveta, dug po prilici 1.30 m. S jednoga i drugog kraja provrćen je jaram svrdlon jarmeńakon, a kroz te dvi buže (otvora) protiraju se teļige. One 'vataju vola ispod vrata, a kada prođu kroz jaram, utvrdu se špican, da ne klimaju i ne izgulu se. Na jarmu su zarizana dva uva prama teļigan, neka vol more jače uprit. Nasrid jarma ozgor zadivena su dva klina, koja se zovu *uknadi;* među ńiman su gužva, jedna stoji nataknuta na jarmu, a druga visu o ńoj. Kad se ore, provuče se vr' od ojice kroz dońu gužvu i protira klin, koji se zove *jutreń*, a tada je sastavļeno ralo i jaram. Sva ta sprava

zove se lis ili ratilo. Na vola, koji je jači i more boļe potezat, pomaknu se gužve bliže, da teža strana pada na ń. Kaže se to, da se je stavija *prior* na vola.

Ostan služi za gonit vole. Dug je okolo 2 m., debeja mu je tańi kraj ka' prst, u vrvu zadiven je komadić zaoštrene žice, šta se zove *badaļ* ili *oćik*. Na podanku je nataknuto gožđe rasplosńeno, čin se čisti ralo. To zovu *otka*. Ostan se izdila obišno od drače.[1]

Sprte su opletene od veza ili od rigete načińene, meću se volin na gubicu, da ne dobavļaju žito, kad se ore kraj ńega. Niki meću i zobnice.

Brána je od grabovi' uviti (uvijeni' grančica) ili pera nabrani' na drvenu iglu. Ispod brane je mala grečica, koja se zove bilo, pri'vaćena je za tri gozdene pekļe, koje su iz bila, pa kroza ńe se gori na uvitin protira kolac. Od igle niz uviti iliti pera jednu 30 cm. metnu se dvi daske, tri prsta široke a palac debele, pa se kroz pera spoju čavlin. Tako prošivena brána ne klima, ne rasklapa se. Bilo je probijeno, iznutra protiraju se kroza ń dvi krivaste drvene *tegare*, sastavu se zajedno i' među sobon učinu *oluk* (luk). 'Di se sastaju tegare, metne se procip, koji je rascipļen, neka tegare uđu u ń. Obe tegare i procip sapnu se klinon zajedno, a do potribe more se opet lako razvalit. Brána se poteže po oranican, da se uravna zemļa posijana i uzorana.

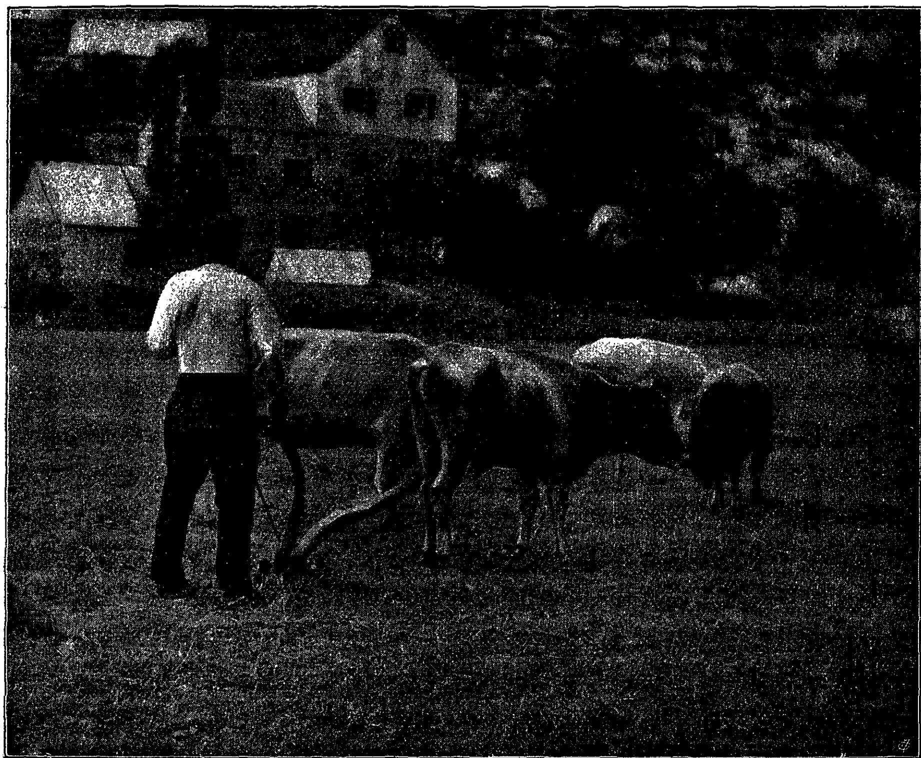
Mašklin služi za krčeńe zemļe, vađeńe stina i pańa. Dug je okolo pô metra, na kļunu je debeja 4—5 cm. u četvrt, na kraju je zaoštren. To je kļun ili punta od mašklina. Drugi kraj je plosnat i na vr'u plosnato zaoštren, to se zove pâla. Na sridini je mašklin probiven, 'di se utiraje držalo, pa su ostavļene *uši* ili *praće* uz držalo, neka čvršće stoji. Ima i mańi' mašklina, koji služu za okopavańe vrtla zeļa. Zovu se mašklini *zeļari* ili *vrtlari*.

Motika velika zvana vinogradina na tri je ćoše: oni kraji, šta su bliže ušiju, zovu se pera, a treći, šta prosica zemļu, to je kļun. Uši su, 'di se usađuje držalo, koje je malo krivasto u ušima, na dońen kraju raspilano, a u tu raspilotinu zadije se klin. To je motika za kopańe u kraju i 'di je sovura, a 'di je mekota na poļu, kopa se *čupon*, koja ne ima široki' pera, a kļun je okruga'.

[1] Popiva se ostanu:

Moj poslušnik mali miško
Vazdan jide meso vriško,
A po noći vanka stoji
I po nebu zvizde broji. *(Matko.)*

Rasnica je mala motika, kojon se kopaju pasike, stoga je niki zovu i *pasička* motika. Duga je oko 20 cm., plosnato zaoštrena ka' pala od mašklina. Kļuna ne ima, a 'di se nasađuje držalo, zovu se uši. Za motiku 'oće se držalo dugo do 60 cm., za mašklin i rasnicu do 70 cm. Od mašklina ne raspilaje se držalo ka' od motike i rasnice, niti je naoblo, nego naplosno. Za motiku najboļe je držalo jasenovo, a za mašklin 'rastovo. Težaci sami ji' izdilaju, napalu i

Sl. 43. **Gorńa Poļica.** Ralo.

dobro osušu. Motike, maškline, rasnice i lemiše kuju domaći kovači; kupi se u gradu *zametica* (gozd, kalup), kupi se mazije i š ńon obnadu se pera, kļun, pala, svi okrajci.

Žito se žeńe *srpon*, a u dońin Poļicin, 'di je malina sijanica, guli se, kupi rukon. Srp je krivast, nazubļen, ima drvenu ručicu. Kuju srp naši domaći kovači od lime, koja nije više za službu u vigńu, jer kažu, da je lima od dobre vrste mazija.

*

Kosa nasađena je na drveno kosišće, u koje je zadiven mali i veliki rucelj. Kad se kosi, sveže se oko sebe špag, na kojen je *vodir*. U ńemu se nosi gladilica, brus i malo vode, šta služi za naoštrit kosu, kada se istupi. Kosa se kupi gotova, a nije ji' vele u Poljicin, jer se srpon žeńe trava i žito.

Vile imaju na dršku dva brka, a prišije se čavlin i treći. Služi za razmećańe i prinašańe slame, trave, klasja.

Dračovile se nađu gotove od rasovasta drva, su 2 brka, služu za naviljke drača ili kupina.

Grablje su učińene od drveta, dva prsta široka a jedan prst debela. Na ńemu je po 12 i više zubaca, koji su nataknuti sridinon na držak dugačak 1.50 m. Vile i grablje kupuju se na derneku, a dračovile usiku u gori.

Grabljišće. Na debelu grečicu četvrtastu od 10 cm. a dugu 1.30 m. nasadi se druga grečica duga 1 m., pa se sapne i utvrdi čavlin. U toj gorńoj grečici ima do 15 zubaca, koji su dugi po 18 cm. Grabljišće zadije se u stožinu, šta je nasrid guvna, pa se na ń izabire krov iz ozimice.

Lopata je drvena od jednog komada s drškon. Sridina je lokvasta, neka je zgodnije za zgrćat i promećat žito.

Cip se načini od lagana drveta, bazova, vrbova ili jablanova. Dug je 1.50 m. a debeja kako je zgodno držat ga u rukan. Na vrvu je zarizan, i tu se svežu kožon dva štapa od cipi. Te sveze zovu se *cipovuze*. Daleko od cipa jednu tri prsta sveže se za cipovuze cipić tvrda drveta. To je drugi štap; oni prvi drži se u rukan i s ovin drugin se mlati. 'Oće se da je od tvrda drveta, da se lako ne pribije. Najbolji je cip drinov, rašeljkov, jasenov ili grabrov.

Umet je metla za guvno. Načini se od nikoliko kitnovasti' grabrovi' ili crngrabrovi' grančica, sveže se zajedno špagon ili ličinon, a niki i žicon. Umet je dug priko jedna metra, tako da se ostojski mete š ńin po guvnu.

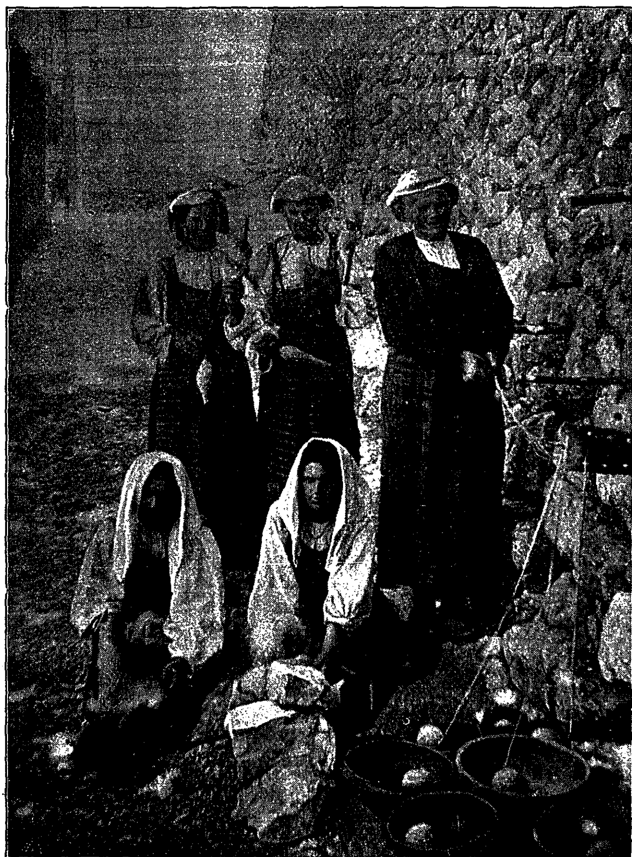
Od plive čisti se žito promećuć ga u zrak lopaton, a pozatin se trese na rešeto. Za čišćeńe šenice i ozimice od očińaka ima *burat* ili *makina* (stroj), koja se vrti rukon. Kaže se, da se žito *burata*.

Sprave za priređivańe vune, lana, konoplja.

Gargaše. To su dvi tanke daščice na četri ćoše; ručica jim je ostavljena na jedan kraj s dugljine daske. Pošivene su kožon, u koju su zadivena po dva zupca zajedno, učińena od žice a pokučita. Gargaše su dvoje: one, šta se na ńe gargaša prije, nego se vlači

vuna, i zovu se *uzdigači* ili *grabune;* a na druge se pruža izvlačena vuna. U jedni' su zupci prikučitiji a u drugi' opruženiji.

Grebeni služu za vlačit vunu. Učińeni su od drvene lopatice, koja je s ručicon u komadu. Ta je lopatica dugaška tri prsta, široka oko 15 cm. a debela po jedan prst. S jedne i druge strane metne

Sl. 44. **Dońa Poļica**. Sprave za snovańe sukna, vlačeńe i gargašeńe vune.

se tanka pločica od gozda ili rožine dva prsta široka, a kroz obedvi pločice i lopaticu nazadiju se dva reda zubova od gožđa upravni' na četvrt, koji su visoki do 4 prsta. Oba grebena vaļa da su jednaka, ako će posa' vlačeńa ići u redu.

Kudiļa (preslica) učińena je od drveta, ka' štap dug 1 m. Lipo je izdilana na oblo i narozana. Na gorńen kraju jednu 20 cm. izri-

zano je *kolo*, za koje se zapne vuna, kad se naveže. (To kolo na kudiļi zovu u Ostrvici *kèva)*. Povuz, čin se vuna veže na kudiļi, od tabačne je kože, tri prsta širok, ima šarovitu uzicu, na kojoj je na kraju kita od štama i igla iz prasećeg pršuta. Povuz stoji uvik na kudiļi, bila ne bila vuna na ńoj. Kudiļa je obišno obla zorna *okrugļica*, a u nikin selin plosnata je i zove se *kuželuča* (u Sitnomu je zovu *plasteńača)*. Kudiļa se nosi za tkanicon ili pâson.

Vreteno (u gorńin Poļicin užaju reć i *vrteno)* jest lipo obdilano i zaoštreno na oni kraj, koji se drži u ruci; prama sridini je debļe i to se zove srce, na drugi kraj je sve to tańe, a na podanku je petica.

Snovačica je načińena od daske 1 m. duge a četri prsta široke. Po ńoj je izvrćeno nikoliko šupļotina, a s jednoga je kraja zadilana malo, kako će se boļe udit u zid, kad se snuje.

Krosna su položita i uzgorita. U položitin ovi su komadi: dvi grede, u koje su zadivene četiri stanice, zvane *prešnice; saponice* dvi dońe a dvi gorńe, kojin su spojene stranice; pa je *vratilo* pridńe na ńemu pripińača učińena od spone i kļunka; zadńe vratilo, na ńemu *zavoj* za okrećat; *nita* četiri od konca visu o *košćacin; brdo* ńasrid krosana kraj niti; *oglobļe*, drvo, u kojen stoji brdo ili brdilo; *čuńak* ili *sovilo* provlači se amo tamo; *cipčica*, na čemu se meću žice; *civńak*, na čemu se motaju civi; *brána*, šta stoji pod nogan, iz koje su potplati svezani za nitu (zove se i *podnogača)*; *sidalica* ili *kretina* i kočić za vezańe brane.

Na uzgorita krosna tkaju se torbe i vriće. Široka su 1.20 m., a visoka 1.50 m., učińena su od jedne grečice, u koju su zadivene dvi bandenice ili bedrenice. Kroz bedrenice je dońe i gorńe vratilo, utvrđuju se klinin. Napored dońeg vratila, kad se snuje, metne se kočić, koji se zove *šipka*, pa je *privezač*, za koji se privežuju žice, a između osnove *nitńak* ili *dilačica*, šta ji' dili. Češaļ, čin se zbije, kad se tkaje, širok je dvi ruke a debeja dva prsta. Zupci su mu ispilani a češaļ vas uravnan, neka ne zapińe u preji. Krosna su učińena od drveta, zovu se i *stan*.[1]

Stupa je na vodi uz mlinicu (po opisu majstora Duje Peričića). Poglaviti komad, koji sve drži u stupi, zove se *baba;* dolazu *grebe-*

---

[1] Krosna su lip dobitak, ali 'oće se i motańa ruku i nogu. Kaže se: komu su krosna, nije mu do sna, ili: komu je stan, nije mu san. U nikoj pismici popiva se:

Da mi nije tete i krosana,
Ne bi ima' pod kućon bostana.

Sl. 45. **Doña Poljica.** Krosna.

nići, o kojin visu *stegna*, u svaki dija babe po jedan grebenić raspilan; straga dolazi drvo, koje se zove *kļučanica*, navr' babe *glava*, kroz koju prolazi gozd *saponac*. O stegnin visi *bät*, koji čini sukno, a kroz isti bat viri drugi dija stegna, koji se komad zove *peta*. Ispod bata prišiveno je drvo *posteļa*, a uz posteļu s obe strane komad drva upilana, to je *krilo*. Drugi poglaviti komad u stupi jest *vreteno*, probijeno na križ, a u to nanizana dva komada drveta, koji se zovu *kolni križi*. Sada dolazu druga četiri drveta, to su *gobeļe*. Svaka gobeļa provrćena na sridi, a u ńoj *kašika*. Još su dvi batne daske u križ, koje držu bat, a pod oba kraja dva su drveta, to su *blazińe*. U kašike udara voda i zavrti kolo ili gobeļu, koja je na vretenu. Bati se podižu po redu i tuku u sukno, podsičeni su kosimice i narizani na škaline, nataknuti na odebeja komad drveta, a s priručen zajedno sastavļeni s babon. 'Di se sukno doli meće, učińeno je od dasaka.

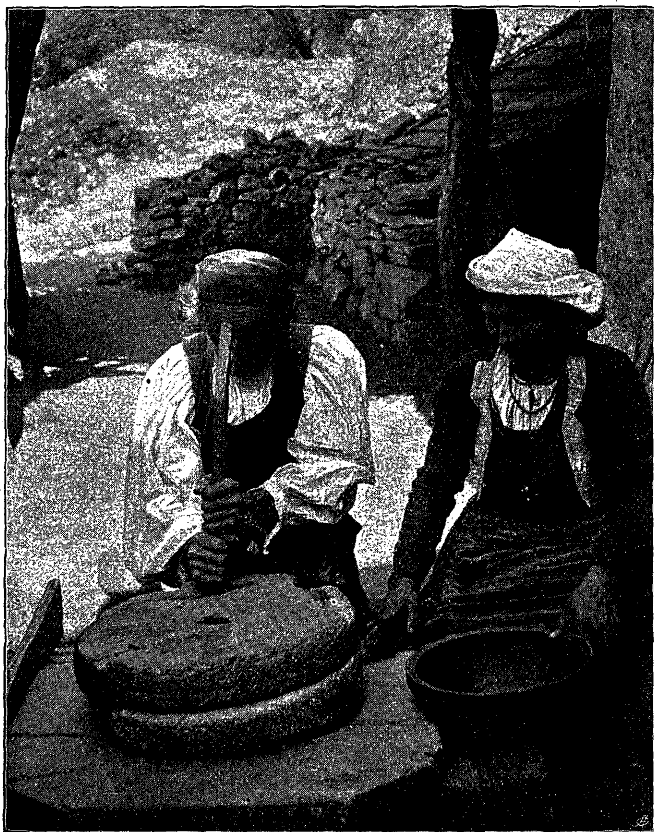
Krojiļe i šivaļe imaju nožice, britvicu, napršńak, pa igle male i velike od svake sorte. Najveća je igla *čavalduša*, ta je za šit vriće i uža, *ćošalija* na tri ćoše, *samarača* za šit samare, *oblica* mańa je od ćošalije, šiju se s ńon kanparami; *vezica* mańa od oblice, ona je za vesti terluke; *srmalinka* posve tanka, šiju se košuļe, a *pleteća*, kojon se pletu bičve. Kupuju se u dućanu. Kad se pletu bičve, čarape, terluci i guće, 'oće se pet igala od žute ili gozdene žice, a imaju na jedan kraj kļuku. Radu ji' i domaći meštri. Igla za pleteńe puntiļe (mrižica) s kļukon je, služi jedna sama, kupuje se na butigan (dućanu) u gradu.

Sprave za priređivańe živeža.

Žrvna su od dva kamena, dońa žrvna zakopana su u drveno korito. U sridini izvrćena je buža (buco, udubina), u ńu se zadije i utvrdi *seń*, a na seńu je drvena *paprica*. Gorńa su žrvna na sridi skroz šupļa, a ozdal iskopana, neka more paprica u ńe. Ozgar je zatvrđeno u ńe komad gožđa, u koji se metne puškarica drvena, pa se tizin okreću žrvna. Zove se *meļan* a more bit i od drveta. U nižen od dońi' žrvana, u iston drvetu iskopana je *mučnica*, 'di se ispod žrvana izasipļe mûka ili brašno. Kada se meļe na žrvnu, jednon se rukon meļe a drugon se zasipļe žito u *okleńicu*. Korito, u čen su žrvna, smisti se na koce, kako se more mliti ostojski prama sebi. Prije bivalo puno žrvana, a sada dolazu sve to više na mańak. Danas su mlinice na sve strane, su malo troška moreš brzo i uredno

samlit mliva, koliko ti duša 'oće. Nađe se još po 'dikoji po selu, toliko da je triba samlit štokod krupnijega, kano brašna za divenice.

Mlin. Oni mlin, šta je sastavļen od više komada, pa nabijen naokolo drvenin ili gozdenin obručin, zove se *gomila.* U sridi je drvo na četvrt probijeno, kud žito pada iz koša; to je *oklenica* ili *okladnica.* Pod mlinon je dońi mlin od kamena, a naokolo je mlina ograđeno

Sl. 46. **Dońa Poļica.** Žrvan.

drvļen, neka brašno ne praši daleko, pa sve to s dońin mlinon zove se *posteļa.* Prid mlinon je *mučnica,* 'di se sipļe mûka (brašno), u ńoj je metla i lopata, čin se skupļa i zgrće brašno. Nad mlinon stoji koš o dva koca, koji su poduprti su dvi soje. Koš je gori širok a doli sveden na usko, u ń se zasipļe žito. Pod košen je korito privezano uzicon za klin, šta viri iz koša, pa na kraju te uzice ima

Sl. 47. **Doña Poljica.** Turań.

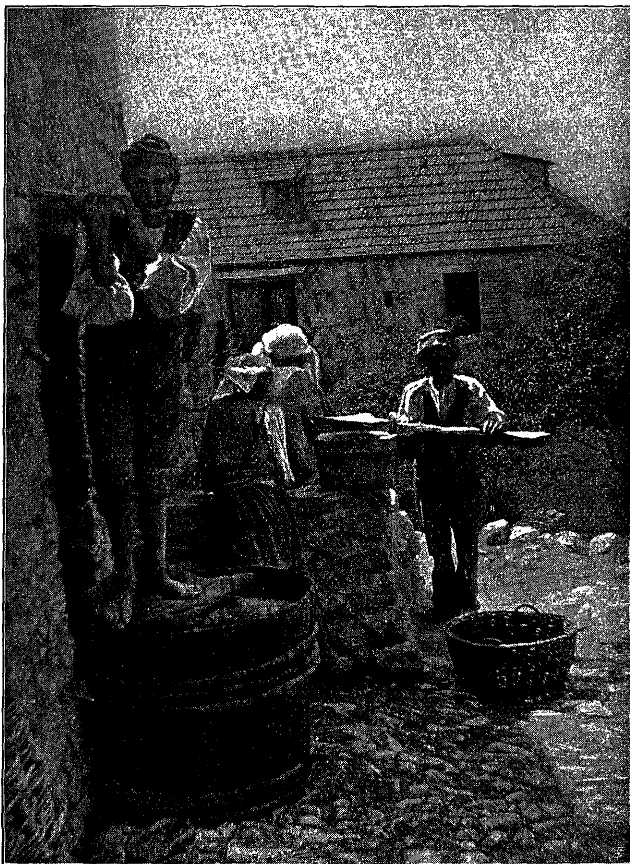
komadić drveta, kojin se zapreda i otpreda uzica, a tako i korito se spušta i diže. To se zove *zavoj*. Potribit je zavoj na košu, neka se žito više ili mańe sipļe u mlin. *Čekrčalo* ili *čekalo* nasloni se na dvogran komadić drveta, koji se zadije u dasku prid mlinon i to jedan kraj, a drugi metne se u korito. Iz čekrčala su još dva tanka drveta, koja se dodiju mlina. Kada se mlin vrti, oni odskaču, pa činu micat onin drveton, šta je priko mlina u korito, i tako se sipļe žito u oklenicu, jer ga iskopaje čekrčalo. Iza mlina kraj zida *zapornica* je od drveta; kad se ona spusti u žlib, zaustavi se voda. U konobi prid žlibon ima grečica, šta se zove *blazina*, a na ńu metnuto i sapeto rašļasto drvo, koje se zove *kobila*. Drugi kraj (šta nije dvogran) kobile prokopan je, a tu je metnut *rasklad* pa je izveden na tarabe prid mučnicu. U kobilu, 'di se sastaju rašļe, zakopana je gozdena balota, na koju dolazi *osnac*, šta je udiven u vreteno. Na vretenu je kolo su dvanest žlica ili kašika. Na gorńen je kraju vretena *seń* utvrđen su tri gozdena obruča. Na seńu je *paprica*, pa je biliška, koja se zove *raboš*, a služi, da se paprica ne privrne. Seń se vrti u *kutlu*, a oko ńega nabijeni su *čvrļi* ili *kļučići*.

Kad se zaspe žito u koš, izguli se zapornica, voda udara u žlice od kola, a mlin se počme vrtit. Metne se odma' čekrčalo, jer kada mlin ne meļe, ono stoji priko koša. Za znat, ima li mliva u košu, provuče se komad špaga ispod zavoja i veže se na jedan kraj izvanka zvončić (u nikin mistin na komad žice ploču końsku), a veže se tako i na drugi kraj. Kada dođe mlivo spored špagon, zvončić pane na mlin i daje znak mlinaru, da u košu ne ima više žita. Za da bude brašno sitnije ili krupnije, to je do zavoja, to će reć, do podizańa i spuštańa mlina. Da se mlin spusti ili digne, 'oće se polužica, kojon se podiže rasklad i meću se poda ń šćige (dašćice) ili se izvadu, jer rasklad drži kobilu, a na kobili je balota, osnac, vreteno, seń, paprica i mlin. Da brašno puno ne praši, pokrije se mučnica vrićon. Kada se izaspe žito, anda se otrese koš koriton, pa se zaspe drugo, ili se spusti zapornica i mlin zapre, a brašno se kupi u vriće. Da se brašno ne pridavi, vaļa da je mlin oštar, zato se često podsica *sičivican*. Izvali se, nasloni i dobro nasicka dońi i gorńi, očisti se od stinčica okresina i opet namisti.

Kremeńaci su mlini od komada, dosta veliki, zato se taki mlini meću na potoke, 'di je velika i jaka voda. Slađi je kruv ispod kremeńaka, jer oļušti šenicu, ostaje sami cvit. Dobavļaju se izvanka iz Bosne (od Župańa) i iz Grčke brodon dovedu.

Strug za kupus učińen je od daske, koja je duga oko 2 m. a

široka 40 cm., na sridi je prosičena, a u tu prosik zakopano je popriko šest noža. S jedne i druge strane daske ozgar prišivene su dvi pijavice potkopane, između koji' je skrińica brez dna i zaklopa, koja se pomiče po daski među pijavican, te noži istrugaju kupus. Najviše u gorńin Poļicin vidit je strug, 'di se sadi i kiseli puno kupusa, u drugin krajin malo.

Sl. 48. **Dońa Poļica.** Toć.

Turań je za oturńat (izažet) drop, kada se vino otoči. Temeļ je turńu velika kamena ploča, ili baš urednije govoreć stina obdilana naokruga, iskopan naokolo kanal (žlib) i izveden vanka, pa pod ńin je kamenica. Na obe strane izdubļena je jamica, koja se zove *stupica*, u svaku utira se i nasadi po jedna *loza*, to je objaki stup drveta

u dońu stranu izdilana u četvrt a gori na oblo, a izrizan na pašajice sve ka' na svrdlu. To su *roduli* ili *kolači* loze. Povr' loze namištaju *škrove*, debeli komadi drveta, na kraju otańe, kako mogu dvi šake obu'vatit, a u sridi debelo i široko. I škrove su u sridini izvrćene na kolače, a ovi vaļa da odgovaraju onin na lozan, po

Sl. 49. **Sridńa Poļica.** Stopańica siri sir.
(Vidi „Zbornik“ VIII, 2, str. 285.)

kojin se vrteć dižu i spuštaju. Drop se zbije u trsti, a taj komad zbivena dropa zove se *lib*. Ako je ridak mast, naslaže se nikoliko ručica brnistre, da boļe sveže, pa se trsti odmotaju i opaše se lib pason od pletene trave, koji se zove *liban*. Ozgar je pogača, a po ńoj dvi debele grede dužimice, da za'vatu loze i sļubu se. Te grede

zovu se *krkaturi*. Škrove se zaviju do krkatura, a ovi pritiskaju pogače, lib se sliga, izažimļe, a vino teče žlibon u kamenicu. Krkaturi su pri kraju šupļi, utira se komad gozda, zbiju se i svežu oba, da se ne bi razmicali.

Toć je za mliti masline. Vas je od kamena obdilan na okruglo ka' i žrvan, u sridini gredica, kojon se kreće i vrti mlinon, a koja je zaprta u zid, da ne iskoči. Toć se vrti i okreće na velikoj i učvršćenoj stini, koja je u sridi izdubļena. Kad se masline sameļu, učini se tisto, koje se meće u kamenice ili sudove, da koji dan opočine, a pozatin raščiňa se uļe. 'Oće se za taj posa' velika kaca, dno dobro učvršćeno, koje počije na četri jaka gozda. Tisto se meće u u male vrićice, koje se zovu *tavuļe*, lije se u ňe vrila voda, a onaj, koji je stavļen za rašćiňaňe, gazi uvik nogan po tavuļi i tistu, malo po malo izažimļe ga, a uļe zajedno su *murgon* (taložina) slije se u kacu. Niki vodu brodon u Brač na makiňu izažimat uļe, ali svi kažu, da je najlipļe uļe ispod nogu.

Kota' za pečeňe rakije skovan je od bakra, doňi kraj i sridina su širji a pri vr'u užji. Poklopac, kojin se zatvara, zove se *kapić*. Iz ňega viri rukavac, u koji se utakne civ, a ona opet kroz drveni sud proviruje vanka. Kad se rakija kuva (u gornin selin govoru *peče)*, metne se samo slame, a niki brnistre ili grma dubova, da ne zagori, pozatin metne se drop, zatvori kapićen i zamaže tiston. Voda je u kaci. Kad kota' proteče, metne se pod civ lončić, neka u ň kapi rakija. U nikin selin užaju stavit krpu, a na krpu smokvu, da u ňu curi rakija, jer da će bit gušnija (slađa).

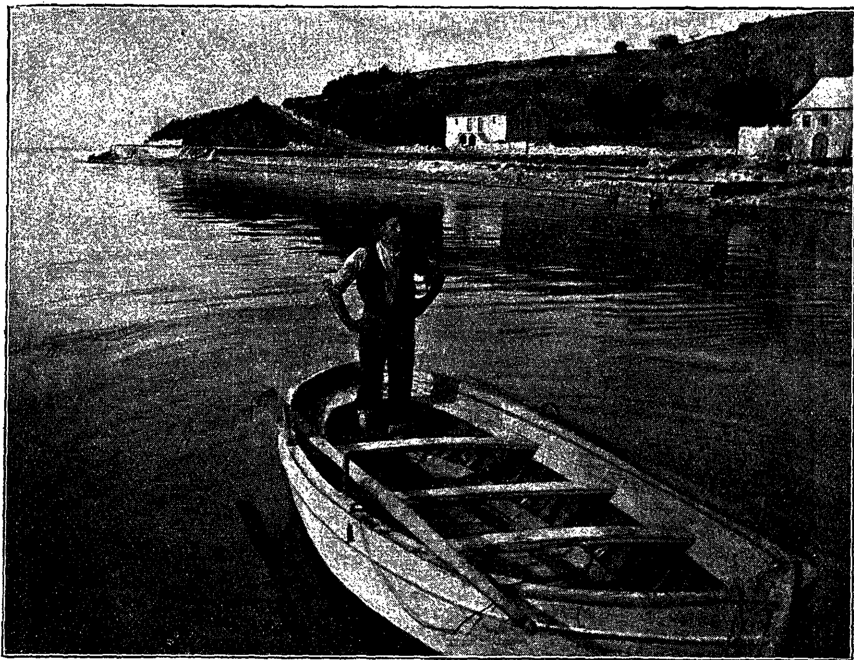
Sprave za priređivaňe i spremaňe 'rane vidi u poglavļu „Hrana i suđe“.

Sprave za vožňu.

Otkad su se počele gradit teste, to će reć kraļevi puti, po Poļicin, a to stopro ovo zadňi' desetak godina, viđaju se kari (kola). Na kolin se iđe u grad, vozi se čeļad, svaka roba, šta se kupi u gradu. Za poļe ne služu mlogo kari, nego ako je zemļa baš ukraj puta ili nablizu. Tada se vozi na kolin grožđe i mast u jamatvi, žito, slama, trava u žetvi. Kar se najviše *dupera* (talij. adaperare, služiti) u prinosu teški' stvari, stina, gožđija, japije, kad se radi kuća, bačava u trgovini vina. Ono, šta ima malo kara u Poļicin, sve je po jednon kroju i kalupu, služu jednako za čeļad i stvari od poļa, kuće i trgovine. Kupuju se gotovi u Splitu i Siňu. U primorju kupili su niki male lagane kare iz Kraňske, zgodni su za vozit čeļad, ne tresu

mlogo. Sve, šta težak nađe u poļu od litine, goni u kuću na živinčetu: mazgi, końu, magaretu; tako u mlin vozi mlivo, a tako i zajaši, kada iđe na put do grada ili kud podaļe od kuće.

Imade osobiti' kolica za privoz kameńa, a zovu se *medvidi*. To su četiri kola udilana od bristova drveta, visoka po prilici oko pô metra. Na sridini su provrćena dosta široko, to je rukavac. Po dva kola sastavļena su sovinan drvenin, pri koji' se sapnu dvi priruči. Kola nisu okovana. Kada se ima potegnut, sveže se konop za jednu

Sl. 50. **Dońa Poļica.** Kaić.

osovinu, kamen se navali rukan ili polugan, pa jedni sprida poteži na konop, a drugi straga upiri rukon i polugan. Nizbrdo je jezivo, more pod velikin pizon (peso, teret) poletit i satrt čeļad, anda ga straga pridržu konopin.

Brodi su za pribacivańe čeļadi ili privoz životińe, poļske litine ili koje trgovine. Ima *trabakula* ili *dvojedrica,* to su brodi na dva jarbora i dva jidra, u ńe se krca vino, most, drva, sve pod stivu (unutrina broda) i pokrije se *pukaportan* (zatvor na sridini). *Bracere* su mańe od trabakula, a na jedna jidra. Ima isto stivu pod zatvor, u

ńu se krcaju i privažaju životińe sitnog i velikog zuba, vino, pržina, višńe, trava, gńoj, takļe i svaka japija za građu kuće. *Gaete* i *kaići* to su mańi brodići brez zatvora na sridini, sve je rastvoreno, nastiva se pun brod i vozi svaka potriba, ali ne nadaleko, sve uz kraj, ne u pučinu mora, jer kako je rastvorena sridina, moglo bi je nalit more i podušit. Vozu se najviše na vesla, a kad je vitra, i na jidra. *Lađa* je za riku, u ńoj se privažaju ļudi. Načińena je od dasaka, a plitka. U velikoj lađi more se privesti do desetero čeļadi, i to kada nije velika voda. Vozi se veslon, ali ko vozi, vaļa da ima veliku pomļu, da ga ne zanese *sèga* ili brz od rike, da ga ne nanese na zaokret rike, nikad ga više ne bi kuća vidila. — *Kerep* služi isto na rici za privest stine. Učini se ka' podić od nikoliko jablanovi' ili jelovi' greda, ozgar i ozdal pripiču se na oba kraja su dvi grede pa se sapnu. Pribaci se priko rike konop, pa se za ń poteže rukon upiruć nogan u kerep. Kerepi se viđaju kraj mlinica, kad se načińa slap, na ńemu vozu stine, a kada se dovrši rađa, razvali se u komade.

Sprave i oruđe za izrađivańe različne građe.

Svaka prava i uredna kuća ima svoju potribicu, a da se drugoj ne klańa i ne moli. 'Oš naoštrit pilu, vaļa ti imat *limu,* 'oće se *brus* za naoštrit kosir i sikiru, *ogńilo* za naoštrit nož i britvu. U nikin povećin kućan viđa se u dvoru *tocija.* To je veliki brus okruga' ka' kolo namišćen na gozdenon vretenu na jedno drvo, a drugi kraj utaknut u zid, pa se to kolo vrti rukon ili nogon, kad se na ńemu šta oštri. U svakoj kući vaļa da se nađe po nikoliko sikira ili brabica mańi' i veći' za sičeńe, cipańe i dilańe drva; po više svrdala i burgija, kosira, a malo koja kuća ibušto (i malo) boļa, da ne ima pilu, turpiju, maļ, polugu i minaće oruđe.

Sikira mala ili *brabica* služi za sić prašku, dilat držala za oruđe i druge mańe rađe. Ima oštrivo široko malo više od četiri prsta, nasađena je kroz ušice na držalo jasenovo ili 'rastovo. Š ńon se radi jednon rukon. — *Sikira velika* jednog je kalupa ka' i mala, samo šta je veća i težja. Š ńon se dila i siče veća debļa gora, a drži se obin rukan, kad se radi. — *Kosor* je nasađen ušima na držalo dugaško oko 60 cm., na vrvu je smotan, pa služi najviše za sić draču. — *Kosir* je na isti način smotan, samo šta ima straga peticu i na ńoj oštrivo ka' mala sikira. Kosir je usađen u ručicu dugašku, koliko se može obu'vatit rukon. Kosiron se rižu loze ili šta je na tanku, prisica se peticon. — *Svrda'* veći zasađen je u drvenu ručicu, doli je zapreden, sa strane su pera, a na podanku *kalauz.* Ima ji' više

imena, kako služi za koji posa': *jarmeńak* je široki svrda', kojin se vrtu jarmi, *šupļački* je šupļi za sudove (bačve); *ravńak* je mańi, a *špičar* ili *teližńak* još mańi, vrtu se š ńin teļige. — *Burgije* su istoga učiňa, š ńiman se vrti za brokve i mańe čavle, a to kad se šta načińa ili sapińe. Služi najviše ļudin, koji su zanačije od drveta. — *Pila* služi za pripilat kakvo drvo ili štokod da se radi o pokućstvu. Razapeta je na krosna. Nije priveć duga ni široka, obišno jedan metar. Na oštrilu su zubovi, a na drvetu sprida klin i tvrdi špag, koji se dobro nategne, da pila stoji čvršće. Pila se s jednon rukon. U meštara ima više taki' pila mali' i veliki', užji' i širji', a ima ji' i rukeći', šta nisu razapete, nego nasađene u ručicu; to su *šegaļi, šegaci* ili *šegrci*. Nike kuće imaju veliku pilu s krošńan, 'oće se tri čovika za ńu. Š ńon radu najviše meštri pilači, kad pilaju debele dubove za rađu brodova. Pila se kupuje u dućanu u gradu, a krosna načinu domaći majstori u selu. — *Maļ* ili maca ima palu na četvrt, čin se razbiju stine, a na drugi je kraj sikira, s kojon se zasica, i zato se zove *sikaća*. Kroza sridu je probijen, tu se udije držalo, koje je dugo 60 cm. Ima i *sumlatica*, koja je malo mańa od maļa, pa je *mlat* ili *čekić* od prilike isti, *mlačić* još mańi, a *kresica* najmańi alat. — *Poluga* je oblo gožđe dugo 1·50 m. a debelo dva prsta. Na jedan je kraj zaoštrena u četvrt, i to se zove *punta*, a na drugi naplosan malo nakrivļena; ti kraj zove se *pâla*.

Za m i n a v a ń e 'oće se ovo oruđe: maca, trapań, kašika ili žlica, kundak ili zboj. *Maca* je u sridi probijena, kuda je nadiveno držalo, na oba kraja ravna, š ńon se udara u trapań (u gor. Poļicin govoru trapaļ). To je maca *minaća*, a druga je *sikaća*, kako rečeno gori, za rasicat stine. — *Trapań* je na dońi kraj zaoštren ka' nokat od prsta, to je punta, a gori je oblo zaravnan, to je glava. Nisu svi jednaci, ima ji' dugļi', kraći', tańi' i debļi'. One male zovu *kvadrić* ili *skarkavel*. — *Kundak* ili *zboj* služi za zbivańe pra'a, kada se mina puni. Na dońi je kraj ravan i debļi, a na gorńi zaoblen i tańi (zovu ga niki *batitera*, a u Sitnon *batibelo*). — *Kašika* ili *žlica* jest dugačak komad debele žice, na podanku je mala rupica, s kojon se vadi iz stine pra', šta se učini, kako se tuče i kopa.

Meštri, koji radu o d r v ļ e ć u za proste težaške potribe, ka' na jednu priliku rala, jarme, ambare, dosta je da imaju uz sikiru, burgiju i svrda' još i ovo: bradvu, dlito, ćeser, strug, blańu, teslu, i skoblu. *Bradva* je široka kolik dvi sikire na oštrivu, na jedan i drugi kraj malo zavrčena. Prama ušican je užja, a držalo ima kratko i krivasto. Nike su bradve ispisane, neka je lipļe vidit. —

Dlita su nika usađena u ručicu drvenu, a nika nisu. Ona, šta su za rađu debļeg drveta, poduga su; šta za tańe daske, kratka su a nika su opet skoblasta. — *Ćeser* je na jedan kraj zaoštren širje, a na drugi užje, naplosan; okrenuto oštrivo širje k sebi, a užje na stranu. Oba kraja su malo namotana. Držalo je kroza sridinu. — *Tesla* je zaoštrena samo na jedan kraj, na drugi su ušice, š ńiman se tuče u čavle. Ušice nisu dugļe od dva prsta, a oštrivo je niko užje a niko širje. — *Strug* je veliko uravnano i lišo (glatko) drvo, po sridi provrćeno, u ńemu namišćene oštre lame, koje se nabiju klinin do raza od struga. Stoji položito i pričvršćeno, priko ńega potegne se daskon, dügon ili kojin drvon od rađe, ono oštrilo u sridini rascipa i uravna do livela. — *Blańa* ili *plańa* učińena je na šest od struka, samo šta je puno mańa, radi se s jednon rukon, ako je mala blańa, su dvi, ako je poveća. — *Skobla* je malo gozdeno oruđe za jednu ruku. Oštrilo je savijeno na priliku obruča, na dnu je ručica, u koju se utiraju četri prsta od ruke, a palcon se pridrži. Skobla služi za strgańe suđa, vidrica. Blańa radi na ravnu, a skobla na pokučenu.

Meštri od s u đ a, ka' za bačve, badńe, bukare vaļa da imaju *šetku* za omirit širinu i duļinu suda, *kosu* za okrojit dügu, *nateg* ili *vuk* za nategnut obruč na svoje misto, *utorńak* za iskopat 'di će ulist dno, *macolu* i *naboj* za nabit obruče, *klišta* i *čekić* za izvadit i zabit, *skoblu* za ostrgat, *svrda', vidal* ili *vidun* za provrtit čepe, *tapunare* za tapune, *metar* za izmirit, nož *maras* veliki za osić, *sagun* za izmirit, koliko jami.

M a r a n g u n i (drvodilci, koji radu stole, posteļe, zipke za dicu, telere, pode, ponistre u novin kućan, banke i svako pokućstvo) imaju banak, na čemu radu i u ń zaviju drvo, neka stoji čvrsto i mirno. *Banak* ima na livoj pridńoj ćoši *rodu* ili *vidu* pokrivenu ozgor daskon. Ta se roda uvije u dasku od banka. Daska je prorizana na više mista, 'di se zadije gozdeni klin, a drugi se klin metne u oni kraj, u kojemu je roda. Ostraga protirano je kroz rodu drvo, kojim se okreće roda. S drugoga kraja daske (banka) učińena je ka' uska dugaška skrińica, 'di se drži sitno oruđe. Banak stoji na četri noge, koje su zajedno sapete priručin, pa se daska more skinit i namistit brez da se sapińe. Marangunu 'oće se da ima po nikoliko prosti' i dvostruki' blańa, upravni', namotani' i drobasti', 'oće mu se *limbeja,* koji 'vata do pô daske, *švaža* za izradit kornižu na okviru i vratin kamara, *čistilo inkaštar* za pri'vatit na banku, kad se pila, *kopaļka* ili *plańa* na nokat, *konpaš* za omirit, *pomiga,* zemļa za luštrovin.

Majstori, koji radu o kamenu, imaju po više čekića s jednin ili dva kļuna, to je veliki čekić, zubaču sitnin i krupnin zubin, dlita, tajantu, to je kresa brez zubi na oba kraja, pa kvadar, mačicu, kresu, puntarol, stazu i mistriju. *Čekić* je na sridi probijen i tute se *metne* držalo. Na debļi je kraj učetvrtan i zaravnan. S otin krajen obije se stina, a zove se pâla ili glava. Drugi kraj je otegnut i zaoštren, to se zove kļun, 'rt ili punta. Čekići su mańi i veći, pa niki misto pâle imaju kļun; ti se zovu dvokļuni.

Zubača je široka tri do četiri prsta, na sridi jedan palac debela, a duga oko 20 cm. Na sridi je probijena, u što se nasadi držalo, a jedan i drugi kraj zaoštreni su i nazubļeni. — *Dlita,* kojin se radi o stini, nisu usađena u ručicu, nego komad mazije gori oblo zaravnano, a doli na plosan zaoštreno. — *Tajanta* je ka' i zubača, samo šta nije nazubļena. — *Kresa* ili *kresva* na jedan je kraj plosnasta, tupo zaoštrena, a na drugi kraj ima pâlu ka' čekić. Kresa je malašna i lagašna, š ńon se krešu ploče. — *Kvadar* je od gožđa, dva komada zajedno i upravno sastavļena. Kad se 'oće omirit stina, metne se na ńu kvadar, pa ako je pravedan, zabiļiži se lapišon (olovka), i tada se obije i okroji stina, kako kvadar zapovida. Govori se, da je stina ostala u *trekvartu.* — *Mačica* služi za tuć stine u dlito, kad se radu vinije stine ka' stupi za ponistre. Na oba kraja ima pâlu. — *Puntarol* naliči na dlito, samo šta je zaoštren u četvrt na podanku. Š ńin se izbije stina, 'di nije zgodno tuć čekićen. — *Stàza* je komad drveta uravnana, uprav ustrugana. Stazon se miru stine, zidovi, kantuni (ćoše), jesu li upravni. Šta ne odgovara po stazi, odsica se. — *Mistrija* je tanka lopatica od gozda nasađena u ručicu, pri vrvu užja a kod ručice širja. Š ńon se grće japno iz kopańe u zid. — *Liveja* je komad drveta dreta (upravna), po sridini mala civ od cakla, u kojoj biliška od vode. Kad je zid ili stina ravno i upravno izdilana na livel druge stine, tada biliška stoji usrid sridine. — *Vijunbin* je učińen od trajine (konopčić, špag), a na kraju zavezan komadić gozda ili olova. Na niku visinu spusti se vijunbin doli, nažmiri se i omira se okon, je li upravno. Niki meštri privežu za špag i komad stine. Pila *petenin* za raspilat vrata i ponistre.

Kovač vaļa da ima mijove, komin i nakovań, to su mu tri glavna alata. *Mijovi* su od kože a sastavļeni su od dońeg, sridńeg i gorńeg lopara, od dva obruča i glavine. Na dońen i sridńen loparu prorizano je, a tu šupļinu zaklańaju *vitrenice, parinovići* ili *dušnice,* koje su potšivene kožon i odižuć se 'vataju vitar u mijove. Spridńi

kraj mijova užji je, utaknut je u *vužinu*, koja je prama vatri, a zadńi naslońen je na osnace, šta su na sridńen loparu, pa su udiveni u stranice, koje stoju s jedne i druge strane mijova. U glavini je gozdena civ, koja prolazi kroz vužinu do vatre. Na dońen obruču ima gožđe, koje diže dońi lopar, za ń se zapne singir i zaveže se

Sl. 51. **Dońa Pojica.** Opančar.

za kolac, šta stoji priko vaȴka, a vaȴak je među stranican. Kad se potegne singiron za kolac, mijovi se napunu, a popuštajuć ga gori izdušuju kroz civ u vužinu i pušu u vatru. Svi obruči i lopari stoju o britvelan, šta su na ńe prišivene, i o oćetan, koje su u glavini. Odma' kraj vužine namišćena je kamenica, u kojoj se kali gožđe. Iskopana je od stine, u ńoj uvik vaȴa da je vode. Kovaču triba da

je do ruke nikoliko klišća, čin pridrži vruće gožđe, čekić, čin kuje, maļ, pribojci za sikire, motike, čekiće, maskline, 'oće mu se sičiva mali' i veliki', čavlenica za čavle, grivńa za vide, matkalo ili vijola, nikoliko lima ili rašpa, nakovań na trupini i menđule. Menđule ili morša zavidana je u banak; ima lozu, koja ulazi u rukavac, čeļusti, šta držu, kad se u menđule zavija gožđe, a među čeļustin je tetik. Lime, nakovań i menđule vaļa kupit, a drugo naši domaći kovači sami načinu.

Kad se šta kuje od zametice, kaže se, da je to *iznova;* akò li je od komadića, anda *se plavi* ili *privarije;* ako li je pak od dva komada, tada *se nadokuje.* Kada se mazija nadomeće na gožđe, anda se vari i nadi; kaže se *obnaditi* motiku, mašklin. I kad se nadopuńa, šta nije u kusu nego u više komadi, vari se isto, pa se posipļe varicon ili stinon caklenicon, koja se zove *drstva.* O staron oruđu govori se, da se *klepa,* to će reć tuče i napravļa. *Varnice* su iskre, šta skaču ispod čekića, kad se tuče uvareno i zanađeno gožđe. Niki kovači nosu na prsima pa sve do ispod kolina veliku pregļaču od kože, baš da jin varnica ne pane na robu. Doklen se gožđe crļeni na vužini, ostaju u lugu komadići; to su izvarci od gožđa; u'vati se jedan za drugi, pa izađe kadikad veliška grudica, koja se zove *kovačina.*

Svaki zanačija, pa bija zidar, kovač, marangun, zove se u Poļicin *meštar* ili *majstor.* Zove se po imenu: meštar Jakov, meštar Luka i t. d. Ako je više zanačija, ka' na jednoj zakupšćini ili vabrici (fabrica, rađa), najpoglavitiji, koji upravļa rađon, zove se *proto.*

U svakoj kući vidit je za opanke kopite za mańu i veću nogu, daska ili kalup, po čen se okroju opanci, i nabadač za nabosti ji' naokolo.

Sitno domaće oruđe.

Svaka i najpotišnija kuća ima po dva tri drvena češļa, s kojin se češļa glava i kosa. Češļi se načińaju po selin ili se kupu u gradu ili na derneku. Izdila se drvo, ponajviše od drinovine, a kupi se u dućanu mala pilica s ručicon, izrizicka se na obe strane, na jednu u gusto a na drugu u ritko. — *Šilo* je malo iskrivno, zasađeno je u drvenu ručicu, služi za podšivańe opanaka ili kad se krpi koja druga kožna stvar. — *Žig* za vrtit kamiše, to je žica na kraju zaoštrena, pa se zacrveni u ogńu i s otin prožiže kamiš. Za vrtit kamiše ima i svrdala od žice, na podanku zanađeni mazijon, 'di se

učinu pera i kalauz. Gori je usađen u drvo, a dugačak je blizu jedan metar. — *Škopilica* ili *kušpilet* nosu dica, zatvara se drvenon ručicon, u koju je udiveno i sapeto samo jedno oštrilo. — *Tenperin* (temperino, periš) ima više oštrila mali' i veliki', korice su mu od kosti. — *Ustra* ili brijaća britva skovana je od ingleške mazije, vinog ocala, ima korice izdilane od rožine ili slivene od pašte; služi samo za brit bradu. Oštri se na *belegiji*, na koju se ulije kapac uļa, ili se potegne na kaiš. Belegija je mali brus, zakopan u dašćicu. Igla od praščeg pršuta provrti se na debļi kraj, a tańi se zaoštri, pa se š ńon udije ulašnik u gaće i sveže se za uzicu na povuz od kudiļe.

Poslovi.

Lov.

[F. Ivanišević i P. Simunić.] Nisu, brate, vrimena, koja prije bila, sasikle se šume, pomańkalo zviri, došli na mańe lovci i lovine. Vadeći ribare, šta iđu na mriže, da jin Bog providi koju gastu (gazetta, novac), malo komu i pane na pamet, da iđe u lov za dobitkon, danas je lov lipa zabava, toko (toliko) za proć vrime. Prije nije bilo tako. Bivalo je stari' lovaca, koji su uz čobanstvo išli za lovinon, tukli iz puške, 'vatali u gvožđa i pod ploke po desetak komada zecova, kuna i lisica na dan, donašali u grad i varoš na prodaju i 'dikod se lipo zlamenovali. Taki lovci, kada dočekaju starosti, drļavi' su očiju od pustoga pra'a, šta jin oči opáva (obliže) plamenon. Pravi lovci užaju podičiti se svojon puškon: „Vidi moje barbarije puške, koliko je lova polovila, da je sve skupit i prodat, moga' bi je u zlato okovat.“ Ako mu je puška srićna i pogodita, ne bi je proda' za nikakve novce. Mušno će pravi lovac i uzajmit drugomu svoju pušku. Reče se: puška i žena dvi virne drugarice, ne daju se u tuje ruke. — Nije svak ni rođen za lov, 'oće se imat zora, oka, žveltine (brzoće) za pogodit. Iđe deboto ništo i po krvi, plemenu; je li otac, did dobar smirač, i ńi'ovi potomci znat će vladat puškon, prilazi sa starijeg na mlađeg, iđe ka tikva po vriži. Veliki se narod danas namnožija, svak iđe za drugin poslon, da dobije komad kruva, a o lovu malo ko razbija glavu. U gorńin i sridńin Poļicin muškići koji iđu u pašu za blagon, ponajviše mislu se o lovu, a i to zimi, kad su veliki ledovi. Iđe se priko zime puškon u lov u zecove, lisice, jarebice, na jesen u plepelice. Sada su najboļi lovci, koji su sritni i znadu tòke (klance, vláke) za 'vatat u gožđa i pod ploke. Mladost čezne za puškon i lovon ka' duša za rajon. Mladi lovac,

kada se zametne puškon i pođe u lov, dražje mu je doniti doma jarebicu,[1] nego da mu je ko ovna darova'.

Najboļa lovina uvik je bila zec, kuna, lisica, a još boļa debeja jazav, pa anda leteće redon: jarebica, škrga, varbena, patka, guska, ždral, golubovi grńoči i divļi, bekanot, norac, modrokos, pripelica, bravarica, vuga, čvrļ, ńokovac, droń. Ubije se usput tresilojić ili orlić tresigaća (kostolomka), mlada kukavica za izist. Orli mrcinaši, gavrani, vrane, ćolice, ćuci, kukuvije ili kukviže i jejine malo se biju, jer nisu za jiće. Mladi lovci lovu i sitnije tice: lodule, bavuļe, voliće, žutuļe, dračekļune, repce, vrdune toliko od ajerse (zabave, šale), da ispalu koji 'itac i obisu o kornerin ništo lovine.

Malo koji lovac pođe u lov brez lovaćeg pasa, koji iznađe trag zviri. Neton popрši snig, eto ti puškari zametnuli se rano puškan, ko s pason a ko brez ńega. Po snigu je lako lovit, iđe se za tragon sve stopu po stopu, dok se dođe do koje jametine ili procipi, 'di se zaklonila živina. Sad se pas, koji je pravi lovaći,[2] pomami, uvre glavu u bužu (šupļinu), laje, skiči, drpa nogan, čanparin, dok istira lovinu.

Nije dika za pravog lovca ubiti životińu na viri. Nađe li zeca, 'di spava, baci ga se piļkon, on skokne, a lovac cik! iz puške proštrca ga balinin. Loveći puškan vaļa se líbiti (pokučeno polagano koračati) iza kakve zaklonice i dobro se pogrčit. Zato se i kaže posrpļenoj baki: líbi se zeca. U lovu ne vaļa žalit olova. Spomińe se besida: Ko žali pra'a i olova, nema mu ništa od lova.[3] Kad ko potegne u leteće pa ne pogodi, naruga mu se prolaznik: ništa zla, odnilo perje meso! Niki lovci mislu, kada jin se ne da pogodit, da su urekle krive oči na putu, pa stoga nije jin drago, da u lovu skobu (susritu) koju staru ženetinu ružni' očiju, stavļaju odma' na se zlamen svetoga križa.[4]

---

[1] 'Oš li ubit jarebicu, vaļa ti uranit u zoru. Dođe se na kakvi brdeļak pa se oslije (sluša na uvo), 'di jarebice pivaju. Smisti se lovac na dočki (misto, 'di se dočika) pa se napravļa jarebican: koćiri, koćiri!, da ji' boļe uvreba.

[2] Lovaći pasi jesu od lovaće race ili bagre, na svakoj nogi stoju otpečiti čanpari. Pod starost užaju se pokvarit, ne maru više za lovinu. O pasu, koji nije ni za lov ni za stražu, reče se: ni stražno ni lovno, — a tako i čeļadetu, koji nije za nikakvu rađu.

[3] Čuje se i ova:

Ko štedi olova — nije mu meso od lova;
Ko će u'vatit kunicu — vaļa da ozebe stražńicu,
I još reče krunicu. *(Matko.)*

[4] Ako se lovcu unedalo, da ne more ništa da ubije, šta će ti on učinit? Skobi prvog čovika na putu: — 'Oš kupit ili u zalog primit

Kada se lovci sastanu pa pođu u društvu u lov, običaj je, da se sva lovina podili najednako po glavan, a onomu, koji je ubija, ispaļeni 'ici povratu se, pokupi ji' družina između su.

Kune, lisice, jazvi i zecovi lovu se ponajviše u gožđa i ploke (kune i tice pod ploke). Gožđa i ploke peńu se na kakvon tisnon klancu, šta se zove toka, dȍčka ili vlâka; namišćaju se gožđa na ždrilu ili vratin procipa, jama i jazvinka. Evo kako: Ukopaju se gožđa na raz (livel) od zemļe, pokriju se šušńon ili potrpaju se iston zémļurinon, kako se ne će razaznat. Još je sigurija lovina, kada se zakači zvir u procipu, zagradi se sa svi' strana, ostavu se mala vratašca, zapnu gožđa, nema kud da šmigne, gotova je pod plokon ili u gožđin. Stavļa se i mêka od košćuriņa, criva, malo se potepli na ogńu, neka zavońa malo i namata lovinu. Plôka se peńe na zgodnu mistu, 'oće se ravna ploča, koja se podiže i stoji uzgorito, samo malo nagnuto, očipito; prida ńu se namisti druga stina, koja se zove bȁć, odigne se na drvo gorńe, koje se zove upiranac ili gorńak, pa se to drvo zapne u drugo drvo na baću, koje se zove zarizanac ili škalica, a jedne i druge strane pri dnu dva su drvca ili šibice, koje upiru u ploču i zarizanac. Za tice se pod ploke podasipļe obišno žito ili proso, tica skokne na ono dońe drvce, ono omakne, a ploka puc! doli, pritisne i poduši ticu. Niki iskopaju u sridini rupicu, da u'vatu živu ticu. Kada zagrne zimi snig okolo kuća i dvorišća, sve zaspe i pobili, ubožnoj tici odniklen 'rane. Razgrne se u dvorišću snig, namisti sinija ili lopar, razaspe malo plive od ječma, stavi se samo jedno drvce i dug konopac. Doletu tice, a iz kuće trgni konopcen, sinica pane i poduši tice.

Ribe se lovu na više načina, a more bit lov u rici i moru. Za ribe od slake vode (rike) 'oće se osobita mriža, koja se zove *lančar*. Učińena je od kančelice, duga okolo 70 metara a visoka 3 metra, brez gaļe (vreća na kraju), na mala i velika oka, s počėtka velika a u sridini mala, ozdal olova-a ozgar plutva. To se sve kupuje. Kad je vakat (vrime) za u lov, nađe se šest drugova, stiva jin se mriža na ramena, pa ajde gazi u vodu. Najprije mriža se zgvâra, to će reć složi u dva dila, pa se vuče u vodu i zapaše unde, 'di se misli lovit, pozatin se kraji skupļaju, pristupa od družine jedan drugomu i isteže na kraj. Lovu se cipli, šoje, lubini i trļe. Kada se

pušku? — „Oću“ — Za koliko? — „Talir“ — Na! — Pogodu se, on ńemu talir (4 krune), a lovac ńemu pušku. Do koji dan oni čovik povrati lovcu pušku, a lovac ńemu talir. Pođe u lov, puška prišla priko tuđi' ruku, srića se povratila, lova dosta, Bogu 'vala. Tako učitaju.

vidi puno ribe, odigne se mriža u ariju, da ne poskoči. — *Bragańa* zove se malo mańa mriža, koja se meće u more na gaz ili gajeton (brodicom). — Još se lovi na *snopić.* Uveže se lozja sa žilon ili konopon, u sridu se stavi brnistra, zabije se kočić u salbun (pržina u moru), a uza ń se veže taj snop. Nakon 2—3 dana digne se snop i istrese u konistru, a iz ńega ispadaju jeguļe ili korice, druga se riba ne lovi u snopiću. — U blatu blizu rike lovu jeguļe (u dońˇ. Poļ. kažu: anguļe) perunon ili sabļetinon staron. Evo kako: Kada odađe malo voda uz riku, pa se ocidi blatija, vidu se u glibu nike buže (buco, otvor): tu se zakopalo jeguļa. Šta ti učini moj lovac? Zagrne nogavicu a u desnu ruku štokod stara noža ili sabļe, gazi po glibu, a kad se namiri na onu bužu, pritisne nogon, jeguļa ispuze vanka, a on ńu prisiče sabļon ili nabode perunon. — Članke ili prstace lovu šipkon od puške ili drugog gozda. Gazi se po pržini na plitku, a kada dođe se na bužu, upre šipkon i zavrti, članak stisne, a lovac istegne pa u torbu, koja mu je o ramenu. To je u pisku na plićavini, a 'di je u stini, lovu se članci i prstavci *klištin,* koja su na dugon kopļu, pri'vati se kamen, dovuče na kraj, razbije i u šupļini nađe se prstavica.

Najveći je otrov za ribu mlič, baluk i mine. *Mlič* je trava, koja reste po kršu, ubere se i ono bililo, šta se iz ńe cidi, stavi u vodu, oslipi odma' i otruje ribu, mo'š je rukon 'vatat ka' i krepanu. Mlogi ne maru jist ribu od mliča, boju se otrova. *Baluk* je ka' zrno od smričke, zamiša se u tisto, baca u riku i otruje ribu. *Mina* je još veći sabis, pukne na dnu mora, pobije i pomeļa ribu na širini od 10—12 met., iskopa zemļu, glib iz mora. Kažu, da otruje ono misto, ne će više da se koti riba tute. Ni riba ubivena minon ne iđe svakomu srcu, kažu, da udara utminon (smrad prava i gliba), a poznaje se po branžan, koje su pigave žute. Mine kupuju od radnika na verati (ferrata, żeļeznica). Lovi se i na *orćan,* mala mrižica, kojon se okupi i poduši riba na plitku.

Najslađa je riba iz *vrše,* oborita je (velika) i nije ispaćena (izmorena). Vrša je pletena od pruća šipkovine ili mrte i opšivena debelin koncen. U ńon vršńak s dońe strane na velikon otvoru, a gori na izlazu čep. Okiti se po dnu kitan od crnomrte, neka bude 'lada, da se skupļa riba, koja uđe na mala vratašca vršńaka, a izaći više ne more, jer drivca na vršńaku zaoštrena, badaju i riba se vraća natrag u vršu. Dođe ribar brodicon, ugleda vršu na puriću (dno od mora obraslo travon), baci trkmar (to je gozd su četiri brka, privezan na konopac), zapne za oko od vrše, podigne je gori, digne čep i

istrese na gorńu stranu ribu. Kada je mutno more i ne vidi se ni dno ni vrša, isto baci trkmar po prilici od položaja, vlada se po kraju, brodicon se vozi amo tamo, a trkmar ore po dnu i zapne oli o vršu oli o *kalumu*. To je konop dug desetak metara, oba ń privezana stina i vrša, baci se malo podaļe od vrše, da je pridrži, jer kada uzvaļaju južine ili garbini, uzmuti se dno mora, i da nije dobre kalume, vaļa ti prikrižit (izgubit) vršu za uvik. Vrše se pletu ponajviše na škoļin (otocin) Zadra i Šibenika, naši ji' brodari od tamo kupu, a i ne zapada mlogo, 1—2 krune, kako koja veća ili mańa. U vrši se lovi: sipa, obotnica, trļa, lubin, ugor, komarča, knez, pirka, mol, kańac, škarpun.

Parangal je dug do 300 metara, na ńemu do 300 udica nanizana jedna do druge na čvrstu špagu (konopcu). Baca se na velike dubine, osobito uz prage, stinice u moru. Za upoznati taj položaj, kada se izvezu brodicon od kraja, vladaju se po planini i govoru: kada se otvori ona glavica na planini, i kada se zamakne ona punta s kraja, tu su prazi. Parangal se meće u more prid večer a diže prid zoru. Ako ribar obaspe jutro pa po vidilu sunca diže parangal iz mora, smakne mu se tolika riba s udice, osobito ugor,[1] koji se lovi po mraku. Na parangalu se lovi najveća riba: pasi, maške, raže, voline, ugori, škarpuni.

Ugora je najmušnije ulovit, on stoji pod stinon. Niki ga lovu na *odmet,* bacu uvečer udicu s kraja i privežu *tuńu* (klupko od strune, końskog repa), koja je od strune ili obišnog špaga, zavežu za stinu i oblazu obnoć: je li se krenila ta stina, znak je, da je riba trzala, a zadije se ugor na mêku i udicu, istegne se vanka. Niki ga opet vabu na *matavicu*; stavi se na trstiku komad sipe, bada se u škrapu, ugor izađe, proviri mu glava; a kad ga lovac ugleda, stavi mu prid zube drugu trstiku, na ńon mêka i udica, zaganča zubin, a moj ti lovac š ńin na kraj, stuče mu glavu, jer bi ugriza', pa u krtô ili torbicu.

Lovi se i *pod osti,* a ne svak, već oni, koji je višć tomu poslu. Osti su načińene od drveta duga 5—6 met., koje se zove kopļe, a na dnu ńega gozd zaoštren sa 7—8 zubi. Kad se iđe pod osti, osobito obnoć, nosi se svića ili *feral,* riba proleti ispod broda, a lovac dobro omiri, za'iti se kopļen i ostima, pogodi ribu, utira jon one zaoštrene zube u kosti, pritisne kraju, pričepne, nabode i pritegne

---

[1] Od ugorova droba činu nike stopańice sirišće. U stare Tomice Nazorove u Jesenican najboļi sir, a ona uvik čini od toga sirišće.

u brod. Pobije se 'digod strašna riba, kada naleti pod osti, sve oborita: lubin, cipal, komarča, sipa, obotnica.

Dosta se lovi i na *trstiku*, koja je duga 2—3 met., priveže se na vr'vu tuńa ili žica crna, doli pri dnu bila s olovon da priteži i udicon. Na trstiku lovi se sitnija riba: špar, pirka, kańac, glamoč, babica, crneļ, a ponajviše skuša i lokarda.

Za skušu i lokardu 'oće se opet druga lovina i druga arta (arte, zanat). Skuša nije plovuća riba, da se skita sama amo tamo, ona iđe u jata, kupi se okolo pragova (sedre, stinice u moru). Vaļa jon znati dakle lîgo ('di leži). Prid sunca za'od, na jednu rogušu sunca okupu se skušari brodican (gaeton) na to misto, 'di je riba okupļena, i počme se *abrumavati* (mamiti riba). Evo kako se radi, ali vaļa imat dobar stumić (želudac) za podnit. Uzme se sirove ribe srdelina, stavi se onako sirovo s glavon i utrobon u usta, sve se zgrize i ižvače, pa kad se dobro izgriskalo u ustin, učinilo se ka' kaša (pura), to se izbaci iz ustiju i poprska po moru. To je *bruma*, a na to se pomami riba (skuša), čuje voń, izleti ka' ma'nita ispod stinice do površine mora, naleti ka' oblak ribe na stotine i stotine glava, cilo jato razleti se pomamno za ton pićon. Lovci bacaju brže boļe trstike i udice, na kojin druga je meka od srdeline nezgńečene, zadiju i istežu odma' po tri skuše u brod, a uvik u ustin zvaču i abrumaju, da se riba ne bi povratila u dubinu. Lipota je vidit, kako desetak ribara svaki čas bacaju udice i svaki čas istežu ribu; u malo vrime, dok se mrak u'vati, more svaki istegnut do stotinu glava.

Za lovit ligńe 'oće se *jagleńak*, to je ka' jedno klupko od 14 jaglica udicą nadiveni' na jednon drivetu, na obruč stavļene. Spusti se na tuńu, stavi se mêka, na udicu i trga se, poteže za sobon, ligńa poleti za mekon i nądije se na iglu. To se zove loviti na *štrucavicu* ili *kalamoć*.

Panula je duga tuńa od strune, a na dnu tanka bila žica, zovu je *fildišpanja* ili *krena*, na ńoņ udica sa mekon, obišno kozica živa ili srdelina, spusti se u more, dva veslara vozu u kaiću (brodici), a panular stoji na krmi, desnon rukon maše i trga žicon, riba poleti zą mekon i zadije se na udicu. Na panulu se lovu najviše lubini u litno vrime uz kraj, 'di su dubine i 'ladišća u moru.

Na *strašin* lovu se najviše zubaci, evo kako: Mriža uvik stoji u moru uz kraj, jedno se krilo ne miče, a drugo se razmakne malo vanije, nadoveže se uza', pa se iđe s otin puno vanka više od 1 kilometra; na uze se priveže omašja (grana od mrte, borovine s lišćen),

poteže se po dnu mora, ono grańe okreće se i plaši ribu, koja biži u mrižu.

Još se lovi oborita riba na mriže *bućavice*. Zovu se bućavice, jer kad se stavi mriža u more, dva ribara vozu na veslin, a jedan stoji sprida na provi, drži u ruci ka' veliki kolac, na dnu učińena ka' bukara (bućalo), pa s otin udara i buči po moru, riba se plaši, biži na drugu stranu, a tute nađe mrižu i zaplete se u ńu. Bacaju i stine naokolo po moru, da utiraju ribu u mrižu.

Mriže *pripošte* zovu se male mrižice brez gaļe, meću se uz kraj uvečer, a dižu jutron rano, niki ji' zovu *popunice*, od popuna, koji steže plutva i olova.

Najobišnija je mriža pod poļiškin krajon *šabaka* ili *migavica*. Naši je domaći ribari sami sastavļaju, malo je zanavetna rađa, vaļja bit višć toj arti (zanatu). Ona se sašije od kančelice (opletena konca); duga je 130 met. Evo šta se 'oće: Najpri vaļa kupiti *tega*, to će reć žice opletene, nosu simo na prodaju Talijanci iz Puļe (plaća se 3 krune po kilu). Na tegu su oka (otvori) veća, sridńa i mańa sitna: s početka veća, a sve šta bliže gaļe, to gušća. Sastavi se do 200 okov s početka — to se zovu *palandari*, pa dolazi 300 okov *glavari*, a uz glavare stavu se *goše* do 600 okov, po jednu sa svake bande (strane), pa uza ńe *kolač* ili *kular*. To je rađa do gaļe ili saka. Sada se 'oće pomļe okolo gaļe: stavi se u gaļu do 1200 okov, šta se zove *srdelari*, a pozatin 1200 okov *gavunari*, pa još 1200 okov, a to su gusta najzadńa oka, to je *saka*, svršetak mriže, na način vriće, iz koje ne more riba izać. Povr' gaļe na sridini stoji *ciglar*, komad veliki plutva, koji odiže mrižu i daje znak, po kojemu se vlada družina, koje je krilo više uteglo. Dvi strane od mriže to su dva *krila*. Na svakon je oździal dońi konop okolo sve mriže do vrata gaļe i zove se *olovna* (jer olovo privezano), poviše olovne dolazi *ulašnica*, to je tańi konop priko sve mriže svezan uz prvoga, a povr' toga *sardun*, kroz koji se provuče ulašnica, povr' sarduna *podmet*, to se prišije pri krilu palandare. Povr' palandari s gorńe strane meće se *kular*, a kroza ń mala ulašnica. Na plutni konop meću se naokolo sve mriže *plutva*, koja odižu mrižu; s dońe strane stavu se *olova*, koja je pritežu do tleva, tako da je mriža uvik nategnuta i rastvorena. (Na dužinu od 130 met. mriže 'oće se do 60 kil. olova, a 25 kil. plutva). Na početku mriže stavļaju se dva driveta, za koje se veže ůza', kada se 'oće potezat. Brod za mrižu zove se *levut*, naliči *gajeti*, samo šta je rastvoreniji i na provi mu je ka' kļun, komad daske, s koje se spušćaju ribari u more ili

Sl. 52. **Doňa Poljica.** Ribari istežu mrižu.

na kraj, a tako i uzlazu u brod. Na levutu je do 6 vesala. U sridini je sasvin rastvoren brez *bukaporte* (ili otvora), pô je broda samo zatvoreno za spalo družini, tu su dvi male bukaporte, na krmi je *škaf*, na ńemu stoji skupļena mriža. 'Oće se da je na brodu sva sprema i alat za ribańe. *Špurtel* je mala vrićica od mriže na obruču i štapu nadivena. Špurtelon se zagrabi riba iz gaļe i meće u konistre ili *pajere*. Na brodu je i *šćaka* ili *špuntun*, komad drveta, s kojin se paraje ili okreće brod. Šćakon se tuče po moru, da plovuća riba ne biži na kraj vanka iz mriže. Na uze privežu se *barila*. To su sińali, da se zna, je li mriža zavańgala, je li voda zanila, ili pukne li uza, da se more škapuļat (spasit) mriža. Lipo je vidit ribare na moru, kako spušćaju mrižu. Družine je 7 do 9 na brodu, 6 vozača na veslu, na krmi je *parun* (gospodar), uza ń *šotoparun* (podgospodar), a na kraju *kumandant* (zapovidnik), on upravļa brodon i mrižon, kuda je okrenut. Parun uvik baca oko s broda na kumandanta, kako on naredi, s kraja na livo ili na desno, tako on zapovida družini na brodu, a šotoparun spušća priko ruku mrižu u more. Vozači upiru skladno i veselo na vesla, brod striže priko mora, a mriža se suče s krme i topi u dubinu sińega mora. Družina je vesela, piva i šale zbije. Kada se kolo od mriže spusti u more, anda se parun javi kumandantu: „U ime božje", a on mu odgovara: „Tako i bilo, ako Bog da". Sva je mriža u moru, brod je na kraju, a ribari izletu iz levuta ka' galebovi, sam parun ostaje na brodu. Svak iđe sada na svoje misto, šta se zove *iz'od*, koji su od prve strane, na prvo krilo, a oni drugi na drugu *iz'odńicu*. Sad su mrdavi, sad počimļe pucat u povoru, vaļa pripasat *krok* (spleteni konopčić) po boku, na kroku je *pical*, komad konopčića sa uzlon, š ńin se zapicaje ili 'vata za uzu, pa upri, kume, nabedri se i poteži. Parun gleda s broda, poteže li se, iđe li mriža kraju redovito. Ako koja strana *utegne*, to će reć više istegne, parun naredi prvon: „Laše prva, a iz'odńica boļe!" Ako je rika od vode ili lingac (velika struja), anda viče: „Pristupi naprid, naprid!" a drugoj: „Odstupi, odstupi!" kako će mriža doći u poštu, a da ne bi išla u zadivu. Kola su povirila, družina pritrči na kraj, na žalo i rukan isteže mrižu. Parun priđe s brodon, poviruje, je da li plavuće ribe, tuče šćakon po moru, da ne pobigne iz mriže. Nadvije ruku nad oči, kad ugleda u mriži, da se ništo bilaska, veseli družinu: „Skladno, braćo, ima, 'vala Bogu, ribe u mriži!" Mriža je na kraju, rastvori se gaļa, špurtelon se grabi riba i meće u brod. Kada je velika navala ribe, ka' na jednu priliku srdela, skuša i inćuna, zadije se u

oka od gaļe i veli se, da se je riba *inćetala* ili *nagrozdila*. Stresa se leton od mriže i češe rukan ka' lišće po cablu.

Na migavicu se lovi dańu i noću, a srdele samo noću. Ali, brate, uživańe je gledat obnoć, kako se lovu srdele! More utija ka' uļe, svićarice — dva su broda — raspalu lučevinu (nike sada goru veral na acetilenu), razlije se svitlost i plamen po moru ka' živo srebro, pomami se srdela na svitlost, nagrne na jata pod sviću, pa umrtvi, zaosine je svitlost, ogań uvik planca, brod se polagano primiče kraju, riba za ńin, kada eto ti na mig paruna treći brod, to *srdelara* sa mrižon, zapaše prije jednu pa drugu svićaricu (brod, sa kojega se svitli) i dovuče na kraj. Kada se nakrļa pusta srdela, ima se šta istezati, priskoči svita i dade ruku za pripomoć.[1] Kada Bog blagosovi, u'vati se 'dikod do koje 'iļade kila. Sutradan sve selo zavońa pečenin srdelan. Srdelari dođu pod naš kraj iz Splita, Stobreča, Slatina.

Određena su nika osobita mista za ribańe, a to se zovu *pošte*. U poļiškon primorju ove su pošte: Lûka, Podvoda, Bâd, Podbad, Potpoļe, Podguvno, Čepića mirina, Zagrad, Orij, Soline, Mali rat, Suvi potok, Potoč, Sita, Sičine, Nova pošta, Duboka, Kosovac mali, Krilo, Smoļanovo, Bajnice, Bok veliki i mali, Brajičić, Mrta, Prazi, Sv. Martin, Javor, Oskoruše male i velike, Pauci, Bilaje, Čimasovo, Grbavac, Dugi rat, Podrat, Grļevac mali i veliki, Ženska Pravda, Vala. Nika se mista zovu *kotila od riba*, a to su: Sita, Kosovac, Rat, Smokva, Nova pošta, Prazi, Pauci, Grļevac. Tu su badi ili zadive, grebeni od stinica, riba se sastaje, blizu bada naprska simeńe i tu se iskoti. Kad se tu baci mriža i razbije kotilo, rasprši se riba i iđe po poštan. Na kotilin baca se mriža za mrižon i čudo božje polovi se od ribe.

Najboļi je ulov od ribe u aprilu i maju misecu. Kaže se:

Sveti Josip, Stipań dan,
Riba kraju doslip; Meći mrižu u badań.

Kako voda pristupa i napriduje (plima), tako pristupa i riba, a kako osekne, iđe i riba nase. Misec maj najboļi je za ribare, oni ga zovu: maj, mila majka naša. Oćuti li riba prominu vrimena, iđe u bis, skače ka' ma'nita po moru. Na ušćapu ili mini slab je lov,

---

[1] Najbrži su pripomagači *kańušari*. To su nepozvani gosti, težaci sladokusni za ribon. Kada ugleda, da je dobar ulov, skalaguza gaće, zapliva ili zagazi do gaļe, baca po moru i zagrabi prvi špurtelon pa u torbu, koja mu visi o ramenu. Skupi se 'dikod puno ti' šićari' kańušari, pa bude 'dikod ļuti' riči, šaka i pušaka, jer gospodar mriže ne da, da mu se kreće u ribu.

vrime se miňa. Po mraku se boļe 'vata nego po sjaju miseca. U zoru ili kada se dili noć i dan, ribaru nije gubit vrime, anda plavuću ribu najboļe 'vatat. Lovi se do ručnog doba. Posrid dneva iđe riba na plandišće u 'lad. Neton zaćurlika bava (mali vitrić), odma' boļe je ribe. Pod našen kraju lovi se oborita (veća) riba, maňuš i sitnež ili mlič. *Plavuća* je riba, koja plovi po vrju mora i bärâ (poskakuje).

Vaļa imat velike pomļe, kada naskoču u mrižu nike poveće ribe. Na jednu priliku eno duplin je u moru ka' vuk u gori. Od ňega se vaļa čuvat, više je za šćetu nego za korist. Nego evo sriće, lako ga je pripoznat. Čuje se prikò mora, 'di se krivu kalebi, to je duplinada (jato duplina). Duplini se okupu u jata, zaokolišu sitnu ribu, srdelu, skušu, inćun, plavuću ribu, opašu ka' u guvno i gonu na kraj, a kaleb s visoka zaliće se, upada u more i ždrokne po koji komad. Veseli se ribar duplinu, on mu nagaňa ribu k mriži, ali evo ti žalosti, zapaše se 'đikod i duplin u mrižu, pust osta'! ima pasje zube, sve raskosi, osobito straga, kada je riba u inćetu. U Poļicin ne jidu duplina, udara jaminon.[1]

Tuňere su mriže za lov tuňa, koje dolazu pod naš kraj iz Omiša, Vraňica, Kambelovca. I tuň iđe u jata: okupi se ka' guvno nasrid mora, uzigra se i pomami za srdelinon. Ribari čekaju mrižon na kraju, dok dođe riba u poštu, pa brže boļe zapašu. Ako je veliki mac (jato) tuňa, 'dikad raskosu mrižu ili proletu ispod kola, pa jadnon ribaru zaludu trud i danguba.

I morskog je pasa teško ulovit, raskosi parangal. Pas se jide, ali vaļa izvadit pišaduru, šta daje gorčilon. I maška morska lovi se na udicu, dobra jon je koža za otiraňe driveta, da se izgladi, i za opanke, da oputa bude bilija. — Raža se 'vata u mriži i na udici. Ima raža žestoki' i mekišića.[2] Riba lastavica lovi se ponajviše na parangaļu, ona ima krila, i kada su velike vrućine, odigne po vrju mora i poleti do 50 metri ka' lepirica, pa opet pane u more. Vidiš li pauka ili škarpuna u mriži, vaļa ti imat oka, da te ne ubode u ruku, zlodesna je ňi'ova drača, oteče ruka ka' da je otrovana.[3] Ako vidiš

---

[1] O duplinu učitaju, kada iđe u istok, da će bit promina od vrimena — južina, a kada niz more u zapad, lipo vrime. Mornari, kada prolazu brodon oko duplina, zviždu mu, on misli, da to kriču kalebi i da je ribe, jer kaleb je čauš (glasnik) od ribe.

[2] Na žestokin ražan ima po stotinu badaļica, sitni' bobica od bile kosti. To vlajine (zagorke) nosu na sadacin i prsima za uresu.

[3] Najboļa likarija: stući mali spuž vinogradac i kostriča pa priviti, ili nakapit mličen od divļe smokve, a niki užaju kadit sunporon.

grba, ne ga prodat za žive oči u glavi, jer on ima u moždanin dvi kosti, koje se očistu, osušu i sameļu; stane li čoviku voda, dosta je popit malo prava od te kosti, voda odma' probije iz tila. Cipla teško u'vatit na udicu i migavicu, šmigne, žestok je, iskoči iz mriže. Najlagļe ga lovit u mutnu. Kada liti zapeče sunce i utija more, cipal popluta po moru i 'lađa se, a niki dobri lovci omiraju s kraja iz puške, poštrocaju balinin (sačma) po moru, poubiju ji', a anda brže boļe skalaguzaj gaće, svuci košuļu, torbu o vrat, pa zaplivaj u more, pokupi i nosi na kraj.

Nike ribe neton ji' uloviš i izvadiš iz vode, odma' panu i krepaju (crknu), ka' na priliku trļa,[1] a sić ima tvrdo meso, more živit više od 10 dana, kad se stavi u mekińe. Ima riba *odrtuļa* (naliči golubu), od koje zatrne ruka. Stoji u glibu. Ima na sebi niko divļe meso, koje je ka' kalamita (mуńovod). Kažu, da otrne i umrtvi drugu ribu, koja prolazi oko ńe, i tin da se 'rani. Vaļa je znat u'vatit rukon po trbuvu; ko ne zna, zatrne mu ruka ka' da ga je grč uvatija. I obotnicu vaļa znat u'vatit za *muļu* (drobinu), jer traci se prilipu ka' klišća ruke, a govoru, da ona zna trake opružit i utirat lipo u nozdrve čoviku, pa ga zadušit. Sipa baci iz sebe crnilo ka' ińoštar (talij. inchiostro, tinta) pa išporka (sporcare, onečistit); ne vaļa trake okrećat prama obrazu. Kada bilizna poleti za ribon — ka' zrno od puške — ponajviše za ciplin, oni izletu na kraj ili dođu do samog žala, lako ji' u'vatit.

Nova mriža dura (traje) jednu godina dana, zakrpi se, kad se prodere, i otanga se u osoki od borove kore. Svaku novu mrižu blagosovi svećenik, reče misu na otaru duša purgatorja (očišćeńa), a ribari priporučuju sv. Mikoli, odvitniku ribara i mornara.

Sve, šta se ulovi pod poļiškin krajon, tu se i prodaje vadeć tuńevina, koja iđe za Split, Trešt, Seńsku Riku vaporin pa čak do Zagreba, Graca i Beča veraton (žeļeznica). Tuń, palamida, zubatac i druga oborita riba prodaje se po 80 do 100 para (1 kr.) ponajskupļe, a ostala mańuš po 40—50 para kil. Najveća je ića (jiće) od girica, srdela i ligańa. Od svega u'vatka i potroška drži račun gospodar mriže, to će reć parun. Svake nediļe čini se račun ovako: najpri se izvadu sarči za jiće i piće — to se zove *spiza* (tal. spesa), pa anda šta je čista dobitka, jedna polovica mriži i brodu, a druga družini po glavan.

[1] Kažu, da je trļa najgušnija (najslađa) jist u misecu, u kojen je slovo *r*, ka' šetenbar, otobar, novenbar i t. d., a u maju, luju, zuńu, agustu slaba, nikakve slasti u ńoj.

Po rikan se lovi na udicu i male mrižice. Tu se iđe na gaz. U Cetini puno se ulovi žaba, a to malin špurtelon. Lovu ji' po potocin, kada uzmakne voda, nabodu perunon, ali malo je toga. Raci se lovu u rici, podigne se stina i u'vati rukon. Pijavice ne lovu se u Poļicin, iz Neretve donašaju ji' na prodaju.

Gojeńe blaga i živadi.

Blago. Čoviku težaku, koji žive o zemļi, nima blaga do blaga. 'O'š li u poļe, ko će ti prinit alate, gńoj, a ko prignat svu intradu (entrata, ļetina) iz poļa u kuću, ako nima živinčeta u kući. Mazga, koń, magare velika je izmina i oblakšańe težaku trudniku. Komu je Bog dâ ravna poļa i sijanice, kad bi doskočija uradit, da mu nisu u plugu voli, pa nâ svoje običajno vrime uzore i svaku lipo obradi po težaškom zanatu? A nu, recimo pravo, nije ni ovca ni koza na odmet: vuna je za sukno, za kućnu potribu, jańci za prodaju i dobitak, pa ako ni to, meso je za u sô za 'ranu. O prašcu ne triba govorit, za težašku kuću on je od velike koristi, teško ti ga kući, u kojoj on ne roče. A povr' svega, brajo moj, 'oće se u Poļicin gńoja; zemļe na priplanku, na tanku sičļivu tlevu, trošne i prļužaste; ne potrusi li se svake godine po šaku gńoja za vrta', oranicu, za lozu, zaludu težaku trud i muka, jalovi mu ambari, prazne bačve, i poradi toga drži se životińa u kući, da učini gńoja. A ni lopiža mu ne dimi svaki dan na komoštrin. U svakoj kući u Poļicin, 'di više, 'di mańe, vidi se ovoga ili onoga blaga, nego baš da je pripuklo siromaštvo, ništa nego, Bože, tebi.

Pod imenom *blaga* zovu se: ovce, koze, goveda i końi, a mańin dilon zove se *marva* ili *životińa*. Reče se i *uboštvo* za svaku živinu malu i veliku, a za magare kaže se *živče* (u dоń. Poļicin kažu tovar), a niki užaju reć o svakoj životińi *beštija* (tal. bestia). Dili se blago na *mali* ili *sitni zub* i na *veliki* ili *krupni zub*. Krupni je zub: goveda, końi, mazge, magarad. Pod imenom końa spomińu se: końi (parip), kobile, mazge, a magarad se ništa luči od ńizi; muško je magare, a ženska ugota. Sitni je zub: ovce i koze. Prasad se ne ubraja u nijedan zub. Od sitnog zuba najviše se 'rani ovac, brez kojih ne ima brž nijedne kuće. I kozâ se je u prva vrimena puno držalo, ali su pusto propasne za goru; kozji zub sve obrsti, pa se gora smazala (utamanila), stoga kraļ zabranija koze, a sada ništo lugari popušćaju, otkada se opet podigla šuma. U gorńin Poļicin je dosta goveda, to će reć volova i krava, dosta sitna zuba, a tako i końi, u sridńin malo mańe końi i goveda, a više mazaka a dosta

ovaca, 'dikoja koza; u doňin pak ni malo ni koňa ni goveda, nego mazaka, a ništo malo ovaca, koze nijedne; magaradi najmaňe, mazga najviše prikrilila, jer ona najboļe odoli poļiškon kršu. Prasad 'rani svako, ko ilibud more išta; na sto kuća ne znan 'oće li ji' se naći pet, da ne utovu krmka za Božić. Tužaka se siromašna stopaňica svojon susidi: nisan se, sestro moja, ni na veliki dan Božića omrsila, kada ove godine nisan ništa 'ranila. Prašci se tovu za domaći mrs, ne za prodaju, samo se pršuti prodaju za novac, a niki i salo, a slanina je za kućnu začinu. Kako je koja godina, tako se i 'rani prasad, boļe kuće držu tri četri, najmaňe dvi glave, a potišniji po jednoga. Puno se na ňe potroši kroz godinu, kad bi se sve skontalo, više šćete nego koristi, ali dika je za stopaňicu, kada dobro ugoji prašca.[1]

Blago se priko zime pita najviše slamon, travon, grmon od jasena, loze, smokve, pa sinon, sušňen. Goveda jidu šeničnu slamu i kukuruzovinu, a u oračini daje jin se lipja prosena ili ječmena slama i trava. Govedin se daje rano ujutro ručak, prid podne jin se štogod boļega pobaci, da se slađe napiju, kada se gonu na pojilo, pa ako je sunce, istraju se na sunčaňe sve do osina. Kada se dotraju kući, daje jin se večera, a kasno uvečer pobaci jin se dobro slame, neka obnoć krupaju. Kada ne će da grizu slamu, reče se: ne će goveda da jidu, nego sve ništo šňuvaju i cepiraju.[2] Tako se timaru uza zimu i koňi, ali ňiman se daje i po više puta trave ili sîna. Koňin se tada daje ponajviše plîva šenična. Krupnomu zubu daje se kadikad i soli, pomiša se s brašnon (u gorňin Poļicin običaj je od sride i subote). Koňin kada iđu na put, daje se zob, koja bude od istog karišika ili od ječma ili kukuruza; uspne se u torbu zobnicu i natakne

---

[1] O Božiću, kada se u doňin Poļicin ubiju prašci, o svakomu se prašcu pripovida, koliko je *piza'* (pesare, težiti), koliko mu je prsti debela slanina, koliko kila u salu. Prasad se kupuje od domaće race, najviše dolazu iz Bosne, a prodaju ji' Dugopoļci a dobrin dilon kupuju se od praćne (pazara) u Siňu, šta dogonu na pritrg planiňani (ļudi poviše Siňa) i Vrličani svoje domaće. U Jesenican Nazor Ivan primija od vlade prašca ingleške race, uzgojija se velik, bilo u ňemu 250 kilgr.; rasplodila se sada i ta tuđa raca, pomišana s našon domaćon.

[2] Vol je puno zanovetļiv u 'rani, a tovar najmaňe, baci mu bobovine, ošebļada, svašta grize. Pripovidaju, da se je u niki zeman tužija vol gospodaru: „Tebi, gospodaru, najboļa 'rana žito i šenica, a meni najgora — slama". Čuja iz prikrajka tovar pa mu prigovorija: „Ne vaļa ti, vole, to govoreňe, nije tebi najgora slama od šenice, nego meni najgora bobova, a poza ňon prazna jasla" (to će reć, kada nije ništa u jaslin, onda je najgore).

jin se na glavu. Kravan od mlika daje se svake otribine, žutari, blidari, otpadaka kupusa, blitve, tikava, podmakne jin se i trave, a kadikad umiša i mekińa. Sitni zub, ako nije velika leda i sniga, goni se po vas dan nadvor u stranu u pašu, da štakod obrsti. Za večeru mu se daje obišno prosene ili ječmene slame, trave, listopadine s vriskon ili šušńen. Daje mu se u češće soli, koja daje veliku kripost. Besida je: prolitńa sol jesenski loj, jesenska sol prolitńe mliko. Čobani daju ovcan sol iz ruke, pregršti ili sipļu na izlizane ploče, šta se zovu *soline*. Ovce su goluzne (goloso, požudan) na sol, odma' se zblekuju (blejuć se dozivļu) i zgrnu na soline. Po tomu izašla i besida o mnoštvu svita, šta se brzo skupļa na jedno misto: zgrće se ka' ovca na sol. Kozan se ne gleda vele u oči, baci se poda ńe svake šušńine, da vrašće (brsti) i grize. Neton miti (prođe) zima, blago se goni na pašu, sitni zub u brdo, goveda po ogradan, a końi u ularu vodu se po brigovin i ledinan. Da ne bi živinče išlo u šćetu, priveže se na dugi konop, koji se zasadi klinon u ledinu, a da se koń ne bi zapleja, stavi mu se oko noge gozdeni obrtaļ. Kako popase oni kraj ledine ili livade, pripomisti se klin i utvrdi na drugu stranu.

Blago se goni na pašu rano odma' u rasvanuće dana i pase se sve do *dogonaca*, to je vrime od 9—10 ure liti, tada se napoji i goni kući: poskoči sunce, prižge vrućina, napane obad goveda, ne more se stat više na paši.[1] (U Sitnomu kažu *sagonaca* mali' i veliki'; za mlade jańce mali sagonci, ranije se goni kući oko 7—8 uri, a za velike kasnije okolo 9—10 uri). Kada miti podne i sunce počimļe nagińat zapadu tamo okolo 3—4 ure popodne, zovu se *povraci*, tada se blago povraća na pašu i pase do prid mrak. Kažu u nikin selin: nismo ji' povratili na pašu do *ćindije*, to je okolo 4 ure popodne, kada se sunce obisi. Prid suton se napoji i goni kući. Sitni zub je po vas dan u strani ili brdu, samo kad je *sridnevica*, dolazi u 'lad, a to se zove *plandišće*. Planduje se dakle od dogonaca do povrataka. Poji se blago obišno dva puta na dan, kada dođu u plandišće i opet prid večer na povracin. Goni se na Cetinu, na vrila ili lokve ili čatrńe, a 'di je mankamenat (oskudica) od vode (u doń. Poļicin kažu *mankancija*, talij. mancanza), poji se jedan put, donese se voda u tor. To je za životińu, koja pase po Mosoru,

[1] Goveda se zaobadaju sama od obada, osobito kada ko govori: obad, žic! Kada se gonu voli, više puta začegrta drčajina: obad, obad! obad u 'lad! Ļutu se na to čobani, zapovrnu dicu i otresu komu prdeļusku po čunki.

a ona, šta je bliže Cetine i 'di ima lokava, ne nosi jin se, pa tako *ni* końin *ni* govedin.

Prasad se kupuje na pazaru tamo na jesen ili zimi, ko ima mista i pridvorja, pa se nije bojat šćete, pušćaju se, dok su malani, neka se pro'odaju, a poslin zatvoru u koćak ili prašćar. Pod jesen nikoliko vrimena prije, nego li se ubiju, ne pušćaju se nadvor, nego za koju uru, dok se izgrne ili iskida gńoj ispod ńi'. Čobana za ńe ne ima, a ni pravoga obroka ne zna jin se. Daje jin se tri četiri puta na dan, kako ko more. Gladno prase ropće, skriči, runbaje (razbije) vratašca, propińe se čunkon, prvin nogan, pita žderat i lokat. Baca mu se svaka travurina: slavak, litavac, volujak, bobovina, žutenica, kostrič, koreńe od zeļa, kupusa. Najboļa mu 'rana žeļud (žir), tikva, mļadi list od loze,[1] posut brašnon, blitva s puron. Tovu ga i *pačice* ili *tarotine* (koščice) od maslina, koje mu rskaju i praskaju pod zubin. Loče svaku spirinu (otribine i operine jića), koja mu se ulije u kamenicu, a to kada se nađe *slako'rano* prase. Ko ne more nabavit kamenicu izdilanu, učini od driveta i izdube za prašca korito, koje malo dura (traje), jer ga prase izvaļa i izgrize. Reče se: sito prase korito vaļa. U gorńin Poļicin uz proliće beru koprive i gulu zmińac pa varu i daju prašcin, a tako po nikin kućan surotvu od sira, jer ako prasac s prolića i liti ne učini šta života, ne će pod jesen, kad se počme žirit (tovit). Ko 'oće baš da mu je prasac debeja, žiru ga i kukuruzon, a u najzadńa doba varu mu puru, pa ako je slabo, začinu je.

Na paši vaļa imati velike pomļe, da ne zađe živinče u tuđe trude, u vinograde, na sijanice, da se ne učini šćeta, pa zato u koga je blaga, red je, da ima i čobańa. Obično svak pazi svoje blago, po tomu i besida: svak za se koze pâse. Znadu se nika zgodnija mista, 'di se istiraje blago na pašu. Svaka kuća, u kojoj dite potkrļa (podreste), navlastito žensko, šaļe ga u pašu. U dońin i sridńin Poļicin iđe ponajviše žensko, male curice od 12—15 godina ili postarija ženska glava neudana brez dice i velika posla u kući; u gorńin selin iđu i muškići, dok su mańi, k sitnoj životińi isto ka' i ženske. Goveda pazu više muški nego ženski čobani, jer ko je volar, oni i ore i pazi. Ko je u boļen stańu, najde najmenika ili najmenicu za čobanstvo ili pastirinu i plaća ga na godinu. Ako je i siromašniji, a nima čobanicu, vaļa mu držat najmenicu. Kažu: danas je prût

[1] U primorju daju ponajviše mlade listovine od loze. Kada se prase uzropćalo i ne 'tilo lista, jer je slabo posut brašnon, reći će mu primorka: „Ili ti lista ili zida“.

pridobila, — to će reć, da čobanstvo s prućon odnosi drugomu barjak. Ima i zajedniške pastirine, kada se na priliku jedno pleme ili malica dogovori pa na izminu, po redu ili na dneve pase blago. To se kaže *nadnevica*, koja se ugovori osobito liti za sitni zub. Tad se blago pâse u dva ili više jata, izmińujući jata svaki dan po jednomu i drugomu tragu, da ne bude nikomu krivo. Reče jedan drugomu: nemoj mi goniti po jednon tragu. U jata se druži boļi s boļin, a gori s gorin čobanin, i tada se počimļe paziti nadnevnica. Redaju se čobani na dneve svaki za svojin jaton. Dani se rasporedu prama glavan, kako u koga ima blaga; na jednu priliku, ako jedna kuća ima glava kolik dvi, unda ona pazi dva dana, a druge dvi svaka po dan. Niki pogodu pastirinu za plaću ili po glavan ili priko svega lita. Daje se plaća u novcu, u robi, kupu se opanci ili marama maloj čobanici, koja usput sa svojin prizajme na pašu i te tuđe ovce, ili se kadikad ulomi komad brašenice, odriže rizica slanine ili baci šaku oraja, smokava, omindula, toliko da se zaludu ne muči čobanče. Kaže se s toga: „krtić šušu pâse“, daj krtić (komadić) kruva, naći će šuša (ovca) pastira. To nalazi pod plaću, ko ne ima svoga diteta u kući, kad mu je baš za nevoļu, jer ne ima ti do svoga. Stara je besida:

53. Sl. **Gorńa Poļica.** Čobanica.

Tuja ruka sraba ne iščiša,
Tuji čoban blaga ne napase.

Ukun (u koliko) čistoće malo kućna čeļad razbije glave, samo za krupni zub ništo se čini, kida se (izgrće) gńoj ispod goveda, a ko je uredan, uzme češagiju, očisti końa. Goveda se najboļe očistu, kada na mladoj paši opuzne dlaka š ńizi (u Docu kažu *òmitariti, òbricati*, otpasti, opusti dlaka). Jańci i kozlići spomińu se ka' litorast, koja se kupa i pere u vodi u post Sv. Ivana Svitńaka. Kažu, da kozliće ne triba kupat, ali buduć da je ti dan sritan, štrcnu se malo, nije jin zgorega, a jańce, to se zna, vaļa dobro okupat i po-

*

radi čistoće *jarine* (vuna), koja se u post sv. Petra š ńizi striže. Vaļa i ovce *počišćat,* to će reć ostrić oko vrata, po drobu, po nogu, po repu (ta se vuna zove *poćišćevina),* osobito s dońe strane vaļa počišćat o Jurjevoj, da se na mladoj paši ne bi vuna zanečistila i spleskala. I poradi *piline,* to je mokri gńoj pod ovcan, vaļa podstrić vunu, da se u onon smradu ne zagadi. Prid Sv. Antu (13. lipńa) àmiton (redon) strigu se ovce, pozatin pušćaju se, neka ji' litńe kiše i porosice isperu. Ako je pod veliku kišu ili za'ladicu, ne vaļa ji' strić, more naudit; 'oće se sunčani dan. Vladaju se stopańice po ovomu: ako je podašla, to će reć poskočila stara vuna na ovci, anda je red strić, a kada nije podašla, ne mogu ni nožice kroza ńu, nije vajda strić.

Ovni se utuciju u Veliki petak ili u post Petra i Lovre, ostavļa se po koji boļi za racu, i on se zove *praz* ili *simeńak.*[1] Nije svak za ti posa', vaļa da je pratik (vješt) i sritne ruke. 'Oće se za utucivanje tučak drveni, učińen ka' mali čekić na plosnato istańen a na kraju sveđen, a uz tučak 'oće se i cipić, koji se učini od okrugla drveta. U dva radu, jedan pomaže, drugi utucije. Pomagač privali i pridrži ovna, a zanačija metne cipić ispod kese, na kojemu s tučkon utucije, pa zavije i rasolon poškropi. Koji ne ostane dobro utučen, zove se *živomud.* Voli se utuciju, kada budu juncin, i to na isti način, kako i ovni. I volu slabo utučenu kažu, da je živomud ili da je *žičast.* — Końi muški i mazge uvrću se ili škopu. Za ta' posa' traži se pravi zanačija. Dosada su radili naši domaći ļudi, ali sada gonu ponajviše u Siń kraļevu čoviku, koji je postavļen za carske końe, koji je majstor od toga i zove se *kušmit.* Mazge su prije škopili domaći zanačije, zavezali bi strunon, pa odriži nožen ono, šta je za odrizat, zacrļeni ožeg u vatri pa začvrļi po onon mesu, i posa' gotov. Prašci se muški svi škopu, a ne će se mlogo znańa za to: odrižu se britvon jaja, nakvasi se uļen, obaspe lugon pa haj! Žensko — gudu — mušnije uredit. Vaļa da je dobar zanačija, koji privali na tle prasicu, pa zna misto na drobu, 'di proriže, izvadi nikoliko criva, to je matica ili sime, 'di nađe jaja, koja se izbacu, a sve se ostalo povrati na misto i rana se sašije koncen. To se čini, kada se guda tovi za slaninu, za u sô. Prase, kojemu pod kožon ostane jedno jaje, zove se *potkožńak,* a *uvrtak* je, kojemu se, dok je mlado, uvrnu ili utraju jaja pod kožu u meso. Na ńemu nije mlogo slanine,

[1] Neutučeni ovni zovu se *prazovi,* voli *bakoviti,* bravi *prčeviti,* prašci *narizati.*

ali koža puno debela, od ńe se činu posve dobri opanci, koji se zovu *prašćari*. Živinče prije nego se vodi na tuceńe, dobro se na'rani, jer učitaju, ako je sit unda, da će bit uvik. Uvrnut koń ili mazga dok boluju, pokriju se mutapon, projašaju se često po čistoj ariji, da ne bi osta' zgrčen u kostima, jer kako se nauči 'odit i jašit koń, kad se uvrne, onako će već uvik naslidovat, a srbezno (slobodno) je uškopļeno živinče utirat u svačiji okrajak na pašu, ne će mu niko reć slova.

Dosada se ne bi pušćali ovni među ovce do Svetog Šimuna, bravi do Mratińa dne, a sada jesu i po cili misec dana prvo; stoga se počmu tužit gospodarice svakoga prolića, da će jin od glada popiskat (pokrepat) jańci. Ovce, koje će se jańiti, zovu se *sjajne* i one se odma' u početku jańeńa odluču od jalovine, a kada se objańu, zovu se *oblenke* ili *muzice;* i tada su razlučene od jalovine. Kada se ovca objańi, daje joj se osoļene vode zavojene s brašnon. Jańe vaļa podojit po više puti, ali kada mu mater ne spusti ili kada ne će da u'vati, vaļa ga zalivat kravļin mlikon.[1] Zalije se na žlicu (kašiku) ili spužalinu, ali najzgodnije je na sisu, koja se odriže od kakve ovčije bekine, obveže se na rog, u ń se ulije mliko, koje na sisu jańe posisa. Jańe se pušća sisat dańu u svaka doba, doklen podreste i počme griskat travu i šušań. Zanajviše jin se daju požeńena pera od šenice, štano se żeńu povr' osnaca (sridica, iz koje izlazi klas). Za lipi', tepli' dana gonu se jańci s materon u poļe, da se malo prošelengrcaju (proigraju) u brigovin ili na dobru ozimnu žitu. Prilično jańe, kad u'vati jednu nediļu dana, luči se (rastavļa) obnoć u kočić. To je malo misto u ovčarici, prigrađeno ploton, a na vratin lìsa. Kada se jańci dobro òdjatore (podrestu), da mogu jist, tada se sasvin odluču i o sebi stoju, a matere jin se gonu na pašu, po vas dan ne dolazu doma, ili samo u podne, i to dok su mańi. Samo navečer pušćaju se ti jańci sisat, a to se zove *pridajati* ili *pridavati* jańce. Jańci se pridaju, dok poskoču te se mogu sami po sebi pri'rańivat. Na isti način vladaju se stopańice i s kozan, kada se okozu.

Kad se krava oteli pa ne liže tele, trùne se po ńemu soli, pa se izmuze grušalina, da se tele ne priguca.[2] Svako tele nosi na sebi *pometinu* ili košuļicu. Kada krava liže po ńemu, vaļa pazit, da ne

[1] Jańe nevrimenito, to će reć, koje se okoti prije vrimena, malano je kukavno i zove se *meče*, a uskupno kaže se *mečad;* koje se okoti mrtvo: *izjalovče*. Kaže se: izjalovila se ovca, koza ili krava.

[2] Prije nego se tele okusi mlika, niki zamlazu mlikon u misto, 'di su mu rozi; učitaju, da će mu izrest veliki i lipi rozi.

izide pometinu i zagrizne u pupak: isuču mu se odma' criva i crkne; stoga se pupak odriže i zamaže galebinon.[1] Tele se pušća po jednu do dvi nediļe s materon, da vazda stoji, a nakon toga luči se u kočić, a samo za jednu pô godine pušća se ujutro i večer da posisa. Odlučeno tele 'rani se travon, šušńen i mladin grmon. Ako u kući nije potriba od mlika, a kad se 'oće da bude dobar vô, pušća se sisat i priko cile godine; nego od toga izađe više puta naopako, jer od velika mlika razgoju se u teletu gujine, pa bude bolesno, a od bolesna teleta ritko da more izać dobar vô. Okolo muška teleta ima se više pomļe.[2] Veseli mu se domaćin pa govori: evo ti moga rataļa! Daju mu dosta mlika, ali kad se priko mire usposisa, odbije se, a to evo kako: metne mu se na čupicu sadrta koža od ježa, iz koje bodu drače, pa ga svaka krava odbije od svoga vimena. I stopańice su 'digod pune obilate mire pa izmuzu za tele sve mliko u dižvicu, a domaćin je prikori: nemoj ga ubit dižvicon. I tele i jańe, koje sisa tuđe mliko, zove se *podojče*. Reče se: posis' tele tuđe žene!

Kobila se oždribi, a ždribe se pušća vazda uza ńu, jer joj mliko za drugu nikakvu kućnu potribu ne služi, a tako i ugotica (magarica) kada se opuli.[3]

Guda se oprasi, ona se drži s praščićin u toploj šušńigi ili slami, ali triba dobro čuvat, da krmača ne pojide praščiće, kad se okotu; to se je dogodilo više puti.

Svak gleda namaknut dobru racu od blaga i na pazaru kupit od zdrava mista. Puno je ovi' zadńi' godina pocrklo krmadi, jer pala na ńe kužna bolest. U nikin kućan ne more se nikako obnit krmad, kažu cića toga, šta ji' držu u mistu, 'di su prije stale ovce. Kupuje se blago i iz tuđi' mista, ali svak voli ono, što se lako obikne, zato se čuje govorit: ne ima ti do našeg domoroca!

(B l a g o k o d p o s l a.) „Nije krava naučna orat" reče se za prikor čoviku linu i nevaļalu, a baš tako i je, da krava nije za orańe, samo voli u nas oru. Rugali bi se ļudi, kada bi ugledali kravu u jarmu. Ko ima vola, ne drži ga dakle za drugo nego za orańe. Ne ću ti reć, da je triba potegnut koji teški prigon, ka' prage, velike stine, unda se upregnu voli pod kola, i šta ne će deset końa, to će dva

---

[1] Govori se, ako krava izide pometinu, da će nestat u ńoj mlika, ili da ne će okotit muško tele.

[2] Niki je čudni udes u nikin kućan, da se nikad ne okoti muško tele. Smućeni su u kući, gataju, da je to nesrića, proklestvo od Boga, iđu u popa na molitve, u čarovnica na gatalice i zapise.

[3] Od ugotice piju mliko sučijavci za bolesti od prsiju.

jaka vola maknut. Učińena su osobita kola za vole i teške prigone, a zovu se jedna vrst *medvidi*, a druga *smug*. — Końi i mazge jesu za put, stavi se na ńe somar i prti se sve, šta je za prigon kući i poļu. Iđe se š ńiman i pod kiriju, to jest, goni se na nadnicu ili u selu ili vanka sela u Siń, Split, plaća se od nadnice ili koliko puti učini prigona.[1] Końi vršu u guvnu, a sada, otkad su kraļske teste, takaju se (upregńu) pod kare (kola). U boļin kućan, ko drži końa, ima i sedlo za jašit, to su końi *sedleńaci*. Čuje se, da je u nika doba vô na guvnu orja, ali koń nije u nas nikad zaora' u poļu, a blizu nas tamo kod Sińa viđa se dosta puti.

Za orańe vol se javi u jaram: *nà vole, nà, nà drago, nà!* Zove ga se ńegovin imenon: *nà sive moj, nà!* Kad se navabi, u'vati se za uvo i dovede pod jaram, koji mu pane po šiji, utvrdi ga s teļigon, koja se volu pod vraton zagrli, protra se kroz jaram i povr' ńega zaspiči se sa špicon. Dva se vola sama 'vataju za naše ralo u jaram. Nasrid jarma nàtrane su dvi gužve opletene jedna za drugu, kroz dońu se protira òjica od rala, a ta se utvrdi, utira se sprida klin. Kada je jedan vô u jarmu čudo nejačiji od drugoga, vaļa metnut *privor* ili *uklad* (niki izgovaraju *uknad*). Stavit uklad 'oće reć primistit sa sride jarma gužve tri do četiri prsta bliže jačemu volu. Počimļe se orat od kraja ili mejaša, pri'vativši ralo za ručicu a ostan u drugu ruku, pa se vikne: *ajd! ajde nu! ôôô, ost ajde, ujme Isusa!* Kada zaostane koji, badne se imenujući ga: *ja siv, ja kit!* i t. d. Kada koji narve na brazdu, stukne se i zovne krivac: *stù sivońa!* a kojega istra iz brazde, viče mu se: *ost sivońa! ost amo!* Tako isto na svakoj okuči, koja se najprvo oboraje, viče se na vola, koji se ima na mistu obrnit: *stûûû sivońa!* a koji ima poći naokolo, viče mu se: *ôôst kitońa!* Kad je red, da se stane, potijano i slatko se jočikne: *jôô! joč!* ili *jâââ!* Voli se okreću navr' brazde, kraj koje se simo i tamo vraća oruć i vičuć na vola, koji se naokolo okreće: *ost! ost ja! ost kitońa* (po imenu), a uto se žestoko stuka vô, na kojega okreće: *stùk, stùk, stùk sivońa!* Reče se svakomu linčini, da ga vaļa osnut. Kad se voli zadate (teško dišu) od truda,

[1] U dońin Poļicin nakupovalo se ovi' zadńi' godina mazaka čudo božje, a najviše poradi kirije. Puno se vina goni na more, odakle se šaļe vaporon u Trešt. To se zove gonit pod kiriju. Zna se od svakog mista, koliko je za svaki put. Na priliku iz Jesenica 24 šoldi (48 fil.), iz Postrane 4 banice (80 fil.), iz Tugara 5 banica, iz Sitnoga 6. — Goni se na jagmu, ko će više puti učinit. More se izbit na dan 4—5 kruna, a to je uvarno (korisno) dobit.

pušćaju se da vlasak (malo) oda'nu i opočinu, doklen se počmu škrmat i priživat. Kad se voli gonu puten, brekne se na ńe: *ajd, ajde! ajde, bolan ne bija! na simo!* Kad se dotiraju (u Docu kažu dotraju) pojit, polagano se vočikaju: *voč vole moj, voč!* Kad se počmu bost (nabadat rozin), nabrekne mu se: *stu-u-u!* Gonu li se goveda uzbrdo, pa 'oćeš da se maknu brže, povikne se: *ja više nà;* je li nizbrdo: *ja niže nà!* U kući se zna svakomu govečetu misto, pa kad dođu, viče jin se: *na misto, na misto, vole, ajd!* i svaki iđe svojoj priuzi (svežak).

Za końe *prteńake* (na koje se prti) 'oće se somar, koji ima dvi *bedrenice* (to su daske s jedne i druge strane), *oglavić* (to je oni dija somara, šta stoji sprida nad vratom), *krstaci* su straga, o koje se privežu uža, a *koludrica* je (u Sitnom kažu *kaluđerica*) gorńa daska na somaru. Somar je od driveta, a poda ń se stavi *steļa,* koja se nagńete od slame, krova ozimičena, a izvanka opšije suknon ili mišinon; *pečenice* su komadi od slame, šta se utiraju na kraje, da somar mańe tuče živinu. — Kada se koń osomari, stavi se najprije *ćebet* (to je mali biļac), povr' ńega somar, koji se pritegne i utvrdi priko droba ka' jednin pason, koji se zove *potprug.* Kraj potpruga zaveže se za koludricu, da somar ne glima, a da ne bi najašiva' puno na vrat, osobito kad se iđe nizbrdo, metne se ispod repa jedna pašica, koja se zove *podrepńak* ili *pove,* a povr' repa druga tańa na prikriž, zove se *nadrepak* ili *prikrižalo* (u Gatin kažu *posapnik,* jer se nategne priko sapi). Ispod bedrenica visu *praće,* a oko oglavića su omotana uža ili konop. Kada se tovari živinče, svaka strana ili banda utvrdi se s konopon, koji se odmota s oglavića, provuče kroz praće, zapne o krstace i opet zaveže na praćan, a ono misto u sridini između dvi strane zove se *antršeļe.* — Kada se vrše u guvnu, końi se 'vataju u *ajam,* za koji se zapińe *kļukon* ili *kunon,*[1] koja je navr' konopa, šta je omotan okolo stožine ili stožera.[2] U guvnu se końi gonu: *i-i-h! ajde nu! dê, ajde!* Kada navaļuju na stožinu, lasnu se i pognu ukraj: *eh, kraju!* Kada domotaju, okreću se, pa se brekne na ńe: *ote, te!* Počmu li se klati ili tući nogan, oštro se odrapi: *dùra, dùra, dà!* Koń, mazga natovareni a i prazni

---

[1] O kuni je ova besida: iđe kuna priko guvna, duga kļuna a drvena repa.

[2] *Stožina* se zove i plašt slame, zbijene na stog. U gorńin Poļicin zove se stožina ono drivo, oko česa se sadije slama, trava i šušań, a jednon ričju stog, dakle sve, šta je zdiveno oko driveta, i drivo, šta je u sridini.

gonu se: *de-e-e-e! de ajde! tvrzam!* Kad potrče i zagrabi u sve četiri noge, dozivļe se: *mali nà! na mali nà!* Końu pod kolima, kad je na polasku, reče se: *i-i-i!* a da stane: *e-e-e-e!* Magare se šiba: *ću-u!*[1] Kada końi piju, žvižđe jin se polagano: *pii pi pi pi!*

Živad. U svakoj kući nađe se po koja kokoš, pet šest i do deset pojače kuće, a u siromaja jedna dvi. Obišno bude po 7—9 kokoša na jednoga pivca. Običaje se reći:

Pivac piva, kokoš odgovara:
Teško kući, di nî gospodara.

Zovu se kokoši *kaparice* ili *kapače* one, koje imaju na glavi ka' kapu (u primorju kažu *kika*), pa su *gaćarice*, na kojiman perušine na nogan sve do tleva; i domaća je mala koka, one su dobre nosilice (puno jaja izlegu).[2] Pivci su domaći sridńe veličine, a *gigoši* puno veliki. Malo koja kuća ili recimo dvor da ne ima pivca, koji javļa svitu ure od noći. 'Di nisu ure u selu, svit se vlada po pivcin. Reče se u *prve* (od 2—3 po ponoći), u *druge* (3—4) i *treće pivce* (u zoru). Kada pivac kukurikne: *ku-ku-riku!* dica odgovaraju: *skoči baba u riku,* ili: *popu lipu!* Kada treći pivci u zoru učestaju, svit se počimļe dizat iz posteļe, rasvanuće je. Ako pivac piva u nevrime, ajà, bojat se je zla, nije nikomu drago.[3] Tuka i pataka, a tako i gusaka malo ko da 'rani, ponajviše mlinari uz riku. Golubi jema na više mista, pripitomu se i oblitaju po dvorišću i vrtlin. Jema ji' modruļasti' i bili'.

Kokoše se 'ranu i tovu svakakvim žiton, baca jin se ponajviše ošuļaka (otpadaka) ispod rešeta. Tukan i patkan baca se štakod i krupnijega, kaļotina od tikava, dińa, svakakve isickane zelije. Golubovin se daje priko zime kakvi' počińaka (šuļaka) od žita, ili graja, vučńaka i gorčika.

Jaja se nasađuju u proliću pod kokoš, koja se je razležala ili raskocala pa počme kvocat: *kvo! kvo!*[4] Istićenin pačićin i tučićin daju se skuvana jaja na sitno isickana, a piplićin i prosa, ozimica se ne daje,

---

[1] Rugaju se Poļičani spliskin težacin, koji ne šibaju nego badaju magare po šapin, da govoru priko godine: *ću-u-u, krepa! ću-u, vrag te odni!* a u jamatvi, kada mu goni mast u konobu: *ću-u-u, Bog te blagosovi! ću-u-u, kupit ću ti rećine od zlata!*

[2] Kokoš, koja propiva, nesritna je, odma' se ubije ili proda.

[3] Kad se odgovara na pitańe: kako ti i ti? reče se: znaš šta je rekla kokoš: ka-ko-ko, kako ko! Više puti čuje se kad jedno čeļade pita drugoga za zdravļe: kako ti? odgovara mu: na dvi noge ka' i pivac.

[4] Gata se, da će iz oštruļasti' jaja, ili ako se nasadu uzbrdo, izleći se pivci, ako su jaja tumbasta ili se položita nasadu, kokoši.

jer bi okrejutali.[2] Od kokoša, tuka i pataka ne ima čobana, nego se prigodno istiraju iz šćete.

Pčele. U prvi zeman 'ranilo se čudo čelâ, jer bilo dosta paše; sada došle čele na mańe, podlomile se, podvrnila jin se srića, a to je stoga, šta se sadi duvan i buvač, čiji miris ne more podnit čela. Posipļe se sumpor po lozan, poškrapa modrin kamenon, pa to sve odbije čelu od cvita i poļa. Najviše umiće metiļ. radi kojega vaļa čele podmićati, a za likariju ńiki meću popržena prosa poda ńe. Za čele vaļa pripravit ulišća, koja se iskopaju lîton ili skoblon (u Docu kažu *šļivon*) u kakvoj šupļoj tavtini (izgováraju niki *taptini*), koja bude od dubovine, crngrapca ili klena. Činu se ulišća i od prosti' dasaka od jelovine, samo triba da bude u svakomu po jedna ili dvi prikriže (križića), a *oklenica* (vrata) što mańa. Ulišća se držu obično u zaklońenu vrtlu prid zidon, da ji' ne bije vitar, na teplu pramčelku (prama suncu). Kažu, da su boļe čele, kojin se češće dolazi, i zato se držu ponajviše uz dvorišće pokraj kuće, a one u dalekon pramčelku malo podivļaju. Najļuće su čele *križarice,* koje se roju na križe, a tako i satove činu obično na križe. Zato se i govori: kakvo ulišće, onake i čele. U misecu lipńu vaļa imati pomļe od čela, kada se počmu rojit. To je posa' dangubni' staraca, koji privrćuć očenaše bacaju oko na ulišće i čuvaju. Ulišće, koje zasidi (napuni se), brzo će se rojit; ako li se tada počme dražit koje mu drago, brzo će se pušćat. — Neton se čele počmu pušćat, grakne 'romo i sakato: brzo! roje se čele! daj sûd i ļubicu! Sud za 'vatańe čela vaļa dobro istrt s travon ļubicon od čela ili poprskat sa surotvon oli medon. Polije se i ulišće surotvon od mlika, tada lagļe izađu. I ruke vaļa natrti ļubicon. Sud se pokrije po vrju kakvom crnon, modron ili mrkon trujinon (robažinon), po čemu ga čele poznaju. Nosi se na obično misto 'vatańa ili 'di je najveća gušćavina. U 'vatańu roja sûd se obloži i tare ļubicon, uvik se zviždaka: *fuj, fuj, fuj!* a matica se moli, da počine, navijući: *sidi majko! sidi majko! domak majci! domak majci! u kućicu čele moja! u kućicu čele moja!* Stavi se među dlane kitica ļubice, prignu se usta, 'uče se i živo se kroz zube cidi: *ćù! ćù! ćù!* Ako dođu za čovikon, ne vaļa na ńe rukon niti braniti se, anda se razļute ka' ose, najboļe leći potrbuške. Kada se roj povrati u isto ulišće, reče se, da su se povratile na *oćaka* (maticu).

[1] Pripovidaju, ako kokoš danas zobļe ozimicu, a sutra nese jaje, ne će bit kore na ńemu, nego samo opna. To jaje zovu u Sitnom *medeļuska,* u Podstrani *mekoļusko.* Kažu, da nije ni svaka ruka sritna u nasađivańu. Vaļa se čuvat i zli' očiju. Zazovne se ime Isusovo.

Ko okolo ńi' radi, ne smi jist luka, kapule, ļutike, ništa ļuta. Zasedu li čele oko novoga ulišća, gonu se unutra kâdon. Ako jin je poćudit novi sud, vaļa da se do mraka lipo snižu, pa se polagano uvečer prinesu na misto uz stare priside. Kažu, da su najsritnije čele, šta se nađu ili koje se 'vataju, kada letu, bacajuć među ńe kapu ili šta se trevi od robe.[1] Ne da se u svakoj kući obnit čela, ne ponese srića, najskoli ako se u dilu čini krivo, ne ima blagosova. Kaže se: ovca i čela ne će krivine, to će reći, ako se ovce i čele krivo podile, nikad sriće.

Čele se u domaćin ulišćin tuku na jesen, vadi se *kļuk* (to je med i satovi zajedno). Dušu se na dimu od prosene slame, otvori se glava i kļuk se nožen i varjačon stira u kota' ili maštelo. Čeli je grijota reć, da je krepala, nego umrla, ili obišno: smakla se, pomrla, a u jidu, kada koga ļuto žvocne, izlane se: pusta ostala, krepala! Kļuk se raščińa u med i vosak; u med se ne smi kanut vode, a u vosak trunut luga, pokvarilo bi se. Od ulišća, koje dospije slabiji vosak, ono šta ostane, zove se *voščine.* Evo kako se raščińa: najprije rastavi med od voska, a to kada se metne kļuk u kota' nad ogań, da se malo sjuži i da se voščine ne bi krabile. Kad se kļuk steplija, anda se meće varjačon u kesu, koja je učińena od tvrdi' kučina, na vrvu se zavije i stavi u turań, pa se zavije, ako je turań na vidu, i izgoni med vanka. Stari turńi nisu bili na vidu, nego bi se izažimalo pri zidu, u rupu bi se stavila kesa kļuka, poklapila se tulcem, a tulac se prižima' polugan, koje bi se priko ńega zaprle u zid. Med izlazi iz kese u sud, a voščine, šta ostanu u kesi, meću se nabaška (o sebi) u rešeto. — Najboļi je med. koji ne iđe nad ogań, nego sam po sebi izađe, i zato se zove *samocid.*[2] Voščine se meću u kota' nad vatru za raščiniti vosak. Ulije se do polak vode, uzavru se i meću u kesu za u turań. Vosak s vodon iđe iz kese u sud, a otpaci, šta se zovu *istarci* ili *krmežina,* ostanu u kesi i bacaju se ća. Tako raščińen vosak pokupi se, kad se stine, meće se u grudan u kotlić privariti i ulije se š ńimen malo vode. Privaren vosak iznese se na ariju, pokupi se po ńemu pina peron, pokrije se robon i o'ladi, kada se učini *krûg* voska. Krug se izvadi iz kotlića, ostrže s dońe

[1] Čuja san i ovu pripovidat: Za imat dobar napridak u čelan, najboļe jedan roj kupit, drugi da je srićon nać, a treći ako je moguće odnit, ukrast. (U gorńin Poļicin kažu, da je najboļi darovan).

[2] Taki je med puno zdrav za više bolesti, a osobito za malu dicu. Kaže se o jednon jiću: slako brat ka' med, slađe od meda, liže prste od meda.

strane, eto ti gotova voska za sviće, koje se palu uz godišńe svetkovine, umotaju se u kolač i zovu *kolonbarače,* učińene na kolonbare.

Psi i mačke. Pasa ili kučka drži dosta kuća, a tako i mašku. Stopańica je puno brigožļiva za dobron maškon lovicon, polovi joj miše po kući, ńu mazoli (miluje) i drži za virnu drugaricu u kući. Veli se: nije maška kriva, šta je stopańica lina, — 'di je dobra maška, tut je i stopańica, 'oće reć, da je reda u kući; ko ne 'rani mašku, 'rani miša. Pasi se 'ranu za stražu ili za lov, to su lovaći i stražni. Kada nije ni jedno ni drugo, reče se: ni stražno ni lovno. To se kaže i rđi čoviku, koji nije za ništa. Niki držu pasa i od zabave (u primorju reku *divertimenta),* samo da mu okolo kuće brežđe ili drežđe (polagano laje). Služi težaku pas i u poļu, u vrime grožđa: nalaje, pristupi li lupež na vinograd. Kaže se: ko ne 'rani pasa, 'rani pudara (čovik, koji čuva poļe). Svak svoga pasa čuva i vodi uza se, ali oklapi se i tuđe pašče, kada dođe prid tuđi dvor. Zato se reče: s diteta i paščeta najprvo skandal (smutńa) izađe. Kaže se prijateļu: ja bi' učinija i tvomu pasu, da mi dođe, a nekmoli tebi.

Blago po dobi. *Tele* se zove obišno, dok mu bude godina dana, a dok navrši dvi godine, *june,* treće godine zove se *junac,* a žensko *junica,* poslin tri četri godine, sve doklen se ne oteli, *jalovica,* a poslin *vô* i *krava.* — *Ždribe* se zove prve godine, druge *ȍme, omče,* žensko *ȍmica;* treće *ždribac,* žensko *ždribica* ili *kobilica,* a kad se podgoji: *koń* ili *parip,* žensko *kobila.* Okoćena mazga i opuļeno magare zovu se prve godine *pȕle,* druge *pulčić,* treće *pulac* ili *mažđica,* a pozatin *magarčić;* žensko *keńa* ili *ugotica.* — *Jańe* se zove prve godine, a druge *šiļeže* ili *dviščić, dvizica, dvogodac,* treće *ovce* i *ovni,* ali se imenuju *šiļeg, šiļegovica, prašiļegica.*[1] *Kozlići* se zovu prve godine, druge *jarina* ili *jarad* (od 2 godine *dvizad*), pa *jarčić* i *jarica,* a treće *koze* i *bravi.* — *Praščići* se malani (u primorju *tulusni)* zovu tako, neton se okotu, sve dok pojačaju desetak kila, pozatin *kezme,* a kad u'vati trijestak kila, *prase,* pozatin *gudin, krmak, svińac, prasac.* — Kad kučka okuci pašče, dok je malano do 3—4 miseca, zove se *šćene* ili *šćenčić,* do po godine *pasić, kučak* ili *kučica.* Paščić, koji ne nareste velik, zakuka se, ostane uvik malan, zove se *pomerić.* — Kada maška omaci mašku, zove se do tri četri miseca *mače* ili *mačić,* do po godine *mačica.* — *Piplići*

---

[1] *Šiļegovica* zove se svaka ovca prije, nego počme kotit. Ovci se kaže, ako je skotna, da je sjajna, a koja nije, jalova ili samojalova.

se zovu, dok ji' odbije kočka; otada za jednu pô godine ženske se zovu *piplice*, a muški *pulastri*, a poslin postaju *kokoše* i *pivci*.

Životińska imena. Imena životińan nadiju se zanajviše po dlaki ili po rastu, veličini ili šestu života, po lipoti i dragosti riči. (Po opisu Luke Simunića): Goveda se zovu: *bičeta*, ima biče dlake po glavi; *biloňa, bilova, biliško*, bile dlake; *cvitońa*, ima cvit na čelu; *dragońa*, jer drag; *ružońa*, ružan crļen; *garońa*, garav omrčen; *golub*, kada je bija; *galeša*, mrke sajave dlake; *jelinko, jańeta, kitońa, kitova*, ima kitnovast rep i kiku oko rožina; *krilońa, krilova, kunija, maleško*, malan jedrušast; *mrkońa*, mrk; *medońa*, tresast; *milońa, milava; perońa* i *perova*, crļenkaste dlake s bilin perastin kolurin; *plavońa* i *plavuška*, plava kolura; *rameša; prutońa*, od prutive štrike po dlaki; *sivońa*, svitlosiv; *šarońa*, šarovit; *zekońa, zéko*, mrko zelenkast; *zlatońa, žutońa* i *žutova* su žuti.

Końi se zovu: *ago; alat; brńac*, koji je oko nozdrva pigast; *bilan* je bija; *čilaš*, čvrst, čil; *ģogat; dorat* i *doruša*, crļen; *gavran*, sjajnocrn; *kulaš* i *kula*, žutokast; *mrkov*, mrk; *musa; putaļ*, putast s bilon pigon oko noge; *riđan*, riđe dlake; *sivaļ*, sive dlake; *šarac*, šarovit; *vranac*, crn ili vran; *zrnko*, zrnkaste pige; *zekan* i *zečak* su zekasti; *ždralin*, ošibit ka' ždral.

Ovce se nazivļu: *blizna*, koja se obliznila, to će reć dvoje najedanput ojańila; *biluša*, sva je bila; *babuša*, malo na očima postarala; *biloglava*, bile glave: *brize; brna; buba*, debeļušasti' bupčasti' obraza; *bilorepa; bubre; bilka; bilonoga; bilokapa; crnonoga; crnobraza; crnoglava; cigla; crnoka; cvitonoga; ćolica; ćore; ćipre; čule; čubre; čelica; čobanica; pulija; škrâpe; dojka; dobra; divojkusa; doiļa; diko; dugorepa; jàkara*, grle, štrika na vuni oko vrata na način jàke; *'eroglava*, drži glavu na'ero; *grozde*, pulijave glave ka' zrna grožđa; *grive; grlica; gàra; golubica; gulita; gale; galuša; gavranica; igle; jarebica; jabuka; jube; jetrica, kudra; kusa; kiko; kružoka, krivovrata; kokoš; kružulija; kopilica; kosovac; kedra; kotenoći; krpica; ļuba; latinka; lipuša; lipoglava; labutica; lańska; mravoka; lasica; mladika; malašna; mace; malušnica; muškara; mlada; mezimica; mila; niguša; okana; opardija; oguļa; oči male; plavoka; prńe; pivačica; putonoga; pišče; puparica; plavoćika; puglija; rése; rúne; roguša; ruta; ružalija; sridńa; sedle; sirotka; sitnica; starišica* i *starišak*, to su one, koje se najprvo objańe; *somarica; stara; slatka; siduļa; sokolica; šare; šiška; štrapoka; šàka; trza* i *trzak*, što se najposli objańe; *tulušna; talijanka; topuša; tèpa; táne; úgļe; véze; velika; viverica; vijoglava; vranoka;*

váte; valajkuša; zrne; zvónce; zláte; žúte; ždrále; žutoka; žutonoga; žitarica.

Koze se zovu: *bikuša; barušica; bilka; bilonoga; bika; bàra; bilorepa; blizne; bilan; buvarica; brńe; bûze; crnka; cvitobara; cigle; ćićka; ćićoka; ćoka; ćunkora; čelka; čupa; četoka; čubra; čička; dibre; dobrica; đika; đibo; gavranica; gorušica: grivovrata; kitobara; kńigobara; kìka; kraćun; kopilica; krile; krune; krivonoga; ļubuša: lase; lizdre: mrkuša; maćoka; maćak; mrko; nûgo; mala rése; nizobara; nígo: olka; polka; púte; perunica; pavunica; pâše; ríđe; ružobara; riđoka; sirotica, sivuļa; snigobara; sivonoga; šepurina; šćirka; šuša; štrikuļa; širomuza; ševonoga; tišimila; vuga; vužulinka; vrančić; vrana; vranica; vipera; velika; viverica; veze; vilašica; zéka; zvirka; žitolasa; žutobara.*

Prasad zovu: *miš; rudeļ; procipina; biļac; goliš; bosanac; pašilo; klepov; sajavac; strižić; kržuļ; zelenko.*

Paščad zovu: *amer; balija; bilov; kasum; mede; grle; kolumbo; pariđi; bilizija; ćuko; ćimo; garov; kuso; komle; kolumbica; lovo; nurvica; mrkov; morica; moro; otor, putko; selim; sultan; šarov; šarko; turko; tigar; ugriz; zelov.*

Maške zovu: *grle; láse; pisura; maći; šarka; tate.*

Kokoše zovu: *bilka; crnka; griva; kapača; lipoperka; mrkuša; jarebica; šare; drpa; kiverača; kapurača; bëra; kikan; velika; žutka; gaćarka; gligo.*

Kada se voli mamu, dozivļu se: *na ćić na!* a krava: *ná ćiko ná!* Końi na paši dozivļu se na zobnicu: *na mali na! majašan moj ná!* Ovce se javu: *áj, áj! aój, aój! ćuki moja cùk cùki! odi moja odi! ćićôca, ćićôca moja! voč ovca voč!* a bliža se zove po imenu: *kluzoka, kluzoka, kluzoka! babuša moja, babuša, ná, ná, odi k meni, odi! aj, aj! aoj, aoj! projcaca, trpojcaca . . . aj!* i žvižđuka se širokin žvizdon: *fodi moja, fod! fo...fo! fo, fooo... fojt, fojt.* A kada se gonu ili tiraju: *sijs! sijs! prujs! prutprujs! išš̌š . . . š! aha! aha! ćo, ćo! ala! ala! si — sijs! prúuujs . . . s!* Kad se 'oće razlučit ovce, najavi jin se: *štrk luči! štrk luči! štrk luč! štrrrrrr . . . . r!* Koze se vabu na ovi način: *tiši moja, tiši! ći moja, ći! tiši drago tiši! tir, moja, tir! behehe, behehe, odi meni koz moj, lul koza, lul!* Kada se gonu: *kuš, kuš! kuš, kuš! tir, tir! kec, kec!* Prasad se vabi: *miš moj, miš! paće, paće, puš mali, puš! lok moj lok!* a goni se: *gúći gúći! aha! hù, hù! gud, gud!* Pasi se dozivļu: *ćo, mali, ćo!* Tušikaju se ili ćabakaju (natjeravaju) na koga: *tuš, tuš, tuš! ala, ala!* Kad se 'oće odagnat se od sebe,

nabrekne se na ńe: *ćoćo! marća!* Maške se zovu: *mujs mala, mujs!* a gonu se: *mujs mus!* Kokoše se vabu: *ćuka, ćuka, ćuka! ćuka moja, ćuka! pii pii! ćuka pile, ćuka pile!* a gonu se: *iš-iš! iššš! pipita vas pomela!* Piplići se vabu: *pi-pi-pi-pi!* golubovi: *viti gole, viti gole, viti, viti!* a patke: *važi, važi, važi, važi!* — Kada vuk nagranda, viče se na ń: *apustija vuče, apustija!* na orla, kad se zaleti: *urle! urle! aha! urle!*

Kako se postupa sa životińama. Svit pazi i miluje blago, osobito ono, koje mu je od koristi, a čoban pak zanajviše, jer mu je to posa'. Živine, koje nisu od velike koristi, ka' pas, maška, oklapu se 'dikod, kada učinu šćetu; a nađu se niki ļuta srca, pa će i końa, mazgu, vola, kravu, ovcu, kada zateku u poļu u šćeti, izmlatit sorican (toļaga), izbubat stinan, da ti dođe do milińa. Nije prid sviton uredno to dilo, zamiraju, a zovu onoga, koji tako mrcvari životińu, da je *živoder*. Kada je blago na pojilu ili u pojati na jaslan, pristupa gospodar ili čoban, miluje životińu po glavi, repu, kostima, nuđa jist, pit: *na moj mali nà.* Kod vode kaže se: *voč vole, voč ovca, voč koza, voč!* Kad se daje šta iz ruke, anda se govori: *na vole, na krava nà!* końu: *na mali moj nà!* Zakija li mećava na sve četri strane, čuje se žapańe (jadańe): jadno naše blago, crna zima, ko će ga pićon pri'ranit, sve će dospit, ne će ovca nijedna vidit Jurjeve. Kažu ļudi: životińa ne ima Boga nego vidoka; životińa ne zna reć, nego leć; boļe je živinu smaknut, nego činit patit; božje je stvoreńe, vaļa imat milosrđa.

Bolesti kod životińa. I na blago, ka' na svaku životińu, padaju bolesti. Na govedin su ove bolesti: *nadam*, kada se goveče nadme, a to bude od rosne diteline ili ako proždre štakod otrovna. *Prolivica* je, kada izide kokošinu, koja ga probije, reče se: ulija' se. *Slizena oteče* govedin najviše od trave vedruredine ili vedruračine. *Poganac* izađe, kada se blago trudno nalije vode ili se raz'ladi, pa naleti na ń trudna krv. Raspoznaje se, kad se na govečetu rascipi dlaka u tri dila, prilipi se koža rebara, a dlaka ježiva, upre se člancima sviju bubriga: ako se koža sliga, 'oće reći, da je poganac. *Raščepica* ili *balavac* je, kada se govečetu raščepu papci; kaže se, da je obosija. *Travńača* je napon, koji se govečetu napne na drobu ili glavi; zove se i *govedńača.* — Na końe pa i mazge padaju ove bolesti: *sakaglija*, kašaļ veliki, živinče 'ripļe; kažu, da dojednomu vaļa da izađe i provali se. *Karakus* je, kad koń ramļe na nozi učesto potipļući. *Poganac* dođe na końe i mazge ka' i na goveda. *Sipavica* je bolest, kada je živinče nezdravi' ģigerica, uvik kašļe i ripļe. *Za-*

zubničine ili *zebre,* kada nareste paripčetu meso priko zubova pa mu ne da jisti. *Stajańe* ili *zamavańe* vode dogodi se, kada se živinče plavo goni, pa se ne da vodi od ńega. *Suvopleć* ili *uplećala* se mazga, kada je zaboli u plećima, kada goni veliki piz poda se. *Nazeba,* kada potan (znojan) u'vati ariju, pa zakrkne mu u nozdrvan. Na prasadi: *grônica* bolest, od koje se uprocipe prašci, skuvižđre, ne da jin se ništa okusit ni maknit. Ospičavi su prašci, kada po slanini i pršutin izađu sitne pigice poput ospica. — Na ovcan: *šušńar* bude, kad se unutra zatvori i kńige (sirišće) se upeku te osušu. *Metiļ* dođe od trave, koja reste obično uz potoke u duliban, uđu u gigerice nikakvi crvi. *Primor* se u'vati po ušima i glavi ka' gńide. *Šćavrļanica* ili *čavrļanica* je bolest, od koje blago vrtoglava ka' da poludilo. *Biona,* kada dobro ne vidi, a jema na očima maću (bolećicu). *Pomravi,* kada uđu u nozdrve crvi, oteče glava. *Leđanica* bude bolest od trave otrovne leđanice, na kojoj se bolesno zalapće i leži ka' da je krepalo. *Žuč* je bolest na ovcan, kada se žuč raširi. *Žaba zapu'ne,* kada se na paši namiri ovca na žabu, ter na ńu puvne i nadme se. Na kozan bude šušńar i metiļ. Zmija ili pauk često ujide živinče, a skačuć priko stina iškrapa ovca ili koza, slomi nogu, šundra se. — Na pase 'i maške dođe *bisnoća.* Na kokošan bude *pipita* (u Docu kažu *pipina),* od koje grleću, kano da ji' ništo ubolo u grlu.

Lijekovi za životińe. Za ličiti blago 'oće se čovik pratik (vješt), vadeć svetoga krsta, ka' i za čeļade. Ako je šta naglo živinu zabolilo, vaļa da zna svaki čobanin priskočit, na priliku, kada se živina plavo razboli, pušća joj se krv iz uva, koje se sitnomu zubu svrja ušćune. Ako živina odma' ne krepa, anda se brže boļe zove iz sela, ko se boļe razumi u bolest. Evo kako se liči *nadam:* 1. tare se dobro po drobu; 2. utira se trstika u šupilo do velika criva; 3. zalije se goveče više puta s jajen, pa makar da bi bija i mućak, da boļe probije, a za to učinit razvratu mu se viličine, metne puvaļka, u koju se razlije jaje, sađe u utrobu i proveri mu (otvori, oduši).

Poganac se liči sprežon. To je trava u sebi čudo silovita i otrovna, koja se utira pod kožu na prsi, 'di je najveći prolazak krvi. Sprež se otańi, probode se koža šilon, otegne se prstima, kuda se provuče sprež, utira se u odrizano pero, koje služi misto igle. Dok je sprež u živinčetu, puši se i kadi naokolo duvanon, da u teplini boļe istegne. Kroz mali zeman sprež izvuče poganac okolo sebe ka' u veliku pogaču.

Travńača ili *govedńača* izliči se, kada se udije usrid ńe gospo-

dinov trn, a more se udit i crni trn. Za ńu se meće bronza, pod kojon ona tanča i istrune.

Karakus nije lako izličit, ali uža se pušćat krv iz čička końu.

Stajańe vode liči se na više načina: 1. najprije vaļa dobro pro-'odat końa, doklen mu dođe voda (stoga se i kaže komu, kad se uz'oda: šta se ne smiriš, ali ti je stala voda?); 2. iskopa se sitika trava sa žilan, dobro ukuva, procidi se i o'ladi voda, daje se pit ili se zalije životińa; 3. utrpa se dobro robon i kadi prosenon slamon; 4. ušenka od prašca stavļa mu se pod puzdru; 5. šiba se travon jorgovanon; 6. ošine se tri puta barabanon (šibica od velikog petka) i tri puta okrene; 7. kadi se ispod puzdre lukovinon i prosenon slamon, koń rkne i odma' pusti vodu; 8. isti koń nosi lik sobon: između nogu ima krastica, ostrže se i stavi u žmul rakije, s otin se koń zalije i odma' propiša; 9. kuvaju svilu od kukuruza i š ńom zalivaju; 10. kad mu sve to ništa ne pomože, nađe se u zadńu kogod od srca, zavuče ruku do mijurića, potresne malo š ńin, eto voda se očepi.

Zazubnice: 1. prorižu se na dva tri mista i istira krv, pa se obojak od oštra modra sukna namoči u sol rastopļenu u vodi i dobro se natare, ali vaļa staviti životińi držalo u čeļusti, da ne ugrize, pozatin ječma ošļiva za rane, a nikako plive, jer bi se zadilo u ranu (to se radi obišno na staru misecu, jer se na mladon povraća); 2. ostrigu se nožicin zebre (male sisice), ubere se zebre trave, stuče se u soli, pa na modri obojak (krpu) i dobro se istare. 3. zacrļeni se ožeg na vatri i potegne se poza zube (to kada najaši meso od zubi), a u viličine turi se kakva puvaļka.

Nazeba na końu: 1. skuva se ječma, natakne mu se u zobnicu i iskija; 2. kadi se ispod pasa pàron vrile vode; 3. potepli se proso i meće mu se u zobnicu.

Leđanica: satare se zrńe od šipka, stavi se u vino i zalije vinon.[1]

Suvopleć se liči sprežon ka' i poganac, tare se uļen po plećima upiruć dobro palcin ruku.

Žaba kad zapu'ne: 1. umuze se mlika u opanak, pa se zalije živina iz opanka; 2. trave podresti stuče se i namaže uļen; 3. nađe

---

[1] Leđanica je trava, koja niče iz goveđe galebine (balega). Ko je pâse, oboli. Niče, i 'di se sušań pali. Pada ta bolest ponajviše na mladorest, to će reć mlado kozle ili jańe samolitno, ne će lako na veliki zub. Kaže se, da je živinče zaleđalo.

se devet pločica od brusine, nasica se jaglon, kud je oteklo, tare se tin pločan po rani, a zatin bacu se ploče priko sebe.

Grônica na prasadi: 1. pusti se pod jezikon krv ili iz žile od gorńe surle, rizucne se pet šest puti nizbrdo po ńon, da boļe otakne krv; 2. kad se provali grônica, daje jin se ječma, umiša se malo sunpora, ali da ne bude u ńemu kameńa, okopa mu krv, eto prašca slakorana (na sunporu puno odebļa prase).

Žuč na ovcan: 1. trave od žuči osuši se, sameļe i u soli daje se piti bravčetu; 2. zacrļeni se u vatri ožeg, pripali se ovci žuč, pa se prikriži na çupici tri puta; 3. crļenin ožegon na čelu među očima ostrigu se dlake, stavu se na ogań, i s onin smudon (dimon) kadi se ozdol.

Punta na prašcu: odriže se komad uva i repa, tuče se šibicon, da mu boļe iđe krv.

Biona na ovci: kost od ribe sipe istrže se u pra' i s onin zaspe.

Pipita se skida kokošan prston, zapara se u grlu, digne se pipita, a krone se (malo ulije) uļa iz sviće.

Otok slizene: 1. stuče se mišader ili s duba mela, pa se pije; 2. isicka se trava izribań, pomiša se s brašnon i daje živinčetu.

Raščepica se liči mazańen papaka sińon mašću (katram). Na krupnon zubu sve rane mažu se i liču ponajviše sińon mašću.

Sakaglija liči se: 1. vrućin proson, koji se skuva i stavi końu u zobnicu; 2. pušač dobrin duvanon zakadi końa u nozdrve, sakaglija sazori i provali.

Ovca se liči od *ujida zmije:* 1. nabada se dobro iglicon, izažme i natare kvasinon; 2. iskopa se ļutika iz zemļe, list i češań, stuče se cijà bus i uveže unde, 'di je ujilo goveče, istegne jid.

Metiļ: lupina (kora) od orijovine povriga se na uļu ili na maslu i s tin se zalije.

Sadno końsko: 1. osuši se koža od ježa, spali se sva s dračan i pospe se oni lug po sadnu; 2. izmiša se crnoga vina i živoga japna, učini se ritko i namaže.

Od *uškopa* kada prase zateče i oboli, liči se busin žive ledine, koja se smoči i obloži, 'di je otoka.

Za *primor* na ovcan mažu murgon, stržu i tribu.

Za *kašaļ* daje se najviše životińi sunpora pomišana s brašnon.

Teško je izličit metiļ, sipavicu na końu, sušńar, šćavrļanicu, bisnoću, pomrave; pusti se da boluje, dok crkne ili se prije smakne. Za teže bolesti iđu popin za molitve, plaćaju mise na čast duša od prigatorja (očišćeńa), činu zavite Sv. Klimentu u Sitnomu.

Krepa li koja životińa od ovi' bolesti, ne bi se niko okusija toga mesa ka' ni svoga. Niki ubiju na vrime (ovcu, kozu), prije nego se razađe bolest po svemu tilu, bacu u sol, pa poslin daju težacin, kuvaju i jidu, ili prodaju vanka u tuđa mista. Ako crkne živinče, mušno se je svakomu i dodit ńe, jer kažu, da od toga dolazu na čovika izmeti i čiri travńači. Krepana živina obnoć se odvuče do koje jametine podaleko od sela i tu se baci, da se raspane. I kada je obnemoglo od starosti ili oslabilo od bolesti, dovede se živinče nada te jame i skotrļa se u ńe. Niki pametniji sada užaju iskopat jame u poļu pokraj maslina, tu uvalu mrcinu i podušu zemļon, cablo oćuti dobro od ti' košćurina. Teško je čoviku, kada mu pomańka blago u kući, ali kud će, što će, otpatka je uvik bilo i bit će. Reče se: 'di je blaga, tu i šćete. Kada se pojavu kužne nemoći na ovcan i prašcin, došla je naredba sada od zakona, da se oznani starija oblast, dođe komišijun (povjerenstvo) od cirkula (kotarskog poglavarstva), tu je likar životiński (veterinar), poubije se bolesna životińa, polije špiriton i zakopa u zemļu.

Obrađivańe zemļe.

Priređivańe zemļišta. Ledina zaresla goruššćinon, kameńen, sedron i svakakvon travurinon, kad se 'oće uradit za vinograd, sijanicu, vrta', recimo u jednu rič za *têg* (težidbu), vaļa ļuski *iskrčit.* Ako li je zemļišće bilo podavno prikrčeno, pa se ostavilo da prigodišći i obleže malo, u'vati se kitina i kupina; kad se 'oće pripravit za teg, vaļa je iznova prikrčit, na plitko samo punton od mašklina, i to se zove *pripuntat.* Kada je uredit ńivu za bob i sijanicu, najprije se duboko prikrči pa se posli nabode mašklinon, i to se zove *podmetnut.* Niki podmetnu dva puta, to će reć uzoru dva puta; kaže se prvi put: podmetnut, drugi: primišat, a treći: sijat. U treću brazdu najboļe je sijat, osobito proso.

Za l o z u krči se duboko, sridńen čoviku do pâsa, po 1 metar dubine iliti 5 kvarti. Pokosi se najprije na ledini kupina, dračje kosiron, počisti se, iskopa *vundamenat* (fondamento, temeļ), 'di će se stavit meja, zid, koji se vodi prama položaju zemļišća. Zid je dońi glavni, ziđe se u suvo i sovuron (male stine) zaškaļaje (zasipļe), neka je tvrđi zid. Kada je gotov zid, učini se *zaboj* i ińe se naprid odvaļujuć buse dobrin mašklinon. Bus se razbije ušima od mašklina ili se nacaka (natuče) peticon, a sve što se nađe troskota, sritve, kameńa, ļuski se protribi i izbaci na skorup zemļe. Da se boļe uredi zemļa i istribi trava, krči se ponajvišę liti, da na žestini sunca usa'ne

*

i izgori svaka žilica. Kad se u zaboju namiri težak na sedru ili veliki kamen, 'oće mu se poluga i dva dobra mašklina, da je makne i odvali, pa macon razmlati. Ne more li se maknit, jer zašla puno u dubinu, dva prsta pra'a od mine, izdube, napuni i upali minu, koja raznese u komade stinu. Ako je koja lipa zgodna stina, goni se kući, osobito ako su ploče, šaliži, a ono drugo obije se i namisti u obalu krčevine za zid. Dobar zid dobra je potpora krčevini osobito na brdinan i vodomočinan, 'di se ori zemļa i nosu je kiše u potoke. Zato se činu kanali između obala, da otiče voda, i male ustave ili kolovaje, da se na nikin mistin ustavi, samo da ne čini šćete krču. Krčevina ne će izdati nit će na ńoj zaplanut od sunca ka' na košćadi (okošća zemļa brez pupe) ili kakvu kreševu. Zato se i poteže stara besida: brez krčevine ne ima stečevine.

Zemļe za težidbu mogu bit oranice za sijanice, vinogradi za lozu, vrtli, podvornice za povrće, zeļe. Vrtli su ponajviše okolo kuća, a mogu bit u poļu i brdu, dobro su ograđeni; zovu se u gorńin Poļicin *torine,* to će reć doci svuda zidon ograđeni. Podvornice su ispod dvora uz vrtle. Na oranican sije se žito svake godine. ali ne jedne vrsti, jer se upoznalo, da ne vaļa sijat isto žito po žitu izasebice. Zato je običaj sijat *járo*[1] žito na strninu prizimļenu ili priležanu od ozimoga žita, a *ozimo* žito sije se na strninu jâri. Vidilo se je, da izađe puno boļe žito na ńivi, 'di je bija posijan graj. Svit je spozna', da i kukuruz napravļa zemļu, jer se dva puta okopaje, jedanput okopa a drugi ogrne, a prije su mislili, da on izide zemļu gore od drugoga žita. Sije svak ozimoga i jaroga žita, i to unde, 'di je bija kukuruz i proso, sije se ozim, a po strnini ozimoj jar, pa kako 'di izađe, tako promińujuć se tute svak sije ono žito; stoga ne vidu se po poļu mali komadići jednog i drugog žita, nego vas jedan kraj bude usiv. Zemļe pridiļene pod ozim ili pod jâr, raskrojene su, svaka vrsta o sebi u blizini i obaška, a odiļene su po grajan, putin i odsicin.

Pasike su podaleko od kuća u brdu, u krasini ili u ļuti. Zove se *ļût* misto stinavo, bađine. 'di ne more vol orat. Do pasika je grdan put, ne more se dognat gńoj, stoga se i ne sije po ńiman svake godine, a 'oće se opet i paše govedan, nego se pusti da prileže i stopro svake treće sije se. Kaže se: vaļa ji' pustit *podožežit,* to će reć obležat. Priležane pasike zaledinavu, pa ji' na početku lita baren

[1] Jaro je žito: proso, ječam, jaić, šta se sije na proliće, od veļače do svibńa; ozimo: šenica, ozimica, bobica, šiļ i raž, šta se sije pod zimu o Mratińu dne.

dva miseca prije sijačine vaļa potkopat, neka vrućina obžeže mekotu i izgine u zemļi svaka trója (otrovna trava). Otkad vode odiru zemļe, otada i pasike počele izdavat, zato vaļa dobro utvrdit umejke. Ako ćeš da ti pasika bude rodna, vaļa da je čista. Podigne li se velika goruščina, pa se na pasiki zdunari (zbije), a žile od ńe spletu se kitinon, izide zemļu, mala ti vajda od ńe. Da ti ilibud (barem štokod) bude zauvarna rađa, vaļa grabrovinu otrsit. To se radi sikiron i kosorin[1] (veliki kosiri). Niki nedotupiti mašu se mašklinon i pańa. Otršene mladice (u Docu kažu, da se pomrzeje = potuku) ostavu se po pasikan, tamo na lito, kada progori, zapalu se, tin lugon gńoji se i na paļevini bude dobro žito za prvu godinu, poslin slabije.[2]

Vrtli, podvornice kopaju se duboko na lito mašklinin, otribu se od svake travurine, a na proliće opet priravnaju (u dońin Poļicin kažu *ušestaju*) za sađeńe svake zeleni i povrća. U gorńin Poļicin vrtle za kupus i zeļe, a tako i 'di sadu duvan i kunpire, kopaju velikin motikan, u koji' kļun ka' i po drugin mistin, 'di su vinogradi, ili su zaobļene, pa ji' zovu *čupe* ili *vlaške* motike, jer take su u Cetini oko Sińa. 'Di ima sovure po zemļi, ne more se š ńiman kopat.

Za svako sađeńe, sijańe 'oće se gńoja, jer reku, da ne more glad glada 'ranit.[3] Oranice se gńoju, kako ko more doseći, a tako i vinogradi. Za svaku lozu 'oće se po jedan mašur (mala kopańa). Siromašniji, koji imaju dosta blaga a malo zemļe, pristru sve gńojen, da bi moga' eviće sadit; urodi jin dobro a 'dikod i poleže. Kada polože žito na zemļu, kaže se, da ga je odnila položina. Ko je na prostranijen, nije mu moguće doprit sve pogńojit, osobito one zemļe, koje su podaļe od kuće, a slabe su, gladničine, opuzlinke ili odrtline. Gńoj se skupļa ponajviše ispod blaga. Kupi se ništo malo uz more *lamine* ili *lažine* (morska trava), prostire na žalo ili nagrne u stog, neka operu kiše onu posolinu, pa se meće pod životińu. I lug je dobar s komina, sipļe se na gńojiće, na smetlišće ili bunišće, pomiša se s drugin gńojen, a kadikad se nosi i sam na zemļu, osobito ako je u vodomoči; lug jari zemļu, progrize je i umekoti. Iz potoka

---

[1] Praška, grabrovina i druga gora po pasikan siče se kosorin, zato se reče na kućnon dilu: pasike na kosore.

[2] Goru prašku najviše palu o Sv. Lovri (10. agusta), od toga i besida u puku: Sv. Lovre paligore. — Sada lugari zabrańuju sić goru, zato je pasike u'vatila sve gora i kitina.

[3] Tri stvari, kažu, činu čudesa: jidro na moru, pra' u stini i gńoj u poļu. Veli se: ne ima roda brez gnoja; — nit se more Bog primolit ni zemļa prigńojit; — najpri Bog, pa gńoj.

ili kolovaja (ustava vode) vadi se ona naplov i to napravļa zemļu (u primorju reku *konča*). Pod životińu baca se grm, lišće lozovine, smokovine, šušńa i svake listopadine, da ugńije i učini se gńoj. Na mladu misecu gńoj se kida (iznaša) ispod blaga na gńojiće ili gńojnike pa se prikopaje, privrće, neka se boļe upali i sagńije. Ispod ovaca najboļi je gńoj, ali ga je malo. Reče se: sto ovaca sto vrića gńoja. Ispod sitnoga zuba obišno ne kida se vanka, jer je tanak, ne smeta, a stoji li na dvoru nepodušen, izvitri, oslabi. Niki ga držu u suvoti, a kada dođe primaliće za rađu, odma' ga iznašaju na poļe. Kad se 'oće napravit nezrili slamavi goveđi gńoj s końskin i praščin, stiraju se ovce u ograđeni gńojnik i tute stoju ka' u toru. Na ti način *istalabani* (izmišani) gńoj pod ovcan nosi se na jesen pod šenicu a na proliće lipši za povrtaļe, duvan, ječam, kunpir i zeļe, a opadniji ili pogoreniji za lozu i kupus. — Stari ļudi u gorńin Poļicin držali torove od osam lisa, kako ko ima' životińe, a lise od četri platice su dva zaoštrena koca, koja se tvrdo udivala na oštri kraj u zemļu, a na dva gorńa zajedno utiravala gužva (u Sitnomu *uvit*). Sada se malo viđa torova od lisa, nego šta niki po pasikan zagradu ovce u dočiće, pa tako gńoju. — Ima nikoliko godina počelo se kupovat i načińena gńoja, šaļe ga vlada iz Zadra. U dońin Poļicin puno ga duperaju za višńe, a oćuti prve godine i loza, ali nije nikad ka' domaći, od kojega ćuti se kripost i za dvi i tri godine. Puno se gńoja kupuje izvanka i skupo plaća.[1] Gńoj se goni u poļe najviše na primaliće po Uskrsu, kada začimļe najveća rađa sađeńa, a goni se i prije Uskrsa na vinograde, koji se 'oće *zanovit* iliti *zamladit*, to će reć okolo svake starije loze zasut malo gńoja, neka se pomladi, iznese više života i ploda.

U mistin, 'di je vrilica voda, 'di nije daleko rika ili potok, natapaju se samo vrtli. U Srińinu je najboļa voda, učinu male *gurnale* ili kanale, pa dovede vodu iz vrila svak na svoj vrtlić i poškrapa. To se zove natapati *vodovozon*. U drugin selin nosu s potoka u maštelu, gonu s rike, iz seoski' bunari na živinčetu u bužmelan, ili uprtu ženske u bremenican, pa se zalije pejaron ili varjačon. Tako se zalije duvan, kupus, svaki rasadnik i zeļe, za svaki struk

---

[1] Najgladnije su zemļe u dońin Poļicin, jer pribrdite, pa šta je boļega, odnese voda u more. U ńi' najmańe blaga, jer nima paškule, stoga su najpotribitije gńoja. Kupuju ga najviše na bližńen škoļu Braču. Kalkula se (računa se), da tri sela: Jesenice, Podstrana i Duće svake godine dovedu do 100 brodi gńoja, svaki po prilici zapada do 100 kruna, dakle odsica na godinu do 10.000 kr. troška za gńoj.

kroene se varńača, kad se badne u zemļu, pa se više ne zalije, nego šta Bog s kišon zali. Vaļa pazit, da se zemļa ne ubije, stoga ne smi se gazit po primokru. Kaže se: šta si mi ugazija, zbija, uštrapaca' zemļu! Kad je zemļa ubijena, osobito od goveđeg papka, teška je kopat ka' olovo, dižu se busi ka' vučije, mušno je uredit, ili kako se kaže, *umukaetit* (omekšat). I veliki jesenski natopi ubiju zemļu, stoga se težak veseli snigu ili velikon mrazu, kada pane zimi, jer na mrazu nadigne se kora zemļe, a snig čini nabujit, omekšat, puno je lagļa kopat. Kad se zemļa dobro uredi i uradi, ona dobro i urodi. Kaže se: brez truda ne vrije ruda, brez rađe ne ima plaće, brez potroška ne ima u'vatka.

U svin Poļicin ritko je naći ama i jedne žive duše, koja ne ima baren pedaļ svoje zemļe bašćine ili svoji' truda težaški' na tuđen. Ne ima velike bogatije, ali nije, Bogu 'vala, koji da', ni glada, jedan uz drugoga svak more, ako i potišńe priživit. Da vidimo, kako odsica na svaku kuću zemļe i kraja u gorńin Poļicin: Sridńe kuće imaju zemļe oranice pet dana oraćine s ralicon i vrtla deset težaka kopi, šta iznaša ukupnog prostora jedan ektar i pô, od prilike 15 vriti (svaki vrit = 850 m^2). Usto imaju po jedan ektar pasike kopanice, a 'dikod trevi se u tomu, da ima i oranice. Livadâ je malo, ili ni zere, ali ledinâ u ogradan ima svaka kuća do pô ektra. Paškula na krasini i ogreda u kraju, Mosoru i Ļuti ima 5—6 ektara na svaku kuću. U takon sridńon kući ima od prilike šest ili osan duša; od tizi' jedno je čeļade obišno staro, drugo sridovišno, troje u snazi, u jeku života, a dvoje troje nejake dice. U ton kući dvoje troje govedi, a u nikin i po jedno paripče, četrest ovaca, na mista po desetak koza s jednin praseton. Kad ilibud pri'vati, more nać četrest kvarata žita (svaka kvarta oko 75 kgr. težine). O ton kući kaže se, da ne žive loše, u sridńu, more sama sredit i uradit svoje poļe brez tuđe pomoći. Čestita je i najboļa ona kuća, koja more sastavit godinu s godinon i o svomu se proć; ali malo je, brajo, baš taki' kuća, koje jemaju vas svoj *takum* (potrebu), a da se drugomu ne molu. Duga je godina, puno grla u većin kućan, pa dođe vrime, da je red primolit se drugomu i da uzajme koju gastu za opremit kućne posle, da je red zvati na nadnicu tuđu čeļad, da se sredi poļe. U koga je četrest dana oraća, dakle prostorije oko desetak ektara, i dva tri ektra pasike, more naći na dobroj godini do dvista kvarata žita. Tomu se reče, da je bogat. U tin kućan nađu se dica od dva brata ili strica, a 'dikod i po tri *korte* (ogranka), nabroji ji' se dvajestak čeļadi, ali koja vajda, nije ji' ni tretina za

pravu rađu, ne mogu svoje posle sami uradit, pa jin se 'oće priko sve godine *tujin* (tuđi radnik pod plaću). Taka kuća 'rani po sto ovaca, po desetak govedi, po dva tri końa, a tri četri i do pet prasaca. Da i mańe od toga 'vata kuća, nađe li ona i osamdeset kvarata žita, ona je bogata. Uza sve to stańe, ako kuća ne ima svoga težaka, nikad naprid, jer za tujina 'oće se puno 'arča. Domaća čeļad proći će se svakon jizbinon, a kad si uzeja tuđeg čovika na rađu, vaļa da mu je sve po izbor, da ne mańka ni jića ni pića. Stoga se i reče: drugi uradi, drugi izide. Siromašniji, kad su vaļani za rađu, priživu uz bogatije, nadnica jin se isplaćuje a više puti i mukte jin se štakod da', osobito onin, koji po više dana radu priko godišća u istog gospodara; da' jin se žita, brašna, mrsna, starežine robe i opanaka. Najveći broj kuća žive sve nablizu, i zato se čuje govorit: svi smo ti ga mi težaci siromasi, svi smo ti ga u majke tanci i jednaci. Koji su baš na tanku stańu, mogu računat zemļe dan dva orańa, do tri četri vrita. Ne more li se pri'ranit na svomu topragu, iđe po tuđin kućan na dobitak ili uzme tuđe zemļe na do'odak. Sada u zadńe vrime počeli niki selit u Ameriku i jema ji' lip broj po škoļin i gradovin na rađi poļa ili na službi. Zadesi li ga bolest ili nesrića u kući, pa ne more radit ni dobit komad kruva, uzme šćap u ruke i torbu o rame, iđe od kuće do kuće prosit, pitat na put božji.

U sridńin i dońin Poļicin najveća je snaga kući težaškoj u lozi i uļu, to će reć vinogradu i maslini. Sridńa kuća, koja jema do šest ļudi kopi (šest dana kopańa) i nađe po jedno barilo uļa, desetak kvarata žita, jema svoga vrtla jednu dva vrita, drži jedno dvoje krmadi, da se ima čim omrsit, a jema svoga težaka u kući; kada Bog blagosovi ńegove trude, on lipo žive. U sridńin Poļicin sije se dosta žita u selin ispod Mosora, sadi se duvan, goji blago. Nikoliko poveći' kuća nađe do 100 kvarata žita, 100 barili (1 barilo = 66 litara) vina, drži dva tri vola, końa ili mazgu po jednu i dvi, do pedeset ovaca i kozjadi, po dva tri gudina. Bogatije kuće jemaju priko pedeset vriti vinograda, do sedandeset sijanica, desetak vrtala i podvornica, ograde i muše do osandeset i stô. U dońin Poļicin sije se sasvin malo žita, sve se prikrčilo za vinograd. I blaga je malo i ništa. Ritko koja kuća da drži po tri četiri ovce, goveđi nikakve, ali svaka jema po mazgu ili tovara, u boļin kućan i dvi mazge. U primorju sve se dalo u lozu, maslinu i višńu. Jema puno kuća, koje *nalazu priko 100 etolitara vina;*[1] *do 10 etolitara uļa, do*

[1] Najjača konoba u Poļicin je u Tugarin Jure Novakovića, koji na dobron litini more naći do 1000 stolitri vina.

30 kvintali (1 kvintal = 100 kilgr.) višańa, a malo koja da more u'vatit 10 kvarat žita. U dońin Poļicin ne sadi se duvan, niki kušali pa pometnuli.[1]

Ko ne ima svoga pocesa (posseso, posjed), to će reć bašćine, radi ka' težak na tuđemu, a u vrime litine daje pospodaru do'odak $^1/_3$, $^1/_4$, $^1/_5$ — kako se pogodi. Na polovicu se nigdi ne radi, nego da težak pristupi na uređenu i plodnu zemļu, a niki radu na *zlu petu*, to će reć od pet dila daje gospodaru dva a sebi tri. Daje se gospodaru do'odak od svakog ploda na zemļi, niki plaćaju u novcu to'ko i to'ko na godinu, to se zove *livel*. 'Di se sije žito i sadu kunpiri na tujon zemļi, unde se daje polovica; ako li je pod žito gnojena zemļa, radi je makar za dvi godine, dok čuje gńoja snaga; ili ako je gospodar, uzme odma' izakako je nagnojena, odgovori mu za gńoj.

Obrađivane ļetine. U sridńin i dońin Poļicin loza se sadi o Jurjevon. Kad se je priravnala i uredila mlada krčevina, prigna se na mazgan ili ženske prinesu na glavi gńoj na sâd i stavi se na 'rpe. Odgrne se zaboj i započme sađeńen s onoga kraja, šta je u nižen. Ove loze, šta su za sadit, urižu se u sičńu misecu, uvežu se na snopļe u ručice od 50 komada (po 1 met. dug je svaki komad) i zakopa se u istu krčevinu, 'di će se sadit. Sadi se na redove, od prilike 1 met. daleko red od reda, a tako i loza od loze. Izdube se do 50 cm. svaki red, uzme se loza u ruke, prokopa se zemļa, 'di

[1] Po kruvu, vinu, uļu i voću mogli bi ovako rasporediti sela u sridńin i dońin Poļicin. Počmimo s gorńeg kraja: Podgrađe, na pô vina a pô kruva, loze na uzvode, do 1000 et. vina, 200 uļa, dosta voća i zeļa; Kostańe, loza na mali trs, više vina nego kruva, 5000 et. vina, uļa 500; Zvečańe, 2000 et. vina, uļa 200, na pô loza i sijanica; Ostrvica isto na polovicu, vina 800 et., uļa 200 et. (Iz ova četiri sela najboļe uļe.) Gata isto na polovicu 'ranon i vinon, loza na mali trs, vina 3000 et., a uļa 250, dosta zeļa svakakva; Tugari malo žita, dosta vina do 8000 et.; Dubrava nablizu vina i žita, dosta blaga; Sitno isto tako, vina 1500 et., uļa 150 et., dosta blaga, sitański sir najizvrsniji; Srińine kruva malo i ništa, vina 2000 et., uļa 100, zeļa, voća priobilno, trišańa najviše; Postrana najveći vinogradi, na dobru urodu izbacu do 10.000 et. vina, uļa 300 et., višańa 150.000 kilgr., praske plemenite (4 komada u 1 kil.) daju novca do 6000 kr. na godinu; Jesenice vina 8000 et., uļa 400, višańa 200.000 kilgr.; Duće vina et. 1200 (najboļa vrst vina), uļa 80 et., višańa 20.000 kilgr., livada 30 vriti; Zakučac vina 1000 et., uļa 50 et., višańa 10.000 kilgr., livada 100 vriti; na glasu je smokva zakuška, puno slasna.

će se usadit, metne se pod livu nogu, a u'vati s livon rukon za lozu i natkopa se na *lučac* (podanak loze), siple se gńoj, pozatin povr' istoga prikopaje se cila zemla do drugog reda u širini od 1 metra i iđe se redon naprid. Zemla ovako posađena zove se *mladi sad.* Običaje se na ton sadu iskopat nikoliko jamica, šta se zovu *kućice,* po 2 metra nadaleko, posadi se u ńe tikava, dińa, mluna, posije se blitva, sadu kunpiri. Kaže se sijati ili saditi po sadovin između *po'vati* (to je ono misto, šta ostane izvan reda loza). Mladi sâd, kada dobro zene, druge se godine riže. To se čini u velači, kada se dan počme teplit. Ne vala puno ranit s rižńon, jer ako u'vati led, pane na lozu *sidika,* oslabi, ne ima prve kriposti. Stariji vinogradi običavaju se rizat od studenoga miseca do marča. Na mladu misecu rižu se vinogradi *špicari* (od 1 godine), *dvišci* (od 2 god.) i *trećaci* (od 3 godine), i *polovnici,* koji su od pô *trapa* (vika, tega) pa i oni, koji su sasvin stari. Kad se riže na mladu misecu, kažu, da bole zeba, a koji na staron, da bole rodi. Najboli je vakat rîzi prid ušćap, punija je loza, boli rod. Za riz vala naoštrit kosire. Riže se na *brk* i *macu;* za rizańe na brk 'oće se kratak kosir, a za macu dugli. Kada se riže na macu, ošišaju se sve mladice na glavi, a ostane samo jedna za rod, to se zove rizańe na *tikvu.* Kada izađe druga ili treća godina, pa se vidi, da se nije koja loza u'vatila, evo šta se učini: iskopa se za jednu 50 cm. dubine do istog mista, 'di ima bit trs, povali se mlaz loze, zaspe zemlon, uspe se gńoj, a povr' gńoja povrati se i poravna zemla. Ta se loza zove *povalenica, potoplenica* ili *pogrebuša.* Za povalivat gleda se meko vrime a ne zima studena, jer na ledu puca loza. Obrizano lozje kupi se na male plastice u naručaj, zavije u vrvu u *kukule,* da je liple nosit i gonit. Od toga lozja činu se sinice prid kućon. Iza rízi eto kopačine, to su bane lute rane, najtrudnija rađa težaku u polu. Kopa se motikan od gozda, kupi se zametica u gradu, na vrvu punta (rât) od mazije. Počme se kopat s onog mista, oklen se počelo sadit. Zemla se uzgrće na *stoge.* Kopa se u red, jedan za drugin; kada se dođe na kraj, jedan drugomu daje izminu. To se zove kopańe na *dodaju.* Zaprugaju se više puta kopači, ko će bole i srčenije, pa se dođe i do riči, karbe, smutńe, jer svakomu sramota izostat u redu. „Pucaj, zemlo, delija te kopa!" viče od srca oni prvi. Gospodar stoji prid težacin, drži kosir, obriže lozu, ako je izostala, kupinu, taklu, nadgleda, da ne bi posipali. Neka je dobra 'rana, jide se i pije, koliko ti u grlo staje, ali u kopi se istrga, satare tilo, vala opočinut četiri puta, kad se blaguje priko dana, i svaki put, kada

gospodar naredi, jer vidi, da se lomu od truda. Počije se više puti na oduške, svi okrenu i zasadu držala u zemļu pa sednu na ušice od motike. Burača ili dižvica vina iđe redon naokolo, svak zalije i gucne malo, da ga užge za srce. Od pô marča pup vanka, od Sv. Grgura najveća isa kopačine. Vaļa paziti, da se ne otruni pup, a osobito ženske brńicon. (U dońin Poļicin užaju i ženske kopat, 'di je ubоštvo). Svak želi do Uskrsa uskopat vinograde. Niki ostavļaju za po Uskrsu. To je kasna kop, tamo prid Sudamļu (Sv. Duje, 7. maja), kad je pup borme velik, mladica šikne jaka, poznaje se grozd, a vinograd zatravija. To se kop zove na *jâr* (ujari se, umekša zemļa). Boļa je za lozu kasnija kop nego ranija, do Grgura zemļa se sliga od veliki' kiša i ledi, a po Grguru cvate i uzdiže se, jer šta sunce veće skače na visinu, dolazu dani tepliji, a tako i zemļa mukaetnija i uzbujnija. Kada mladica izađe, vinograd se *plije*, to će reć otkidaju se *zaperci*, mladice, koje izlazu iza lista na mlazu, od ńi' nikakva korist, a nosu kripost drugin. Otkida se i lišće, koje bliže zemļe i čini 'lad grozdu, neka je grozd na suncu. — Od pô se maja *raskopaje*. Raskopica je puno lagļa od uskopice. Stogovi se razvalu a zemļa navraća trsima. Ne raskopaje se redon ka' u kopi, nego se uvik zemļa uzgrće k sebi s nižega na više, da mańe leti nizbrdo. Sada je red *potakļat* lozu. Takļa je kolac ili vilica duga 1 metar od vrisa, planike, česmine i zelenike, a najboļa je od masline, more izderat cili vinograd. Usiče se na dva brka ozgar, a doli zaoštri se šta ulazi u zemļu. Kupuje se s Brača, s Korčule na miļare (1000 komada 16—20 kr.). Pod svaku macu stavi se po jedna takļa, a za lozu na brk iđe obično po 3 takļe. Priveže se loza uz takļu brnistron ili žukon, koja se uveže na ručice, potopi u vodu i natuče. Za takļańe služi (radi) žensko isto ka' i muško. Kažu stari ļudi, da je boļe takļat u kasnije, kada se otribi cvit na grozdu, jer neka ga mater zemļa odgoji na sebi; ali danas mlađi u to ne viruju i prije cvita oni dižu grožđe na takļe, jer uliju li kiše a grozd na zemļi, izgńije čegaļ, nestane ga. Iza cvita, kad se tribi grožđe, najgrđe takļat, opr'ne, proridi se, opane. O sv. Ivanu Nepomuku (16. maja) počimļe padat na lozu lug (oidium). Najboļa mu likarija sunpor. Najboļa sunporačina prvi put u cvitu, drugi put prid sv. Antu okolo 10. zuńa. Učińene su male sunporače od late za sunporavańe, a ima i makina, koja se uprti na pleća. Zavrati se svaki list, da pane sunpor po svemu grozdu. Sunporaje se tri četiri puta, kako je potriba, a dva puta najmańe. Sunpor je veliko zdravļe za lozu, nije samo da je brani od luga, nego jon daje kripost, da učini boļu

jagodu.[1] Ima loza puno prijateļa, ali jon ne vali (ne mańka) ni dušmana. Bit će desetak petnaest godina, pojavija se medič (peronospora), pâlac na lozi, veliki dušmanin, koji u tren spali grozd, list, da nije Bog da' likarije. To je modri kamen ili galica, koja se dobro stuče ili sameļe, pomiša pô klaka a pô kamena, rastopi se po jedan kil u 100 litar vode. Jesi li ugleda' plisan, onu paučinu ka' bili cukar, da je pa' po listu, odma' poliji, škropi rastopinon od modrog kamena. Škropi se na punpe (štrcaļke), a niki siromašniji iz kablića metlicon. Puno je 'arča i bava okolo polivańa, to je velika pokora za težaka. Nosi se u poļe kaca, maštelo, makina, vrićica, kotlenica, tronoge za kuvat, livak, kutlača (kacijola) za salivańe. Muškići uprtu makine na pleća ka' soldati telećake, ženske jin donašaju vodu i uliju. Odma' po Sudamńi (7. maja) vaļa prvi put polit, pa do dva i tri puta, kako je potriba prama vrimenin. Ako je povitarce od bure obnoć, anda je arija zdrava, nima bolesti; ako su rose i magle, bojat se je zla. Pane li cukar na grozd, zgrči ga i pocrni, propane, nima mu spasa. Pane li ujutru velika rosa, ne vaļa polivat, po maloj more se, japan čini, da stoji čvrsto uz list, da ne opada. Pojavi se na lozi i *crń,* to je niki crv, koji uđe u grožđe, osuši grozd, od toga *šuškavica,* suvo zrno brez soka, šuška prazno. Liči se klakon. Vidov dan (15. zuńa) iz vinograda van, kaže puk. Kad si potakļa', polija, sunpora' vinograd, eto ga, Bože, u tvoje ruke, više se u ń ne kreće, nego tamo po Velikon Gospi polomu se vrsi od dugi' mlazi, da boļe jedri grožđe. Ako se puno ubije zemļa od kiše ili nogu, vaļa ga malo *pošuļat,* to će reć očupat travu i malon motičicon poskorupit zemļu, da ne pati (trpi) od suše. Kad se pošuļa, grožđe je tušće, obilatije ga je. Pane li kiša ili privali vitar lozu, pridiže se na takļe. O Petrovu viđa se pastrit (crļenit) koje zrno, a u luļu grožđe zrije.[2]

U gorńin Poļicin oranice siju se obišno žiton: polak ozimin a polak jarin. Pasike se siju uvik ozimicon (raži). Najviše se sije še-

[1] Bit će 50 godina, da se je pojavija lug u Poļicin. Nije se odma' žnalo za likarije, pa je težaku mušno bilo gledat, kako mu propada intrada u poļu. Taman u ti zeman počeli i Lojidovi vapori navigavat (brodarit) ispod našega kraja. Svit pomislija, da lug dolazi od onoga garbuna i dima od vapora, pa se oni iz primorja tužili na stariju oblast, da jin ne šaļe vapore cića zdravļa poļa.

[2] U Jesenican je običaj, da se na Gospu od Karmena (16. luļa) prvi grozd, koji se nađe zrija u poļu, obisi nad velika vrata od crikve, a pop na velikon misi izažme malo kapi iz jednog zrna u kalež za posvećeńe, neka budu prvine Bogu posvećene.

nice, pa kukuruza, pa ozimice, pa prosa, pa ječma; pozatin šiļa, pìra, bára, a sirka sada najmańe. Reku, da je svit sada zalolija, kada ne sije sirka. Sadi se najviše duvana, pa kunpira, pa kupusa od dvi sorte: glavatog i rašćike, pa unda kapule, luka, zeļa (blitve), salate, važola; sadi se ļutika, sije se ripa i špińača, gra' slani, ložńak, romac, bob, bobica, sočivica. Na krčevini sadu se dińe, mluni, pome (pomidoro). Sve to služi za pri'ranit se ļudima. Za prašce se sadi velika glavata blitva „talijanka" i tikva domaća.

Ozimica se sije na potkopanoj pasiki od Velike Gospe do Mijovila. Posijana ozimica zakopaję se malin pasičkin motikan, opaļa se i izvadi dojedan škip, da bude oko svake škrape ļuski očišćen kraj. Kad se zakopalo sime, vaļa zakopanu zemļu za sobon i okolo sebe ušican od motike *zapotlačit* (poravnati; u Kostańu kažu *zapotklačit*), da ne ostane gutavo (brižinasto), kako će žito na poravnanu ļipo probadļit. Gleda se sijat, kad je ilibud mokro, ensora (navlastito) ako je suša; boļe je posijat u suvo, nego kad je paštro (kada malo pane kiša, tek zaskorupi, pa odma' zasuši). Kad se posije u paštru zemļu, lako more izginit, jer malo je vlage, zrna počmu klijat, a ne dođe li brzo kiša, nestane ga. 'Di su dobri dôci i làzine (meje), ozimica se sije i s volin orući, ali vaļa oko oranice okopat i uļudit kraj, kojega ne more obišno izorat ralo.

Šenica se sije od Mijovila do Lučińa, jer ako se iza ranijega ne otetura ili ne potkrļa (ne pođe naprid), pokisla bi na jesenskin vodan. Za svaku rađu u poļu 'oće se vakat (zgodno vrime), pa tako i šenicu ne vaļa sijat, doklen se zemļa ne nadoji mokrine, pozatizin doklen ne opočine, o'ladi se i išćiga (iznikne svaka trava). Kada se zemļa išćiga, oće reć, da se more na ńon sijati šenica, ima odavna mokrinu, a uz mokrinu dobro se je i o'ladila. Prije nego se počme sijat, vaļa ńivu nalijat, to će reć potegnit brazde ili zaparat na pašajice: obisi se o ramenu torba, u ńoj sime, učini se zlamen svetoga križa, zazovne u pomoć ime božje, zagrabi se desnon šakon, pa se nasijaje iđući sve uz liju. Lijon se sije laške i jednačije, jer je uska, pa se vidi gušćav ili ridina simena, a to se najboļe uvišći, kada se uzme ruka prama koračańu bacat.[1] Najboļa je svaka sijačina sridńe ruke, a i to kako koja zemļa: ako je gnojna i napravna,

[1] Učitaju, da nije dobro sijat u utorak i petak, a najsritnija srida i subota. Govori se: Posij sime u utorak — skupi žito u uborak (mala posuda); a o Božiću:

Kad je Božić u nediļu,
Sij žito i u ledinu;
Kad je Božić u prvi dan,
Sij žito po vas dan;
Kad je Božić u subotu,
Posij žito sve na botu (jedan ma').

more podnit i više simena. U gorńin Poļicin sije se šenica *bȑka* (u Sitnomu biļača, žutuļa), koja je mrka osja, pa ako se ne probire ili ne oćoka (izabere klasje) sime baren kroz pet godina, čudo je se promine u nerodnu *škińu* (šćur, mršavost). Prava oćokana brka sije se omašito, da bude u volujskoj stopi tri zrna ili pet najviše. Nasijana šenica zaoraje se ralon gledajući, da ne ostane cîla, a da bude i primokro za šenicu, ne udi, samo mogu li voli istezat noge. Ako nije posve primokro, natira se po zaoranoj šenici prazna brâna, pa se š ńon samo malo *potrļa* ili *poklače*. U drugin selin razbiju se busi mašklinin i poravnaje zèmļa. *Orač* se zove, koji òre, a koji radu mašklinin, *potukači*.[1] 'Dikod se ostavi i nepobranana zemļa, pa šenica isto izađe lipa. Ako je ne u'vati voda, kada dili kļicu i žilu, ne će pokisnut, tad je za sime najgori ubet (umet), da se vode otaknu, izagńije: a lako je za ń, kada u'vati osnac.[2]

Ječam se sije obišno jarić, a nađe se 'dikod ozimca, koji je šestorodac (u svakon redu po 6 zrna), ima i òpola (zove se i òpaj ili ȍp), koji je gô okominan, i škurića su četri reda. Jarić se sije najviše o sv. Josipu. Pod ječam triba vavik nagńojit, jer brez gńoja ne bude ga proklet satvari. Gńoj se donese na plećin, ako je nablizu, ili dogne na końin, kad je podaļe; iskrenu se vriće, pa se razgrće lopatan, motikan i rukan. Gńoj se razgrne, sime posije, pa se zaoraje, a pozatin se zabravaje branon. Ječam se sije ka' i šenica, samo vlas nagušće.

Šiļa i pìra sije se malo, i to na ozim s rađon isto ka' oko šenice. Šiļ je dobar za zob, jer je ošļiv i glotan, a uzimļe se i za kruv, pomiša se s drugin žiton. Pir je dobar za kruv, nabuļi ka' od šenice, sladak je.

Šenica, ozimica, ječam, pir, šiļ zove se u jednu besidu *bílo žito* ili *bila 'rana*.

Kukuruz (u Docu kažu *kokuruz*) sije se odma' po Jurjevon. Za ń vaļa prije podorat, podmetnut ili podvalit. Podmeće se nediļak dana prije sijańa, a sada najviše otputa (odma') se podmeće ili podore, na podmetnuto posije, pa se zaore i zabrana. Niki uzoru po dva puta, da bude u redu oračina, da bude zemļa pulija i lagļa za kopańe. Ko će baš ļuski uzorat, da ne ostanu između brazda cili *prazi* (u sridńin Poļicin kažu *ligńe*) zemļe, podorano se miša nasukriž, a to

[1] I mašklin se zove *potukač,* a drugi je *krčac,* kojin se krči, pa je *blitvar* ili *vrtlar,* kojin se kopaju vrtli.

[2] Govori se: „Izeba natiraje do srpa, iskisa gine do srpa" — to će reć, da se od leda nije puno bojat, malo usprene, kļica je zdrava, opet se opomene; ali ako iskisne zrno, propane kļica i sve.

ako se je podmećalo od istoka k zapadu, miša se orući od juga k siveru. Kad se podmeće, more se orat pliće, a zato se namisti i složi ralo. Ako je čudo složeno, reče se, da je *meoko* (plitko); za mišańe vaļa ralo rastvorit, da bude dobro po'vatno, ako puno skače na visoko, jer čudo uzdignuto, kaže se, da je *na'rtilo*. Kukuruz se okopaje, kad se lipo zazeleni i odigne od zemļe, a to je obišno, kad mu bude pet nediļa. Okopaje se motikan, siče se gušćav i razređuje, kako će se moć zgodnije ogrćat. Dvi nediļe poza okopavańu (tamo prid sv. Antu) kukuruz se zagrće, 'oće se dobre motike, da se lako nacrpaju stogovi.

P r o s o se sije, kada ļudi vidu, da se je zgrijala zemļa. To je sve do vrimena, ali mu je tajin (prava doba) najviše sijat od Ante do Ivana Cvitńaka. Strninsko je proso, koje se posije na strnini šenice, kada pane dobar natop, nu malo ga se i sije, jer išćeti zemļu. I za proso vaļa podorat zemļu, ukon (u Docu kažu *uku* = izakako) se kukuruz posije, pa taman do jedan misec dana, kad dobro oma'ne, vaļa je primišat pa zabranat prid sijačinu, a to poza kakvon porosici, neka se busi raspanu i zemļa se ubrašnavi (umrvi). Kad se tako pripravi zemļa, posije se, ako je mokrine, a niki radi stra'a od šuše siju ga i prije sv. Ante. Kad se proso posije, zaore se pa se ļuski pobrana novon branon, da se zemļa prosije i ubrašnavi ka' lug. Mira je prosu, kad se sije za polak simena šenice, 'di iđe varićak šenice usiva, tute pô varićaka i mańe od toga prosa. Da se zemļa lipo ne zaradi za proso, već ako se dignu busi, vaļa ji' tuć s mašklinon ili rasnicon, brana se pritisne stinan ili uđe na ńu kakvo dite, pa pod tin pizon (teret) razbusa se zemļa i uravna. Prosu je najveći umet suša, pa stoga užaju dičina popivat:

Bože, rosu našen prosu,
Bože, kišu našen žitu,
Da natopi svaku škrapu,
Da prominen novu kapu.

B â r se sije, kada i proso, ńegovo se sime 'rani obišno u tikvi, jer ga malo ima. Rađa je ka' i okolo prosa.

S i r a k se sije, kad i kukuruz, a i rađa mu je sličita. Ima ga pravoga, divļaka i metlaša. Okopaje se, kad malo potkrļa, s rasnican.

Kukuruz, proso, sirak i bâr zovu se *jâr* ili *jaro žito*. Reku, da jaro žito nije nigda daćno ka' ozimo ili bilo. Učitaju, da se promińuje rod u usivu 'dikod u ranu a 'dikod u kasnu brazdu. Svit tako govori, ali nije stavnosti, zato se i reče: svako lito nosi svoje žito.

Gra' ložńak i romac siju se obišno u prinačelku na kakvin dočićin oli mejan. Ložńak se sije na ozim ili jarić rano još u veļači. Romca se sada malo 'di nalazi; svit ga se je ostavija, jezivo je priko ńega prići, a još gore metnut ga vruća u zdili na kolina, kažu, da se more lako obromit na nogan. Slani gra' sije se najviše zajedno s kukuruzon. Kogod uža ga posijat i obaška na kakvon *liverici* (mala podvornica).[1] — *Bob* i *bobica* siju se po mejan na ozim, kad i šenica, koji se zaoru ka' i ona ili se zakopaju motikon. *Sočivica* ili *šoška* sije se najviše s ozimicon otputa, za ńu se ne probire dobro misto već najgora odrtlina pasika.

Kunpiri za sime iskrižaju se u kaļotine, koje se nabadaju u zemļu. Brzorodi sadu se o sv. Josipu, naši domaći prid Jurjevu. 'Oće jin se dobro prikopana i nagńojena zemļa, koja se motikon nabrazda. Iz krtola ili sprte stavļaju se kaļotine u brazde, pobaci se malo gńoja, zagrne zemļa, stane se obišno malo na ńe nogon i zapotlači motikon. Jedni ji' sadu za voma orući, ali na svaki način za svaku sadidbu boļa je motika. Kunpiri se okopaju, kad potkrļaju jednu četiri prsta, a ogrću se malo prije cvitańa.

Kupus glavati i rašćika sadu se od rasada, a sime rasada skupļa se od priranaka. Trs za sime proreste, ili kako se reče, iđe u prdec, baci sime i to se čuva. U gorńin Poļicin za priranke izguli se četiri pet glavica kupusa sa žilan iz zemļe, a to bude, kad se kupus vas nosi kući, tamo o sv. Kati, te se glavice s korenican i žilan posadu zanajviše na Badńi dan u zemļu sasvin, dobro se pokriju, da ne izebu, a najboļe końskin gńojen. Tako posađeni priranci probiju iz glavice i na proliće narestu, do Ilijine sazoru, omlatu se i u'vati se sime za rasad, koje se meće u tikvu poviše vatre.[2] Kažu, da vaļa čuvat sime u 'ladu, biliji će izać kupus. Ako se ostavi glavatog kupusa, da na mistu prizimi, pa se na lito osimeni, bude tad sime od meke *kukurašice* rašćike, koja je najboļa (zove se *kukuraš* ili vrzet, jer se okupi, skukuri). Rasad od kupusa sije se na zgodno misto u dočić, osobito ako je zemļa črvuļa, a najzgodnije među ozimicon u pasiki; kada se ona sije, obišno se i za ń potkopa. U sridńin i dońin Poļicin činu se rasadnici po vrtlin, omekoti se zemļa, pogńoji i zalije.

---

[1] Učitaju, da slani gra' vaļa sijat bosonog ili u novin opancin, jer će ostat šupaļ unutra, ne će bit u ńemu zrna. Prođeš li priko ńega u terlukan, govoru, da će ga izist *pedavac* ili *mirač* (to je crv, koji pada na gra').

[2] Učitaju, da ne vaļa nikakvo sime od kupusa nosit u nidrin, jer se prometne u drugo; najboļe u tikvici.

U gorńin Poļicin nastru rasadnik priko zime s dračurinon, pa se zapali, kad se dođe sijat, ili ako se ne misli sijat na paļevini, nagńoji se ovčijon prašinon. Rasad se sije o Jurjevoj, a vladaju se ļudi po gori, osobito grabrovini i crngrabrovini, koja počimļe tad rusit. Popaļen ili pogńojen rasadnik (u Docu kažu rasadńik) zamladi se ļuski motičicon, pa se rasad posije, a malo ga se zaćeska u zemļu, nabije se nogan, da bude stopa na stopi, za da ne bude iskrivan rasad. Pozatin ma'ne se dobro kakvon granon, da bude ļuski, pa se naćini od upravne mladice križić, koji se zadije nasrid rasadnika, da otira od ńega svaku škodļivu stvar. U dońin Poļicin meću masline blagoslovļene na Cvitnicu, kalupine uskrsnog blagoslovļenog jaja, kažu, da ga ne će izist buvač (crv). Kada rasad podreste, guli se, pa se sadi kupus na uskopanu i dobro pognojenu zemļu. Glavaš se sadi u dobru crvńu (črvuļa zemļa), po vrtlin i uz vodu, potoke, rašćika po mladin sadin, a gorńi Poļičani sadu ga i po Mosoru. Kupus se sadi o Vidovu dnevu s drvenin sadačican (u Kostańu zovu *kočić*), koji se drži za ručicu; oštrin krajen ubode se u zemļu, izguli se, pa se u tu bužu meće kupus i s ton sadačicon dobro utvrdi, da se boļe primi. Za bit siguran, da je dobro posađen, potegne se za list, koji ako se otkine, 'oće reć, da je dobro utvrđen u zemļi. Tako se prova (kuša) sve, šta se prisađuje.

Blitva (u Docu kažu *zeļe*) sije se prizimno i jaro. Prizimno u litu iza kiše, a jaro do Pomucina (16. maja). Za blitvu vaļa prikopat duboko, do kolina, ka' za svaku obišnu kopanicu vrtala. Razastre se ovčiji ili kozji gńoj, koji se zakopa za „motičicu", to će reć, da bude zaboj, koliko motičica za'vaća u zemļu obišnin po'vaton do ušica. Kad se zakopa gńoj, posije se blitva, zaćeska se motičicon, to će reć plitko se zakopa na pero od motike ili se zagrabļa grabļan. — *Špińak* ili *špińača* sije se poput jare blitve. — *Salata* na isti način. Uskopa se za motiku, trune se gńojen, o Jurjevoj se posije pa se zatrļa česovon granon, zaćeska motikon ili zagrabļa zupcin. Kupovno se sime prisađuje. — *Važol* se sadi, kad se blitva sije. Ponajviše sadi se na mlade sade ili pokraj uzvodi. Uredi se i pogńoji zemļa ka' za svaku sadidbu, nabrazda se motikon, pa se sadi u brazde ili na kućice više zrna u gromunu i pokrije se malo zemļon. Kad podreste, počme se *šćangat* (peńat uzbrdo, bacat prdeļice), vaļa stavit uza ń takļu ili brkļu. — *Biži* se sadu o pokladin na isti način ka' i važol, samo u zaklonito misto, da ji' vitar ne izmota i na ledu da ne pozebu.

Ripa i *rodakva* siju se najviše, kad pane dobar natop u litu.

Siju se na strninu ozimi u kakvon torini ili po vrtlin dobro ugńojenin. U post Sv. Lovre (9. agusta), kažu, najboļi tajin posijat ripu u suvo, eto je ka' mlika.[1]

Luk se sadi na početku zime. Za ń je teško naći zgodnu zemļu; 'di je bija nazad dvajest godina, nije ga vajde sadit, išćeti se. Luk se sadi najviše na ječmišću, pod koji se ne gńoji, nego pod intradu prid ńime. Za ń se uskopa do sri' gńata, od kraja se počme brazdat s motičicon, a drugi sadi brazdon oma'nute češńe, po rogušu jedan od drugoga, pa se pokrije zemļon, koja se vadi iz druge brazde ili lije, šta se odma' kopa uz onu. Luk je najboļe sadit o Lučińdanu, od Sv. Luke do Klimenta. Okopaje se u maju, ali ne vaļa po vitru, išćetija bi se.[2]

Kapula se sadi od pačika (u Docu kažu *arpańik;* u Sitnomu *parańak,* u Kostańu *rapańik*). Od osimeńene kapule posije se kukoļ, od toga izreste pačik (u dońin Poļicin kažu i *paćika*), koji se posadi tamo o svršetku marča prid Jurjevu. Dobro se uskopa i nagńoji pa se sadi na brazde ka' i luk, samo malo nariđe. Kapule ima crļene i bile, a koja se ispiļči, bude muška. Sva je kapula dosta ļuta, a koja je priko izma (preveć) ļuta, reku, da je je ļut sadija, stoga oni, koji sadi, uzme trave i natare dobro ruke, baš da bude mańe ļuta. Ļutika se sadi od češańa ļutike uz lito, pa prizimi, a na proliće izbacu pera. Uskopa se i pogńoji ka' i za drugo povrće.[3]

Tikve, dińe i mluni sadu se na premaliće na dobroj krčevini, novini ili sádu. Ima tikava *bilica, žutuļa, vrigeńača, misirača* (debele kore) i *pijaća* (za piti iz ńi'); dińe su *kosteńače* tvrde debele kore, ili *talijanke* tanke kore, a mluni su *golci, krastavci, mrižari* (mrižon ispripleteni) i *zimńaci* ili *baćiri.* Sadu se u kućice, učini kolik rešeto, pospe ovčijin gńojen, posadi prstin, badne pet šest špica, zeru se zašuška i poravna. Zadije se u kućice križ od driveta, da ne bi miši pristupili i izili špice. Ne pane li kiša, vaļa ji', zalit. Kada sadu tikve, niki pustu pâs za sobon, neka bi se 'nako i vriže sukale i resle. Tikva je umet mladon sadu, opali lozu, batali vinograd. *Pome* ili pomidor sadi se isto na kućice po vrtlin i sadin.

---

[1] Kažu, da je najsritniji pridorļiv (kilav) čovik, 'vata se za pridor i govori: Svaka ripa bila ka' ovi pridor.

[2] Luk je žestok, vrcaju suze na oči od ńegove žestine. Zato se kaže onomu, koji ti nije ugodan: Ah! ah! drag si mi ka' luk očima.

[3] Ļutika se drži ka' najzadńa 'rana. Govori se: Ti si mi najzadńi ka' ļutika za smok; — omrtvarija, pa' ka' ļutika; — iman te stra' ka' od pečene ļutike.

Žito od starine žeńu žetelice srpovin, a sada niki počimļu koson kosit šenicu. Za tu rađu vaļa napravit kosu, metne se na ńu gozdena šipka, koja dili šenicu, da se ne mrtoklasa. Tajin (doba) je šenicu žeti nediļu dana prid Ilijon, a na Ilijinu obišno bude povezana u snopove.[1] Žetelice zavrnu rukave od košuļe, udužijaju se (udugo poredaju), svaka se maša svojin oštrin srpon i zapovrnu (u Docu kažu: zapojvere) žeti isprid sebe vojkajući i popivajući. Žeńe se u rukoveti, a rukoveti se meću na *stâvi*, pa stavi vežu se u snopove ili u *túte* (mali snop). Prava žetelica zna zavaļat rukovet priko srpa, pa je goni potuckujuć i pod'vatajuć ńimen, da ne će ni jednu šenicu izgulit, doklen stira cili naramčić, izvali ga dva puta, pa eto gotova stvar. Za žetelicon iđu vežijoci, oni skupļaju stavi u snope ili ji' vežu svaku o sebi u tute. Snopi se od šenice vežu *na sumit*, to će reć mrtoklasice: klas i trtor pomišano, ne svako o sebi. To se dosad činilo, ali nike godine u Docu na Ilijinu otakla se kiša, namočila snope i o dlaci da nije iskļicalo žito. To je uprezalo ļude, pa odslen vežiju u snopiće sa zametnutin užen od dvi struke, koje se svežu muškin uzlon. Ti su snopići na jednu vodu, pa se mogu složit poradi kiše u granice ili *devetice* (9 snopa; u dońin Poļicin kažu *kladńe*). Zanajviše sada se šenica vežije u tute, koje su od jedne stavi, svežu se malon rukovečicon od istog žita. Túte se slažu u *granice* ili *badńe* (u sridńin i dońin Poļicin kažu *plast, stog*) pa ne će zateć od vode. — Ozimica se žeńe potejanije od šenice, tvrda jon slama, pa se ne more brzo radit, lagļe se guli. Žeńe se obišno kad i šenica, ali na visoku, iđe se žet, kad se požeńe šenica. Ozimica se uvik veže u túte (u Sitnomu kažu *ručice*). Sređuje se i na pasiki, 'di se žeńe, ako je podaleko, jer bi je teško bilo nosit u slami kući na guvno. Ječam se žeńe po Petru, a škurić i ozimac sazoru i ranije. Veže se u snope na sumit, na način, da trtor od stâvi meće se na klasje od druge. Za to se 'oće pleteno uže, koje se poput konopa od krova (to će reć slame ozimičene) oplete ili zametne od tri struke. Šiļ i pir žeńu se na isti način. — Kukuruz se trga ili bere prid Mijovila. Ovrće se klipļe s kukuruzovine ili se žeńe u kukuruzovini.

---

[1] Čuje se popivat ova pismica:

Žetvu žela môba Todorova
Na Iliju i na Mandalinu,
Ali Ile Mandi govorija:
„Savij, Mande, niz oblake trake,
A ja 'oću muńe i gromove,
Da pobijen mobe Todorove".

Stoga niki ne će da radu na ti dan, jer kažu, da je zlodesno.

*

Kukuruz se bere sada zanajviše u vriće pa se nosi na guvno ili potrim, a kukuruzovina se požeńe i nosi ća o sebi. Proso se žeńe po Velikon Gospi, kada dobro posajavi (požuti), a niki ga žeńu, je li samo *za'rtilo* (počelo žutit). Ńega vaļa ļuski žet, dobro se izvrti pri zemļi poradi piće, koja je dobra. U svakoj žetvi, a osobito u prosu, užaju se žetelice potirat, čiji će kraj naprid, ali se čuva, da se ne bi ostavilo nepožeńeni' vlati, pa ko prvi stigne kraju, oni goni prama svomu protivniku i reče se, da ga je *prožeja*, a za porugu baci mu pod nos jednu rukovet. To reku, da mu je bacija *mule*. Kada je proso dobro nareslo, veže se u snope na jednu vodu, nasadi se na trtor (u Docu kažu *pèće*), a vlati ili klasje neka kipće uzgor. Ako je slabo, ne more se dobro ni žeti srpovin, već se guli, čupa rukan, veže se u snope na sumit, ali velikon pomļon, da se ne prospe. Proso se uvik veže u uža od dvi struke zametnuta s muškin uzlon. Bâr se žeńe na način ka' i proso. — Sirak se žeńe s cilon sirčinon, slaže se u duge upravne stavi. Po stavin se iđe, pa se otkašaju vlati s komadon sirčine, pa se vežu š ńome u rukoveti, kada se slažu u uža za nosivo.

(Jamatva). Grožđe se bere tamo o jamatvi po Malon Gospi (8. šetenbra). Prije nikoliko dana čuje se bunbarańe po selu, nabiju se sudi (bačve) za vino. Vaļa kupit obruče, koji su obišno od jasenovine i biloga graba, a dobavļaju se iz seńske Rike, dovedu mornari u brodin i prodaju, a najboļi su od koprive i javora, to su domaći. Obruči se potopu u vodu, da malo omeškaju, kupi se u gradu *svilaca* (stùpa katramana) za uvezat obruče, a prije se dupera' (adoperare, služiti) vez iz poļa. Sada niki vežu obruče gozdon, kupi se gotovo u gradu, široka jednu tri prsta i zove se rigeta valižana (galvanizana), ne izi je ružina (ruggine, rđa). Po svakon kraju od suda stavu se po četri obruča, ako su od driveta, a po sridi opet toliko na dva pâsa; ako li je rigeta, po jedan dva najviše. Gleda se, da oni na glavi od suda budu čvrsti, jaki, stoga se i zovu *kapitani*. Kad se dobro nabija i očistija sud, ńamisti se u konobi na stine i *take* (komad driveta za podstavu), poškropi se vodon vas sud, a na dno se ulije dosta vode, da bude natopno a ne rasušno. Ako je sriša ili vece (feccia, taložina), niki obiju i prodaju.[1] Niki ne će da obiju sude za nikakve novce, jer kažu, da sriš uzdrži vino u zdravļu. Prvi sud u konobi stavi se uzgor, to je sud

[1] Trgovci iz Staroga grada — zvani *srišari* — dolazu svako lito prid jamatvu vrićon priko ramena i kupuju sriš. Prije bija sriš skup 2 do 4 krune po kilu, a sada jedva 1 kruna da se more prodat.

za kidańe masta (to će reć, da se iskreće u ń mast). Ako je koji sud pokvaren, ako zaudara vetaši, gńiladi ili ļutinon od kvasine, vaļa dobro isprat vodon i sodon. U sud za kidańe stavi se na čep sparožina (od brnistre), neka se vino boļe procidi ispod dropa. Kad se namistilo suđe u konobi, namisti se i turań u dvoru, trsti, konop i sve, šta je od potribe za oturnat vino. To činu plemeńaci, kada jin je turań u *komunu* (comune, zajednički). Za trgańe ili brańe grožđa ne će se velikog alata, štakod oštra u ruci, britvica, nožić ili škopilica i krto. Ženske nosu konistre velike, u kojin nosi se u *kace* (mali otvoren sud), koje su namišćene uz vinograd. Svak bere u krtole, nike ženske u pregļaču, pa se nosi u konistru. Kad je puna konistra, najmlađa i najjača divojka (zove se *konistrarica*) nosi i iskreće u kacu. Nađe se između muškići malo pojači, zagrne nogavicu na desnon nozi, zagazi u kacu i gńeči ili meči grožđe i stoga se zove *mečar*. Od smečena grožđa mast je gotov, donesu se dva mija (mješine od brava), otpuje (odlije) se mast vino ozgor pejaron (zove se *opolac*) pa zajedno s čegaļin zbaci u mišine i goni kući u sudove. Kad se bere grožđe, gospodar nadgleda i priporuča, neka se otribi zelenčina, gńiladina, šuškavica (suvo prazno zrno) i baci ća na stranu, to šćeti vino, goni ga na kvasinu. Kad se otrga' grozd od loze, guli se i takļa baca na tlev, a poslin se slaže i meće na 'rpe. — U jamatvi svak je za rađu, muško, žensko, staro i mlado, sitno i veliko. Mala je plaća za nadnicu i mala spiza (hrana); u podne jedna slana srdela, kruva i pit, kapule oli sira, a vruća se ništa ne jide do u večer. Isto sve slako pristaje, jer se grožđe uvik šćipļe i guca, pa oplâče criva. Gospodar obilazi po vinogradu, da nije koja loza ostala neobrana. Ako ostane koja *vrvošnica* (kitica grožđa na vrju loze), to ostaje za *palitkovańe*. Kada izađe kaca iz vinograda, to će reć kada se dovrši brańe, unda je srbezno (slobodno) svakomu ući u vinograd i ubrati, ako šta nađe. To je palitkovańe.[1]

(Guvno). Prije žetve vaļa napravit guvno, na kojen se uređuje litina. To se čini obišno poza kišon, poarije se trava sičkom (sikiricon) od kupusa ili otkon od ostana, a gńila se pobije s baketan ili końin. Ima i guvana posaližani' kamenon, ńi' je lako napravit, nije trave niti je triba pokrivat lamurinom radi sunca ka' guvna zemļiva.

---

[1] U jamatvi dica, čobanice iskopaju u meji ili u gomili rupu, obzidu stinon i drivļećen, napunu grožđa, pokriju šušńen i čuvaju čak tamo na jesen. To činu potajno, da niko ne zna. To kažu *zazidati u kućicu*. Divojčice užaju koji krtočić grožđa prodat u skrovitu za ńi'ove nakite i ženske potribice.

Žito se vrše, kad se vidi spodobno vrime za to, vedro i suvo. Prid večer nanašaju se snopi, a rano se ujutro nasađuju. Navršaj se nasađuje od stožine naokolo sve naokruga', slažu se stavi, ravna se klasje do klasja a upire se ili nasadi u pèće (podanak, trtor), da boļe more stat. Kad je teški navršaj, nasađuje se žito uprav, da stoji uzgor; ako li je lagan, tad se položi, ali uvik neka je puno guvno do brna. Da bi ko tija čudo nasadit, a ne more stat u navršaj, tada vršući podbaci. Kad se nasadu snopi u navršaj, uzmu se uža i baca u rupu od stožine, ter kako se navršaj nasadi, uža se skupu u desetke, zavije se svaki u kolač (u Sitnomu kažu *smotak*, u Docu *tùra*), zbroji se i odnese.

Šenica nasađena u navršaj obišno se omlati cipovin po klasju pocića ļuskije rađe, to se zove: *uzimati klâs*. Klas se uzimļe, kada pet šest ļudi počme mlatit s kraja, omlaćena struga goni se vavik na oposum, dok se redon stira u rupu od stožine, 'di se malo boļe prižme cipovin. Kad je tako klas uzet, udije se stožina na svoje misto. Ona je omotana s potribitin konopon, a na kraju privezana je kļuka drinova. Na kļuku se namećе ili smiće, kako triba, dugļi ili kraći konop od vršidbe. Końi se odma' po ručku 'vataju u *ajam* (pleteno uže), okreću jin se po mogućnosti grive unutra, a za ajam se zapne kļuka pa: ajd! de! — da se goni vavik na oposum počimļuć i svršujuć. Kraj brna zasiče se okruna, na ńu końi mušno udaraju, pa zato jin se često upeļuje, bockaju se i ošinu: u kraj, u kraj! Kad se izažme klas, prva slama popliva na površinu, splavi se grabļan i vilan baci u pojatu, koja nije daleko od guvna. Kad końi vršu slamu, radioci, ako je vrime od ručka, ručaju, a dadu kojen mlađen, da ji' goni; a kad se slama vadi iz guvna, końi se pušćaju da jidu travu ili zob. Kad se izvadila prva slama, końi se natiraju da malo pogruškaju ili obiju klasove, prije nego se nabaci druga slama. Dok se slama vrše, vaļa je pritresat vilan i sve poslidńe slame to boļe, da se ne bi u ńoj zajalo žita. Stane drug prama drugu od stožine i brne, pritresa se i goni redovito zaboj, da ne ostane cila. Slama je gotova, kad se dobro ugruška i razvuče, a navlastito kada iz ńe ispane sve žito, koje se vadi iz guvna treskajući vilan. Poza drugon slamon nabaci se treća opet od brne, diže se za jedan metar i razastire svud najednako. Kad se izvadi treća slama, opet se s kraja razastre četvrta i razmetne najednako. Kako se zgotovi i izvadi četvrta slama, ostaje još peta zadńa, a kada je težak navršaj, može bit još i više. Zadńa se slama nabaci na stožinu na 'rpu, pa se otlen vilan razređuje po svemu guvnu. Nu vaļa dobro

utrt, vadi se obišno grabļan, s kojin se dobro ušuļa vadeć slamu iz plive i žita. Zato se na lâzi, kad se vadi slama, razmete guvno, tu se goni šuļańe, zgodno protrese i slama izvadi vanka. O četvrtoj ili zadńoj petoj slami vadi se obišno, kad se iđe na užinu (objed), a końi se gonu na vodu. Kad se žito u plivi dobro ušuļa grabļan, brzo se zgrće, dok jedan odma' uzme *umet* (metla) od grańa crnograbrovi', mete brne i od ńizi redon. Zgrne se 'rpa na obišnon mistu pa se promeće, probaca ili provije (uzgor baca). Kad je potriba, zgrnu se i dvi 'rpe, s koji' se baca na jedno misto. Vidi li se vrime pod kišu, ili ako je triba i druge navršaje brzo opremit a nima vitra, zgrne se žito u plivi u *potrimu* (mala kuća poput pojate), pa neka čeka. Žito s 'rpe promeće se s lopatan bacajuć u visinu, a vitar popu'uje i čisti ga od plive. Kad ga je malo na 'rpi, a nije ni vele vitra, treska se rukon lopata i trepće žito; to se kaže *protočiti*. Dok se žito promeće ili protače, triba da drugi umetin žito šuļaju, umiju i odalečuju plivu. Brez vitra slaba rađa, a za znat, kako će se vladat prama vitru, obisi se o koncu bandirica (zastava) od ovsa ili klasa ozimice na trstiku i na svaki ću' vitra okreće se i kazuje, odaklen puše. Kada vitar dobro ugodi i dili, more se žito bacajuć složit u kosu.[1] Ako je vitar slab i vrtļiv, vaļa osin umićańa umeton i *pávati* (robon mavati), za koji posa' najboļa je jačerma ili arar (vreća). Šenicu a tako i druga žita vaļa prometnit dva puta, pozatizin nosu se po 'ladu u kuću.

Ječam se vrše na isti način, samo šta mu ne triba uzimit klas cipovin, niti se čini tolika slama. Pir i šiļ mogli bi se vrći isto tako, ali toga je malo, pa se mlati ka' i drugo žito cipovin. Proso se vrše, ali mu se ne uzimļe cipovin klas. O ńemu je uvik živa i trudna rađa, zato se puno rano nasađuje, da se more lip navršaj za dan sredit. Vršuć proso čini se pet šest slama, od tizi jedna ili dvi skraja obišno se izbacu, druge se proguļuju rukan, dok najzadńa sva se pribere na ruke. Prosena slama čudo se protresa vilan (u Sitnomu kažu *trovile*, u Podgrađu *slamovile*). Kad se proso ovrše, prometne se pa se pušća sušit dva tri dana; poton se opet provije i protoči na rešeto ter nosi u anbar.

Drugo se žito mlati s cipovin. To su šćapi ili podugi koci 'rastovi, jablanovi, oskoruševi lipo obdilani, u vrvu zarizani, 'di stoji *cipouza*, to će reć svežań od prašče kože, o čemu visi glavica od cipa. De-

---

[1] Kad se zgrne žito u 'rpu i počme promećat, govori se: „Bože, daj lipa vitra i prosjaka". Kažu, da je srićno vidit prosjaka na guvnu.

beli cip stoji u rukan a tańin se mlati. Mlatioci se razdilu u dva reda napolak, jedna strana diže cipove i zama'ne, a druga obara i udara š ńiman po guvnu. Sve se to čini u redu složno, svaka strana jednin ma'von grune, a na guvnu čuje se gromińańe, u ariji žviždańe, a po zemļi tutńavina: buh, buh, huv, huv!

Ozimica se vazda mlati s cipovin, pazi se, da se ne satare slama, jer služi za krov od kuće. Uredu se túte u dva reda, klasje se okrene jedno drugomu, omlati se pa se privrne jedanput. Mlati se i nasađujuć je, kad se odrišu túte. Grabļišće se zadije u mistu od stožine, pa se uzimļu omlaćene rukoveti, pri'vati ji' se pod klasje, udara se pećen o grabļišće i poteže k sebi, izvlači se sitnež, koji se nalazi u krovu od trave i sitni' slamka, šta se zovu *tarvine.* Kada se razluču tarvine od krova, slaže se krov u snopove, a snopi se zdiju u granice ili plaste, koje se bacaju na jesen na kuće. Tarvine se sataru końin ili da se smlatu cipovin, jer ji' ne bude velika množija. Ozimica se promeće ka' i šenica, ali je za puno lagļe, jer je more dobar pâv očistit od plive. Zato se i kaže: šenica je plivarica, jer u ńon mloga pliva, a ozimica goloprkna ili gološica.

Svaka je rađa u guvnu trudna i umorna, pa zato, kada ko sidne, reče mu se: šta si mi seja, ka' da si bija u guvnu.

K u k u r u z se peruša ponajviše obnoć, skupi se ka' na kakvo silo više mlađarije, u pivańu i šemluku radi se lagļe i veselije. Operušan kukuruz mlati se s cipovin, ili kako kažu u Docu *jokačin*, to će reć kočićin (sorican ili šćapin). Omeļci ili toturine pribiru se i ma'nu, ako na ńiman ima zrńa, pa se nosu na lisu, da se po zimi š ńiman boļe upali praška. Omlaćen kukuruz šuši se više dana na guvnu, sve doklen počme dobro praskati po zubin i kada mu se kļica ošuši (u Docu kažu *ščvrkne*). Dođe li kiša, vaļa š ńin bížat na lisu ili ga razastrit po podu natanko, ako nije dobro suv. Sirak se ne mlati cipon ni jokačen, već se uzimļu svezane rukoveti (ručice), pa se vlaćen (kita sirka) udara o stinu namišćenu ka' na nakovań. Tako odvrcaju zrna, a sirčina se slaže na misto; od ńe se radu male metlice za kućno suđe, zovu se metle *sirkovače* ili *svirkovače.*

K u n p i r i se kopaju prid Mijovila, nosu se u kuću i gonu na końma. Kad ji' je obilato, niki dija zakopa se u *träp* (jamica), koji se učini u zemļi. Tako isto i glavato zeļe.

S o č i v o se skupļa na jesen, a u primorju i ranije na lito, omlati se i provije. Niko sočivo triba *obáriti* (proći kroz vrilu vodu), da se ne bi *ižižalo* (živinica izila), a niko se obuļeni, to će reć oma'ne uļen ili stavi u uļeni sud, da se uzdrži zdravo. Luk i kapula kopaju

se o Sv. Mari. Luk se plete u *rešte* (pletenice), u koje se uveže i naniže do sto glavica, a pletu se sada obišno polurešte od pedeset a i od trideset glavica. Kapula se plete s krovon, jer joj ne dosiže trtor, u rešte po dvadeset i pet glavica. Ostalo se kopa oli bere, kad triba za kućnu potribu i kad se more.

(Vino). Kad se grožđe obralo i smečilo na vinogradu, goni se u mišinan doma u konobu. Suđe je redon namišćeno, najpri badań (veliki sud ozgor otvoren) pa bačve. Kida se (iskreće mast) redon, kako se lagļe poslin mitit u turńaštini. Prije nego se iskida u sud, niki sada duperaju sitovače od žice, kroz koju prođu mast, istribu sve čegaļe i ostovinu, a čist mast u bačvu. — U čegaļu je gorčilo, pa je ļupkije vino, kad se ovako otribi. Nikad se ne nakida (ne napuni) sud do vrva, vaļa ostavit jednu pô aršina, kada mast počme vrit, da more uzać. Drži se mast pod dropon 4—5 dana i više, kako ko 'oće koju vrst vina. Ako ćeš tanko ruso vino, šta se zove *opol*, odma' sutra otači ga, i to se zove *samotok;* ako ćeš da malo zacrni, drž ga 4—5 dana, imat ćeš na pô ruso a na pô crno, šta se zove *pašagot.* Ko oće sasvin crno ka' zečje krvi, drži ga pod dropon i desetak dana, neka dobro *ušerba* (uzavre). Ko će učinit uredno vino, dobro je svaku večer i jutro pogazit i oblit mast: uđe čovik golin nogan u sud, gazi po mastu i obrće gorńu stranu doli, da stojeć na ariji ne bi se uskvasila, a pozatin dobro otočit vina i polit po vrvu, neka po svemu sudu bude jednako vreńe. Kad se vidi, da je vino oporito, tvrdo, stiska usta ka' šipkovina, unda se po vrvu baci mladoga masta, to mu daje boļi gušt (ukus). To se kaže: zamladit, zasladit. Velika žestina od vina mogla bi zadušit onoga, šta iđe u bačvu, ako se ne čuva i vavik glavu iznaša na ariju.

Kad je vino dobro *utrčalo* (izavrilo), nosi se turńat. Najprije se otoči vino na čep kroz sparožinu, i to se vino zove *otokovina,* to je cvit od vina. Najboļe otače se u širok a nizak sud, koji se zove *pritorak,* a mala zdilica pod sudon, 'di kapi po koja suza vina. zove se *postava.* Pozatin nosi se drop u turań, a vino iz turńa iscinđeno zove se *podložje*; stavļa se napose, jer puno mutno. Ženske nosu na glavi u maštelin drop iz konobe na turań. U konobi je jedan muškić u bačvi, koji nagrće motikon i rukon drop u maštela, drugi je muškić opasan u trstima na turńu, on prima drop, rastrče ga unutra i pobije nogan, neka pada na sve strane pojednako. Ako je drop puno žitak ili ridak, nabaci se u trsti brnistre ili grma, da mańe prolije a boļe se zbije. Kad je pun turań, dignu se trsti, vas drop stoji u jednon komadu; to je *lib,* koji se opaše debelin pason

ili konopon, koji se zove *liban*, i dobro utegne. Postavu se ozgor dva tri driva lipo izdilana, to su *pogače*, na ńe se naslonu *krkaturi* (dva uduga i debela driveta, šta vežiju loze), pa se zaviju *škrove*, to su dvi vrtaļke debele, koje učińene na kolače pritiskaju krkature i pogače, stiskaju lib, u dropu sve čiči i pišći, a vino curi se u kamenicu. To vino izažeto s turńa zove se *turńaština*. Kad se napuni kamenica, vino se salije u maštela, ako ženske nosu, ili u mijove, ako se muškići zameću. U turńaštini ne ima velika taloga, ali ima pašćica od grožđa, ļupina i svaki' otpadaka, pa kad se vino salije u konobi, vaļa stavit na sud *sitovaču*, to je ka' rešeto od žuke ili site, kroz koje prođe čisto vino, a pašćice ostaju u sitovači, koja se istrese i očisti. Sitovača se stavi u vinotoku ili lakomicu, iz koje se toči vino u sud. Na turńu 'oće se snage za zavijat, dva i tri puta u'vati se pet šest objači' ļudi i složno na jedan glas zaviju škrovon, ne bi reka' sad će nà u komade. Kad se više vidi, da malo vina curi, odavije se, raspaše lib, potegne vanka ploče od turńa, rastrese na ruke i opet povrati u trsti na turań, da se *priturna* (po drugi put izažme). Drop se ocidija, vas ka' prga, zbija se u klipove, nosi se u kuću s turńa. Ako će se od ńega peć rakija, ne rastresa se, prinaša se onako u komadin, baca u sud, zbije nogan dobro, zastre ozgor listovinon od orija ili lozovine, a povr' toga poduši zemļon gńilačon ili salbunon (pržina). Kada nije za rakiju nego za bevandu, unda se vas razdrobi i pusti se za jedan dan da se malo raspali, pozatin nalije vode, a drugi, treći dan, kada malo užesti, pije se ta *bevanda*. Otoči se prva bevanda, koja je najboļa, pa se opet nalije i dva i tri puta. Niki činu vino *polovnik* na ovi način: Drop se ne prižme puno na turńu pa se dobro zbije i zatvori u sud, a kad dođe tomu vrime o kopačini u korizmu ili na lito, ulije se vode, i eto lipe rusike ka' mane božje. Najlipļa je bevanda od *prošeka*, slaka je ka' med. Prošek se čini od slaka grožđa *okaca* (u Postrani kažu *glavińaš*) i od biloga *vugave* ili *karagaće*, posuši se na suncu, i kad se dobro zažme u se, smeči se, izažme na mali turńić, a od dropa nalije se bevanda.

Kad je vino saliveno u bačve, pusti se da vre za cili misec dana, pokrije se samo daščicon tapun (otvor), da ne upada prašina, ali se ne smi zatvorit, vaļa pustit odušak, da vino izriga onu svoju pinu. Dobro je nadolivat sude, neka uvik gogoļa na tapunu. Kad je vino pristalo vrit, zatvori se tapun, a kad je pak učinilo svoj depožit, to će reć kada se je slegla mutež na dno. dobro ga je tamo o Mratińu dne pritočit po prvi put, ili, kako kažu, dignit s vece. U prita-

kańu gleda se lip suv dan, najboļe je na ušćapu, kada je pun misec. Čisto se vino pritače u sudove lipo sređene, očišćene, a veca (mutež) ocidi se i stavi sušit. Nije zgorega u pritakańu i sunporat sud, a to na sunporaču, šta se užiga. Niki, koji se držu starinskog vladańa, ne će da pritaču ni sunporaju, ali je jezivo, na velikin grmļavinan ili trusu vino lako cikne, brzo se privrne. Iđe vino pokvareno na *maravan*, zeru da je ciklo ili krenulo; a to ponajviše od nepuna suda; ako je puno naļuto, anda je *kvasina* ili *slâvo*. Od neredne kišne jamatve vino se kvari na *muvu*, koja daje gorčilon i smanta glavu. Kad se istoči vino, veca se dobro ocidi a sud sunpora, zatapuna (zatvori) i ostavi tako. Niki užaju oblit sud moren ili vodon, to nije dobro, more potegnit na *vetaš* (gńiloću), a niki odadniju (otvoru dno) i pustu da arija dobra na teplu danu u'vati dügu. Konobu vaļa držat čistu, urednu, skidati plisan sa suđa, ako se na vlažnu u'vati. U zadńe vrime niki pituraju (maste) sude crļenon zemļon, baš da ji' vlaga ili biša (crv) ne utamani.

Na jesen poza jamatvon bere se list po lozan, razastire na guvna, na ploče od kuća i drži za zimu, to je pića životińi.

(Rakija). Na jesen se kuva (u Docu kažu *peče*) i rakija od dropa. Vaļa najpri odušit drop u badńu ili bačvi, skida se gńila listovina, doklen se dođe do čista dropa. Namisti se kota', na kojemu je kapić (pokrivalo) i civi, pa 'oće se kaca, koja se nalije vode, kroza ńu prolazu civi, iz koji' curi rakija u *žbańu* (mali sud od drivetá). Kota' se namisti u peći, 'di je zaziđan matunin, ili se naćuli na tri stine od drstve ili sedre, koje ne mogu progorit, a između stina loži se dobar ogań. Kota' se nabije dropa *podukrajan* (maldane pun), sastavci kapića i civi omažu se gńilon ili tiston, da ne ima oduve. Kad se 'oće učinit šćeta rakija, ne meće se ništa u drop; ali ako se 'oće čin zamirisat, primiša se: rute, pelina, koromača, kaduļe, ivice, smričaka, naranača, limuni, rogači, jabuka. To su trave likarice, daju malo gorčilon, a to je, kažu, zdravo za stumić. Ta se rakija zove *travarica* ili *likarica*. Rakija se kuva u kotlu 4—5 uri, kako koji kota'. Najpri izađe žestoka rakija, koja se zove *špirit;* pozatin ona sridńa rakija, a u zadńu tanká i slabija, koja se zove *pléma*. Kupi se pléma na bandu (na stranu) pa se opet miša s dropon. Rakija se kuva obdan i obnoć, 'oće se ko je višt, da zna dat regulu (pravilo) ogńu i kotlu. Na starin vinogradin (zovu se *staretine*) vino je puno boļe, jače, slađe, a po tomu i rakija gušnija (slasnija). Ko puno zanavļa vinograde ili ima puno *mladine* (mladi' vinograda), vino mu je *lezerasto* (leggiero, tanko),

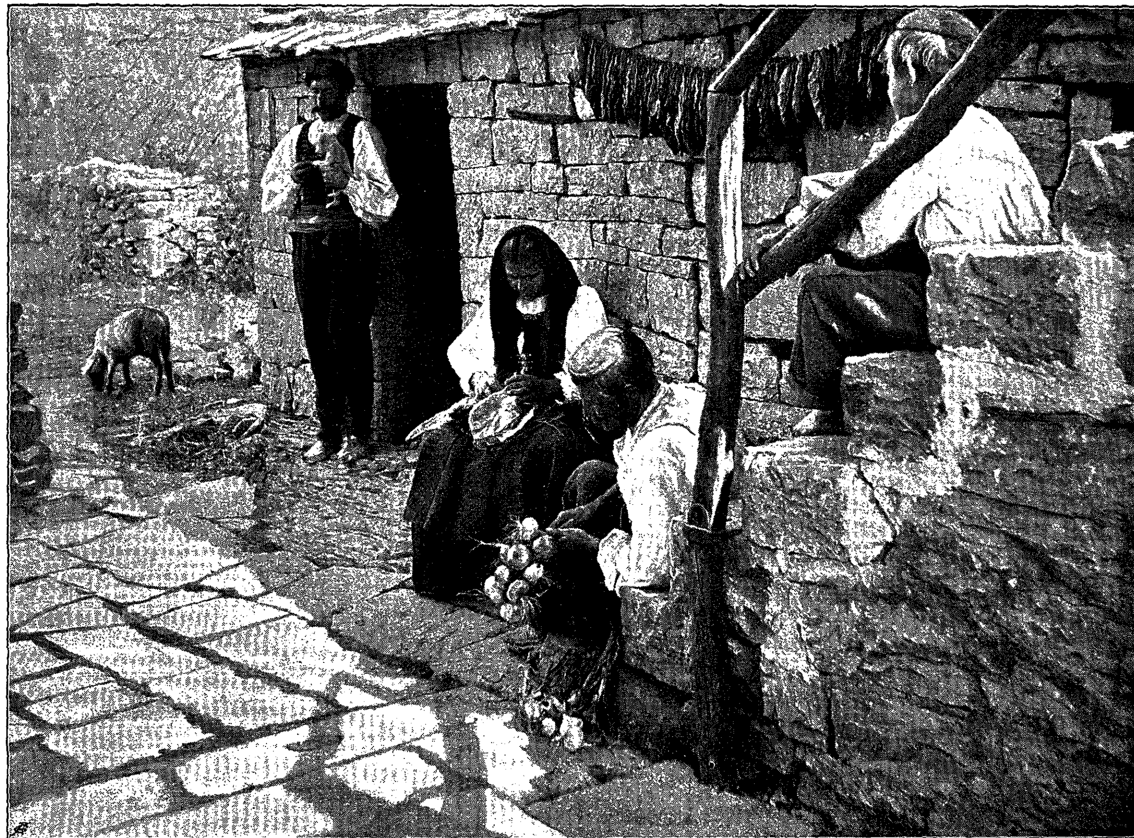
a i rakija od mali' gradacijuni (stupańa žeste). — I vino i rakija služi za kućnu potribu, ali ponajviše za trgovinu, prodaju. Gorńaci Bošńaci u prijašńa vrimena dogonili, a i sad kadikad, 'rane, žita, šenice u barat (prominu), a Poļičani ńiman vina i rakije. Sada se prodaje zanajviše trgovcin na more za gotov novac ili oštarin (krčmarin) u Splitu i Sińu. —

U stari zeman sve do natrag dvajestak godina sijalo se u gorńin i sridńin Poļicin *konopļe*. Od toga se činile i nosile košuļe i druga prtenina, a najposlin zatkavale se vriće š ńiman. U dońin Poļicin sijala se *brnistra*, brala i topila u more pa se istukla i prela za košuļe. Konopļe se močilo u močilin i trlo se trlican; zato je i danas besida u puku, kad se komu zapriti: čuvaj se, jer ću ti učinit šta i trlica kučinan. Sada malo je vidit i konopļa i brnistre za tu rađu, kada je u butigan (dućani) svakakve robe od vabrike.

U Srińinu, a ništo i u Zakušcu radu rešeta od ševara (síta, žùka). Učini se obruč, to će reč kalup za rešeta, doli se plete siton (ševar), a naokolo učinu se uzbrdo tri četiri krune od slame, krova od ozimice. Srińani prodaju ova rešeta po selin, po pazarin i u gradu.

Duhan. Duvan se je sadija odavna u Poļicin, ponajviše krijomice, i to se je zvalo *kuntroband*. Sad se sadi prid kraļa za vagu. Vaļa imati za to dopust za toliko i toliko struka na ton i ton zemļi. Doklen nije bilo kraļeva dopusta, sadija se duvan po škrapan i krasinan, u sakrivenin dočićin po Mosoru, ali s velikin stra'on, da ne naleti guardija ili vilanca (financijalni stražar). Mloge se kuće umele od duvana, zatekle ji' velike munte (globe); izastali ļudi i čamili po toliko godina u pržunu (tavnici). Kad se je duvan sadija krijomice, kažu, da mu se nije gledalo u oči ka' danas, pa bi ga bilo, Bože tebe: dvanest struka izbacilo bi oku pravoga *ičelika* (ičel, najboļa vrsta duvana). Biži, biži, brate! pa ko ti je unda pod rasad sipa' gńoj, da se upali, ko li je probira' kokošiji gńoj i vini splovak za ń, ko li ga je ograđiva' drvečijon, ko li ga pokriva' obnoć i po ružnu vrimenu, ko ti ga zaliva' na dan po dva puta?! Nije bilo okolo ńega vrpńe ni bava ka' danas, nego nađi zgodan škip zemļe, uzbrčkaj je, truni gńoja, posij, pa rasad naresti ka' gora.

Držalo se za najsritnije sijat ga prva dva dana pokladńa, osobito na prvi marčani petak, a sada najviše o Josipu. Zemļu, 'di se je ima' sadit, vaļalo je dobro uskopat i nagńojit, ka' šta se radi i sada, a ima ļudi, da samo uzoru dva tri puta, pa dobro prođe, ako i nije modar ka' na kopanici. Dosad se je pokriva', kad bi se posadija, da ga ne popije sunce, a sada malo ko da ga pokrije, ne udi mu

Sl. 54. **Gorńa Poļica.** Nizańe i sušeńe duvana; pleteńe kapule.

da se prid mrak obisi i skuviždri, kad ujutro, osobito iza rose, opomene se i lipo piva. Sadija se je u krijomično vrime od Nepomucina do Ante ka' i danas, kad su se zagoļatili (poveli) za ńimen. Nije se sadija u to vrime po trajini (špag, konopac), na kojon su zabiližene mire, da bude na trijangul (trokut) ka' sada, nego nabadaj ga omašito ka' i kupus, pa dođi k ńemu tamo, kad bi se znalo, da vaļa štakod za u lulu, a sada se okopaje, kogod ga i ogrće. — Običaj je uvik bija čistit duvan od zaperaka, otkidat i škopit cvit, da bude jači u luli i na kantaru (vagi). Duvan se bere obišno po Velikon Gospi, a na Ilijinu u podne ulazi snaga u duvan, pa od tog dana more se za lulu štakod *ućimulat* (nasitno ubrat). Duvan se bere, kada počme žutit, list za'rti i pulija (popigavi) i kada podgori bilušina. Kupi se najpri bilušina, koja je blizu zemļe, pa se podabire redon po zrijańu: sridńi, podvršak i vršak najposlin. U krijomični zeman nije se duvan gleda' redit žut, ka' šta se sada gleda, kad se radi prid kraļa, nego da bude crļen ka' kapa, od toga su bila puna usta. Meća' se je zato u prosenu slamu po više dana, da vas požuti, naniza' bi se čavaldušon[1] na konac, pripeja bi se na špruļu i metnija u zaklonicu u 'lad, da se suši. Da ostane žut, sada se ne žuti mlogo u 'rpi, nasadi se po podu i drži dva tri dana, ter kada lišće dobro za'rti, tad se niže, pa ako se vidi, da je čudo zelen, ne proviša se odma', jer bi osta' zelen, nego se obiša u kite. Za vagu svak gleda uredit ga žuta, a to je do zemļe, gńoja, rađe, brańa, žutine u 'rpi, do kuće i vrimena. Teško je to sve pogodit, pa više puti izađe ka' i kalilo kovaču — po srići. U prva krijomična doba nije se duvan vele pačija u pačice ka' danas, nego se mota' u ture ka' konop oli veza' u *demete* i *deńke*, kada triba' da dobro ojuži. Pačice se probiru od jednaka lišća i duvan se dobro ugladi. — U gorńin i sridńin Poļicin puno se sadi duvana, lipa je korist od ńega, imaš sigurna kupca, to je vaga, a kraļeva kasa plaća za gotovo. Puno svita puši, pa jin je drago, da brez stra'a mogu jemat za svoju potribu duvana.[2] Muškići izaberu za pušit, a ženske nikoliko pačića za u robu, da tarmica ne izgrize.

Cvijeće. Cviće sadi mlađarija, osobito divojke. To je najlipša divojaška zabava i utija; cvit je nakit divojaškog tila. I momci se tamo

[1] Igla čavalduša, s kojon se šiju vriće; zove se i „babina igla“, jer baba u ńu more vidit: velike uši ima.

[2] Kad je doša' dopust od kraļa za sađeńe duvana, uzveselili se stare lulanģije pa bi rekli: „Bit će mi drago, kad pođen s ovog svita kazat (tomu i tomu), da san se sit napušija svoga duvana“.

na lito i premaliće zaokite cvićen. Divojke nosu kitu cvića za prsima, u nidrin, a nike po kiticu u ruci. Momci nosu za uvon, za kapon ili o kanparamu. Stare žene pozadiju u nidra dva tri struka murtele, erbarože i podnesu pod nos, neka jin malo zamiriše. Divojke se kitu garikulin, vesliđanon i bosiļen. Mušno je nać kuće, 'di je divojke, a da se ne goji cviće na ponistran (prozori), sinican i balaturan (tarabe). Cviće se goji u pitarin (lonci od zemļe), raminan od late, lopižan i kašetan (skriňice od driveta). Lopiža se provrti na više misti, pa se kroz onu bužu usadi struk cvića, a poslin kad izreste, splete se i ubusa, da je lipota vidit. Za cviće 'oće se metnit u sud najlipļega i gňilijega gnoja, to je splovutak od zemļe, i osoke ovčijega gňoja, a umiša se i kokošijega. Tako se goji kadifa i gariful, cvit dosta obļubļen za nakit, a sad đeranija, vijola, ruža, erbaroža. Kaloperje (u Docu kažu goloperje) sadi se i po vrtlin u kraju pod zidon za ugodni miris, a tako i ruža ponajviše u okrajcin vrtla ili u dvoru. Divojaški je posa' svako jutro i večer zaliti cviće, otribit ga, pribrat prstin gňoj okolo stručja, da lipo reste. Kad ugrije velika žestina sunca, užaju ga pokrit grančican, da ne usa'ne. Ko cviće ne nosi, reče mu se, da ne triba, jer da je on i od sebe cvit. Lopižice cvića i pitari držu se na visokin ponistran ili taraban, da ne more svak dobavit s puta, jer se bija zakopitija običaj od bisa mládenaškog, da bi momci znali obnoć za dešpet (prkos) divojci odnit ili pokidat.

Livade. Osin Zakušca i Duća malo je u Poļicin livada (u Docu kažu livoda), nit se kosu po dva puta ka' u drugin mistin. Kosi se kosan, kad je trava cviton nabujala, a to od Ante do Petra (13. do 29. zuňa). Namisto livada trava se žeňe po ogradan ili se kupi po sijanican i vrtlin. Ledine i ograde, koje se ostavu za travu, zabraňeno je na ňiman past životiňu. O Blagovisti, kada počimļe trava iz zemļe, stavi se *siňal* (znak), udije se povr' glavice ili ograde dobra špruļa (grana) okresana, na koju se postavi kolik gňizdo mašine (travurine). To je znak čuvaňa i zove se u gorňin Poļicin *zabila, ćućak, đuđevak,* u Ostrvici *podbila* ili *piket,* u Sitnomu *ćurlin, margin, grádac* (jer naziđu stog od kameňa). U doňin Poļicin obilu japnon cabla, da se vidi, 'di je zabraňeno past, a 'di nije cabla, učinu *ćuk* (stog) od kameňa i obilu japnon.

Trava se bere, čupa ili kupi rukan po ogradan i ledinan, a kad je dosta velika, to će reć kad je prolitňe porosice istegnu, žeňe se srpin u zuňu (lipňu). Ova je trava poļska slasna i pićna za blago, puno boļa nego ona s livada. Ali koja vajda, kada je je na žalost

malo. U primorju najmańe je trave, pa kada na velikin natopin zatravu vinogradi u Splitu, a prispije vrime od kopačine, iđu primorke u splisko poļe, naberu za male novce silu božju trave i gonu kući na mazgan. Pokupļena trava po ogradan, požeńena po brigovin i pokošena po livadan, pušća se da se osuši pa se unaša u kuće, u pojate ili poviše blaga na grede. Naša trava bude ponajviše od vláce, diteline, boboļa, sitnice, širuļe, medeļuske, klobučca, jasenka, primora, oštruļe, ļuļike, pirike, tavke, žutenice, slavka, rašpa, mace, bušina, podbile, metvice, koromača, sritve, mačinca, rdobrada, jaglice i toliko drugi' vrsti. U Sitnomu najviše trave po Mosoru, nosu na brimena (velike snope) i prodaju po drugin selin.

Malo je piće za životińu, pa je red sić i kupit *šušań* pod jesen. Za šušań bere se grm od gore, lišće s loze, smokovina, vrisak, kaduļa, to je zimnica blagu. Stavi se na kuću, po dvorišću i vrtlin, da se malo prosuši, pa se unaša u kuću. Najboļi je jasenov šušań, koji se usiče, pusti se da malo prošmagne (provene), zbije se (u Docu kažu zdije) u stogove ili plaste na prozračnu mistu, neka se boļe uredi, ili ako more stat, unese se odma' u kuću. Dangubniji skupu za końe gra'orine i loze po vinogradin. Ko ne more izać zimu s domaćon pićon, kupi nikoliko balâ (veliki smotak) sîna na pazaru po 8, 10, 12 para kil., kako koja godina.

Voće. U sridńin i dońin Poļicin jema dosta svakakvog plemenita voća, poza Mosoron u gorńin Poļicin nije ga mlogo. 'Di su zemļe nadojene vodon a pokripļene dobrin gńojen, eto ti krušaka, jabuka, trišańa, višańa, oskoruša, ardelija, vuńa, prasaka i šļiva, ka' usrid talijanske Puļe. Te voćke restu ponajviše uz vrtle, potoke, na podvornican i vinogradin. Orij i omindula (bajama) dobro se održu i u suvoti po ogradan i gomiletinan. Voćka se usadi po sebi ili se od niki' — a malo je toga — posije sime u rasadńak pa prisađuje. Orij, omindula, murva, kostela (koprina) osimeni se, iznikne po sebi, izreste i urodi, brez da se ruka čovičja ikad takla. U Srińinu, Gatin i Podstrani najveća je isa od pitomi' voćaka, jer zemļe slasne a obiļe od vode, koje proviru na sve kraje. I Podgrađe ne izostaje, u prančelku oko Gubavice goju se limuni i naranče. Kruške iziknu same, divļe su i zovu se trnovače ili trńače, pa se navrnu na pitome i puno su boļe nego one prisadnice. Tuńa ili vuńa nije toliko za jiće, daje lipi voń, drži se u robi za miris, a u bolesti kuva se i oni sok pije, zdravo je, kažu, za prsi. Trišńe puno rodu u Gatin, Tugarin i Srińinu, najboļe su iz Srińina, ne prigńiju, ńisu crļive. Praske su najboļe iz Podstrane, one velike zovu bajame, svaka je ka' šaka,

prodaje se u Splitu do 80 para kil. Na glasu su smokve iz Zakušca, koje nanižu na vince, stavu malo javora, da zamiriši. U dońin Poļicin nije vele trišańa, ali prikrila višńa, koja urodi na nikin godinan više stotina 'iļada kila, ka' piska na moru. Vozi se puno u Zadar za vabrike od rožulina (maraškin), a sada počeli sušit, prodaju u Treštu za 'Amburg i Amerike, jer iz suve višńe vadi se sok za začinu vinu, slakarijan i nikin likarijan. U sridńu prodaju se vriške (ne suve) višńe po 12—15 kruna kvintal (sto kila) a suve 50—60 kr. Trišańa ima plodńača, šta se same rasplodu, ali su boļe navrtńače. Višńa se svaka navrće na rašeļku, okolo ńe nikakva posla ni radńe, nego dobro je zagńojit, kad se i vinogradi obnavļaju. Od višańa čini se i *višńak*, to je sok ociđen od višańa, služi u trgovini za primišańe i tangańe vina, skupo se prodaje. Maslina dosta u dońin i sridńin Poļicin, a u gorńin malo i ništa, osin u Trnbusin u prinačelku Vrankovića meje. Usadi se malana, a kad podresțe, oklaštri se i pazi, da je guba ne popliva ili crv ne rastoči. Uļe se malo prodaje vanka, dosta da ga je i za domaću začinu i potribu, jer masline uritko urode. Kaže se: ritke su uļene i medene.

U zadńe vrime počeja se svit puno brigat i za voćke. U Jesenican, Podstrani i Srińinu nakupovali plemeniti' rodni' voćaka iz Gorice, iz drugi' državni' carski' rasadnika. I vlada dalmatinska iz Zadra pružila svoju ruku, dala pripomoć u novcu. Izvižbali se ļudi i u navrćańu voćaka, vlada šaļe po selin putujuće učiteļe, pa se ńi'ov nauk prima. Navrću se višńe i trišńe na rašeļke, smokve rodne na nerodne, petrovače, kruške na trnovače. Najsritnije, kažu, da je navrćat o Sv. Petru, a niki užaju i ranije. Navrće se na *pišćac* na ovi način: usiče se lipa grančica od dobra simena voćke, svrne se pišćac pri mistu, oklen je trgla nova mladica, rašeļkova mladica slomi se svrja, obili se kora sve to niže, navuče se na ńu pišćac, sve doklen dođe u naravnu tvrdinu. Pozatizin natiraju se na pišćac dva tri lista, zaveže se obiļenin kajišićin od kore, zamaže goveđon galebinon i pokrije pločon, doklen počme zebat. Drugi je način navrćańa na *bok* ili na *oko:* proriže se kora, utira pup i umetne grančica, zalipi i dobro obavije. Niki navrću i na *rascip:* posiku i obrižu granu, rascipu i utiraju ka' klin dobro navrtak, svežu i zamažu. Loza divļa, zvana *oprļaš,* posiče se povr' zemļe, rasplati se, pa se stavi pišćac od pitome loze rodice, dobro se utegne pa se obaspe zemļon i pokrije pločon. Nije svak za navrćańe, 'oće se čovik pratik, a kažu, da je puno i do srićne ruke.

(Nastavit će se.)

Mańi prinosi.

Frjanovo.

(Narodni običaj na Murskom poļu.)

Zabiļežio Vid Habjanić.[1]

Na Murskem polju med Ljútomerom in Rádgono obhajajo fantje posameznih vasí že od starodavnih časov — se vé, v družbi domačih deklet — gostovanje, katero se tukaj „Frjánovo“ imenuje, ker se vsakikrat obhaja navadno prvo nedeljo po godu sv. Florijana, dne 4. maja. In to gostovanje ali „Frjánovo“ hočem popisati kolikor mogoče natančno v tistem djanju in narečju, kakor se je vršilo in se šé vrší v Nóršincih pri Ljútomeru (Lótmerku), katerega sem se v mladeniški dobi večkrat vdeleževal.

Večer pred Frjanovin smo čehi vkűp prišli pa smo si pogúčali zavolo Frjanovega: keri čehi bodo šli na Frjanovo; kejko bomo vina kűpili; kejko de vsakši v penezih k coj da; pr keroj hiži bomo meli Frjanovo; keri čehi bodo šli po vesi pobirat in keri bodo šli vina kűpit; nazadnjo pa keri bodo šli kűrit.

Na Frjanovo zarán more pri vsakšoj hiži moški zakűriti (v peč). Zato smo šli navadno trijé čehi jako zarán, pa smo pr vsakšoj hiži po celoj vesi eno malo odkűrili. Pr nekoj hiži, gde so bile tűdi puce, tam so nam pripravili jajca in zábel, da smo si cvrtjé pražili.

Kelko čehov in puc je šlo na Frjanovo, tak smo zračűnili, kelko bode vina potrébno, kelko govédine in kelko bomo muzikantom plačali (navadno smo meli enega muzikanta z remúnikami), zato smo dali vsi čehi edńako pénez (puce nič).

[1] Prinosnik je „nágorńak“ na Plešivici pri Jeruzalemu, župa Sv. Miklavža u Ļutomeru (Štajerska). — Ovo je jedan između prinosa, koji su „Zborniku“ stigli nastajavańem gosp. Vida Janžekovića, kapelana u Sv. Lenartu. *Ured.*

Dva starša bole spoštovana sta šla in sta naprosila hižo, gde smo meli Frjanovo. Tista dva ali trijé so navadno kűpili tűdi vino in govedino in so naprosili in plačali muzikanta. Tisti trijé čehi, ki so na Frjanovo zarán hodili kűrit, tisti so šli tisto nedélo pred poldne po vesi pobírat, samo navadno k tistim hižam, od kerih je što ša na Frjanovo. Dobivali smo navadno svínjetine in klobás, pr nekoj hiži tűdi živád (kokóš, píšence in drűgo), melo, sir, vrhnje, maslo, pűter, jajca. To pa so popoldne prnésle puce, kere so tűdi z nami bilè na Frjanovén. Pa tűdi drűge dobre gospodinje so nam kaj darovale.

Zdaj se je začelo prpravlati. Čehi so potrebne mize, stole, žlice, nože, vilce, glaže in kupice vkup znosíli; starše puce pa so prprávlale v kűhnji, delale pogáče, bidre, krofe in trebile šalato. Drűgi čehi pa puce pa so z venci in zelenjom oplétali hižo.

Dere je vse to kredi biló, te nas je najstarši, ali drgáči najbol spoštovani čeh razvŕstja za mize. Nájpredniši prostor je odlóčja za sebe, nas te drűge pa je razvŕstja po stárosti na obé strani, in vsakšemi eno puco, več ali menje, kero si je keri sam zvolja. Mlajši kak 16 let je né smeja na Frjanovo priti. Gda smo bilí vsakši na svojem mesti, te se je začelo nositi na mizo. Za toti posel smo navadno odlóčili zmed starših čehov enega, keri je bija zanesljiv, da se mu je smelo zavűpati vino in da je tűdi prprávlene jedí in vse drűgo íma na skrbi. Streči (gor nosíti) so mu pomagale ženske, kere so kűhale; po potrébi tűdi drűgi domači. Gda so se že vse jedí znosíle na mizo, te se je začela vršíti najbol imenitna reč, zavólo kere se ravno Frjanovo obhaja.

Najstarši (najbol spoštovani) zmed čehov prime kupico v roke in nazóče nagovorí: „Dečki! Vi ste gnes prvokrat na Frjanoven. Zato, da smete po noči priti na ves med čehe, bote zaj kronani. Jaz pa van povén, kak se morete obnašati:

1. Po sončen zahódi ne sme nobeden s klobűkon na glavi na ves priti, more meti kapo.

2. Kaj bode se med čehi gúčalo, toga ne smete nikdar dale praviti.

3. Na vesi med čehi pa tűdi vsaki sam za se se spodobno obnašajte. Grde praske delati in razbijati ne smete.

4. Med pótjoj ne smete komu kakše škode delati, koga dražiti ali zasmehavati.

5. Če grete v drűgo ves, se morete s tistimi čehi prijazno pogovarjati; pa če drűgi čehi v našo ves pridejo, jih ne smete za norca meti.

6. Dobro imé domačih čehov in puc morete pr sakšoj priliki zagovarjati.

7. Dóma stárišon péneze ali kaj drűga krasti in po nepotrebnen po krčmah hoditi, toga nigdar ne smete.

8. Če bi se keri čeh ali kera puca z domače vesi namenila preveč slabo oženiti, morete to braniti in razdirati kejko le mogoče.

9. Če bi k soldakon odišli, pa pridete nazaj domù, ne smete nigdar domačih puc pa čehov za norca meti, pa pŕti jin preveč štimani biti.

10. Starih lűdí ne smete za norca meti, ali se ž jimi prepirati.

Če bote vse to včinili, kaj van jaz zaj pravin, te de vas vse rado melo; pa bote tűdi posód meli počtenje.“

Zaj pa jin vsen napije in muzikant zaigrá kakšo veselo poskóčno. Puce pa prinesejo v hižo že kredi napravlene vence iz zelenega divjega šipka in ga vsakša tistemi, poleg kérega je sedéla, posadí (pritisne) na glavo.

Nato se začne plesati in med pleson se pojejo različne narodne, nabožne in druge domače pesmi. Pŕle pa je keri zmed gostov odíša, se znosijo tűdi ovenčani bidri na mize in se razvrstijo po svoji lepoti tak, kak so sploh gostje bol ali menje cenjeni, t. j. najlepši bider se postavi navadno pred prednika, ali sploh pred tistega, ki je predgo kronanin. Tista puca, ki bi bila po mnenji zbranih gostov najbłiže svoje ženitve, ali prav za prav kero določi prednik, tista more vzeti en bider in ga prerezati v znaménje, da se na skoren loči iz drűžbe ledičnih. Drgáči pa se ta čast lehko tűdi drűgoj puci da.

Ples trpí navadno do belega dne in se menjava ali večkrat popónoma zadűší s petjon tistih, ki plesati ne marajo.

---

*

TREĆI DIO.

Prijegled časopisâ.

NAPISAO DR. D. BORANIĆ.

Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина. *Издава Българското книжовно дружество.* Книга XIX. Нова редица книга първа. София. 1903.

S ovom XIX. kńigom preuzelo je Сборникъ od ministarstva za narodnu prosvjetu „Bugarsko kńiževno društvo“, koje će ga pod istom redakcijom i u istom smjeru daļe izdavati i nastojati, da mu uz pomoć starih i novih suradnika i raširi područje. Glavnu brigu oko Сборника i daļe vodi L. Miletić, koji je i u ovoj kńizi napisao opseżnu raspravu *Нашитѣ павликяни* (s. 1—369). Ime pavlićani poznato je danas u sjevernoj i južnoj Bugarskoj; ono je ostatak stare pavlićansko-bogomilske jereze, a pripada bugarskim katolicima. No ime „Българи католици“ sve više potiskuje u zaborav staro ime pavlićani. Pisac prati razvoj pavlićanske jereze kroz XIV. i XV. vijek i opširno govori o misionarskome radu frańevačkoga reda u Bugarskoj u XVI. i XVII. vijeku, koji je organizirao katoličku crkvu u sjevernoj i južnoj Bugarskoj. Daļe opisuje pavlićanska naseļa, i to ne samo ona, koja i danas postoje, već i ona, kojih je s vremenom nestalo. U XVIII. i XIX. vijeku pavlićana najviše ima u Nikopoļskoj eparhiji, gdje su ih i najviše progonili, te su se oni morali seliti u Rumuńsku i Ugarsku (Banat). U XVIII. vijeku zamjeńuju frańevce pasionisti, među kojima se osobito ističe Fereri, a u okolini Plovdiva djeluju redemptoristi i kapucini (Andrija Kanova), koji su otvorili u Plovdivu i pavlićanski duhovni seminarij. Pasionisti su mnogo nastojali oko toga, da pavlićane oduče od starih narodnih praznovjerica, te iz ńihova rada doznajemo za neke narodne običaje; tako je na pr. narod žrtvovao samodivama, da ih ublaži (t. zv. kurban); kad bi se sagradila nova kuća, činila bi se „služba“, t. j. žrtvovala bi se „kućnome bogu“ kokoš, riba ili jańe; kad bi umrlo u kući čeļade, vaļalo je ovršiti „razdavańe“: ako je umr'o čovjek, zaklali bi jare, ako žena, ovcu, ako momak, pijetla itd., to bi svi zajedno uz neke molitve pojeli, a treći dan izvršili obred

„zleńe“. Mnogo su se bojali „paleusnika“ ili „vrkolaka“ (od prilike naš „vukodlak“) te su gledali na različne načine da ga umilostive. Misionari su nastojali i oko toga, da provedu reformu narodnoga odijela i oduče narod od starih igara; ustajali su protiv starih ženidbenih običaja i sijela itd.; no to im je dakako slabo polazilo za rukom. Veće su uspjehe postigli u moralnoj odgoji naroda. Oni su stvorili i neku pavlićansku kńiževnost, koja se javļa u drugoj polovini XVIII. vijeka. Kako su glavni misionari dolazili s naših strana (poglavito iz Dalmacije), donijeli su sa sobom i talijansku grafiku i u bugarski jezik unijeli mnoštvo hrvatskih elemenata. Pavlićanska kńiževnost služi poglavito crkvenim potrebama, glavni su joj predmet pjesme, koje su ponajviše imitacije hrvatskih crkvenih pjesama (na pr. iz Jajića). Prva štampana pavlićanska kńiga potječe iz godine 1846., a prije su se služili rukopisima. Mislili su misionari i na gramatiku (prvu je napisao o. Eduardo) i na rječnik talijansko-bugarski (od istoga pisca). Osim moralnopoučnih spisa ima pokusa i dramatskoga rada (na pr. „Genoveva“ od o. Eduarda). U ovoj raspravi L. Miletić savjesno prikazuje sav kńiževni rad pavlićanâ i analizira jezik, kojim su se u svojim djelima služili. Na kraju rasprave (s. 311—363) dodao je priloge, u kojima navodi narodna imena u južnih i sjevernih pavlićana i nove izvore za povijest ńihovu. Ova studija može mnogo u čemu zanimati i našega kńiževnog historika, koji se bavi kńiževnošću crkvenoga smjera.

Profesor B. Conev nastavļa svoja istraživańa *Къмъ историята на българския езикъ* te podaje *prijegled bugarskih govora* (s. 1[1]—61) s obzirom na akcente. Ovdje se prvi put potpuno i jasno prikazuje akcentuacija bugarskih dijalekata u svemu svojem šarenilu, te će ovaj prilog unijeti nov život u istraživańe naglaska i u drugim slavenskim jezicima. U drugom prilogu objašńava pisac odnošaj *bugarskoga jezika prema ostalim slavenskim jezicima* (s. 62—88). Razloživši karakteristične pojave, po kojima se bugarski jezik razlikuje od pojedinih slavenskih jezika, a po kojima se s ńima podudara, dolazi do ovih resultata: 1. Bugarski Sloveni, prije negoli su se doselili na Balkansko poluostrvo, živjeli su u susjedstvu sa Slovencima, Hrvatima (misli kajkavce), Slovacima, Poļacima i Rusima; Česi i Srbi (misli štokavce) nijesu bili u ńihovoj blizini. 2. Već u to vrijeme imao je bugarski jezik one fonetske osobine, koje nalazimo u najstarijim spomenicima ćirilometodijske kńiževnosti, a mimo druge osobine, koje se javļaju u drugim jugoistočnim slavenskim jezicima, imao je poglavito još i ove: *tj-dj* = *шч-жџ* i *шт'-жд'*; ѫ = *ън*; ѧ = *'ън* i *ен*; ъ = ъ i *о*, ь = *'ъ* i *е*; *ръ* = *ръ*, *лъ* = *лъ*; ѣ = *еа*; *чрь* = *чръ*; ꙑ = *ъ͡и*; akcent = slobodan. — P. K. Gѫbjov u članku *По говора въ гр. Видинъ* (s. 1—29) prikazuje bugarski dijalekt u okrugu vidinskom i u uvodu priopćuje nekoliko crtica o tamošńem narodu.

Raspravni dio ove kńige završuje studija T. Karajovova: *Материали за изучване Одринския вилаетъ* (s. 1—192). Tu dolazi: geografski prijegled, administrativna podjela, naseļa (statistika, mjesta,

---

[1] U ovoj novoj seriji ima svaka rasprava svoju osobitu paginaciju.

karakteristika naseļa), zanimańe stanovnikâ (ratarstvo, stočarstvo, vinogradarstvo, svilarstvo, obrt, ribarstvo, solarstvo, trgovina, zanati), općila (žeļeznice, ceste, telegraf i pošta), uprava (administracija, prihodi i rashodi, pravosuđe), vojska, emigracija, prosvjeta (škole pravoslavne, katoličke i turske, crkva). Svako je poglavļe popraćeno mnoštvom statističkih tablica. Folklora odrinskoga vilajeta ovdje nije prikazana; ali u području, na koje je radńa stegnuta, dobivamo potpunu sliku o pomenutome vilajetu. I nama bi ovake studije o pojedinim županijama dobro došle. Radovi ove ruke vrlo su potrebni i korisni, a uza to štošta objašńavaju i u pojavama narodnoga života u užem značeńu.

U odjelu „*materijali*“ priopćuje V. Dečev članak *Срѣднородопско овчарство* (s. 1—92). Pisac je ovdje tako opsežno i temeļito obradio svoj predmet, da članak može služiti ugledom, kako vaļa prikazivati pojedino područje narodnoga života. U uvodu govori o sredńorodopskim golemim planinama, u kojima se nalaze ovčarska sela. Opisuje običaje i nošńu ovčarâ. Zatim prikazuje sredńorodopsku kuću, u kojoj nalazi tri glavna tipa: čisti seoski (najstariji), kolibarski i gradski (najnoviji). Točno je opisan gazdaluk pa ovčari, koji se dijele u tri stepena: *kapačerče* (pomoćnik, koji radi kod kuće), *malešina* (pomoćnik, koji već ide za ovcama) i *pravi ovčar*. Daļe se prikazuje ovčarstvo na malo i na veliko; prezimak ovaca na Rodopi i u Plovdivskom i Eniždenskom poļu; svi obredi i običaji, koji su u svezi s ovčarstvom; različne vrste torova i ovaca; proizvodi od ovaca. Posļedńe poglavļe govori o ovčarskom brojeńu, mjerama, biļezima, o vjerovańima i gatańu. Uz tekst se nahodi mnoštvo slika, koje lijepo objašńuju pripovijedańe; navlastito je zanimļiva slika ovčje pleće, gdje su prikazani oni znakovi, po kojima se gata. — E. Sprostranov priopćuje *Приказки отъ село Църско* (s. 1—131) u bitoļskome kraju (Makedonija). Narodne su pripovijetke ovako poređane: 1. o zlim duhovima; 2. svetačke; 3. iz ļudskoga života; 4. fantastičke. Ovome obilnom zborniku znatno diže vrijednost to, što se uz pojedine pripovijetke odmah navode varijante iz mnogih drugih zbornika indoevropskih narodnih pripovijedaka.

Живая старина. Періодическое изданіе отдѣленія этнографіи Имп. русс. географ. общества. Ред. *В. И. Ламанскій.* Год. XII. Вып. 1—4. С.-Петербургъ 1902.

Al. Haruzin: *Крестьянинъ Австрійской Крайны и его постройки* (I. 1—32). Pisac ovdje najprije podaje kratak povjesni prijegled, opisuje prirodne, gospodarske i kulturne prilike Krańske, a zatim prelazi na glavni svoj posao te prikazuje razvoj i osobine seļačkih krańskih zgrada. Osobite mjesne prilike u Krańskoj podale su biļeg i gospodarskim zgradama. Budući da se žito ne može ostaviti da se suši na mjestu, gdje je požeto, to se u Krańskoj i nijesu mogla razviti onakova gumna, kakva na pr. nalazimo kod Velikorusa. Zato su se gospodarske zgrade tako razvile, da služe za sušeńe sijena i žita, za mlaćeńe i čuvańe ļetine, za čuvańe sijena i napokon za stan stoci. Najjednostavniji je tip zgrade za sušeńe: ostožje *(ostojca),* koje se

utakne u zemļu okomito, a na ń se naslaže usjev (trava, bob itd.). Gdje je gazdaluk mańi, tamo ostožje stoji bez reda, inače je poredano u jedan ili u dva reda. Ostožje je pokrito kapom od slame, koja ga štiti od dažda. Sastavi li se više ostožja s pomoću unakrštenih greda, nastaje prelazni tip k osobitoj zgradi — *stogu* (zove se i: *kozolec)*. Stog je raširen po svoj Krańskoj i podaje ńezinim poļima osobitu fiziognomiju. Stog je pokriven velikim krovom, a inače je odozdo otvoren; imade više odjela, koji služe za spremańe usjeva, kola, oruđa itd. Vrsta stoga je *panter* (ili *kozolec samec)*, koji se nahodi samo u sredńoj i dońoj Krańskoj, a pretvorio se u nekim krajevima u dvostruki panter, koji je određen za trojaku službu: strane su mu za sušeńe, sredina za kola, a tavan za sijeno. Iz ovoga se razvio drugi tip gospodarske zgrade, t. zv. *skeden*. On ima dva odjela: u dońi se spremaju kola, a gorńi je pokrito gumno i ujedno hambar za čuvańe sijena i usjeva. Na gorńi odio vode ļestve (stariji oblik), a dońi je često sagrađen od kamena. Posļedńi je tip gospodarske zgrade *kočne:* četvorouglata koliba od neotesanih brvana, pokrita drvenim krovom. Najobičnija je u gorskim krajevima te služi za čuvańe sijena, a dońi odio i za ovce. Na kočnu je nalik *košta*, koja se samo mjestimice nahodi. Isporedi li se starinska kuća (t. zv. *kajža)* s koštom, opaža se velika sličnost, koja nas nagoni na zakļučak, da se isprvični tip kuće razvio iz posļedńega tipa gospodarske zgrade. Krańska je kajža slična velikoruskoj „izbi“ te se s vremenom razvila u sastavļenu i karakterističnu kuću. Sastavļen tip prikazuje ona kajža, uz koju se prigradio skeden; u ńe su malena isprva okna povećana, krov se spustio nad okna. Daļi je stepen u razvoju krańske kuće bio taj, da se temeļ počeo graditi od kamena, prozori su dobili tipički četvorokutni oblik i gvozdene rešetke, mjesto slame pokrivala se kuća drvetom itd. Gdje se javļa kamena građa, ondje nastaju kuće od dva poda (kata); osnovni tip i dvokatnici ostaje isti, samo dobiva galeriju, koja je pokrivena. Krańska je kuća bez ornamentalnih nakita (osim nešto malo na galeriji), ali to naknađuje dekorirańe zelenilom, navlastito lozom (i u onim krajevima, gdje se ona inače ne sadi), pak različnim cvijećem, a to čini, te se bijele kuće doimaju veselo i slikovito. Krajevi, što okružuju Krańsku, pa i južni dio same Krańske, imaju već drugi tip kuće. Istina je, krański tip javļa se i u južnome dijelu Štajerske i Koruške, t. j. ondje, gdje žive Slovenci, no daļe na sjever slovenske se zgrade zamjeńuju drugim oblicima izvora germanskoga (poglavito tipovi: alemanski, franački, saski i türinški). No i ovaj krański tip nije ostao čist od spoļašńih utjecaja i on se s vremenom modificirao poglavito u tom, što je primio galeriju, koja time, što je pokrita, pokazuje svoj alemanski izvor (zove se *gang!)*. — Isti pisac počińe priopćivati i *Матеріалы по исторіи развитія славянскихъ жилищъ*, gdje je prvi prilog *Жилище словинца Верхней Крайны* (III/IV. 359—357). Ova je radńa dopuna onoj prvoj, te pisac u ńoj prikazuje proste, sastavļene i odjelite zgrade na Goreńskom. Kao uz predašńu tako i uz ovu raspravu dolazi mnoštvo slika i nacrta, koji potpuno osvjetļuju piščevo razlagańe. Ovdje je goreńska kuća s ostalim zgradama opisana onako točno i lijepo, kao što

je bosansko-hercegovačka u poznatoj Meringerovoj kńizi. — U povodu Haruzinove prve radńe izdala je redakcija „Жив. стар.“ opširno *Руководство для собиранія свѣдѣній о крестьянскихъ постройкахъ* (I. 102—112), te će se ovaj predmet početi sad u Rusiji živļe obrađivati; dosada na seļačke zgrade nijesu ondje svraćali dovoļne pažńe.

Neki prinosnici i u ovome godišńaku, kao i u pređašńima, opisuju pojedine krajeve s folklorskoga gledišta. Tako E. Dmitrovska opisuje *Русскіе крестьяне Олонецкой губерніи* (II. 131—138), poglavito poetičku stranu ńihova života. — B. Moškov piše *О литовцахъ Сувалкской губерніи* (I. 119—122). — E. A. Bekšejeva opisuje *Нагайбаки* (II. 165—181), tatarsko jedno pleme u guberniji orenburškoj, u kojemu živi tradicija, da su oni potomci arskih Tatara, koje je krstio Ivan Grozni. Nagajbaci već od starine služe u ruskoj vojsci kao vrsni kozaci. U članku se opisuje ńihov život, običaji i vjerovańa, po čemu se ne razlikuju mnogo od ostalih tatarskih plemena. — Sličan je članak K. D. Loginovskoga *О бытѣ казаковъ Восточнаго Забайкалья* (II. 182—200), u kojemu je osobito zanimļivo poglavļe o rovašima i o seoskim drvenim koledarima, koji su ovdje reproducirani u slikama. — V. Jasević-Borodajevska prikazuje *Сектантство въ Кіевской губерніи* (I. 33—74); govori o poznatim sektama „baptista“ i „maļovanaca“, koji su jako rašireni po kijevskoj guberniji; opisuje ńihov život, vjerovańa, običaje i navodi primjere ńihove poezije, koja je posve religiozna. — V. N. Dobrovoļski opisuje *Свадебный обрядъ въ Калужской губерніи* (II. 214—236) te priopćuje mnogo lijepih pjesama, što se pjevaju uz ženidbene običaje, koji se inače mnogo ne razlikuju od poznatoga tipa velikoruske svadbe. — A. A. Šustikov skupio je u članku *Простонародное лѣченіе болѣзней въ Кадниковскомъ уѣздѣ* (II. 201—206) rukovet narodnih lijekova za različne bolesti; recepti se dosta podudaraju s receptima, što ih u ovom svesku „Zbornika“ nalazimo iz Poļica. — G. Iv. Pešković: *Роль мѣсяца при распредѣленіи работъ у Литовцевъ Поневѣжскаго уѣзда* (III/IV. 437—441). Pisac pripovijeda, da Litvini rečenoga kraja ne počnu nikaki posao, da se prije ne posavjetuju s mjesecom. U mjesecu vide — kao i mnogi drugi narodi — čovjeka te kazuju, kako je onamo dospio: Iz kupke je u davno vrijeme izišao gô čovjek, da donese sebi vode; držeći vjedro na plećima upita on ļude: Zašto je danas tako tamno? — „Kakvo tamno? Ne vidiš li, da svijetli mjesec?“ — Moja je stražńica svjetlija od mjeseca! povikne čovjek, no u taj ga čas nestane. Kad su ļudi pogledali na mjesec, opaziše u ńemu toga golog čovjeka s vjedrom na plećima; tamo će on stajati do sudńega dana. Litvini mnogo gataju u mjesec prije svakoga rada; na pr. grah siju samo o mlađu, jer će mu se tada boļe vezati strukovi; kuću vaļa početi graditi u vrijeme posļedńe četvrti, bit će stalnija; kosa se striže o mlađu, da bi boļe rasla itd. Mjesec odlučuje i kod poroda; često se pomińe u narodnoj medicini; po ńemu se može pogoditi budućnost, na pr. ako Božić pada o mlađu, bit će kišļivo ļeto itd.

I u ovome godišńaku ima nekoliko prinosa iz područja narodne poezije. V. Kaminski pod natpisom *Матеріалы для характеристики*

малорусскихъ говоровъ Подольской губерніи (I. 75—96) priopćuje oko 70 lirskih narodnih pjesama, koje se ističu istim lijepim osobinama, kojima i druge maloruske pjesme. — V. Ostančuk je u sjedlečkoj i lubl̦inskoj guberniji skupio *Народныя пѣсни, сказанія, сказки и проч.* (III/IV. 442—473). Pjesme su svadbene, žetelačke i šal̦ive, a pripovijetke su sitnije, ponajviše humorističke. — Iz zbornika Đinovskoga nastavl̦aju se *Эпическія пѣсни Дебрскія* (III/IV. 429—436), od kojih su ovdje štampane tri: Marko Kral̦ević i Arapin, Marko Kral̦ević i Bele od Kostura, Sekula Detence i Korun Aramija. — Iz „Мог. Губ. Вѣд.“ (1902) preštampani su *Матеріалы для изученія говоровъ Могилевской губерніи* (III/IV. 413—428), u kojima dolaze poslovice, gatańa, zagonetke, zagovori i neke pjesmice. — E. Jakovl̦ev je skupio *Пять сойотскихъ сказокъ* (II. 237—244). — Legende i dokumente *О принятіи чукочъ въ русское подданство* (II. 147 do 154) priopćuje V. Bogoraz. — N. Ončukov u članku *Былинная поэзія на Печорѣ* (III/IV. 358—484) raspravl̦a o posl̦edńim tragovima bilinâ na Pečori; tumači, kako su pjesme onamo došle i zašto ih sada nestaje.

Rječnik ruskih dijalekata popuńuju dva prinosa: A. Jarkov priopćuje *Народныя прозвища* (I. 127—128) iz permanske gubernije; V. Vodarski: *Областныя слова Рыбинскаго уѣзда Ярославской губерніи* (III/IV. 392—412).

Wisła. *Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu.* Red. *Erazm Majewski.* Tom. XVI. Zeszyt 1—6. Warszawa 1902.

Godine 1901. bila je u L̦ubl̦inu gospodarsko-obrtna izložba, na kojoj se našao i odio za etnografiju i folkloru gubernije l̦ubl̦inske. Brigu oko ovoga odjela imao je poznati folklorist H. Łopaciński, te je izložba u svakom pogledu lijepo uspjela. Glavni se resultati priopćuju u III. sv. „Wisłe“, gdje se nalazi i opis etnografijskoga odjela na rečenoj izložbi i pripovijeda se o opsežnim pripravama, koje je za ńu proveo Łopaciński (s. 334—342). Iz članaka u III. svesku dobivamo jasnu sliku o životu naroda u l̦ubl̦inskoj guberniji. Tu najprije H. Łopaciński podaje geografijsko-historijski prijegled *Dawniejsze podziały administracyjne dzisiejszej gubernji lubelskiej* (s. 279—283). — I. Wolanowski piše *O szopce lubelskiej z przed lat trzydziestu* (s. 282—290), prikazujući starinski narodni običaj, neku vrstu narodnoga teatra, kad seoski momci oblaze selom s „kolibicom“ te pri tome izvode osobitu igru, u kojoj su dijalozi u stihovima. — W. Olechnowicz donosi *Kilka słów o typie polskim wogóle, a lubelskim w szczególności* (s. 269 do 297). Pisac govori o pol̦skome tipu uopće te razlaže, da su se u pol̦skome narodu sastale tri glavne rase: jedna od ńih, kratkoglava rasa sredńoevropska dolazi u Karpatima i na ńezinim sjevernim obroncima gotovo kao čista rasa; što se više primiče sjeveru, k Baltiku, miješa se s drugom rasom — s jasnim blondinom sjeverne Evrope. Treći tip — sredozemni — zastupan je u l̦ubl̦inskom kraju više nego u drugim krajevima. — R. Świdziński priopćuje *Przyczynki lu-*

doznawcze z gminy Skierbieszów w powiecie Zamojskim (s. 299 do 304), u kojim prilozima opisuje kuću, različne običaje, poglavito svadbu s pjesmama, što se uz ńu pjevaju. — W. Koźmian u članku *Kilka słów o mieszkańcach parafji Krzczonów w powiecie lubelskim* (s. 304—313) naročito opisuje odijelo ovoga kraja, a opis je objašńen lijepim slikama. — Jednaki predmet obrađuje više prinosnika iz različnih sela u članku: *Kilka wiadomości o odzieży ludowej w gub. lubelskiej* (s. 346—357). — B. Szewc: *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsi Wielączy w pow. zamojskim* (s. 314—321). U pjesmama, što se pjevaju uz svadbene obrede, pripijeva se: „O łado, łado!" — Više prinosnika u članku *Obrzędy religijne i zwyczaje przy nich zachowywane* (s. 358—363) opisuje: porod, ženidbu i pogreb. — H. Łopaciński u članku *Okazy staropolskiego stylu budowlanego w Goraju i Wrzelowcu* (s. 372—377) tumači stil staropoļske kuće, koji je zanimļiv poradi originalne arhitekture i obilate ornamentike. — Drugi članci govore o materijalnoj kulturi ļubļinskoga kraja.

Nakraće negoli ļubļinski kraj prikazuju se pojedina poļska sela u više članaka. Tako A. Rumlówna donosi folklorsku građu *Z mili kwadratowej obszaru nad rzeczką Kosówką w pow. białostockim* (I. 56—68): tumači topografske nazive, navodi primjere mazurovańa, narodna tumačeńa ptičjega pjeva i opisuje svadbene i pogrebne običaje. — Z. Staniszewska priopćuje građu: *Wieś Studzianki* (II. 162 do 195; III. 388—407; IV. 490—505; V. 603—634; VI. 689 do 723), u kojoj je točno opisana kuća sa svim gospodarskim zgradama i pridodani su nacrti; daļe se navode narodni običaji i dječje igre, od kojih se neke sasvim slažu s igrama iz našega Otoka („Zbornik" VII. 1). U drugom se dijelu s rijetkom vještinom opisuje svadba; tipički dijalozi posve su točno reproducirani. Jednako je lijepo opisana smrt i pogreb. Potkraj građe dolaze vračańa i gatańa, narodne pripovijetke, poslovice, zagonetke i pjesme (s notama).

Iz pojedinih područja folklore navodim ove prinose. R. Lilientalowa priopćuje daļe *Pieśni ludowe żydowskie* (I. 99—104; V. 635 do 640) u poļskome prijevodu. U prvome su dijelu uspavanke („kołysanki"), a u drugome pjesmice dječje i školske, ļubavne i svadbene. — St. Dąbrowska donosi rukovet *Piosnki przy sianożęciu w Żabnie* (VI. 762—765). Motivi ovih žetelačkih pjesama malo se razlikuju od motiva odrugud poznatih pjesama. — J. Milewska priopćuje *Ucieszne opowiadania z Ciechanowskiego* (VI. 724—732). Dvanaest šaļivih pripovijedaka. — G. Smólski je skupio *Drwinkowania i żarty Pomorzan* (I. 77—98). Pisac u uvodu spomińe, da je osobina ne samo Kašuba, nego i svih starih Pomoranaca, da se rado izruguju susjedima te im pridijevaju nadimke. Među pomoranskim narodom kola mnoštvo pošurica, koje su pune originalnoga narodnog humora. Danas se dakako te pošurice pripovijedaju (dońo)ńemački, te ih je pisac pribrao iz različnih izvora. One će dobro poslužiti onome, tko se dâ na komparativno izučavańe ovakvih lokalnih šala. — M. Stattlerówna upoznaje nas u članku *Hafciarstwo ludowe w okolicach Ojcowa* (I. 44—56) s narodnim vezovima u guberniji kielečkoj. U Poļskoj se do-

sada nije svraćala velika pažńa na ovo područje folklore. Osim nekoliko uzoraka vezova iz Galicije („Wisła" XIV. i XV.) i osim nekoliko uzgrednih bileżaka, koje se nahode u različnim građama („Wisła" III. 22; VI. 190; VII. 295; VIII. 635; Kolberg, „Lud, jego zwiczaje", I., „Krakowskie" I.), nije se potańe pisalo o tome predmetu. U ovom se članku točno prikazuju vezovi u opisu i slikama. Pretežu motivi iz biļskoga svijeta (lišće i cvijeće). — Tako isto zaslužuju pažńu nakiti od šarena papira, načińeni nožicama; ńima kite zidove svojih stanova poglavito u selima zapadne Galicije i u ļubļinskoj guberniji. U članku *Wycinanki* (IV. 477—482) opisao je ovu vrst narodne vještine J. Warchałowski i svoj opis objasnio slikama. — W. E. Badura opisuje *Żniwo w wioskach parafji Pobiedr i Krzęcin* (IV. 484 do 489); način žetve, oruđe, žetelački običaji i pjesme.

U Poļskoj se već mnogo uradilo oko dijalektologije, ali neki su krajevi još ostali neistraženi. Da se oblakša rad u tome smjeru, priopćuje S. Szober: *Kwestjonarjusz do djalektologji polskiej* (I. 1—17), u kojemu podaje točne upute, kako vaļa zapisivati pojave fonetičke, morfologičke, sintaktičke i leksikografičke. — Lijep prilog za rječnik Slovinaca u Pomoraniji donosi Nadmorski u članku *Połabianie i Słowińcy* (II. 141—161). — I. Wolanowski je pribrao podatke o đačkom govoru: *Gwara uczniów lubelskich z lat 1875—1885* (I. 123—124). Učiteļa su n. p. zvali *belfer*, popravak iz jednoga predmeta *drynda*, ponavļańe razreda *zimować*, nadimci učiteļima: *Łopata, Homer, Pomidor, Jezuita, Piś* itd.

Mnoštvo sitnijih priloga iz svih područja folklore dolazi kao odgovori na „Poszukiwania" u svakome svesku.

H. Paprzyca: *Poglądy religijne przodków naszych* (II. 219 do 235; IV. 507—533). U ovom je godišńaku samo prvi prilog o *đavolu prije XVI. vijeka.* Pisac počevši od kronike Kadłubekove († 1223) navodi mnoštvo mjesta u različnim kronikama i drugim spisima, koji spomińu đavola u Poļskoj do XVI. vijeka. Građa je vrlo obilata te će dobro poslužiti komparativnome izučavańu sredovječne religije. — Dvije današńe *priče o đavolu* priopćuje Er. Rawita-Gawroński (II. 268 do 270). Druga je zanimļiva po tome, što nam donekle tumači naše kajkavsko ime „vražji stric" biļke osata (poļ. oset, ńem. Distel). Đavo umoli u sv. Petra, neka mu dâ da sije, kao i ļudi što siju. Sv. Petar mu dopusti, da sije ovas (poļ. owies), ali pod pogodbom, da ne smije zaboraviti tu riječ. Kad ga je poslije nekoga vremena pitao sv. Petar, šta sije, nije se đavo više mogao pravo sjetiti i rekao: „oset". „Od toga vremena ļudi siju žito, a đavo osat". — I. Radliński nastavļa svoju studiju *Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie* (V. 577—693; VI. 733—754). Ovdje govori o biografijsko-historijskim apokrifima, koji se u glavnome grupiraju oko Hrista i ńegove okoline (evanđeļa i djela apostolska). Pisac prikazuje Protoevangelium Jacobi, Evangelium de nativitate Mariae, Historia Josephi fabri lignarii, Johannis liber de dormitione Mariae i Liber de ortu Beata Mariae et infantia Salvatoris. Mnogi motivi ovakih apokrifa prešli su u pričańe različnih naroda, ali pisac ne dira u to, već samo raspravļa o genezi pojedinih apokrifa i

navodi ńihov sadržaj. — M. Zaborowski: *Słowianie pod względem rasy i ich początek* (II. 209—218; IV. 534—547; V. 649—657). (Prevela s francuskoga Luc. M.). Pisac se ovdje trudi da spase t. zv. celto-slavensku teoriju, koju je osim drugih pobio i Niederle. Zborowski nastoji dokazati, da su današńi sjeverni Slaveni došli iz krajeva među Dunavom i Adrijatikom; prvobitno su bili kratkoglavci i tek prije svoga odlaska pomiješali se sa svijetlim dugoglavcima, koji su prebivali u zapadnom dijelu sredńe Evrope. Smjer ńihove selidbe mogao je biti samo na sjever, i to poradi trgovine s jantarom. Prešavši preko Karpata širili su se prema Baltiku i tu stvorili svoju kulturu, uveli spaļivańe mrtvaca (običaj, koji do ńihova dolaska nije bio poznat ondje), porabu metala i stakla (gvožđe im je služilo samo za ukrasne predmete). Ove i druge prilike pokazuju, da dolazak ńihov na sjever nije mlađi od etruske epohe (VIII. i IX. vijek prije naše ere). Ńihov je tip bio srodan s tipom celtskim, a iza Karpata naišli su na svijetao narod neolitički, koji su djelomice apsorbirali. Prvobitna ńihova civilizacija na dońoj Odri, Visli i na obalama Baltika, gdje su potisnuli Fine na istok, počela je propadati i mijeńati se, kad su iz Skandinavije došli Germani, koji su ih upoznali s oružjem, gvozdenim alatima itd. U to su se vrijeme stali Slaveni razilaziti kolonizirajući istočne krajeve sjeverne Rusije (V. vijek). — J. Talko-Hryncewicz u članku *W kwestji pohodzenia Słowian* (VI. 754—761) odbija neke tvrdńe prof. Potkańskoga (u „Kwartaln. histor.“), što ih je ovaj iznesao u povodu Niederleova članka „O podrijetlu Slavena“ (u „Starožitnostima“). Dokazuje, da središte kratkoglavaca za istočnu Evropu leži pod Karpatima.

Između novih kńiga, koje se recenziraju, spomińem ove: Talko-Hryncewicz, „Поляки“. Антрополог. очеркъ. Moskva 1901. (Rec. I.). — Isti, Польская антропологическая литература. Moskva 1900. (Rec. I.). — Bugusławski E., Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian. Kraków-Warszawa 1901. (Rec. I.). — Zdziarski St., Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX. wieku. Studja porównawczo-literackie. Warzsawa 1901. (Rec. II.). — Krzywicki L., Systematyczny kurs antropologji. Rasy psychiczne. Warszawa 1902. (Rec. III.). — Jaworski J., O przesądach i zwyczajach ludu naszego, dotyczących pomocy dla rodzących oraz opieki nad noworodkiem. Warszawa 1901. (Rec. IV.). — Tetzner Fr., Die Slaven in Deutschland. Beiträge zur Volkskunde der Preussen, Litauer und Letten, der Masuren und Philipponen, der Tschechen, Mährer und Sorben, Polaben und Slowinzen, Kaschuben und Polen. Braunschweig 1902. (Rec. VI.). — Judt I. M., Żydzi jako rasa fizyczna. Analiza z dziedziny antropologji. Warszawa 1902. (Rec. VI.).

Národopisný Sborník českoslovanský. Vydává Národopisná společnost českoslovanská a Národopisné museum českoslovanské. Redaktor *Jiří Polívka*. Svazek VIII. V Praze 1902.

K. Slavíková-Welsova donosi *Lidopisné záznamy ze Slovenska* (s. 1—17). „Zametak moje velike ļubavi prema Slovacima — govori

spisateljica — bacila je u moju dušu drama Gabrijele Preissove „Gazdina roba“. Studij ove drame otvorio mi vrata, kroz koja sam ušla u Slovačku. Stala sam zapańena diveći se novome svijetu i ńegovu narodu, kojega se još nije taknula tuđa kultura . . .“ U prvom poglavlju priopćuje podatke iz nitranske okolice o bolesti, smrti i ukopu. Točno reproducira pripovijedańe neke stare žene, zato se i ńezin prilog čita kao novela, a opet je u vjernoj slici uhvatila narodne običaje. Evo kako je pripovjedačica kazivala smrt svoga oca: „ . . . Za nekoliko dana pohodila sam ih (t. j. oca) opet s djetetom na ruku. Mamica nijesu bili doma; ‚zapletali‘ su mlade nevjeste. Ne umije to svatko, mlade nevjeste ‚zapletati‘! Još su jednu ‚zapleli‘ i onda donesli holbu vina i dva kolača, pa opet otišli drugu ‚zapletati‘. Kad sam došla, tatica su rekli (pripovjedačica govori slabim glasom i uz tako značajne geste, da jasno pred sobom vidiš bolesnika): „Anča, ti li si to?“ — Jesam, tatice, kako vam je? — „Zlo je sa mnom . . . a to je Kačka?“ — To je moja Anička, Anička, tatice . . . — „Aha . . . joj, boli me glava . . .“ Ja pohitim po vodu i na glavicu im dam mokru krpu, a oni reknu: „Ah, to mi godi . . . već sam sasvim pripravljen za majčicu zemlju . . .“ Tako su malo ležali a onda su rekli: „Anča, evo vina, napi se, donesla je mati“. — Ne ću, tatice, ne trudite se, nije vam dobro. — „No, samo uzmi, napi se; kad mene ne će biti, nitko ti ne će davati“. (Pripovjedačica zaplače.) Ali ja nijesam ni okusila vina. Kad sam se od ńih opraštala, bilo je to u ponedjeljak, rekla sam: Čuvao vas Bog, tatice, ja sad moram kući . . . — „Daj Bog nebeski“, rekli su tatica. To je bilo o 4. uri popodne, a u 7 ura uveče, kad je sunašce zalazilo, preminuše. Kad im je došao smrtni čas, navalila mi je krv u grlo. Mamica su donijeli krčag vode, namočili u ńu krpu i oprali krv. Za pô krčaga krvi iz ńih izašlo! Pedeset godina imali su istom naš tatica! Sad su mamica vidjeli, da je došla zadńa ura, zapalili posvećenu svijeću i dali im je u ruku. Zatim su nalili posvećene vode u zdjelicu i rekli im: „Jurko, blagoslovi mene i tvoje dijete“. Oni su namočili prste u vodu, prekrstili se i blagoslovili najprije sebe; onda su opet namočili prste u zdjelici, blagoslovili sve nas, pogledali na nebo, zatvorili oči i još čas, pa su bili mrtvi. Tako su svršili naš dobri i pametni tatica . . .“ — Jednako se pripovijeda o ukupu. Što su u nas u nekim krajevima narikače, to je ondje „organista“. On na pogrebu pjeva pjesme, koje sam slaže za svaku zgodu; koliko je u takvoj pjesmici stihova, toliko mora pokojnikov rod platiti šestica. Nad svakim je mrtvacem druga pjesma; kad na pr. umre momak, pjeva „organista“:

Ach, rozvažme všeci, že není iné svet,
ako prázdná pára a krehký rúže kvet.
Smrt ma zachvátila, s kosú svú zranila,
v mojom mladém veku ze sveta shladila.
Nesmím viácej spanilost sveta požívat,
a svojich rodičou nesmím viac tešívat.
Preto ach, rodičia, s vámi sa rozlúčám
a za lásku vašu, Bohu vás poručám.
Naposledy všetkým mládencóm a pannám,
že ma zprevádzáte, vrúcné vďaky vzdávám.

Tako se osobite pjesme pjevaju djevojci, mladoj ženi, mužu itd. Ovdje ih je lijep broj prikupļen.

J. Kubin: *Lidové dopisy* (s. 18—21). Pisac upozoruje na to, da se pri skupļańu folklorske građe dosada nitko nije obazirao na narodna pisma. (U nas se mislilo na to; isp. „Zbornik" II. s. 332). Pisac ima zbirku pisama iz južne Češke (poklańa je Národop. muzeju). Kupio je samo pisma ļudi, kojih primitivna školska odgoja nije nimalo otuđila od naroda. Narod se laća pera samo u rijetkim zgodama. Pisma se ponajviše izmjeńuju među roditeļima i djecom, koja su u školama, u službi, u vojništvu. Onaj u tuđini mora često ponovno opomińati, dok mu odgovore. Početak je pisma obično tipičan: „Já tě mnohokrát pozdravuju a vědomost ti dávám . . ." „Já doufám, že vás při stálém a dobrém zdraví vynatrefím . . ." Često se puta pismo počińe: „*Pochválen* bud' Pán Ježiš Kristus". Završuje se: „Tedy tě mnohokrát pozdravuju a líbám . . ." ili se rado pridomeću stihovi; na pr. „Let', psaníčko, let' přes ten celej svět, až k naší kamarádce, k tej její zahrádce . . ." itd. Stil je u tim pismima vrlo priprost; interpunkcije su rijetke; kadšto se ista rečenica ponavļa u različnim varijacijama. Inače su pisma isprepletena sentencijama i poslovicama (na pr. stará láska jesli nehoří, ona přece pomalu tutlá — večer uteče jako voda — já sem na něj čekala jako na smilování . . .). Da se u pismima često nađe naivnosti, razumije se samo po sebi; tako mati pišući kćeri dodaje: „My psani neviplatíme, aby dřív došlo já se bojím, že by zustalo nehde ležet". Na ovu prostodušnost vaļa odbiti osobitu ļubav prema ńemačkome jeziku: hoće se čovjek pred svojima podičiti, da zna više od ńih. Tako se neki Matěj Kolouch potpisuje Mathias Kollouch, a drugi moli svoje, neka mu pišu na adresu: „*An hern Adalbert* Život . . ." Pisac napokon ističe, da su ovakva narodna pisma zanimļiva i za grafologa.

R. Bíbová: *O krajce* (s. 21—34). Spisateļica kazuje povijest čipaka te uspješno pobija mišļeńe prof. Ilg-a (Geschichte und Terminologie der alten Spitzen. Wien 1875), Sequin-a (La dentelle. Paris 1875) i dr., koji drže, da je tehnika čipaka nastala u vrijeme renesanse ili Henrika I. u Francuskoj itd. Po opisu S. Davidova Русское кружево (Petrogr. 1892) pokazuje, da su čipke u Rusiji poznate već na početku XV. vijeka. Zatim priopćuje historičke podatke o čipkarstvu u Češkoj, Moraviji, Sleskoj, Slovačkoj i Rusiji. Razlaže tehniku čipkarsku u ovim stranama i tumači različne nazive. — Ad. Černý: *Kovové a dřevěné výrobky huculské* (s. 109—118). „Národopisné Museum Českoslovanské" ima među svojim zbirkama i znatnu kolekciju narodopisnih predmeta huculskih, koji se svojom ornamentikom odlikuju od drugih slavenskih predmeta ove vrste. To su poglavito kovni predmeti i to od žute mjedi i od drva. Za češki ih je muzej skupio na svome naučnom putu Fr. Řehoř. Predmeti od mjedi služe Huculima ponajviše za nakit odijelu, a od drva ponajviše za kuhińsko posuđe. Danas ova vještina više ne cvate tako, kako je nekoć cvala, a glavno je središte selo Žabe na Čeremoši (gdje se izrađuju gotovo sve vrsti), Javorov (batine i kubure), Brustury (páte za remeńe) i Sokolivka (lančići). U ovome se članku uz slike opisuju pojedini predmeti. Najļepšu zbirku huculskih

predmeta ima „Museum Dzieduszyckych“ u Lavovu, koji je izdao i obilato ilustrirani katalog svoga huculskog odjela. O tome su još pisali: V. Szuchewicz, Гуцульщина I. Lwów 1901.; L. Wierzbicki, Wzory przemysłu domowego. Serya VI. Wyroby metalowe włościan na Rusi (Huculy). Lwów 1882. Serya VII. Wyroby snycerskie włościan na Rusi (Huculy). Lwów 1883.

J. Mančal: *Prostonárodní podání Zálesákû o domácích zvířatech* (s. 117—132). U Zalesima je osobito obilato pričańe o domaćim životinama, te se s ńima mnogo vrača i liječi. Pisac najprije govori o govedima navodeći mnoštvo gatańa i vračańa; na pr. tko ne će da mu se krave obadaju, mora ih na Veliki petak natrti snijegom po rptu; duva li na Badńak jak vjetar, krave će obilno davati mlijeka; tko prije Đurđeva dana ulovi žuta lepira i razastre po dlanu, ńegova će krava imati žuto maslo; da se iz goveda istjeraju „crvi“, uzme se u jednu ruku čkaļ a u drugu kamen i govori se: „Bodláčku (= čkaļ), já tobě tvou hlavu zlomím, pod kámen ti jí vložím, nepustím tebe, až mně vyženeš z mého hovada červy z jeho místa“, zatim se izmole tri očenaša i zdravomarije i — za tri dana nema crvî. Tako se navode gatańa i vračańa o końma, svińama i živadi (na pr. na Badńak djevojka pod stolom „kvoka“, da bi kvočka rado sjedila na jajima; iz jaja, koja se nasade na dan sv. Valentina, guske su slabe i belešļive; tko hoće da mu kupļeni golubovi ne odlete, provuče im tri puta noge pod stolom i govori: „Lítej okolo domu a přilet' zrovna domů“ itd.). — J. Valchář: *Prostonárodní lékařství na Dolnokralovicku* (s. 132—146). Ovdje se za različne bolesti popisuju „lijekovi“, koji ponajviše idu u područje zaklińańa, pa kao i u nas (isp. „Zbornik“ VII. 1), tako se i ovdje mnogo služe stihovima; na pr. zaklińačica tri puta prekrsti grozničava bolesnika i govori:

Pane Bože, račiž pomáhati,
což já budu počínati.
Šel Pán Ježíš okolo hubna (= gumno),
Panna Maria a Jan Křtitel s ním.
Potkal ho Božej.
„Božeji, kam jdeš?“
„N. N. do těla!“
„Co tam budeš dělat?“
„Budu kosti lámat a krev pít.“
„Nechod' tam; raději jdi na mrchoviště
kosti lámat a krev pít!“

Tko boluje od lišaja, satre u petak rosu s prozora tri puta, ńome tare lišaj i govori:

Lišej, lišej diviká,
nedělej se široká!
Židé v pátek maso jedí —
at' tě, lišej, taky snědí!

U ovoj se kńizi svršuje znatni zbornik V. Tille-a *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888.* (s. 35—108), te je na kraju kńige dodan registar (zemļopisna i mjesna imena, vlastita imena, osobe i stvarni indeks), koji vrlo olakšava porabu pripovijedaka.

Između drugih ocjeńuju se ove kńige: Гринченко Б. Д., *Литература украинскаго фольклора* 1777—1900. Опытъ библіографическаго указателя. Черниговъ 1901. (Rec. J. Polívka). — Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem. Ułożił G. L. Gomme. Przetłómaczył z angielskiego W. Szukiewicz. Opatrzył przedmową S. Eljasz-Radzikowski. W Krakowie 1901. (Rec. V. T.). — Гнатюк Б., Словаки чи Русини? Причинки до виясненя спору про национальність західних Русинів. Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XLII. (Rec. J. Polívka). — Leger L., La Mythologie slave. Paris 1901. (Rec. J. Máchal). — Čečetka F. J., Od kolébky do hrobu. Lidopisné obrázky z Poděbradska. V Praze 1901. (Rec. V. J. Dušek). — Powieści ludu polskiego na Śląsku. Z ust ludu zebrał Lucian Malinowski. Część II. Śląsk Górny. Mater. antrop.-etnogr. Akad. umiejętn. w Krakowie. Tom. V. W Krakowie 1901. (Rec. J. Polívka). — Ungarische Volksmärchen. Ausgewählt und übersetzt von Elisabet Sklarek. Mit einer Einleitung von A. Schullerus. Leipzig 1901. (Rec. J. Polívka, koji je pripovijetke vješto razređao prema motivima u grupe).
